

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**



IMPACT STRATEGIC

Nr. 4 [29]/2008

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro; Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

Consiliul editorial:

Prof. univ. dr. Marius Hanganu, președinte

C.S. I dr. Constantin Moștofleu, președinte executiv, redactor-șef

C.S. I dr. Nicolae Dolghin

Prof. dr. Hervé Coutau-Bégarie (Institutul de Strategie Comparată, Paris, Franța)

Prof. dr. John L. Clarke (Centrul European pentru Studii de Securitate "George C. Marshall")

Prof. univ. dr. ing. Adrian Gheorghe (Old Dominion University, Norfolk, Virginia, SUA)

Dr. Josef Procházka (Institute for Strategic Studies, Defence University, Brno, Cehia)

Dr. Dario Matika (Institute for Research and Development of Defence Systems, Zagreb, Croația)

C.S. I dr. Gheorghe Văduva

Prof. univ. dr. Ion Emil

Colegiul de redacție:

Redactor șef adjunct: C.S. Vasile Popa

Secretar de redacție: Corina Vladu

Redactor: George Răduică

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mihai Velea

C.S. I dr. Grigore Alexandrescu

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27.05.2004 referitoare la buna conduită în cercetarea științifică.

ISSN 1842-810X (ediție online)

CUPRINS

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

<i>Securitatea resurselor energetice caspice și criza din Georgia</i> Dr. Florian RÂPAN.....	7
<i>Războiul din Caucaz - finalul războiului rece sau un nou război rece?</i> Dr. Constantin-Gheorghe BALABAN.....	14
<i>Democratizarea lumii islamice. Provocări și perspective</i> Corina Nicoleta COMȘA.....	20

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

<i>Construcția și întrebuițarea instrumentului politico-militar în epoca globalizării securității</i> Dan GHICA-RADU.....	24
<i>Sfârșitul petrolului. Consecințe posibile</i> Dr. Gheorghe MINCULETE, Dr. Maria-Magdalena POPESCU.....	31
<i>ONU și problematica intervenției militare umanitare</i> Dr. Dorel BUȘE, Alexandru LUCINESCU.....	40
<i>Cadrul juridic al noului mediu geopolitic între suveranitatea statelor și legitimitatea intervențiilor</i> Mirela ATANASIU.....	45

NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

<i>Originalitatea președinției UE în raport cu funcția de secretar general dintr-o organizație internațională de cooperare</i> Mădălina Virginia ANTONESCU.....	50
--	----

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

<i>Filosofia transformării militare</i> Dr. ing. Eugen SITEANU.....	61
--	----

TERORISM. RĂZBOI ÎMPOTRIVA TERORISMULUI

<i>Consecințele nefaste ale războiului împotriva terorismului</i> Dr. Jan EICHLER.....	71
---	----

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

<i>De la ideologie la geopolitică. Relațiile ruso-americe în epoca ulterioară războiului rece</i> Emanuel COPILAȘ.....	74
---	----

EVENIMENT STRATEGIC

<i>Europa și criza financiară globală</i> Vasile POPA.....	84
---	----



PUNCTE DE VEDERE

Rolul educației militare și formării profesionale în domeniul dreptului internațional umanitar

Alin BODESCU.....87

SOCIETATE INFORMAȚIONALĂ. PACE ȘI RĂZBOI

Statutul și rolul societăților militare private în conflictele armate

Dr. Petre DUȚU, Aurică ȘERBAN.....96

Securitatea comunicațiilor și rețelele virtuale private

Dan ANDREESCU.....103

NOTE DE LECTURĂ

Resurse energetice, crize, conflicte.....110

Terorismul. Studii și cercetări asupra fenomenului terorist.....112

AGENDA CSSAS

Activități ale CSSAS octombrie-decembrie 2008

Irina CUCU.....113

În atenția autorilor.....115



CONTENTS

THE POLITICAL-MILITARY PRESENT

The Caspian Energetic Resources' Security And The Crisis From Georgia - Florian RÂPAN, PhD/ p.7

Caucasus War - The End Of The Cold War Or A New Cold War? - Constantin-Gheorghe BALABAN, PhD/p.14

Democracy In Islamic World. Challenges And Perspectives - Corina Nicoleta COMȘA/p.20

GEOPOLITICS AND GEOSTRATEGIES ON THE FUTURE'S TRAJECTORY

The Building Up And The Use Of The Political-Military Tool During The Security Globalization Era - Dan GHICA-RADU/p.24

End Of The Petroleum Supply. Possible Consequences - Gheorghe MINCULETE, PhD, Maria-Magdalena POPESCU, PhD/p.31

UN And The Military Humanitarian Intervention - Dorel BUȘE, PhD, Alexandru LUCINESCU/ p.40

New Juridical Framework Of The Geopolitical Environment Between States' Sovereignty And Interventions' Legitimacy - Mirela ATANASIU/p.45

NATO AND EU: POLITICS, STRATEGIES, AND ACTIONS

Originality Of The EU Presidency As Compared To The Position Of General Secretary In An International Cooperation Body - Mădălina Virginia ANTONESCU/p.50

SECURITY AND MILITARY STRATEGY

The Philosophy Of Military Transformation - Eng. Eugen SITEANU, PhD/p.61

TERRORISM. WAR ON TERRORISM

Les consequences nefastes de la guerre contre le terrorisme - Jan EICHLER, PhD/p.71

ANALYSIS. SYNTHESIS. EVALUATIONS

From Ideology To Geopolitics. Russia's Relations With The United States In The Post Cold War Era - Emanuel COPILAȘ/p.74

STRATEGIC EVENT

Europe And The Global Financial Crisis - Vasile POPA/p.84



POINT OF VIEWS

Military Training And Education On Humanitarian International Law - Alin BODESCU/p.87

INFORMATIONAL SOCIETY. PEACE AND WAR

Statut et roles des societes militaires privees dans les conflits armes actuels - Petre DUȚU, PhD, Aurică ȘERBAN/p.96

Security Of Communications And Virtual Private Networks - Dan ANDREESCU/p.103

REVIEWS

Energy Resources, Crises, Conflicts/p.110

Terrorism. Studies And Researches On The Terrorist Phenomenon/p.112

CDSSS' AGENDA

The activities of the Centre for Defence and Security Strategic Studies, October - December 2008 - Irina CUCU/p.113

Instructions for authors/p.115

SECURITATEA RESURSELOR ENERGETICE CASPICE ȘI CRIZA DIN GEORGIA

Dr. Florian RĂPAN

La distanță de patru decenii, un alt război de câteva zile se declanșează, de data aceasta nu în Orientul Mijlociu, ci în Caucaz, transformând un conflict înghețat, cel din Osetia de Sud, într-unul deschis, care contrapune forțele georgiene celor secesioniste, abhaze și sud-osetine, ulterior pe cele ruse celor georgiene, până la punerea în aplicare a acordului de pace mediat de șeful statului francez, care asigură președinția UE în această a doua parte a anului 2008.

Secesiunea anunțată a Osetiei de Sud și Abhaziei față de statul georgian forțează guvernul de la Tbilisi să ia măsuri de restabilire prin forța armată a ordinii constituționale, măsuri interpretate de Rusia ca fiind îndreptate împotriva populației de origine rusă din teritoriul respectiv și îndreptățind o intervenție militară a Moscovei „în apărarea” etnicilor ruși. Desfășurarea în continuare a evenimentelor este cunoscută. Atacul, apreciat ca disproporționat, al Federației Ruse pune conducerea georgiană în dificultate. Urmează un șir de negocieri internaționale care aduc în prim plan UE, ce reușește, prin demersurile președintelui Franței, Nicolas Sarkozy, să stopeze conflictul și să medieze pacea.

Câteva aspecte i-au interesat pe analiștii fenomenului: care este miza reală a războiului de 5 zile din Caucaz, cine sunt actorii interesați în regiune și cum se va asigura securitatea acesteia în viitorul apropiat și mediu? Acestor interogații am încercat să le răspundem, la rândul nostru, în paginile următoare.

Cuvinte-cheie: resurse energetice, interese, securitate energetică, Georgia.

Resurse și interese energetice

Oricâte motivări s-ar căuta pentru întâmplările dramatice din Georgia, toate pălesc în fața unui

element de importanță cardinală, care stă, de fapt, la originea conflictului: bogatele resurse energetice ale regiunii, resurse care ocupă poziția imediat următoare după cele din Golf și care, întâmplător, traversează, prin conducte, teritoriul georgian, în drumul lor spre Marea Neagră, Turcia și Uniunea Europeană. La începutul anului curent, când evenimentele din Kosovo se precipitau spre o declarație și apoi recunoaștere a independenței provinciei secesioniste, cunoscutul specialist european în probleme de apărare Jean-Sylvestre Mongrenier remarcă, într-o amplă analiză a situației din Serbia¹, existența unei „mari strategii a Rusiei”, prin care aceasta caută să blocheze extinderea NATO în sud-estul Europei și să-și sporească influența în Balcani și pe ansamblul continentului. Sprijinul diplomatic pe care Moscova îl acorda, atunci, Serbiei viza, de fapt, promovarea intereselor energetice și economice rusești în regiune și în vestul Europei. Cu ajutorul Kremlinului, Gazprom cumpăra 51 la sută din capitalul companiei petroliere sârbe NIS, ce-i asigura jumătate din distribuția petrolieră în Serbia. În contrapartidă, societatea rusă se angaja să investească în modernizarea rafinăriilor sârbe și în construcția centrelor de stocare a gazului natural, dar urmărea și obținerea acceptului pentru ca gazoductul South Stream, preconizat a fi construit de ruși cu compania italiană ENI, să unească Tuapse, din Rusia, de pe țărmul caucazian al Mării Negre, cu Burgasul bulgar și, în continuare, cu Ungaria și centrul Europei, iar pe cealaltă ramificație, cu Grecia și Italia. Aceasta răsturna planurile Comisiei de la Bruxelles de diminuare a dependenței de hidrocarburile rusești (proiectul Nabucco, care prelungește conducta Baku – Tbilisi – Erzerum spre Europa de Sud-Est și Europa Centrală), creând, cum remarcă media europene, un cap de pod geostrategic în Balcani.



Conducta de petrol Baku - Tbilisi - Ceyhan

La nici o jumătate de an distanță de momentul respectiv, la capătul de est al axei „marii strategii” ruse, în spațiul central asiatic, de unde se deschid robinetele cu resurse energetice pentru Europa, Moscova dă un răspuns hotărât Occidentului - care, în opinia conducerii de la Kremlin, vrea „să îndiguiască” Rusia -, ocupând poziții în preajma conductelor de petrol și gaze din Georgia și transformând „pacea caldă - cum foarte plastic nota, făcând referire, în *France Soir*², la geopolitica oleoductelor, analistul Alexandre del Valle - într-un fel de nou război geoeconomic rece”, ale cărui dimensiuni sunt dificil de precizat în viitor. Rezervele manifestate de Rusia în soluția Kosovo dispar subit, când în discuție sunt provincii din fostul spațiu sovietic, ca Abhazia sau Osetia de Sud, astfel încât recunoașterea, la 26 august a.c., a celor două teritorii ce și-au autoproclamat independența de către Moscova i se pare acesteia un fapt normal, deși restul comunității internaționale o respinge cu putere. La semnarea acordurilor privitoare la gaze cu Serbia, când fostul președinte Putin menționa, referindu-se la recunoașterea independenței Kosovo de către statele occidentale, „gravele încălcări ale ansamblului sistemului de drept internațional, cu consecințe negative pentru Balcani și pentru întreaga lume”, liderii UE nu-și imaginau că Federația Rusă va încălca, la rândul-i, puțin mai târziu, acest sistem de drept, susținând

secesiunea provinciilor abhază și sud-osetină și recunoscând independența acestora.

Eșuarea blocării procesului de independență și a recunoașterii viitoare a acestora în cazul Kosovo pare acum un deznodământ așteptat de Rusia, pentru a-și justifica acțiunile ulterioare din Georgia, ce-i vor deschide perspectiva controlului acestui teritoriu. Astfel, ea recunoaște cele două provincii autoproclamate independente de pe teritoriul georgian (luând o decizie apreciată de Washington ca iresponsabilă) și, după o lună, cere „desființarea frontierei” dintre Rusia și Osetia de Sud. Opoziția, pentru moment, față de integrarea completă a acestei regiuni separatiste în Federația Rusă este, am putea crede, o păstrare a aparențelor de respect al legislației internaționale, până la o dată ulterioară, când Moscova va considera că a sosit momentul să decidă altfel. Diplomația occidentală consideră, în acest sens, că Rusia ar avea „alte obiective”, după Osetia de Sud și Abhazia: Crimeea, Ucraina și Moldova. Violarea a numeroase rezoluții ale Consiliului de Securitate al ONU referitoare la integritatea teritorială a Georgiei chiar de către un membru al acestui organism onusian pune în dificultate comunitatea internațională, care nu va putea lua nicio decizie împotriva Rusiei, ce ar respinge-o din start, prevalându-se de dreptul de veto.

Securitatea energetică a Uniunii revine presant în atenția liderilor comunitari europeni, în noul context creat de mutațiile efectuate de Moscova pe tabla de șah asiatică. Ideea, vehiculată în iunie, de a se cere Comisiei un raport care să facă un tur de orizont al ideilor de a se opune creșterii prețurilor petroliere pare binevenită. La numeroasele soluții invocate atunci de șeful diplomației franceze - plafonarea TVA, reducerea consumului, intervenția urgentă pentru unele categorii de populație mai în suferință decât altele - s-a adăugat și aceea, formulată de reprezentanții altor state, a unei mai bune concertări cu țările producătoare. Rusia era, astfel, menționată, alături de OPEC și Norvegia, de către primul-ministru finlandez, care vorbea de necesitatea unor consultări între marii consumatori și țările producătoare. Evident că dialogul ce se cerea a fi relansat cu țările producătoare, la nivel european și mondial, putea fi, acum, angajat de pe o nouă poziție, de forță, a Federației Ruse, în condițiile favorabile ale controlului rețelelor de transport al resurselor energetice asiatice spre Europa.

Domeniile sensibile din relațiile dintre cele două blocuri, producători și consumatori, ce ar reprezenta puncte la fel de sensibile într-un viitor dialog pe tema resurselor energetice cu Rusia, erau evocate și la Summit-ul UE - Federația Rusă de la Khanti Mansiisk, din vară, de către președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso: conflictele înghețate (care peste puțin timp aveau să se inflameze) din Georgia, comerțul și energia. „Rusia va rămâne furnizorul energetic-cheie al UE și UE va rămâne cel mai important debușeu pentru exportul Rusiei, arăta atunci liderul european. Aceasta creează o bază puternică de interdependență și o situație care poate fi benefică pentru noi doi”⁴³. Dar, tocmai pentru că Federația este furnizorul energetic-cheie al Uniunii, această beneficiată riscă să scadă primejdios pentru organizația europeană, mai ales după evenimentele din Georgia. Dacă Rusia ar controla cu trupe teritoriul Georgiei, ar putea, cum declara cunoscutul analist american Zbigniew Brzezinski, în focul evenimentelor din august, „să șteargă Georgia de pe harta energetică și să impună Federația Rusă ca unic teritoriu de tranzit al hidrocarburilor provenind din țările producătoare ale Asiei Centrale și Caucazului”⁴⁴. Moscova își poate spori, în prezent, și mai mult pretențiile în cadrul negocierii prețului la gaze.

Parcă intuind ce avea să urmeze în august, participanții la o reuniune informală a miniștrilor europeni ai energiei din 5 iulie a.c. de la Saint Cloud, de lângă capitala Franței, subliniau faptul că UE trebuie să se elibereze de dependența sa vis-à-vis de Rusia pentru aprovizionarea cu gaz, grație energiilor regenerabile și celei nucleare. Se sublinia la acest nivel că va trebui să se iasă din această contradicție în care Uniunea este plasată, din angoasa provocată de ideea pierderii gazului rus și agresivitatea verbală cu privire la Rusia. Trebuie încetat de a mai provoca suveranitatea Rusiei, pretinzând să i se dicteze conduita sa energetică pe propriul teritoriu (la ora aceea nu intra în discuție teritoriul controlat de ea, cum era, în clipa proiectării analizei de față, parte din teritoriul georgian, pe care aceasta avea trupe). Respectiva dezbateră asupra securității energetice și a biocarburanților, organizată de ministrul francez al Mediului și Energiei, a provocat divizarea statelor membre, când s-a adus în discuție chestiunea energiei nucleare. Președintele Sarkozy anunțase cu două zile în urmă intenția construirii unui al doilea reactor nuclear de generația a treia EPR, o

decizie pe care acesta a justificat-o prin creșterea prețului petrolului și gazului. Ministrul german al Energiei a declarat la reuniune că energia nucleară este o energie cu grad înalt de risc, dar, pentru Italia, revenirea la acest gen de energie, pe care ei au interzis-o în 1987, prin referendum, este o soluție pentru care, în actuala legislatură, s-au pus deja bazele programului. În plan mai larg, reticențele europenilor față de folosirea energiei nucleare par să se mai diminueze, cu toate că încă nu există o majoritate în favoarea acestei surse de energie.

Federația Rusă și implicarea sa, inclusiv militară, în spațiul încărcat de resurse energetice sud-asiatic interesează foarte mult un lider regional ca Turcia, considerat de analiști⁵ un „pivot geopolitic al mării strategii eurasiatice a Statelor Unite”, cu rol de „platformă de expansiune a valorilor occidentale și formelor de organizare politică și economică pe care acestea le inspiră, în Caucaz și Asia Centrală”, de consolidant al „pluriversum-ului geopolitic care emerge în inima spațiului ex-sovietic”, „deschizând noi rute către resursele energetice ale bazinului caspian și promovarea modelului turc în satrapiile centro-asiatice, în concurență cu influențele iraniene și saudite”. Rolul Turciei, vizavi de acțiunile Rusiei, este decriptat de analistul francez Jean-Sylvestre Mongrenier în demersurile de deschidere a spațiului ex-sovietic spre Vest și voința americană de garantare a liberului acces la resursele caspice, ce i-au permis Ankarei să-și joace atuurile pentru a dezvolta un coridor energetic est-vest. Turcia, accentuează el, se învecinează cu zone geografice – bazinul Caspic și Orientul Mijlociu – care formează o elipsă strategică reprezentând circa 70 la sută din rezervele mondiale de petrol și gaz natural. Rețelele de conducte care îi traversează teritoriul (BTC și BTE) și proiectul de gazoduct Nabucco, susținut de UE, la concurență cu proiectul South Stream al Gazprom, deschid o alternativă la oleoductele și gazoductul Rusiei, unicele căi de export al petrolului și gazului caspic până acum.

Se înțelege, deci, că acest pod energetic turc rămâne vital, cum subliniază și analistul citat, pentru securitatea și diversificarea aprovizionării energetice europene, ca și pentru buna funcționare a pieții mondiale de hidrocarburi. Dar, deși, menționăm noi, Turcia face eforturi ample pentru accederea în Uniune, ea păstrează o rezervă serioasă de afinitate pentru relațiile energetice cu Federația Rusă, care îi asigură două treimi din consumul

de gaz natural. Interesele Ankarei, remarcă același analist, sunt legate de cele ale Moscovei prin gazoductul Blue Stream, ce unește Drujba (Rusia) de Samsun (Turcia) și de faptul că Rusia a acceptat ca o parte din petrolul său să tranziteze teritoriul turc, de la Samsun la terminalul Ceyhan. Numai că, subliniem noi, Rusia va înlocui curând planurile anterioare, de extindere a conductei Blue Stream, cu proiectul South Stream, ce va alimenta Austria, Italia și Slovenia, cu 30 miliarde metri cubi de gaze naturale anual, folosind ca țară de tranzit, dacă lucrurile vor fi perfectate, Bulgaria. Împreună cu conducta Nord Stream, ce va aproviziona Germania cu gaze rusești prin Marea Baltică, South Stream va da Rusiei posibilitatea de a-și spori libertatea de mișcare și controlul asupra aprovizionării cu resurse a Europei, care, fără cele 85 miliarde de metri cubi de gaze necesare, s-ar confrunta, cum accentua vicepreședintele consiliului de administrație al Gazprom, Alexandr Medvedev, la conferința energetică de la Roma, cu „un scenariu de coșmar“.

Dacă, însă, din unghiul de vedere al asigurării securității energetice a UE, Turcia poate fi o promisiune remarcabilă pentru Europa, în balanța accederii sale în Uniune atârână foarte greu problema securității și stabilității continentului, care, în mediul internațional actual, complex și presărat cu numeroase conflicte, s-ar învecina nemijlocit cu state din care provine amenințarea migrației ilegale, a crimei organizate, a conflictelor interstatale, etnice și confesionale. Analistii care îi sunt alături aduc ca argumente pentru primirea sa în Uniune avantajele economice importante, apartenența la NATO și rolul stabilizator jucat în regiune, poziția de interfață în dialogul dintre civilizația islamică și cea occidentală, ca replică la mulțimea celor ce resping o asemenea perspectivă din rațiuni religioase, succesele înregistrate în adaptarea la standardele europene și progresele obținute în planul democrației și respectului drepturilor omului. Dincolo de toate acestea, în condițiile declanșării războiului geoeconomic, importanța sa geopolitică și geoeconomică este fundamentală⁶: Turcia reprezintă un coridor energetic-cheie și deține controlul și securitatea transportului hidrocarburilor pentru toate direcțiile (Federația Rusă, Orientul Mijlociu, Marea Caspică, Asia Centrală, Marea Neagră, Marea Mediterană, Europa).

Securitatea energetică a Europei și integrarea Georgiei

O Europă întregită, liberă, unită în pace, democrație și valori comune este obiectivul statelor membre NATO, enunțat la Summit-ul organizației, din acest an, de la București. Acesta se poate realiza printr-un proces continuu de lărgire, ce incumbă decizii luate exclusiv de către NATO. „Porțile NATO, se sublinia în Declarația șefilor de state și de guverne prezenți în capitala României, vor rămâne deschise pentru democrațiile europene care doresc și sunt capabile să-și asume responsabilitățile și obligațiile de membru, în conformitate cu Articolul 10 al Tratatului de la Washington“⁷. În context, salutând aspirațiile euro-atlantice ale Ucrainei și Georgiei de apartenență la NATO, liderii Alianței hotărâu că aceste state vor deveni membre ale NATO. Ca argumente erau menționate contribuțiile valoroase aduse de către acestea la operațiunile Alianței și reformele democratice din Ucraina și Georgia și se stabilea sprijinul candidaturilor lor pentru MAP. La întâlnirea miniștrilor de externe ai statelor Alianței, din decembrie, ar urma să se facă o primă evaluare a progreselor celor două state, ei având autoritatea de a decide în privința candidaturilor Georgiei și Ucrainei pentru MAP.

Cu toate că liderii Alianței au accentuat, la summit, că politica ușilor deschise a NATO și eforturile prezente, precum și cele viitoare privind apărarea antirachetă a NATO sunt menite să ofere un răspuns mai bun față de provocările de securitate cu care toți ne confruntăm și, departe de a reprezenta o amenințare pentru relația NATO – Federația Rusă, acestea oferă oportunități de a aprofunda cooperarea și stabilitatea, demersul de integrare a Georgiei și Ucrainei în Alianță nu este privit cu încredere de Rusia, care cunoaște perfect importanța geostrategică și geoeconomică a Georgiei, respectiv rolul de pivot geopolitic și geostrategic vital pentru dinamica strategică mondială al statului ucrainean. Ca atare, era de așteptat o declarație ca aceea făcută, în toamnă, în Echo Moskvî, de ambasadorul rus la NATO, Dmitri Rogozin, că Ucraina și Georgia nu vor adera în decembrie la Planul de acțiune în vederea primirii în Alianță. Amenințarea deteriorării relațiilor dintre cei doi actori, Rusia și NATO, nu este nicidecum voalată: „Dacă pronosticul meu nu se va adeveri, și Georgia și Ucraina vor primi MAP în decembrie, partenerii noștri din NATO vor trebui să înțeleagă

că s-a dus cooperarea, s-a zis cu această pace rece (...) Există în planul relațiilor o linie roșie care nu poate fi depășită, iar aceasta este zona intereselor noastre naționale extrem de importante“.

Interesul național major al Rusiei în regiune se referă, evident, la păstrarea monopolului asupra accesului la gazul și petrolul caspic, monopol care, în eventualitatea aderării Georgiei la NATO, ar fi puternic afectat. Pierderea controlului căilor de aprovizionare cu petrol și gaze deja existente pe teritoriul georgian și construcția de noi conducte, care să ocolească traseele controlate de Kremlin, sunt pericolele cele mai mari cărora rușii trebuie să le facă față în viitor. Perspectiva pierderii influenței în țările caucaziene de tranzit al resurselor spre piețele de desfacere din vestul Europei este, fără îndoială, corect sesizată de Rusia, în competiția cu celelalte mari puteri regionale. Pentru o țară ce deține cea mai mare rezervă de gaz a lumii și a opta rezervă mare de petrol de pe glob și care obține jumătate din veniturile sale din vânzarea resurselor energetice, cum este Federația Rusă, independența afișată de fostele republici sovietice prin consensul la edificarea de noi conducte care exclud sistemul rusesc și, mai mult, interesul vădit pentru o relație strânsă cu SUA și pentru aderarea la NATO și Uniunea Europeană reprezintă elemente ale unei strategii care o vizează direct și care nu poate fi acceptată.

Vorbind despre cele două organizații, NATO și UE, constatăm că politicile lor sunt tot mai bine armonizate în ultimii ani. În lanțul amplu de activități dezvoltate de acestea, s-a consolidat convingerea că o Uniune Europeană mai puternică va contribui mai bine la securitatea comună. De aceea, s-a arătat la București, „Alianța este hotărâtă să îmbunătățească parteneriatul strategic NATO-UE, conform celor agreate de ambele părți, pentru o cooperare mai strânsă și o eficiență sporită, precum și pentru a evita duplicări inutile, într-un spirit de transparență și cu respectarea autonomiei celor două organizații.“⁸ Probabil că politicile lor pentru regiunea Caucazului și Asiei Centrale ar trebui să fie mult mai aplicate și implicate în dezvoltarea sa, în soluționarea crizelor și conflictelor apărute, folosind din plin toate pârghiile oferite de Parteneriatul pentru Pace, candidatura la MAP, respectiv Politica Europeană de Vecinătate și Strategia pentru Asia Centrală.

Prin această implicare mai accentuată și mai bine coordonată, cu ajutorul Planurilor de Acțiune

încheiate de Uniune cu fiecare țară în parte, dar și al reprezentanților și observatorilor din zonele conflictuale, UE ar putea lua parte mai activă la soluționarea conflictelor, la consolidarea democrației și respectarea drepturilor omului în regiune. În cazul Georgiei, s-a văzut că Uniunea nu a dorit o apropiere mai mare, ci s-a rezumat la a întări relația cu ea, susținând politic și economic reconstrucția țării după conflictul cu Rusia, din august curent, în cadrul unei conferințe a donatorilor pentru reconstrucție, decidând să acorde un ajutor de 500 milioane euro în următorii trei ani și organizând o misiune de 200 observatori civili care să supravegheze replierea trupelor ruse pe pozițiile ocupate înainte de conflict, misiune pe care Rusia nu a admis-o decât în afara teritoriului celor două provincii ce și-au declarat secesiunea față de statul georgian. Pe termen lung, Bruxelles ar dori să negocieze cu Tbilisi un acord de facilitare a vizelor de scurtă durată în UE și să creeze o eventuală zonă de liber schimb. Georgia însăși este de părere că, înainte de a bate la poarta UE, îi trebuie timp pentru a-și consolida progresele obținute în eforturile de intrare în NATO.

Cât privește statele membre ale UE, dintre acestea, Polonia și Suedia susțin o integrare a Georgiei în noul „parteneriat oriental“, care să apropie Uniunea de statele vecine din Est (Ucraina, Moldova, Azerbaidjan, Armenia, Georgia și Belarus, dacă acesta din urmă se democratizează). Din perspectiva post conflictului ruso-georgian, statele mari din organizație par să ia o și mai mare rezervă față de o soluție integratoare. Ele sunt mai interesate, la moment, de relația cu Kremlinul, pentru care Franța, de exemplu, prin vocea președintelui său, a susținut, recent, la ONU, revigorarea ideii parteneriatului economic strategic cu Rusia, evitând o concentrare a alianțelor pe o formulă exclusiv militară, când problema cea mai presantă pentru Uniune este securitatea resurselor.

La rândul său, NATO înțelege să-și sporească cooperarea cu statele zonei, pentru a întări securitatea acestora și securitatea regiunii. Lărgirea și intensificarea cooperării politice și militare cu statele non NATO europene și din vecinătate ar duce la creșterea stabilității și securității Caucazului și Asiei Centrale, ar diminua riscurile și amenințările teroriste la adresa populațiilor, ar întări controlul democratic civil asupra structurilor militare și ar încuraja transparența în politicile de apărare. NATO este decisă să ofere, în continuare, țărilor

partenere, cum s-a stabilit la reuniunea de la Riga⁹, expertiza și asistența organizației în promovarea reformelor din domeniul securității și apărării.

Pe linia problematicei resurselor, se știe că Summit-ul din aprilie, de la București, a luat notă de raportul „Rolul NATO în domeniul securității energetice”, pregătit în baza însărcinării primite la Summit-ul de la Riga, identificând principii care vor governa abordarea Alianței în acest domeniu și evidențiind opțiuni și recomandări pentru activitățile viitoare¹⁰. Putem, așadar, estima că, în ce privește spațiul de analiză, Alianța va face mai mult, prin cooperare internațională și regională, prin punerea în comun și schimbul de informații, dar și prin consultări asupra riscurilor iminente din domeniu, pentru consolidarea securității energetice a comunității euro-atlantice. Organizația se va implica mai activ în proiectarea stabilității, în sprijinul pentru gestionarea efectelor și protecția infrastructurii energetice critice, eforturile sale fiind, cum se apreciază în Declarația reuniunii la vârf din aprilie, pe deplin coordonate și integrate cu cele ale comunității internaționale, ale organizațiilor specializate în securitatea energetică. De menționat că, tot acum, a fost însărcinat Consiliul aflat în sesiune permanentă să pregătească pentru summit-ul din 2009 un raport consolidat privind progresele înregistrate în domeniul securității energetice.

Persistența conflictelor regionale din Caucazul de Sud și Republica Moldova a generat o vie preocupare din partea NATO, care a subliniat la summit că sprijină integritatea teritorială, independența și suveranitatea Armeniei, Azerbaidjanului, Georgiei și Republicii Moldova și eforturile pentru o soluționare pașnică a acestor conflicte, pe baza principiilor enunțate. Prin transformarea forțelor și a capacităților sale, prin adaptare și reformare, Alianța va fi aptă să-și îndeplinească angajamentele sale operaționale și întreaga gamă de misiuni ce-i revin, pentru apărarea colectivă și răspunsul la crize, în interiorul și în afara teritoriului NATO, la periferia acestuia, precum și la distanță strategică, răspunzând astfel provocărilor de securitate și de evoluție ale secolului XXI.

Concluzii

O armonizare a intereselor marilor actori – SUA, NATO, UE, Rusia – în problema gestionării resurselor energetice ale Caucazului și Asiei

Centrale este, în condițiile actuale, mai mult decât necesară. Aceasta ar asigura transformarea unei regiuni conflictuale, de falie, dar de o importanță geostrategică și geoeconomică dincolo de orice îndoială, într-o zonă de confluență eurasiatică, de construcție securitară și economică liniștită, unde actorii importanți ai planetei își unesc forțele pentru a ajuta la dezvoltarea durabilă a regiunii, în pace și stabilitate, la prosperitatea și securitatea energetică continentală și globală.

Pe de altă parte, comunitatea internațională nu trebuie să permită deschiderea unor conflicte înghețate, să vegheze la păstrarea Osetiei de Sud și Abhaziei în granițele actuale ale statului georgian și să insiste pentru nerecunoașterea secesiunii celor două provincii. Eforturile marilor actori ai lumii contemporane se cer orientate spre diminuarea multitudinii de riscuri asimetrice generate de diminuarea rapidă a resurselor naturale, creșterea demografică accentuată și lupta pentru deținerea supremației regiunilor strategice și a piețelor de desfacere.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Jean-Sylvestre MONGRENIER, La Serbie, point d'appui de la „politique balkanique” de la Russie, 30 ianuarie 2008, <http://www.fenetreurope.com/php/page.php?section=chroniques&id=0137>, accesat la 3 noiembrie 2008.

2 Alexandre del VALLE, L'indépendance du Kosovo et la géopolitique des oléoducs, 28 janvier 2008, Edition France Soir, p.16.

3 UE et Russie appellent à renforcer la coopération malgré les obstacles, Belga, 7 sur 7, din 27 iunie 2008.

4 Cf. Florence MARDIROSSIAN, Georgie – Russie, les enjeux de la crise, <http://www.monde/diplomatique.fr/carnet/2008/08/15>.

5 Jean-Sylvestre MONGRENIER, Union pour la Méditerranée: la question turque en suspens, 18 iulie 2008, la <http://www.fenetreurope.com/php/page.php?section=chroniques&id=0217>

6 Cf. Vasile NAZARE, Turcia și jocurile de putere din Bazinul Mării Negre, Geopolitica, Anul VI - nr. 25, pp.113-114.

7 Declarația Summit-ului de la București publicată de șefii de Stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord-Atlantic, 3 aprilie 2008.

8 Ibidem.

9 Summit-ul din capitala letonă a pus un accent special pe politica NATO de parteneriate, dialog și



ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

cooperare, ce constituie, azi, o componentă esențială a obiectivelor și sarcinilor Alianței. „Parteneriatele Alianței în întreaga lume, s-a subliniat la Summit-ul de la București, au o valoare durabilă, contribuind

la stabilitatea și securitatea în zona euro-atlantică și dincolo de ea.“

10 A se vedea documentele Summit-ului NATO din aprilie 2008 de la București.

Generalul de flotilă aeriană prof. univ. dr. Florian RÂPAN (frapan@unap.ro) este comandantul (rectorul) Universității Naționale de Apărare „Carol I“.

RĂZBOIUL DIN CAUCAZ - FINALUL RĂZBOIULUI RECE SAU UN NOU RĂZBOI RECE?

Dr. Constantin-Gheorghe BALABAN

Ațiunile prezente ale Rusiei de contestare a unor instrumente esențiale și care definesc interacțiunea Rusiei cu Occidentul trebuie lecturate din perspectiva logicii unei mari puteri aflate în căutarea recunoașterii prestigiului de altădată.

Rusia introduce, acum, și dimensiunea militară în jocul de putere¹ și, după cum se pare, ar fi ieșit din conflictul din Caucaz mult mai puternică.

Rusia este o mare putere. Și ea ține la această realitate. Or, relațiile cu Rusia nu pot fi deloc indiferente. Cu atât mai mult cu cât criza georgiană, cu reverberațiile sale regionale și globale, va intra în istorie ca moment simbolic pentru sfârșitul ordinii unipolare², cel puțin pentru imensul spațiu eurasiatic.

Cuvinte-cheie: Caucaz, nou Război Rece, Georgia, Rusia.

1. Preliminarii. În luna august a acestui an, lumea a fost martoră a unui „mini-război” în Caucaz, iar Occidentul a fost luat prin surprindere de un conflict armat între Rusia, partener al Occidentului în Orientul Mijlociu, Iran și Coreea de Nord, și Georgia, punct nodal în accesul la resursele imense de hidrocarburi din zona Mării Caspice. Este pentru prima oară, după 20 de ani, când Rusia intervine militar în afara granițelor și introduce dimensiunea militară în jocul de putere. Iar acest lucru a fost favorizat de mișcările cel puțin neștiute ale Statelor Unite și NATO, exprimate prin unele acțiuni ale Summit-ului de la București, din aprilie a.c. Chiar dacă, inițial, conflictul a provocat grave tensiuni în relațiile dintre Occident și Federația Rusă. Lucru firesc, de altfel, atât timp cât motivațiile interesului manifestat pentru țările din zona de est, dar, în special, pentru Ucraina și zona transcaucaziană - regiune care include Georgia, Armenia și Azerbaidjan - de marii actori internaționali, s-au dovedit a fi diverse

și opuse. Motivații care, credem, s-au înțeles corect acum. Și nu numai fermitatea Federației Ruse în recâștigarea influenței sale în zonă, prin acțiuni militare imediate, considerate de Occident „disproporționate și incompatibile cu rolul de menținere a păcii”, ci și reținerile Occidentului la unele solicitări ale conducerii de la Tbilisi³. Atunci când se forțează o notă, se creează tensiuni ce nu se pot rezolva decât pe termen lung. Pentru că atât Marea Neagră, cât și Caucazul de Sud s-au dovedit a fi mai aproape de problemele de securitate ale Europei. Mai mult, fac parte intrinsecă din ea⁴.

Așa că orice progres major, cu adevărat semnificativ, către o reglementare finală a acestor conflicte și crize presupune angajarea pozitivă a Federației Ruse, ale cărei interese legitime – economice, politice și de securitate nu mai pot fi omise din niciun proiect politic regional al Occidentului⁵.

2. Rusia este o mare putere și ține la această realitate. Acest lucru nu trebuie nici demonstrat – pentru că este evident – nici impus, pentru că este o realitate. Moscova și-a demonstrat deja puterea. Și continuă să o demonstreze. Fie cu trimiterea în Venezuela a două bombardiere strategice, capabile fiecare să transporte opt focoaie nucleare, fie mai recent, cu lansarea a trei rachete intercontinentale: două de pe submarine nucleare aflate în estul Norvegiei și în nordul Japoniei și o a treia de la o bază secretă din regiunea Plesetsk. Ultima lansare s-a desfășurat chiar sub directa supraveghere a liderului de la Kremlin, Dmitri Medvedev. Un exercițiu care – spune Medvedev - „demonstrează puterea Rusiei” – racheta Topol M fiind cea mai modernă rachetă balistică din dotarea forțelor strategice rusești⁶. Și dacă mai adăugăm și exercițiile militare comune ruso-venezuelene, preconizate a avea loc în Marea Caraibelor, în noiembrie a.c., am fi tentați să dăm crezare și acelor afirmații potrivit

căroră „acestea ar putea afecta balanța de putere în regiune și ar putea destabiliza zona”⁷. Dar nu este neapărat nevoie de o astfel de demonstrație. O atitudine atentă ar duce la prevenirea unei astfel de retorici îngrijorătoare, cu efecte greu de imaginat pe termen lung.

Calea confruntării nu este avantajoasă. Cu atât mai mult cu cât „rivalitatea” generată de controlul resurselor energetice din Bazinul Mării Caspice⁸, itinerarele magistrale de transport peste sau împrejurul Mării Negre, interacțiunea cu conflictele din Caucazul de Sud și, nu în ultimul rând, implicarea internațională în aceste conflicte ar putea conferi regiunii un potențial ridicat de instabilitate regională și chiar globală⁹.

Pe cale de consecință, relațiile favorabile și corecte cu Rusia rămân esențiale. Inclusiv pentru UE, interesată, acum, pe de o parte, de situația resurselor și de accesul la resurse, îndeosebi energetice, și, pe de altă parte, preocupată tot mai mult de creșterea stabilității și securității în vecinătatea apropiată, prin promovarea unui cerc de state stabile, bine guvernate, în partea de est a Uniunii (Moldova, Ucraina, Belarus), în Caucazul de Sud (Georgia, Armenia, Azerbaidjan), precum și prin cooperarea cu Federația Rusă.

Țări precum Franța sau Germania demonstrează că au reacționat corect și justificat atunci când s-au opus aderării Georgiei la NATO¹⁰.

3. Războiul din Caucaz – efect al problemelor nerezolvate în Al Doilea Război Mondial. Cea de-a doua conflagrație mondială „a exportat” conflictualitatea dincolo de Europa, pe care nu a rezolvat-o. În Europa s-a creat o ruptură, o falie strategică, între civilizația democratică de tip occidental și cea comunistă pe care a legitimat-o Al Doilea Război Mondial. S-a creat un grup al statelor comuniste. Era o ruptură ireconciliabilă, o falie ideologică care a durat o jumătate de secol. Aceasta a fost „esența” Războiului Rece, cel de Al Doilea Război Mondial trebuind să rezolve problemele de „repartizare geopolitică” a marilor puteri și de „reconfigurare” a mediului strategic internațional. Dar nu a făcut-o, ci a creat o ruptură ideologică între Est și Vest, care nu se putea rezolva printr-un război cald, datorită apariției armei nucleare. Și atunci s-a creat o relație *de facto* ireconciliabilă – de o parte civilizația democratică occidentală, de cealaltă parte, civilizația comunistă. Lipsa soluției a generat cursa înarmării, sperându-

se într-o soluție conflictuală. Dar cursa înarmării a creat o situație în care conflictualitatea atingea „parametrii maximi” fără a avea o soluție militară. Se ajunsese, astfel, după cum susțin unii analiști, la o situație de „imponderabilitate strategică”. Și chiar dacă revoluțiile din Europa Centrală și de Est, din 1989-1990, au oferit „soluția” ieșirii din această imponderabilitate strategică, rămâneau, însă, acumulările imense de arme. Acumulări care au generat „o nouă reconfigurare strategică”, în care fiecare dintre marii actori ai Războiului Rece și-au căutat o poziționare sau re poziționare avantajoasă.

„Din 1945 până în 1989 - aprecia Immanuel Wallerstein, într-o recentă lucrare -, principalul joc de șah s-a jucat între SUA și Uniunea Sovietică. A fost numit Războiul Rece, și regulile de bază au fost numite metaforic „Yalta”. Cea mai importantă regulă era cea a unei linii care împărțea Europa în două zone de influență. Ea a fost numită de către Winston Churchill „Cortina de Fier” și se întindea de la Stettin la Triest. Aceasta era regula, și prea puțin contau tulburările care agitau Europa la instigația pionilor; nici nu se puneau problema ca un război să izbucnească între SUA și Uniunea Sovietică. Iar la sfârșitul fiecărei secvențe de tulburări, piesele trebuiau să fie din nou amplasate acolo unde se găsiseră la început. Această regulă a fost respectată cu meticulozitate până la prăbușirea comunismelor în 1989, al cărui aspect cel mai marcant a fost distrugerea zidului Berlinului”¹¹. Se încheia, astfel, o primă etapă a unui plan pe termen lung, elaborat în primii ani ai Administrației Reagan, care prevedea „eliminarea comunismului” din Europa, dar mai ales “dezmembrarea” Uniunii Sovietice¹².

Începând din 1991, jocul dintre Statele Unite și Rusia s-a schimbat radical – Statele Unite adoptând o poziție absolut hegemonică în lume și continuând să reprezinte unica putere, dar nu ofensând Rusia, ci în parteneriat strategic cu ea. America – avea să spună mai târziu George W. Bush – are și intenționează să mențină o „putere militară capabilă să nu fie contestată /.../ capabilă să intervină oricând și oriunde dorește, atunci când interesele sale sunt afectate”. Mai mult, sub pretextul eliberării țărilor de sub dictatură, Washingtonul trece la „exportul” propriului sistem de valori, care, în realitate, ascunde „lupta la nivel global” pentru controlul rezervelor de petrol și materii prime¹³.

De asemenea, ca unică superputere, Statele Unite devin un jucător activ și în reajustările de frontiere din ex-Republica Federală a Iugoslaviei¹⁴ - lucru ce a condus la o decizie de sancționare și de aplicare, prin intermediul trupelor, a secesiunii de facto a Kosovo de Serbia¹⁵. Această atitudine – ieșită din parteneriat – va avea, după cum se știe, urmări foarte grave pentru întreaga regiune, de unde și necesitatea unui consistent efort european de corectare și reajustare balcanică. Cu atât mai mult cu cât, după bombardarea Serbiei, în 1999, Statele Unite au trecut la un program de constituire a unei „rețele mondiale de baze militare care cu greu puteau fi considerate defensive”¹⁶.

Cert este că, după 11 septembrie 2001, războiul din Irak și confruntarea cu talibanii în Afganistan, se vehicula ideea unei „noi ordini mondiale”, exprimată printr-un „parteneriat” între principalii actori internaționali în ce privește prevenirea și combaterea terorismului internațional. Acest „parteneriat” împotriva unui inamic nonstatal, precum și a cercului de state incluse în Axa răului (Coreea de Nord, Iran etc.), denumite împreună „terorism internațional”, s-a dovedit a fi „extrem de fragil”, dar și subiectiv și rediscutabil¹⁷. Numai așa, credem, se poate explica de ce și fostul președinte rus, Vladimir Putin, în prezent, premier al Federației Ruse, a „îmbrățișat, fără rezerve”, strategia Administrației Bush, post 11 septembrie 2001. Adică acea strategie materializată în Statele Unite de „Patriotic Act” 1 și 2, precum și de „teoria războaielor preventive”, prezentate drept așa-zise antiteroriste.

Probabil că și Moscova, la rândul ei, dorea „legitimarea” unei serii de „măsurii extrem de controversate” cu ajutorul „generosului” concept de „război împotriva terorismului”. Or, o astfel de politică deja s-a manifestat și în acțiunile Moscovei. Îndeosebi, după tragedia de la Beslan, considerată în unele publicații „oribila înscenare rusească de la Beslan”. Atât pe plan intern, asupra drepturilor și libertăților democratice, cât și în plan extern, printr-o nouă doctrină militară anunțată de șeful Marelui Stat Major al Armatei ruse, generalul Iuri Baluevski, potrivit căruia “Rusia va folosi toate mijloacele pentru a lichida bazele teroriste din orice parte a lumii”¹⁸.

După Beslan, Rusia și-a rezervat „oficial” dreptul de a interveni „preventiv”, ca și Statele Unite, contra bazelor teroriste. Adică intervenții militare rusești în Caucaz sau în orice parte a lumii

- tragedia din Osetia de Nord fiind - după cum declara, atunci, președintele Putin - rezultatul unei „intervenții directe a terorismului internațional împotriva Rusiei”. Probabil, că așa am putea explica de ce, inițial, Moscova a rămas „tăcută” la dezastrul din Iugoslavia și la politica americană din Afganistan și Irak. Dar și temerea că „soluțiile” adoptate de Rusia pot transforma Caucazul într-un veritabil “butoi cu pulbere”, asemeni celui balcanic din 1914.

Prin urmare, chiar dacă s-a constituit o coaliție antiteroristă internațională, problemele terorismului sunt departe de a fi rezolvate, iar motivele centrale ale acestei nesustenabilități constau în „emergența intereselor individuale și de sistem” ale actorilor internaționali, care s-au aglomerat în jurul unor „centre comune de atracție geostrategică, geoeconomică și geopolitică”, fără să țină seama de dinamica realității complexe și foarte des schimbătoare. Probabil, așa s-ar explica și mai recente aprecieri ale generalului american John Craddock, comandantul NATO pentru Europa, potrivit căruia „campania de șapte ani a NATO în Afganistan a fost lipsită de coerență, iar statele membre ar putea suferi o înfrângere, dacă nu depășesc divergențele politice”¹⁹.

Politica actuală a Moscovei continuă politica predecesorului său, Vladimir Putin, și a fost conturată clar de noul lider da la Kremlin, Dmitri Medvedev, pe cinci poziții, și anume: „supremația principiilor de bază ale dreptului internațional, care determină relațiile dintre popoarele civilizate”; multipolaritatea lumii, în condițiile în care unipolaritatea și dominația sunt „inadmisibile”; dorința de a evita confruntarea și izolarea; apărarea vieții și a demnității cetățenilor Rusiei, „îndiferent unde s-ar afla aceștia”, precum și apărarea „comunității noastre de afaceri peste hotare”. Nu în ultimul rând, recunoașterea dreptului Rusiei de a avea „interese privilegiate”, după cum rezumă cotidianul rus *Kommersant*.

De altfel, Rusia deja a intrat în relații contractuale cu China, având un parteneriat strategic cu această țară, a menținut relații strânse cu Iranul și a început să împingă Statele Unite în afara bazelor lor din Asia Centrală. De asemenea, Moscova a luat o poziție fermă în privința extinderii NATO în două zone-cheie: Ucraina și Georgia, ultima fiind deja victima unui răspuns militar rusesc imediat. Mai mult, apariția unor organizații de tipul CSI-2 confirmă faptul că Moscova nu va ceda

Tiraspolul, „important cap de pod și nod geopolitic și geostrategic în contextul frontierei UE și NATO la Marea Neagră”.

Rusia își continuă ofensiva geostrategică pe foarte multe planuri, inclusiv pe piața energetică occidentală. Recent, Qatar, Iran și Rusia au căzut de acord asupra condițiilor de creare a unui „OPEC al gazelor”²⁰ – Iranul - țară dispunând de o „inertie” și „pondere strategică” ce nu datorează nimic petrolului -, fiind prima care a cerut crearea acestui organism, în condițiile în care deține locul doi în lume la rezervele de gaz natural.

4. Nimeni nu dorește un nou Război Rece între Rusia și Occident. Georgia pare să conteze tot mai puțin acum, iar „dosarul georgian”, este considerat și el „un incident”, cu trimitere la „principii nerespectate”²¹. Este și punctul de vedere al premierul Silvio Berlusconi, a cărui țară va deține, de la 1 ianuarie 2009, președinția Grupului celor mai industrializate țări din lume (G8). Și chiar mai mult: „dosarul georgian nu este ceva ce va întoarce Europa și lumea în epoca Războiului Rece”. Pentru că, spunea premierul italian, „un nou Război Rece între Rusia și Occident nu se dorește”²². Dar asemenea situații creează efectiv premisele periculoase ale unui astfel de război. De altfel, și textul concluziilor Consiliul European extraordinar din 1 septembrie a.c. - un text destul de ferm - lasă, totuși, ușa întredeschisă Rusiei. Pentru că, sublinia ministrul francez, „nu vrem să ajungem în situația de Război Rece”. Nu pentru a se face concesii Rusiei, ci pentru că actuala situație internațională cere luciditate, rațiune și realism, precum și renunțarea la *fantasmele* istoriei și la poziții *fratricide*, chiar extremiste.

Dar faptul este deja împlinit. Conceptul unui „nou Război Rece” – concept care semnifică o evidentă răcire a relațiilor ruso-americane, precum și divergențe tot mai mari într-o serie de aspecte esențiale de politică externă, probleme militare și energetice²³ - a intrat deja în limbajul analiștilor. Îndeosebi după 2007, când, la Conferința de Securitate de la München, președintele rus Vladimir Putin, de atunci – actualul premier al Federației Ruse, a reacționat dur²⁴. Iar deteriorarea relațiilor ruso-americane continuă să se adâncească. Și nu numai din cauza competiției energetice dintre cele două părți²⁵, ci și din cauza unor atitudini și reacții neadecvate și negândite în planul reconfigurărilor geopolitice. Rusia trebuie să rămână un „partener

strategic”, și nu o „țară ostilă”. Această afirmație este deosebit de importantă, și ea se cere, în opinia noastră, onorată. Mai ales că lecția învățată de majoritatea elitei rusești - nimeni nu va lua în serios Rusia, atâta timp cât este slabă²⁶ - se adevărește. Or, Federația Rusă este și va rămâne un actor major important în regiune. Și nu numai. Și chiar dacă Rusia pare, acum, slabă, nu este oportun și nici benefic ca o astfel de afirmație să fie exploatată.

În loc de concluzie. Acțiunile prezente ale Rusiei de contestare a unor instrumente esențiale și care definesc interacțiunea Rusiei cu Occidentul trebuie lecturate din perspectiva logicii unei mari puteri aflate în căutarea recunoașterii prestigiului de altădată. Mai mult, Rusia introduce dimensiunea militară în jocul de putere și, după cum se pare, a ieșit din conflictul din Caucaz mult mai puternică. Criza georgiană, cu reverberațiile sale regionale și globale, va intra în istorie ca moment simbolic pentru sfârșitul ordinii unipolare²⁷, cel puțin pentru imensul spațiu eurasiatic. Deocamdată, Rusia pare a fi singură. Ea a ales o conduită pentru care nu are susținători și nici aliați. Dar nici inamici fermi – Statele Unite și NATO fiind angajate pe alte fronturi. Rusia cultivă însă parteneriatul strategic și, în același timp, ripostează ferm la tot ce consideră afront la adresa ei. Iar acest lucru nu poate fi ignorat. Or, o construcție realistă și o configurare benefică și pe termen lung a mediului de securitate impune ieșirea elegantă și realistă din acest joc, în favoarea angajării ferme și benefice a tuturor țărilor și, mai ales, a marilor puteri în crearea unei sistem internațional eficient de gestionare a conflictualității și de asigurare a securității internaționale, prin efortul tuturor. Statele Unite, care păreau a fi câștigat Războiul Rece și care au trecut la „exportarea” propriului sistem de valori, au ajuns în situația de a-și dispersa rețeaua, adică de a-și anula (disipa) propria putere. În aceste condiții, a reînceput bătălia pentru putere, influență și resurse. Dependența de resurse, îndeosebi energetice, „obligă” marile puteri să-și dispute controlul zonelor de extracție și a rezervelor, pentru a preveni „colapsul” propriilor economii. Mișcările militarilor americani din Orientul Mijlociu și din Balcanii de Vest, culminând cu independența Kosovo, au favorizat o poziție tranșantă a Rusiei pe zona *heartland*-ului (pivotalul geostrategic asiatic). Mișcarea Rusiei din Caucaz creează un „fapt împlinit” în această bătălie pentru

repoziționare geostrategică. Aparent câștigă Rusia, pentru că nimeni nu poate contracara.

Așadar, Războiul din Caucaz poate însemna cu adevărat sfârșitul Războiului Rece sau să însemne un alt război rece, lipsit de componenta ideologică, amintind mai mult de multipolaritatea lumii secolului al XIX-lea? Ar putea fi acest război începutul unui nou ciclu, care se va asemăna cu lumea multipolară a secolului al XIX-lea? Adică un ciclu de reconsacrare a actorilor individuali, într-o distribuție cu adevărat multilaterală a puterii reale în sistemul interstatal? Opinii interesante pe această temă au fost exprimate de autor și la sesiunea anuală internațională de comunicări științifice cu participare internațională „Politici și strategii în gestionarea conflictualității” din 20-21 noiembrie 2008. Comunicarea cu titlul *Caucazul – început sau sfârșit de ciclu?* se găsește în volumul dedicat acestei manifestări științifice organizate de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Statele Unite au comis o „mare greșală” lăsând Georgia să creadă că poate să desfășoare, fără niciun risc, o operațiune militară în Osetia de Sud, a apreciat fostul lider sovietic Mihail GORBACIOV, într-un articol publicat în Washington Post: AFP. <http://www.infomondo.ro/extern/2929-conflict-militar-in-caucazul-de-sud-vi.html>

2 <http://fisd.ro/adriansev/2008/09/01/impactul-crizei-georgiene-asupra-ordinii-mondiale/>

3 De exemplu, un punct de vedere răspândit în mediile politice și de presă europene: sancțiuni față de „elita politică” rusă, după cum relatează AFP; susținerea Georgiei „nu doar la nivelul discursului, ci și prin acțiuni”, după cum declara ministrul pentru reintegrarea teritoriilor separatiste georgiene, Temur Iakobașvili; fermitate față de Moscova susținută de ambasadorul Georgiei la Paris prin avertismente de genul: „Aceasta este ora adevărului pentru Europa” /.../ „Dacă Europa nu răspunde azi, va urma o întărire a politicii ruse, cum s-a întâmplat după ocuparea Sudeților, în 1938, de către Germania nazistă”, diplomatul georgian temându-se „de o nouă Ialta și de un nou München”.

4 Pe larg, gl. bg. (r) prof.univ.dr. Constantin-Gheorghe BALABAN, *Conflicte înghețate și crize la limita de est a NATO și a Uniunii Europene – obstacol major în calea cooperării și stabilității regionale*, Revista Geopolitica nr. 28/2008.

5 Interesante opinii au fost prezentate pe larg și de ambasadorul Sergiu CELAC, director general adjunct al Centrului Internațional de Studii asupra Mării Negre de la Atena, în eseu *Cinci argumente pentru o implicare*

mai activă a Occidentului în regiunea Mării Negre, publicat în volumul **O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre**, Ronald D. ASMUS, Konstantin DIMITROV, Joerg FORBRIG, București: Editura IRSI „Nicolae Titulescu”, 2004, pp. 139-148.

6 Racheta Topol M are o rază de acțiune de peste 10.000 de kilometri și poate transporta la țintă un focos de 500 de kilograme (TVR, Știri externe, 12 octombrie 2008).

7 Juan Manuel SANTOS, ministrul columbian al apărării, înaintea vizitei la Moscova. Declarație pentru un post de radio din Columbia. Pentru detalii, vezi <http://www.adevarul.ro/articole/ne-intoarcem-la-razboiul-rece.html>

8 Potrivit unor studii, se estimează că din Marea Caspică se va extrage 25% din cantitatea totală de petrol extras de țările nemembre OPEC.

9 Mustafa AYDIN, **Europe's next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement**, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2004, p. 6.

10 România continuă să sprijine aspirațiile euro-atlantice ale Georgiei, în concordanță cu deciziile Summit-ului de la București (Comunicat de presă al MAE, citat de MEDIAFAX).

11 Immanuel WALLERSTEIN, *Partidă de șah geopolitic pe fondul unui mini-război în Caucaz*, 20 august 2008, accesibil pe site-ul http://ro.altermedia.info/noua-ordine-mondiala/partid-de-ah-geopolitic-pe-fondul-unui-mini-rzboi-in-caucaz-de-immanuel-wallerstein_8981.html [Copyrightul aparține lui Immanuel Wallerstein, distribuit de Agence Global. Pentru drepturi și autorizații, inclusiv privitoare la traduceri și la postări pe site-uri non-comerciale, și contact: rights@agenceglobal.com, 1.336.686.9002 sau 1.336.286.6606. Se acordă permisiunea pentru download, trimitere electronică sau prin e-mail către terți, cu condiția ca textul să rămână intact, iar nota privind copyrightul să fie inclusă. Pentru a contacta autorul, scrieți la immanuel.wallerstein@yale.edu.]

12 Fosta URSS conținea 15 republici unionale – *republicile slave* (Rusia, Ucraina, Belarus); *republicile transcaucaziene* (Georgia, Armenia și Azerbaidjan); *statele baltice* (Estonia, Letonia și Lituania) și *republicile din Asia Centrală* (Kazahstan, Uzbekistan, Kirghistan, Tadjikistan și Turkmenistan) – care, după dezmembrare, au devenit state independente. În opinia fostului lider de la Kremlin, Vladimir PUTIN, într-o zonă ca URSS, a cărei dezintegrare o ”regretă”, a fost un ”factor îndelungat de stabilitate” altfel, această zonă s-ar fi ”scufundat” de mult în ”războaie civile”, războaie între state mici și un ”haos economic total”. Pentru mai multe detalii vezi și *Dezvăluirile senzaționale ale lui Putin de la ”Novo Ogarievo”*, <http://www.ziua.net/display.php?id=160652&data=2004-10-23>.

13 Interesante opinii pe această temă sunt exprimate în *Geopolitica*, Revistă de Geografie politică,

Geopolitică și Geostrategie, Anul IV – Nr. 19 *Falii și axe geopolitice*, Editura Top Form, Asociația de Geopolitică „Ion Conea”.

14 Dezmembrarea Iugoslaviei s-a obținut prin războaie succesive în anii '90, în urma cărora au apărut Slovenia, Croația, Bosnia și Macedonia, tăindu-se, astfel, și cel de-al doilea „braț” al fostei Uniuni Sovietice – primul braț reprezentându-l statele din Europa de Est - intrate ulterior, în mai multe etape, în actuala structură a NATO - și Tratatul de la Varșovia.

15 Immanuel WALLERSTEIN, *op. cit.*

16 În iunie 1999, Statele Unite au început construcția în provincia Kosovo a bazei militare „Bondsteel”, la mică distanță de un gigant oleoduct – oleoductul AMBO (Albania-Macedonia-Bulgaria Oil) care pompează petrol din Marea Caspică, precum și din sud-vestul Rusiei. Baza militară „Bondsteel” era considerată, atunci, cea mai mare de la războiul din Vietnam. Pe larg, *Geopolitica noului război rece*, Dosare ultrasecrete, ZIUA, Nr. 4202, sâmbătă, 5 aprilie 2008, <http://www.ziua.ro/display.php?data=2008-04-05&id=235665>.

17 Surprinzător sau nu, într-un articol semnat, în decembrie 2005, de Jean DUFOURCQ - amiral francez, cercetător și șef al departamentului de cercetare la Colegiul de Apărare de la Roma -, ”afacerea de la 11 septembrie este una americano-saudită/.../a servit ca model și declanșator al altor dezordini. Prin ocuparea spațiului psihologic lăsat liber prin dispariția amenințării sovietice, acesta a lovit spiritele și a părut a declanșa un al patrulea război mondial. Totuși, trebuie să luăm distanță față de această analogie facilă; de altfel, dezbaterea americană asupra pertinentei conceptului de GWOT (Global War on Terrorism – războiul global împotriva terorismului) dovedește dramatica confuzie care rezultă, în prezent, din această eroare inițială” (*Miopie strategică*, Sfera Politicii, nr. 119, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/119/art8-dufourcq.html>).

18 Pe larg, „*Butoiul cu pulbere*” din *Caucaz*, ZIUA, Nr. 3153, 23 octombrie 2004, accesibil și la adresa <http://www.ziua.net/display.php?id=160652&data=2004-10-23>.

19 Eșecul țărilor membre NATO de a trimite trupele

promise în Afganistan demonstrează – după cum avea să declare, la 20 octombrie a.c., generalul american John Craddock, la Royal United Services Institute (RUSI) din Londra - o „*politică fluctuantă, ce împiedică progresul misiunii în această țară*”. Vezi, *O nouă strategie*, Observatorul militar Nr. 43 (29 octombrie – 4 noiembrie 2008), p. 15.

20 Cu numai un an în urmă, prin încheierea de către Gazprom a unui contract pe 20 de ani cu Austria, Rusia, își consolida rolul dominant pe piața energetică occidentală.

21 Interesante opinii sunt prezentate de dr. Nicolae DOLGHIN în articolul *Marea Neagră, potențială zonă majoră pentru securitatea globală*, din Impact Strategic nr. 3[28]/2008.

22 Premierul Italiei, Silvio Berlusconi, conferința de presă comună cu premierul britanic Gordon Brown.

23 Despre problematica resurselor energetice s-a scris mult în literatura politică și economică de specialitate – resursele aflându-se, de-a lungul timpului, în centrul deliberărilor și negocierilor vizând stabilirea unei noi alcătuirii a relațiilor interstatale. Pe larg, C.G.BALABAN, *Resursele naturale – obiect al unor ample dezbateri internaționale*, Revista Impact Strategic nr. 1 [18]/2006, pp. 27-32.

24 La 10 februarie 2007, la Conferința de Securitate de la München, președintele Putin a reacționat dur. El a criticat viziunea Washingtonului, a unei lumi unipolare, cu „un singur centru de autoritate, un centru de forță, un centru decizional, într-un cuvânt o lume cu un singur stăpân, cu un singur suveran”.

25 ZIUA, Nr. 4202, sâmbătă, 5 aprilie 2008, <http://www.ziua.ro/display.php?data=2008-04-05&id=235665>.

26 NADEJDA Konstantinovna, *Povara acestei lecții*, Nezasvimaia Gazeta, 6 aprilie 1999. Vezi și gl. mr. (r) Mihaiu MĂRGĂRIT, *Miza Rusiei în Caucazul de Sud*, Observatorul militar nr. 34 (27 august-2 septembrie 2008), p. 15.

27 <http://fisd.ro/adriansev/2008/09/01/impactul-crisei-georgiene-asupra-ordinii-mondiale/>

Generalul de brigadă (r) prof. univ. dr. Constantin-Gheorghe BALABAN (cgbalaban@yahoo.com) este profesor consultant și conducător de doctorat la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, profesor și director de departament la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” din București.

DEMOCRATIZAREA LUMII ISLAMICE. PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

Corina Nicoleta COMȘA

Articolul de față analizează legătura dintre religie – ca element al identității indivizilor - și decizia politică în lumea islamică, influența religiei și a bisericilor asupra vieții sociale, politice și militare, relația dintre religie și sistemul de guvernământ. După 11 septembrie 2001, Islamul a devenit de neînțeles pentru unele persoane ori comunități, constatându-se tendința de fundamentalism, iar întoarcerea la fundamentele religiei dă o interpretare restrictivă normei religioase și încearcă impunerea ei în orice condiții și față de orice persoane. Opunându-se globalizării și modernității, societatea islamică păstrează religia în sfera publică și o promovează puternic. În aceste state, autoritatea religioasă este recunoscută și acceptată unanim, iar religia exercită o influență cvasitotală asupra tuturor aspectelor vieții sociale, indiferent dacă vorbim despre spațiul public ori cel privat. În aceste condiții, rămâne de văzut dacă democrația poate fi implementată în state islamice.

Cuvinte-cheie: Islam, democrație, drepturile omului

Considerat adesea, cel puțin după 11 septembrie 2001, ca fanatism sau extremism religios, Islamul se autodefineste ca „o religie a păcii”. Imediat după atacurile din 11 septembrie, o parte a mass-media a încercat să impună ideea că islamul se identifică cu fundamentalismul extremist, cu terorismul, cu răul absolut. Însă islamul – ca religie – reprezintă suficient de mult pentru credincioșii săi încât aceștia să refuze, prin orice mijloace, o altă organizare a societății lor, pentru că societatea ce se dorește a le fi oferită nu se bazează pe credințele și tradițiile lor.

Democrația presupune, prin însăși definiția sa, exercitarea puterii politice de către popor. Principiile de bază ale democrației – separarea puterilor în stat, egalitatea tuturor persoanelor în fața legii, suveranitatea națională (națiunea conduce statul prin reprezentanții săi aleși),

economia de piață – cu greu ar putea fi aplicate în statele din Islam, deoarece religia nu permite acceptarea acestora. Democrația este inseparabilă de respectarea drepturilor omului și ale cetățeanului, de promovarea principiilor egalității de șanse și a nediscriminării, așa cum sunt percepute de lumea occidentală. Or, pentru lumea islamică, toate aceste aspecte sunt cuprinse în noțiunea de „modernitate”, noțiune care are o conotație negativă, tocmai pentru că vine din Occident.

Pentru a înțelege de ce nu este posibil a avea țări democratice în Islam, trebuie să cunoaștem realitățile sociale și, implicit, religioase islamice, călăuzite de Coran, de sunna și de shari'a („legea inegalabilă și neegalată”). Coranul, cartea sfântă prin excelență, este increat și etern; el a existat dintotdeauna și, chiar în forma sa tipărită, el este sacru. Coranul, cuvântul lui Allah, este învățat pe de rost din copilărie, în el regăsindu-se reglementate toate aspectele vieții sociale, politice, economice, culturale. Sunna reprezintă tradiția, totalitatea cuvintelor, gesturilor și comportamentelor lui Mahommed, modul său de a se comporta, de a-și îndeplini obligațiile religioase și sociale. Sunna a devenit, alături de Coran, izvor al Islamului, iar în situația unui dezacord între cele două, sunna are câștig de cauză.

Procesul de modernizare în Islam fluctuează între tradiție și modernitate. Modernizarea lumii islamice ar reduce rolul și influența tradiției, implicit ale religiei, și ar putea genera creșterea extremismului religios fundamentalist, în defavoarea moderației în numele globalizării și al progresului. Cu toate acestea, schimbările survin chiar și în locurile în care predomină fundamentalistii. În unele zone din lumea islamică, shari'a a fost înlocuită cu structuri juridice moderne, fiind înființate tribunale pentru soluționarea aspectelor civile și penale, reducându-se astfel rolul tribunalelor religioase. Nu aceleași tendințe de modernizare se pot observa cu privire la dreptul familiei – aspectele legate de căsătorie, de filiație, de divorț, fiind adânc înrădă-

cinate în preceptele coranice. Totuși, s-a acceptat o îmbunătățire a statutului femeii și o modificare a statutului familiei patriarhale, însă, în practică, situația nu s-a schimbat prea mult. În unele state, precum Arabia Saudită, femeile au dobândit dreptul la educație, dar poartă încă vâl și învață separat de bărbați.

Coranul prevede căsătoria ca pe o obligație; ea nu reprezintă o taină, permițând unui bărbat să aibă maximum patru soții, cu condiția ca el să fie în măsură să le poarte de grijă în egală măsură și să fie corect față de ele, inclusiv acordându-le același număr de zile și de nopți. Bărbatul musulman se poate căsători cu o femeie nemusulmană, femeia musulmană are interdicție totală în a se căsători cu un nemusulman. Zestrea este adusă de bărbat și rămâne un bun dobândit de femeie în cazul divorțului. Indiferent de cât de bogată este soția, soțul are obligația de a o întreține. Divorțul este în fapt o repudiere. Soțul își poate trimite înapoi soția, dacă nu e satisfăcut sau, pur și simplu, dacă așa dorește. Invers, e imposibil.

Referitor la dreptul la succesiune al femeilor, Coranul prevede că acestea își moștenesc părinții și au dreptul la jumătate din partea unui bărbat, având în vedere că sunt întreținute de soți.

Musulmanii apreciază că femeile ocupă un loc foarte important în societatea islamică. Spre deosebire de alte religii, Islamul ține femeia la mare faimă. Importanța ei ca mamă și ca soție a fost arătată clar de Profetul Mohammed. Pentru occidentali, femeia musulmană este considerată aproape ca un prizonier între cei patru pereți ai casei, o non-persoană, fără drepturi și trăind sub dominația bărbatului. Musulmanii arată că Islamul este o religie a bunului simț și se acordă cu ființa umană. El recunoaște realitățile vieții, dar nu recunoaște egalitatea femeii cu bărbatul în toate privințele. Allah nu i-a făcut pe bărbat și pe femeie identici, deci ar fi împotriva naturii să existe o egalitate totală între bărbat și femeie. Aceasta, consideră musulmanii, ar distruge balanța socială. Societatea n-ar prospera, ci ar avea probleme nerezolvate, precum căsnicii rupte, copii nelegitimi și distrugerea vieții de familie.

Musulmanii consideră că drepturile și libertățile femeii din societatea occidentală, emanciparea femeilor și un grad mare de toleranță a societății conduc la o serie de lucruri nedorite, precum eleve însărcinate, creșterea numărului avorturilor, divorțuri etc.

În Islam, „ceea ce e drept” a fost revelat Profetului Mahommed de către Allah, așadar nu poate fi stabilit de către oameni. Niciun supus al lui Allah nu își poate asuma capacitatea de a emite decizii în sensul de bine ori rău, atât timp cât acestea au fost dictate divin, așa încât principiul separației puterilor în stat – element definitoriu al statului de drept – nu își prea găsește aplicație. Problema care se ridică este în ce măsură influențează Coranul, shari'a și sunna decizia politică și normele legislative, în condițiile în care cele mai multe state arabe au ca model dreptul islamic.

Legea islamică sau shari'a reprezintă o serie de porunci, interdicții și recomandări, așa cum au fost păstrate în Coran și în sunna sau cum au fost deduse. Activitățile umane se împart în cinci categorii: ce e permis, ce e recomandat, ce e obligatoriu, ce e demn de dispreț, ce e interzis. Shari'a face distincție între obligațiile de cult și cele care privesc relațiile oamenilor în societate.

Obligațiile de cult reprezintă, practic, cei cinci stâlpi ai religiei islamice: mărturisirea de credință - prin care o persoană își exprimă apartenența la Islam și care constă în afirmarea unicității lui Dumnezeu, al cărui trimis este Mahommed; al doilea stâlp îl reprezintă rugăciunea, care are loc de cinci ori pe zi; al treilea stâlp este postul; al patrulea stâlp este pomana, care reprezintă distribuția către săraci a unor produse și bani, prin care credinciosul își dovedește recunoștința față de Allah; al cincilea stâlp este pelerinajul la Mecca și în împrejurimile sale, obligatoriu, o dată în viață, pentru cei care au posibilitatea materială.

Concepțiile de viață ale lumii islamice sunt fundamentale diferite de cele ale lumii occidentale. Dacă, în lumea occidentală, Biserica și statul sunt instituții separate, necesare societății, în lumea islamică cele două instituții sunt indisolubil legate. Statul occidental tinde către laicizare, statul islamic - spre canonizare, pentru că, altfel, riscă să-și piardă identitatea. Religia face parte din însăși identitatea credincioșilor islamici, astfel încât separarea religiei de stat – principiu al laicității statelor occidentale – este constant refuzată de islamiști. În Occident, egalitatea între femei și bărbați este garantată și deja a devenit un modus vivendi acceptat de toată lumea. În lumea islamică, femeile au un alt statut față de bărbați, pentru că trăiesc într-o societate patriarhală, care acordă femeilor unele drepturi în funcție de țară (dreptul la educație, dreptul la muncă, accesul la

servicii de sănătate etc.), însă fără a li se permite să acceadă la nivel decizional, nici pe plan politic, nici pe plan religios.

Teama musulmanilor provine din opoziția absolută dintre concepțiile lumii occidentale și cele ale lumii islamice. În lumea islamică, individul este indisolubil legat de familia sa; practic, familia este centrul vieții, fără familie musulmanul nu este luat în considerare. În lumea occidentală, individul este văzut separat, familia căruia îi aparține se regăsește doar în sfera privată, individul este cel care contează, iar familia vine pe planul secund. Occidentul este însetat de descoperire, de progres, de cercetare. Pentru musulmani, inovația este păcatul prin excelență. În Islam, nu există liberă conștiință sau liberă gândire. În Occident, acestea stau la baza educației individului, în lipsa acestora sau chiar la tentativa de limitare a lor, occidentalul reacționând prin revoltă, prin contestație. Pentru musulman, primează raporturile personale, occidentalului statul îi conduce viața. Musulmanul e supus doar în fața lui Allah.

Anne-Marie Delcambre arăta că „În Islam, fiecare musulman are obligația să se ocupe de aproapele său, pentru a-l determina să facă binele și a-l împiedica să facă rău, și este răspunzător de fratele său întru religie, căci membrii comunității sunt ca degetele de la mână: dacă unul este bolnav, celelalte suferă. Occidentalizarea stârnește teamă, fiindcă ea duce la o nouă definire a omului, a omului fără legături familiale, liber și autonom. Pentru musulman, statutul de credincios impune apartenența la comunitate. Nu există drepturile omului, ci doar îndatoririle credinciosului, care trebuie să respecte drepturile lui Dumnezeu!”⁴¹.

Pentru musulman, religia este o prezență vie în viața socio-politică, precum în viața de familie. În Occident, raționalismul, dreptul la liberă conștiință – inclusiv ateismul - sunt piloni solizi ai democrației.

Democrația ar mai presupune egalitate de drepturi în fața legii, egalitate între femei și bărbați. Pentru lumea islamică, acest tip de egalitate este foarte greu de acceptat, atât timp cât Coranul arată că femeia și bărbatul sunt diferiți, au roluri diferite, au anumite drepturi, însă acestea nu pot niciodată să fie egale.

În ceea ce privește economia de piață, țările din spațiul islamic se confruntă cu o serie de probleme, deoarece sistemul financiar-bancar din acest spațiu diferă mult de cel occidental. Coranul

interzice împrumuturile cu dobândă, camăta sau împrumuturile fără dobândă. Băncile islamice au început să se dezvolte în jurul anilor 1970, fondurile fiind alimentate prin fonduri proprii, depozite, iar rezultatul impozitului pe capital - administrat de bancă după reguli precise, a căror respectare este garantată de un consiliu religios. Depozitele la vedere nu beneficiază de nicio remunerație, dar pot oferi prilejul unor prime. Depozitele la termen pot fi investite de bancă în operațiuni considerate interesante. Depunătorii sunt plătiți proporțional cu depozitele și în funcție de profituri, după scăderea anumitor cheltuieli și comisioane.

Astfel, pentru statele din lumea islamică, introducerea democrației reprezintă introducerea modernității însăși, iar pentru acest motiv, musulmanii o resping, temându-se că își vor pierde identitatea. Ca o consecință directă, fundamentalismul (înțeles ca întoarcerea la fundamente, la bază) apare astăzi ca referință obligatorie în discursul islamic. El este aprobat de mase și, adesea, este considerat o reîntoarcere la Islam, la Coran și la shari'a. Mecca tinde să devină centrul comunității islamice, locul unde reprezentanții comunităților musulmane izolate capătă conștiința că aparțin unei mari comunități, că sunt solidari cu ceilalți.

Modernitatea este identificată cu Occidentul și respinsă de lumea islamică. Religia islamică reprezintă pentru credincioși ultimul refugiu al identității, într-o lume în care efectele globalizării sunt pe deplin resimțite, o lume care nu se poate adapta și nici nu dorește acest lucru – lumea islamică.

Există, totuși, grupuri de tineri islamiști care promovează Islamul competitiv și vor să reconcilieze religia cu bunăstarea economică. Mesajul pe care doresc să-l transmită este acela că musulmanii trebuie să fie actori de prim rang ai globalizării. Acești tineri apreciază că nu este rău și nici rușinos să fii bogat, dacă investești o parte din avere în activități care corespund valorilor Islamului.

Cât privește globalizarea și tendința de occidentalizare, pe care lumea islamică le respinge, ba chiar le condamnă, acestea apar ca un aspect interesant: musulmanii resping capitalismul, dar apără proprietatea privată, condamnă civilizația occidentală, considerând-o un factor de destabilizare a Islamului, dar achiziționează tehnică de ultimă oră, pentru ca statele sau grupările islamice să



devină tot mai puternice, respinge modernitatea, dar tinerii musulmani poartă blue jeans. Însă nu uită niciodată scopul lor, acela de a transforma Islamul într-o putere mondială. Ei consideră religia islamică adevărata religie; de aceea, Islamul este și trebuie să rămână, potrivit concepției lor, o putere. Forța mișcărilor islamice își trage seva din credința adevărată în Allah. Pentru ei, Islamul reprezintă singura soluție pentru toate problemele, de la politică până la viața particulară a oamenilor, de la diferite aspecte ale vieții și până la modul de organizare a lumii și a statelor.

Nici încercarea de a introduce prin forță valorile democrației în lumea islamică, nici dorința unor state de a diminua forța religiei islamice în societate, pentru credincioși, nu ar putea reuși mai bine decât colaborarea directă, eventual dialogul interreligios sau diplomația religioasă, să ofere cetățenilor din lumea islamică (indiferent de religia lor) o nouă perspectivă asupra lumii, o perspectivă care să încerce să adapteze valorile democrației la specificul regional.

BIBLIOGRAFIE:

ANGHELESCU, Nadia, **Introducere în Islam**, Editura Enciclopedică, București, 1993.

DELCAMBRE, Anne-Marie, **Islamul**, Editura CNI Coresi, București, 1999

GARDELS, Nathan, **Schimbarea ordinii globale**, Editura Antet, 1998.

MERAD, Ali, **Islamul contemporan**, Editura Corint, București, 2003.

SOURDEL, Dominique, **Islamul**, Editura Humanitas, București, 1995.

SOURDEL, Dominique, SOURDEL-THOMINE, Janine, **Civilizația islamului clasic**, Editura Meridiane, București, 1975.

TARIQ, Ali, **Ciocnirea fundamentalismelor. Cruciade, jihaduri și modernitate**, Editura Antet XX Press, Filipeștii de Târg, 2006.

Islam și democrație: surse de incompatibilitate, www.strategikon.ro/files/Islam&democratie.pdf.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Anne-Marie DELCAMBRE, **Islamul**, ed. CNI Coresi, ediția a III-a, București, 1999, p. 96.

Corina Nicoleta COMȘA (corinacomsa@yahoo.com) este jurist, Secretar de stat la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării.

CONSTRUCȚIA ȘI ÎNTREBUINȚAREA INSTRUMENTULUI POLITICO- MILITAR ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII SECURITĂȚII

Dan GHICA-RADU

În condițiile procesului de globalizare, organizațiile și instituțiile politico-militare se găsesc într-un continuu proces de schimbare și transformare, iar asigurarea securității și stabilității la nivel local, regional și global reprezintă o preocupare constantă a comunității internaționale. De aceea, organizațiile internaționale de securitate au elaborat o serie de strategii care își propun contracararea globalizării insecurității, precum și construcția unor instrumente credibile pentru prevenirea, avertizarea timpurie sau gestionarea conflictelor emergente, în această epocă puternic marcată de escaladarea terorismului internațional. Astfel, noua dimensiune globală a strategiilor de securitate o reprezintă îmbunătățirea și dezvoltarea instituțiilor și instrumentelor de securitate prin cooperare, necesare reducerii și prevenirii conflictelor și altor amenințări la adresa securității internaționale.

Cuvinte-cheie: globalizarea securității, instrumente de securitate, PESA, NATO.

În timpul Războiului Rece și în perioada următoare dezintegrării Uniunii Sovietice, problematica amenințărilor la adresa securității era tratată din perspectiva națională, cu accent pe pericolul reprezentat de inamici cunoscuți, clar identificați.

Chiar și problemele transnaționale – terorismul, crima organizată, proliferarea armelor de distrugere în masă, traficul de droguri – erau abordate din perspectiva statului. Această viziune a orientat politica națională de securitate a marilor puteri către acțiuni destinate influențării comportamentului și atitudinii celorlalte state prin

intimidare, sancțiuni economice, asistență militară etc., accentul punându-se pe puterea militară ca garanție a securității naționale.

Actualul mod de abordare a amenințărilor din perspectiva statului rămâne necesar, dar nu suficient, întrucât nu mai acoperă întregul spectru de amenințări. Globalizarea a creat noi condiții, care minimalizează importanța granițelor naționale, iar amenințarea bipolară a fost înlocuită de un set divers și multipolar de amenințări, generate și de situații de conflict. Din acest motiv, studiul întrebuițării instrumentului politico-militar pentru contracararea riscurilor și amenințărilor emergente la început de secol XXI nu mai reprezintă doar o prioritate națională sau regională, ci o prioritate globală.

Trecerea la societatea de tip informațional, bătălia pentru resurse, lărgirea piețelor de desfacere, prevenirea conflictelor asimetrice, reducerea vulnerabilităților și creșterea gradului de securitate sunt obiective care, în opinia noastră, stau la baza construcției instrumentului politico-militar pentru gestionarea securității globale la începutul secolului XXI.

Dacă, în timpul Războiului Rece, politica americană viza îndeosebi îndiguirea și descurajarea inamicilor Statelor Unite, la 1 iunie 2002, președintele George W. Bush a prezentat, la West Point, noua strategie americană de securitate, precizând că o astfel de politică se încheiase. La 11 septembrie 2001 apăruse o nouă amenințare, de natură cu totul diferită, ce necesita un alt fel de răspuns. A fost declarat, cu acel prilej, *Războiul împotriva terorismului*. Pentru a se realiza scopurile și obiectivele acestui nou tip de confruntare la scară mondială, George W. Bush introduce un nou concept,

cel de *război preemptiv*, care se distinge de cel de *război preventiv*, prin iminența atacului advers. În limba engleză, termenii *preempt* și *prevent* sunt diferiți. Primul se traduce prin *a devansa*, celălalt prin *a preveni*. Războiul preemptiv întâmpină, pre-întâmpină, adică devansează o lovitură inamică ce urmează să fie efectuată imediat, războiul preventiv previne, adică distruge o amenințare potențială, înainte ca ea să apară¹. Primul este *o acțiune forțată de împrejurări*, cel de al doilea este *o acțiune care forțează împrejurările*, care creează un fapt împlinit. Primul poate invoca un concept de supraviețuire, cel de al doilea nu poate ieși din sfera impunerii unui interes. Primul este *apărare*, cel de al doilea, neîndoielnic, este *agresiune*.

Este interesant punctul de vedere exprimat de dr. Gheorghe Văduva în lucrarea **Războiul asimetric și noua fizionomie a conflictualității armate**, cu privire la legalitatea utilizării instrumentului militar în zilele noastre: „... în procesul de globalizare, noțiunile și litera legii nu mai sunt, totuși, chiar atât de precise și de actuale. Ele nu mai răspund integral nici realităților dinamice și complexe care caracterizează astfel de evoluții cu desfășurări, adesea, imprevizibile, nici intereselor marilor puteri sau marilor centre de putere și influență, care sunt și ele dinamice și adaptabile la situații concrete”². Chiar dacă *războiul preemptiv* vizează, în principal, rețelele teroriste și statele periculoase, îndeosebi pe cele care sprijină astfel de rețele, el poate fi extins și în multe alte situații, devenind, practic, discreționar. În categoria acestui tip de război preemptiv poate fi situat și războiul declanșat de Israel în 1967, desigur, în mod *preemptiv*. În schimb, războiul din 2003 împotriva Irakului, care se prezintă ca o continuare a celui din 1991, cu greu poate fi încadrat în categoria războaielor de acest tip. Este, totuși, un război care are ca obiectiv să dezamorseze un nucleu de conflictualitate, așa cum a fost, fără îndoială, Irakul din 1970 încoace.

De cealaltă parte, **Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA)** are drept obiectiv să permită Uniunii Europene dezvoltarea capacităților sale civile și militare de gestionare a crizelor și prevenire a conflictelor la nivel internațional. Astfel, contribuția sa la menținerea păcii și securității internaționale, potrivit Cartei ONU, ar spori considerabil, pe măsura forței sale economice și demografice. PESA nu implică crearea unei armate europene, ci ea evoluează de o manieră compatibilă și coordonată cu NATO.

În opinia unor cercetători³, PESA poate însemna o specializare pe funcții militare. Specializarea constă în a plasa fiecare stat al Uniunii, care va fi dispus să o facă, pe domeniul de care el dispune în totalitate sau parțial în ceea ce privește tehnologia și priceperea sa militară. Avantajul unei astfel de construcții ar fi, în opinia noastră, din punct de vedere militar, evitarea risipei de forțe și mijloace.

PESA exclude orice formă de apărare teritorială. Aceasta rămâne în competența exclusivă a statelor naționale și a NATO. Constituția pentru Europa a prevăzut o clauză de solidaritate în caz de agresiune armată, dar ea nu va intra în vigoare decât dacă acest document va fi ratificat de statele membre. În mod formal, misiunile atribuite PESA sunt definite prin cele trei sarcini de la Petersberg ce au fost adoptate în 1992 și au fost inserate în Tratatul UE. Acestea sunt:

- misiuni umanitare și de evacuare;
- misiuni de menținere a păcii;
- misiuni de luptă pentru gestionarea crizelor și/sau operații de restabilire a păcii.

În decembrie 2003, adoptarea Strategiei Europene de Securitate (SES) de către Consiliul European a contribuit la clarificarea mai amplă a obiectivelor PESA, ca și a rolului său⁴. Acest document este, într-adevăr, o doctrină a UE în materie de politică externă, o doctrină ce nu exclude recursul la forță în cazurile extreme și care rămâne ambiguă în ceea ce privește noțiunea de acțiune preventivă.

Misiunile Petersberg au fost mai bine definite în Tratatul constituțional. Astfel, Constituția anunță că PESA trebuie să asigure „menținerea păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale”. Prin urmare, Constituția adaugă celor trei misiuni Petersberg deja enunțate în actualul tratat, patru misiuni ce nu trebuie, totuși, interpretate ca noi competențe, ci mai degrabă ca o punere la punct a sarcinilor preexistente la Petersberg. Astfel, PESA include următoarele șapte domenii:

- misiuni umanitare și de evacuare;
- misiuni de menținere a păcii;
- misiuni de forțe luptătoare pentru gestionarea crizelor;
- misiuni de dezarmare;
- misiuni de consiliere și asistență militară;
- misiuni de prevenire a conflictelor;
- operațiuni de stabilizare la finele conflictelor.

Tratatul constituțional precizează că toate misiunile pot să contribuie la lupta împotriva terorismului.

Procesul de identificare și punere la dispoziție a capacităților militare ale PESA reprezintă o provocare majoră pentru UE. Atunci când PESA a fost lansată, în 1999, Consiliul European fixase un „Obiectiv global” al UE: punerea la dispoziție, la sfârșitul anului 2003, a unei forțe de 50.000-60.000 de militari, furnizați de statele membre (corespunzător unui corp de armată), putând fi desfășurați într-un interval de timp de 60 de zile. Această capacitate, implicit evocată în Strategia europeană de securitate colectivă adoptată în decembrie 2003, a fost inserată în noul obiectiv fixat de UE în materie militară: „*Obiectivul global 2010*”, care își propune, înainte de orice, să adopte o serie de ameliorări cu scopul de a acoperi lacunele ivite în cadrul obiectivului de la Helsinki. Totodată, el introduce conceptul de „**Grupuri tactice**”, inspirându-se dintr-o inițiativă a Franței, Germaniei și Regatului Unit al Marii Britanii, adoptată în aprilie 2003. Scopul acestei inițiative este să pună la dispoziția PESA o serie de forțe ce ar putea fi desfășurate într-un timp de 15 zile în zone îndepărtate și în special dificile.

Va trebui ca aceste grupuri tactice să dispună de toate elementele de susținere necesare pentru îndeplinirea misiunilor, inclusiv de mijloace de transport strategic. De asemenea, va trebui ca ele să fie în măsură să efectueze atât misiuni autonome, cât și acțiuni necesare pregătirii intervențiilor de mai mare anvergură.

Din punct de vedere organizațional, *Grupurile tactice* pot fi compuse din structuri militare dintr-un stat membru sau din mai multe state membre care furnizează trupele sau materialul necesar.

O ultimă inițiativă a fost adoptată în decembrie 2004. Atunci, într-un consiliu informal, miniștrii Apărării din Franța, Spania, Italia, Portugalia și Țările de Jos au propus crearea unei **Forțe europene de jandarmerie**, formată din 3000 de militari, putând fi desfășurată în străinătate în 30 de zile⁵. Această Forță ar trebui să se distingă de alte inițiative militare prin caracterul său hibrid civilo-militar. Ea răspunde, într-adevăr, unei nevoi din ce în ce mai presante a comunității internaționale, și anume, aceea de a integra o dimensiune civilă (mai ales în domeniul întăririi poliției și statului de drept) în misiunile de gestionare militară a crizelor.

Relația PESA – NATO nu este definitiv stabilită. Crearea progresivă a PESA a fost însoțită de o critică neîncetată la adresa capacităților militare ale Europei, în special atunci când se confruntă cu aliatul american. Decidenții europeni par să se orienteze spre două căi. În prezent, Germania are 280.000 de soldați, Italia 194.000, Franța 259.000, Belgia 42.000, Marea Britanie 207.000 de soldați⁶. Dacă, la nivel național, astfel de cifre au un sens anume, adunându-le la nivelul UE, se ajunge la aproape 2 milioane de militari (SUA au 1,433 milioane de oameni în armată). În perspectiva unei politici europene comune, această cifră este inutil de mare și implică o risipă de resurse umane și financiare considerabilă. PESA își propune, înainte de orice, promovarea unei mai mari complementarități și a unei mai bune coordonări între diferitele politici naționale de apărare, pentru a evita dublarea funcțiilor la nivel european. Promovarea unei restructurări a bugetelor militare ale statelor membre, raționalizarea resurselor existente, o mai bună coordonare în materie de echipamente, o deschidere timidă a piețelor apărării reprezintă obiective importante pentru realizarea PESA.

În acest context, NATO va păstra abordarea securității stabilită prin Conceptul Strategic și va realiza următoarele sarcini de securitate:

- securitate;
- consultare;
- disuasiune și apărare;
- gestionarea crizelor și parteneriat.

Însă principalul său scop va rămâne **apărarea colectivă**.

Din aceste considerente, în ansamblu, în următorii 10 – 15 ani, Alianța va trebui să-și dezvolte:

- capacitatea de a conduce și furniza sprijin operațiilor expediționare întrunitate multinaționale din zonele îndepărtate, cu sau fără sprijinul națiunii-gazdă și de a le susține pe perioade mari de timp;
- capacitatea de a adapta rapid și eficient pozițiile forței și răspunsul militar la situațiile neprevăzute;
- capacitatea de a împiedica, distruge, apăra și proteja împotriva terorismului populațiile, teritoriul, infrastructura critică și forțele Alianței;
- capacitatea de a proteja sistemele de informații cu importanță critică ale Alianței de atacurile cibernetice;



- capacitatea de a conduce operații luând în considerare amenințările constituite de armele de distrugere în masă, inclusiv capacitatea de a apăra forțele desfășurate ale NATO de atacurile cu rachete;

- abilitatea de a purta operații în medii dificile din punct de vedere al condițiilor geografice și climaterice;

- abilitatea de a identifica, prin echipament și proceduri potrivite, elementele ostile, inclusiv în zonele urbane, cu scopul purtării unor operații care să reducă pierderile neintenționate și să protejeze propriile forțe;

- abilitatea și flexibilitatea necesare ducerii operațiilor în circumstanțe în care eforturile autorităților, instituțiilor și națiunilor implicate au nevoie de coordonare, pentru a atinge rezultatele dorite;

- capacitatea de a furniza sprijin militar operațiilor de stabilizare și eforturilor de reconstrucție corespunzătoare fazelor desfășurării unei crize;

- capacitatea de a desfășura forțe interoperabile ce pot coopera cu forțele partenerilor Alianței.

Așadar, se dorește ca forțele NATO să fie echilibrate și flexibile, pentru a fi capabile să execute întreaga gamă de misiuni pentru care au fost construite, accentuând posibilitatea ca Alianța să fie nevoită să desfășoare un mare număr de operații de intensitate mai mică. Printre diversele cerințe enumerate, acest ghid subliniază cea mai importantă prioritate a NATO, anume definitivarea unei forțe expediționare întrunite, dar și a capacității de a o desfășura și a o susține în teatru.

Sociologul Morris Janowitz consideră că, alături de cele două trenduri majore ale societății moderne (extinderea participării politice; dezvoltarea industrială), o a treia serie a schimbărilor se referă la războiul modern și la transformarea forțelor armate⁷.

În condițiile procesului de globalizare, organizațiile, instituțiile politico-militare, se află în continuă schimbare și transformare. Sursele acestui complex proces sunt schimbările din mediul economic, politic, militar și social.

Claritatea concepției NATO privind asigurarea securității membrilor prin mijloace politico-militare, la care se adaugă recunoașterea noilor valori ale instituției, însoțită de asumarea noilor

sarcini privind parteneriatele și cooperarea, precum și interesul de a crește nivelul de securitate în zona de interes, fac ca Alianța să se mențină, deocamdată, pe primul loc în ierarhia neoficială a instituțiilor „furnizoare” de securitate. Uniunea Europeană, din pricina caracteristicilor proprii, și poate a faptului că cel mai important obiectiv în domeniul apărării, crearea Grupurilor de Luptă, nu a fost atins în intervalul de timp propus, fiind amânat, nu poate concura NATO.

Pe de altă parte, OSCE, având o clară definiție a domeniului de securitate și folosind alte căi decât cele militare în rezolvarea conflictelor și crizelor, continuă să-și îndeplinească obiectivele și încearcă să-și definească locul în mediul de securitate european.

Analizând modul în care fiecare din organizațiile menționate definește conceptul de securitate și îl pune în practică, concluzionăm că ele prezintă un anumit grad de compatibilitate, se completează reciproc, deoarece fiecare dintre ele accentuează un anumit aspect al securității.

În timp ce NATO apreciază metodele politico-militare de răspuns la crize, UE consideră mai importantă prevenirea decât reacția post-criză. OSCE a adoptat un concept mai larg, considerând că trebuie să fie activă pe timpul tuturor fazelor conflictelor, de la avertizarea timpurie la reconstrucția postconflict.

O altă diferență între cele trei instituții este aria geografică de interes. NATO se limitează la zona euroatlantică, dar menționează zonele înconjurătoare (Rusia, Ucraina, spațiul mediteranean, Orientul Mijlociu), când se referă la cooperare și parteneriat, nu la misiunea primordială, apărarea.

Uniunea Europeană își extinde zona de interes la nivel global, vorbind despre misiunile în Republica Democratică Congo și Afganistan, dar, folosind conceptul de „gândire globală, acțiune locală”⁸, limitează aria de acțiune la spațiul european și zona adiacentă. Prin menționarea conflictelor din jurul Europei și a necesității de a se deschide spre lumea arabă, aduce în atenția factorilor de decizie posibilitatea de a se angaja activ în rezolvarea acestor conflicte. OSCE, ca o instituție de tip *inclusiv*, este concentrată pe rezolvarea problemelor din zona acoperită de membrii săi, care, oricum, este mult mai întinsă decât a celorlalte două instituții (55 state membre din Europa până în America de Nord și Asia Centrală).

La începutul secolului XXI, organizațiile internaționale de securitate au elaborat o serie de documente ce propun strategii de contracarare a globalizării insecurității. ONU, prin *Declarația Mileniului* (2000) și raportul *O lume mai sigură: responsabilitatea noastră comună* (2004), NATO, prin diferitele variante ale *Conceptului strategic*, Uniunea Europeană, prin *Strategia de securitate europeană* (2003) și cerințele de aderare pentru viitoarele țări membre, OSCE, prin *Strategia de abordare a amenințărilor la adresa securității și stabilității secolului XXI* (2003), nu fac altceva decât să traseze liniile generale de acțiune pentru combaterea riscurilor, pericolelor și amenințărilor emergente la adresa securității. Globalizarea pericolelor și amenințărilor și sporirea caracterului asimetric al acestora au determinat statele să-și reevalueze strategia de securitate națională. Un exemplu concludent este constituit de Statele Unite ale Americii, care, după dramaticele evenimente de la 11 septembrie 2001, au fost nevoite să-și adapteze strategia la mediul de securitate fluid al zilelor noastre, ultima modificare fiind făcută chiar la începutul anului 2006. Este nevoie ca o asemenea strategie de securitate, creată în contextul desfășurării procesului de globalizare, să fie configurată astfel încât să protejeze interesele statelor și să promoveze valorile general umane pe care acestea le-au îmbrățișat.

Noua dimensiune globală a strategiilor de securitate națională trebuie să urmărească realizarea a trei scopuri principale⁹:

I. promovarea unor valori globale, prin integrare și adaptare pașnică la schimbare, concomitent cu dezvoltarea unor sisteme, instituții și norme globale viabile;

II. protejarea autonomiei individuale, colective, naționale și regionale, bazată pe diversitate și dreptul la exprimarea liberă a opțiunilor și reflectată în instituții naționale flexibile, susținute de statul de drept;

III. îmbunătățirea și dezvoltarea instituțiilor și instrumentelor de securitate prin cooperare, necesare reducerii și prevenirii conflictelor și altor amenințări la adresa securității naționale și internaționale.

Revenim la principalele instrumente politico-militare cu rol de furnizare a securității și enumerăm elementele componente ale arhitecturii Politicii Europene de Securitate și Apărare¹⁰:

● Agenția Europeană de Apărare (European Defence Agency – EDA);

● Forța de Reacție Rapidă Europeană (European Rapid Reaction Force – ERRF);

● Forța de Jandarmerie Europeană (European Gendarmerie Force – EGF);

● Grupurile de luptă ale UE (European Union Battle Groups);

● Institutul UE pentru Studii de Securitate (European Union Institute for Security Studies – EUISS).

Ca organisme politice și militare permanente pot fi enumerate:

● **Comitetul Politic și de Securitate** – compus din reprezentanți permanenți cu rang de ambasadori, ce are competența de a trata ansamblul problemelor PESA. În cazul unor operații militare de gestionare a crizelor, sub autoritatea Consiliului, Comitetul va exercita controlul politic și va stabili direcțiile strategice ale acestora;

● **Comitetul Militar al UE** – alcătuit din șefi de state majore ale armatelor, reprezentați prin delegații lor permanenți. Atribuțiile principale ale acestuia vizează: acordarea avizului militar și formularea de recomandări destinate COPS (Comitetul Politic și de Securitate), furnizarea de instrucțiuni militare pentru Statul Major al UE. Președintele Comitetului va asista la sesiunile Consiliului, atunci când se iau decizii cu implicații în domeniul apărării;

● **Statul Major Militar al UE** – cu competențe militare în sprijinul PESA, îndeosebi în ceea ce privește conducerea operațiilor militare de gestionare a crizelor, conduse de UE. Acesta este însărcinat cu analiza situațiilor și planificarea strategică pentru misiuni de tip „Petersberg”, inclusiv cu identificarea forțelor europene naționale și multinaționale.

Conceptul UE de „grup de luptă” desemnează o unitate de 1.500 de luptători, unitate ce poate fi formată fie de către o singură națiune, fie de un grup de țări, fără a exista o limită minimă sau maximă a numărului de state ce o alcătuiesc. La constituirea grupurilor de luptă pot participa și țările europene membre NATO care sunt candidate pentru admiterea în UE. Uniunea, în cazul grupurilor de luptă, vizează următoarele obiective principale¹¹:

● să poată decide lansarea unei operații în cinci zile de la aprobarea Consiliului;

● forțele să fie desfășurate în teatru nu mai târziu de zece zile după decizia UE de a lansa operația. Pentru a răspunde, în cazul unei



crize, sau al unei solicitări a ONU, UE trebuie să fie capabilă să susțină operații la nivelul a două grupuri de luptă, pentru o perioadă de până la 120 de zile, simultan.

Posibila suprapunere cu inițiativa Alianței, Forța de Răspuns a NATO (NATO Response Force – NRF), a impus demararea unui proces de realizare a coerenței și complementarității între grupurile de luptă UE și Forța de Răspuns a NATO. Aceasta înseamnă standarde compatibile, metode și proceduri comune, aplicabile oricând.

În cazul statelor membre UE, interoperabilitatea forțelor dezvoltate de către acestea și acțiunile NATO constituie prima și cea mai importantă responsabilitate a fiecărei țări în parte. În mod similar grupurilor de luptă, NRF este o grupare avansată de forțe ce include elemente terestre, maritime și aeriene întrunite, multinaționale. Misiunile și mărimea NRF diferă în comparație cu grupurile de luptă ale UE, trebuind să fie capabilă de a se angaja în întreaga gamă de misiuni ale Alianței.

În coordonatele sale primare, transformarea politică și militară a NATO, aflată în centrul discuțiilor șefilor de stat și guvern ai celor 26 țări membre, întruniți în noiembrie 2006 la Riga, are viziunea comună privind armonizarea obiectivelor Transformării Alianței și a fiecărui stat membru, lansată la Norfolk (Virginia), realizată în urma transferului de experiență, învățăminte și informații asupra celor mai bune practici în domeniu, a abordării problematicii interoperabilității, capacităților viitoare, planurilor de apărare, formării și antrenamentului interarme, elaborării și experimentării conceptelor¹².

Parcursul celei de-a treia etape a devenirii Alianței, o Alianță tot mai relevantă în cooperarea internațională, axat pe cerința de a acționa în afara spațiului euro-atlantic, este unul matur, complex și globalizant, pentru că se traduce printr-o redefinire a rolului NATO în arhitectura de securitate mondială. Transformarea, ca pilon de rezistență al Alianței, are în vedere complexitatea mediului în schimbare, extensia în viitor a terorismului la nivel mondial, dar și a armelor de distrugere în masă, instabilitatea generată de statele eșuate sau în curs de eșuare, crizele și conflictele regionale, cauzele și efectele lor. În același timp, se raportează ca factori importanți: răspândirea din ce în ce mai mare a armamentului convențional sofisticat, folosirea greșită a tehnologiilor emergente, influențarea ne-

gativă a fluxului de resurse vitale, probabil unul din principalele riscuri și provocări la adresa Alianței în această perioadă. Un element fundamental al orientării procesului transformării îl reprezintă posibilitatea ca atacurile viitoare, care ar necesita activarea art.5 al Tratatului de la Washington, să vină din afara regiunii euro-atlantice și să uzeze de forme nonconvenționale de agresiune armată, folosind mijloace asimetrice și intervenția armelor de distrugere în masă. „Nu avem nevoie de un NATO cu vocație mondială, sublinia chiar secretarul general al Alianței, în timpul unei conferințe publice ținute la Bruxelles.

Nu în aceasta constă transformarea noastră. Tipul de NATO de care avem nevoie – și pe care îl creăm cu succes – este o Alianță care își apără membrii împotriva amenințărilor globale: terorism, răspândirea armelor de distrugere în masă și statele eșuate. Pentru aceasta, NATO nu are nevoie să devină un jandarm mondial. Avem nevoie însă de o atitudine din ce în ce mai globală față de securitate, unde organizațiile, inclusiv NATO, își joacă rolul lor”¹³.

Aducerea în organizație a unor state ca: Australia, Brazilia, Japonia, India, Noua Zeelandă, Africa de Sud și Coreea de Sud, după amendarea Articolului 10 din Tratatul de la Washington, este o mișcare văzută, inclusiv de unii experți americani, ca fiind greșită, pentru că ar duce la dispariția Alianței, și nu la înnoirea ei. Charles Kupchan, expert la Council on Foreign Relations, este, în acest sens, de părere că, „decât să se transforme într-un mini-ONU al democrațiilor, NATO ar trebui să aibă obiective mai modeste și mai realiste: creșterea influenței, consolidarea misiunilor actuale, finalizarea planurilor de extindere în sud-estul Europei și adaptarea instituțiilor la noile realități politice”¹⁴.

Concluzionăm, exprimându-ne părerea că globalizarea insecurității necesită identificarea cauzelor și crearea unor politici și instrumente specifice de contracarare. Pe măsură ce insecuritatea se globalizează, asistăm, totodată, la o globalizare a politicilor și instrumentelor de realizare a securității.

Datorită puterii sale economice, Uniunea Europeană trebuie să-și asume și responsabilități strategice globale. În cooperare cu NATO, UE trebuie să-și consolideze cadrul instituțional și operațional, pentru a răspunde adecvat crizelor și conflictelor regionale.



NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Dr. Gheorghe VĂDUVA, **Războiul asimetric și noua fizionomie a conflictualității armate**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București 2007.

2 Ibidem.

3 Zves BOYER (Directeur adjoint de la Fondation pou la recherché stratégique), La politique de sécurité et de défense de l'Union européenne; bilan d'étape, în http://www.afri-ct.org/article.php?id_article=468, p.7.

4 Dr. Petre DUȚU, Mihai-Ștefan DINU, **Politica Europeană de Securitate și Apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 17.

5 Ibidem.

6 Ibidem, p. 40.

7 Apud SAVA, I.N.,(coord.), **Armata și societatea**, Editura INFO-TEAM, București, 1998, p.30.

8 Council of the European Union. **European Security Strategy** (Bruxelles, 2003).

9 Mircea MUREȘAN, *Dimensiuni ale strategiei de securitate națională*, în volumul **Sesiune de comunicări științifice cu participare internațională Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, aprilie 2005.

10 Liviu MUREȘAN, Adrian POP, Florin BONCIU, **Politica europeană de securitate și apărare – element de influențare a acțiunilor României în domeniul politicii de securitate și apărare**, Institutul European pentru România, București, 2004.

11 Mihai-Ștefan DINU, Cristian BĂHNĂREANU, **Actualități și perspective în Politica Europeană de Securitate și Apărare**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 25.

12 Dr. Mircea MUREȘAN, Doina MUREȘAN, **Transformarea și extinderea NATO**, în *Impact Strategic*, nr.1/2007.

13 Ibidem.

14 Ibidem.

Generalul de brigadă Dan GHICA-RADU (ghica.dan@milnet.local) este comandantul Comandamentului Operațional Întrunit și doctorand în Științe Militare la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”.

SFÂRȘITULUI PETROLULUI. CONSECINȚE POSIBILE

*Dr. Gheorghe MINCULETE
Dr. Maria-Magdalena POPESCU*

Cu un preț al petrolului pe care nici în scenariile lor cele mai fanteziste decidenții și analiștii economici nu îndrăzneau să și-l imagineze, omenirea începe să-și pună tot mai insistent o serie de întrebări: Nu cumva drumul pe care mergem duce spre dezastru? Dacă modul nostru de dezvoltare este bazat pe o falsă premisă, aceea a resurselor energetice ieftine și cvasiinepuizabile, ce-i de făcut? Chiar este petrolul pe sfârșite?

Previțiunea clasică „mai avem încă petrol pentru mulți ani de-acum încolo“ este făcută pornind de la ideea că nevoia de consum rămâne constantă. Din nefericire, nu este cazul. În ultimii ani, noi mari consumatori (China și India, în mod special) au apărut pe piață și consumă cât pot de mult. Potrivit evaluărilor economice, așa cum toate resursele se sfârșesc într-o bună zi, extracția de petrol a început și se va termina nu foarte departe în timp. Între cele două extreme, producția trece printr-un punct maxim. Specialiștii numesc acest punct maxim „vârful Hubert“, după numele geologului care l-a calculat primul. El se produce cu aproximație atunci când jumătate din cantitatea de petrol existentă a fost extrasă, și totul ne duce cu gândul la faptul că acest punct este iminent.

Cuvinte-cheie: sfârșitul petrolului, criza petrolului, declinul petrolului, conflicte pentru resurse, controlul energiei din zona caspică.

Sfârșitul erei petrolului nu este un avertisment dat de o Cassandra obscură, în criză de popularitate. Realitatea economică vine să confirme avertismentele date începând cu anii '70 ai secolului trecut. Istoria consemnează criza petrolului care paralizase economia mondială. În acea perioadă, Statele Unite au trecut prin convulsii care nu vor fi uitate niciodată. Între timp au fost declanșate războaie sub stindardul libertății, care

au implicat și tendințe de dirijare a resurselor petroliere mondiale. Paradoxal, războaiele pentru acapararea resurselor energetice nu au făcut altceva decât să catalizeze criza și să determine ca prețul petrolului să scape oricărui control¹.

După o îndelungă dezvoltare economică, civilizația contemporană a ajuns la o răscruce, ceea ce a determinat apariția ideii reale că folosirea pe scară largă a combustibililor fosili nu poate continua la nesfârșit. Resursele subsolului nu sunt infinite, deoarece odată și odată ele se vor termina. Vârful petrolului reprezintă punctul în care am extras jumătate din petrol. Odată ce am depășit acest moment, producția va începe să scadă în fiecare an cu circa 3%.

Creșterea prețului carburanților este primul simptom al unei crize foarte puțin mediatizate, de care, în general, guvernele se feresc să vorbească, dar care va marca în mod decisiv civilizația actuală: „sfârșitul petrolului“. Despre acest imens colaps, în jurul căruia s-a instituit o tăcere veritabilă, vorbesc lucrările unor reputați specialiști, cum ar fi Collin Campbell sau Jean Laherrerre, ca și marele geofizician american King Hubbert².

„Vârful petrolului“ sau „apogeul petrolului“ (Peak Oil) este momentul în care extracția de petrol în lume își va atinge maximul. Acest concept a fost introdus de către geologul american Marion King Hubbert. Ideea e foarte simplă: de vreme ce petrolul este o resursă neregenerabilă, cantitatea extrasă va fi din ce în ce mai mare, până la un moment dat, când va fi atins un maxim (numit „vârful petrolului“ sau „vârful Hubbert“), după care extracția va începe, inevitabil, să scadă. În timp, cantitatea extrasă urmează o curbă, numită „curba Hubbert“, care e asemănătoare cu un clopot. Conform „curbei lui Hubbert“, către 2008-2010 se va atinge vârful exploatarei petroliere, după

care „curba lui Hubbert“ marchează descreșterea progresivă a resurselor până în anul 2050³.

Toată lumea spune că există încă suficient petrol pentru următorii 40 sau 50 de ani. Care este realitatea? Pentru numeroși economiști, nu există o problemă cu adevărat fundamentală. Bineînțeles, prețurile ridicate reprezintă o problemă pentru economie, dar ele permit exploatarea surselor care nu sunt rentabile pentru moment și stimulează cercetarea în domeniul surselor de energie alternativă. Unii cred chiar că resursele petroliere sunt virtual nelimitate și că cercetarea și legea pieței sunt capabile să facă să crească rezervele mai repede decât nevoia de consum. Acestor economiști, atât de numeroși, li s-a dat chiar un nume: ei sunt așa-zii „econiști ai Pământului plat“⁴. Pentru aceste persoane, legile pieței sunt legi adevărate, la fel ca și legile fizicii, și ele sunt capabile să rezolve, prin simpla lor enunțare, toate problemele economice cu care se poate confrunta omenirea la un moment dat. Ei gândesc că energia are aceeași valoare ca și alte materii prime, deși ea reprezintă o condiție necesară obținerii tuturor celorlalte materii prime. Ei cred că economia creează bogățiile, transformând materiile prime, fără să realizeze că, lipsită de energie, economia nu mai există. Când economiștii țin discursuri pe posturile de televiziune despre șomaj și taxele materiilor prime, evocând ca scuză dificultățile crescânde generate de prețul în urcare al petrolului, greșesc. Nu prețul petrolului este problema: *problema este petrolul!*

Potrivit aprecierii specialiștilor, în jurul anului 2050 se va putea vorbi despre „sfârșitul petrolului“ ca principală resursă energetică a civilizației noastre. Până atunci, scăderea dramatică a resurselor ne va marca în mod decisiv. Dacă prima revoluție industrială, care a avut loc în Marea Britanie în jurul anului 1800, s-a bazat pe forța aburului generat de cărbune, după Primul Război Mondial, a doua sursă de energie industrială a avut la bază, în cea mai mare măsură, petrolul. Așa cum se știe, acest fapt a schimbat din temelii civilizația: pe plan politic, economic, militar și ca impact asupra vieții de fiecare zi, petrolul a devenit „hrana civilizației“⁵.

Nu înseamnă doar că am extras jumătate din cantitatea de aproximativ 2 mii de miliarde de barili care se presupune că există în subsolul Pământului. De asemenea, înseamnă că am extras ceea ce era mai ușor de extras: petrolul care a

mai rămas în subsol va fi mai dificil de extras. Zăcămintele de petrol nu sunt simple rezervoare. Extracția petrolului depinde de presiunea din interiorul zăcămintului, care îl împinge înafară. Inițial, lucrurile merg foarte ușor - e suficient să faci o gaură în pământ și petrolul va țâșni pur și simplu la suprafață. Dar, pe măsură ce presiunea scade, trebuie să injectezi apă marină sau dioxid de carbon pentru a menține presiunea. Iar acest lucru nu merge la nesfârșit - de fapt, niciodată nu poți extrage tot petrolul care se află într-un zăcămint, ci doar circa 40% din el. La un moment dat, se ajunge în situația că se consumă mai multă energie pentru a extrage petrolul, decât cea rezultată din petrolul extras. Evident, într-un asemenea caz, exploatarea încetează.

Acum, la începutul secolului XXI, cei mai mari specialiști vorbesc despre epuizarea acestei resurse vitale și încearcă să periodizeze sfârșitul petrolului, dar și să anticipeze consecințele uriașe asupra civilizației umane. Pentru omenire este imposibil, susțin experții, să continue să exploateze la infinit și irațional circa 100 de milioane de barili pe zi, fără ca petrolul, ca resursă energetică, să nu dispară⁶.

Pe plan mondial se înregistrează o creștere a consumului de energie dependentă de combustibili fosili, care în anul 2030 va fi cu 85% mai mare decât în prezent. Astăzi, producția mondială de energie se bazează în proporție de 98% pe combustibili fosili și numai 2% pe resursele regenerabile de energie. La reuniunile la nivel înalt, pe plan mondial, locul întâi pe agenda convorbirilor l-a ocupat problema energiei. Se constată o creștere a populației Pământului cu 300 milioane locuitori la fiecare trei ani (egală cu populația SUA), cu preponderență în țările în curs de dezvoltare, unde consumul crește cu 4,1% pe an, în timp ce în țările dezvoltate se înregistrează o dezvoltare de 1,9%. În această situație, este necesar ca țările lumii să găsească surse financiare pentru o nouă orientare spre resurse de producere a energiei neconvenționale⁷.

Consecințele asupra mediului ale unui producții crescute de petrol pot fi catastrofice. Dr. David Goodstein, profesor de fizică la Caltech, explică: *SUA obțin acum de două ori mai multă energie din petrol decât din cărbune, deci, dacă am vrea să folosim cărbunele pentru a înlocui petrolul care lipsește, va trebui să extragem încă și mai mult, pentru că, de asemenea, procesul de conversie este extrem de ineficient. Va trebui să extragem de 5*

*ori mai mult cărbune decât în prezent - o industrie minieră la o scară absolut inimaginabilă*⁸.

Implicațiile geopolitice, strategice și economice ale intervențiilor militare ale SUA în Orientul Apropiat și Asia Centrală sunt generate, dincolo de pretextele propagandistice binecunoscute (războiul cu terorismul, democrație, libertate etc.), tocmai de importanța resurselor de petrol și gaze naturale din cele două zone, pe care Statele Unite încearcă să le monitorizeze, în condițiile crizei petrolului.

Potrivit aprecierilor profesorului Peter Odell de la Royal Swedish Academy of War Sciences, în țările care au aparținut fostei Uniuni Sovietice, ca și în Orientul Mijlociu, sunt concentrate circa 74% din resursele cunoscute de petrol și gaze naturale, de unde și prezența americană în aceste două zone vitale. Companiile petroliere gigant anglo-americe, susținute de coaliția militară pusă la punct de Washington, încearcă să-și instituie controlul nu numai asupra țărilor cu resurse petroliere, dar și asupra acelor țări prin care trec, sau vor trece, oleoductele și gazoductele companiilor.

În contextul menționat, Chevron-Texaco, Exxon-Mosil sau Shell, unele din cele mai mari companii anglo-americe de petrol, au ajuns într-o dură concurență cu giganții europeni – Total-Fina-Elf (franceză), ENI (italiană), ori cu companiile petroliere rusești⁹.

Concurența acerbă de pe piața petrolului se reflectă în mare măsură în concurența politică dintre state, nefiind străină de multe dintre conflictele, revoluțiile, schimbările de regim care au loc în lume. De aceea, discuțiile despre criza petrolului sau sfârșitul petrolului au fost înconjurate de un veritabil „zid al tăcerii”. Cetățeanul obișnuit nu are acces la datele de referință ale acestui domeniu vital, care se îndreaptă spre o criză finală și nici literatura consacrată crizei petrolului nu tratează prea bine acest aspect.

Guvernele statelor lumii consideră că acesta este unul dintre cele mai delicate secrete, date fiind consecințele enorme asupra omenirii. Printre cele câteva organizații care abordează, totuși, marea temă a începutului de mileniu se numără Association for the Study of Peak Oil (ASPO) sau Oil Depletion Analysis Centre (ODAC).

La Serpa, în Portugalia, s-a desfășurat, între 23-25 septembrie 2004, conferința internațională Civilizație sau barbarie. La un an de la această conferință, unele din pronosticurile făcute de

specialiștii de la Serpa s-au adeverit, confirmând un anumit curs, ținut însă în mare secret de guverne¹⁰.

Consecințele sfârșitului petrolului

Pelângă războaiele din Afganistan și Irak, Statele Unite, obligate de criza resurselor petroliere, ar fi posibil să angajeze noi conflicte (Iran, Columbia, Asia Centrală etc.), cu țările care mai dețin încă rezerve semnificative de combustibili fosili. Este, așadar, logic ca, în locul „războiului cu terorismul”, să vorbim mai degrabă despre „războiul global pentru resurse”¹¹.

Milioane de oameni nu înțeleg însă aceste procese profunde, iar mass-media nu le oferă datele exacte ale problemei, pentru a nu stârni o panică generalizată. Există și un alt aspect care va marca în viitor civilizația umană: schimbarea modului de producție.

Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional au impus, în deceniile care au urmat celui de-Al Doilea Război Mondial, o anumită „diviziune internațională a muncii”, care a obligat statele subdezvoltate să se specializeze în exportul anumitor materii prime, de pe urma cărora primeau fonduri pentru achiziționarea alimentelor (a hranei). Acest mod de producție la scară globală a determinat statele subdezvoltate să abandoneze orice activitate alimentară și să devină dependente alimentar total de statele bogate, cărora le livrau materii prime. De nenumărate s-a afirmat că pentru statele subdezvoltate importul de hrană ar fi mult mai ieftin decât producerea alimentelor în țările respective și, în consecință, acestea au urmat aceasta linie.

Tot mai mulți economiști își pun întrebarea: ce se va întâmpla cu aceste țări subdezvoltate atunci când prețurile de transport și ale produselor naționale vor atinge praguri imposibile pentru ele, datorită creșterii prețului la petrol? Rezultă că multe state sărace, care nu posedă resurse petroliere, vor fi aduse în stare de colaps economic și, ca un corolar, de haos politic. Din cauza creșterii exorbitante a prețului petrolului, țările sărace ale lumii vor trebui să adopte alt mod de producție. Probabil mult mai primitiv, îndepărtându-se astfel și mai mult de grupul restrâns al statelor dezvoltate.

În consecință, potrivit opțiunii sociologilor, criza petrolului nu numai că va accentua dramatic diferențele dintre grupul statelor bogate și restul

țărilor non-petroliere sărace, dar va genera pe glob două lumi, cu moduri de producție antagonice, deci două tipuri de civilizație complet diferite. Țările bogate și cele sărace nu se vor mai apropia cât de cât, ci se vor îndepărta tot mai mult.

Jorge Figueiredo, un reputat specialist în domeniul energiei, editorul publicației de știri și analize on-line „resistir.info“, s-a numărat printre cei care au luat parte la conferința Civilizație sau barbarie de la Serpa din Portugalia. Cunoscut mai ales prin lucrarea **The Change into a New Energetic Paradigm**, Figueiredo și-a intitulat contribuția la conferință *The Great Phase of Transition: The Post-oil Era*. El consideră că o criză a petrolului se va declanșa cu siguranță în următorii ani și va avea efecte dintre cele mai profunde asupra civilizației umane. Epuizarea petrolului ca resursă, lipsa unei alternative energetice comerciale vor antrena civilizația noastră spre o „epocă de tranziție“ post-petrolieră. Totodată, el face unele aprecieri asupra modificărilor pe care le va impune criza petrolului pe termen mediu și lung, dincolo de acutizarea conflictelor politice și economice pe care le va genera inevitabil epuizarea mondială a resurselor de combustibili fosili.

„Sfârșitul petrolului“, asupra căruia au păstrat tăcere guvernele și mass-media, va avea ca efect sigur distrugerea agriculturii intensive, susține Figueiredo, care stă la baza alimentației globale. Fertilizatorii, pesticidele, fungicidele, agromașinile, tot ceea ce are la bază petrolul, vor dispărea treptat. Dispariția agriculturii intensive, ca urmare a reducerii productivității solului și a profitabilității agrare, va antrena o criză alimentară globală¹².

Totodată, vom asista, pe plan demografic, la un control mult mai ferm al populației, dublat de o „dezurbanizare“ și o reîntoarcere a omenirii spre mediul rural. Proportia actuală, în care 10% din populație hrănește celelalte 90%, nu va mai putea fi menținută, în condițiile „sfârșitului petrolului“. Aceasta va determina o mare parte din populație să lucreze în agricultură, procurându-și singură hrana.

Jorge Figueiredo consideră că și industria, mai ales ramurile energofage, va fi afectată de sfârșitul petrolului. Așadar, industria automobilelor, a transporturilor aeriene, rafinăriile etc. vor fi printre primele sectoare afectate.

„Sfârșitul erei petrolului“ va impune alte forme de energie, care, din păcate, acum, sunt fie în

stadiul cercetării, fie foarte puțin folosite, fie au prețuri exorbitante: energia solară, foto-voltaică, eoliană, energia valurilor, energia hidroelectrică, biogazul, biomasa etc. Ori se va apela la energia nucleară, mult mai riscantă. Rămâne hidrogenul, care ar putea fi obținut din apă. Dar tehnologiile sunt, deocamdată, neeconomice.

O caracteristică a „erei post-petrol“ este caracterul său „sincron“: criza va afecta, în același timp, pe toată lumea, susține Figueiredo. În primul rând, prețul exorbitant al barilului de petrol va determina scumpirea excesivă a carburanților, și apoi a tuturor produselor. În al doilea rând, scăderea dramatică a resurselor de petrol va conduce la războaie și alte acțiuni politice violente.

Rezultă că guvernele, marile companii petroliere și organizațiile internaționale (ca US Geological Survey, World Bank, OECD, AIEA) s-au ferit cu obstinație să vorbească despre acest subiect tabu: sfârșitul, în câteva decenii, a petrolului, ca resursă energetică, și absența unei alternative comerciale la acesta; pentru a nu stârni „marea panică mondială“, generată de schimbarea civilizației noastre, cu tot ceea ce implică aceasta. Deși există nenumărate dovezi în ceea ce privește epuizarea, în câteva decenii, a petrolului ca resursă energetică, guvernele, marile companii petroliere și organizații internaționale au produs, totuși, câteva categorii de „negativiști“, după cum îi numește Jorge Figueiredo¹³.

Încă nu se apreciază, potrivit analiștilor, ce se va întâmpla când continente întregi (Africa, America Latină, alte zone) nu vor mai fi, pur și simplu, capabile să achite, în doar câțiva ani, prețul prea mare al carburanților. Un alt tip de „negativiști“ ai crizei petrolului și epuizării sale ca resursă energetică sunt cei care cred, cu multă naivitate, că progresul tehnologiei va putea suplini rapid dispariția acestei resurse energetice. „Sunt personaje care nu cunosc cu adevărat nimic despre știință, dar cred în ea ca într-o nouă religie“, afirmă Figueiredo.

Jorge Figueiredo previzionează mari războaie pentru rezervele existente de petrol, spectaculoase reorientări politice, precum și „revoluții“ în serie - determinate de faza de tranziție în care va intra civilizația umană în următorii cinci ani. Primul semn sigur al acestei schimbări majore pentru omenire a fost deja creșterea considerabilă a prețului la barilul de petrol, începând din 2006-2008.

Prețul petrolului a ajuns, totuși, vineri, 10.10.2008, la cel mai scăzut nivel în mai mult de un an (81,13 \$ la NYME - New York Mercantile Exchange), pe fondul reducerii de către Agenția Energetică Internațională a prognozei privind cererea la nivel global, din cauza încetinirii creșterii economiei mondiale.

Agenția Energetică Internațională, cu sediul în Paris, a anunțat că a redus cu 240.000 de barili pe zi prognoza de cerere la nivel global pentru acest an. Agenția estimează acum o cerere zilnică de 86,5 milioane de barili pentru anul în curs, ceea ce înseamnă că se va înregistra o creștere cu numai 0,5% a cererii față de nivelul de anul trecut. Aceasta este cea mai slabă creștere înregistrată în ultimii 15 ani. Mai mult, Agenția și-a redus cu 440.000 de barili pe zi prognoza privind cererea pe anul 2009, ajungând astfel să estimeze un nivel de 87,2 milioane de barili pe zi, cerere la nivel global pentru anul viitor, în creștere cu 0,8%, comparativ cu nivelul estimat în acest an¹⁴.

Conflicte pentru ultimele mari resurse mondiale

Eric Waddell este profesor de geografie la Laval University. În numărul 3 din Global Outlook (noiembrie 2002), chiar în perioada care a precedat invazia americană în Irak, Waddell a făcut o serie de precizări care au stârnit senzație în lumea specialiștilor, privind adevăratele rațiuni ale războiului cu Irakul, precum și punctele de pe glob în care se vor desfășura alte conflicte. Potrivit lui Eric Waddell, Administrația Bush a decis să intervină militar împotriva regimului de la Bagdad exclusiv din rațiuni de „criză a petrolului” și de acaparare a ultimelor mari resurse mondiale¹⁵.

Principalele beneficiare ale invaziei în Irak nu erau, în opinia sa, nici democrația, nici libertatea, ci BP, Exxon-Mobil, Chevron-Texaco și Shell. Primul obiectiv al Coaliției anglo-americane era „securizarea controlului SUA și Marii Britanii asupra marilor resurse din Irak”, în perspectiva crizei mondiale a petrolului.

În articolul său, devenit între timp celebru, Eric Waddell dezvăluie că în Statele Unite consumul intern excede cu 20 de milioane de barili de petrol pe zi consumul mondial. SUA sunt cel mai mare importator de petrol: 56% din consumul mondial este direcționat către America. Pentru a se menține la același nivel, SUA trebuie să-și asigure accesul

la noi rezerve de combustibil fosil. Se estimează că, în jurul anului 2020, importul de petrol al SUA va atinge 66% din producția globală. Asta în condițiile în care rezervele sale interne abia ating 2,8% din resursele mondiale cunoscute.

Două treimi din resursele mondiale de petrol și gaze naturale se găsesc în estul Orientului Mijlociu (Arabia Saudită, emiratele din zona Golfului Persic, Irak). Perspectiva „sfârșitului petrolului” a aruncat țările din această regiune în prim-planul interesului politic și militar al Statelor Unite.

A doua zonă de pe glob bogată în resurse petroliere și de gaze naturale este Asia Centrală. Mai exact, țările ex-sovietice din regiunea bazinului Mării Caspice (Azerbaidjan, Kazahstan, Rusia, Turkmenistan) și Iran, care fac obiectul unei masive infiltrări americane încă din anii ‘90. Odată cu țările din jurul lor, pe unde trec sau vor trece oleoductele companiilor americane. A se vedea, în acest sens, „revoluțiile portocalii” (finanțate de George Soros și Open Society), care schimbă regimurile în funcție de interesele pentru oleoducte ale SUA: exemplul cel mai recent, oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan.

Ieftinirea petrolului atârână greu în economia Rusiei. Cu rezerve monetare de aproximativ 600 de miliarde de dolari, Federația își mai permite să susțină rubla și să ignore plângerile din Occident. Atâta timp cât prețul petrolului va fi ridicat, diplomația agresivă și rezultatele mediocre ale guvernării vor avea puține efecte economice¹⁶.

După incursiunea din Georgia, Rusia a pierdut capital străin în valoare de cel puțin 30 de miliarde de dolari. Bursa din Moscova a coborât cu până la 25% sub nivelul înregistrat în iulie, fără consecințe însă pentru piața internă, dacă se are în vedere procentul scăzut de acționari ruși. În ciuda costurilor exagerate ale armatei, nivelul de viață al cetățeanului de rând a crescut. Odată cu el se manifestă și susținerea viselor expansioniste ale Kremlinului. În ciuda presiunilor inflaționiste, Rusia se așteaptă la o creștere de 7% în 2008 și 2009. O ieftinire a petrolului ar schimba însă situația. În 2007, Rusia a ajuns la un excedent în balanța de plăți de 100 miliarde de dolari, datorită exporturilor sale de petrol și gaze naturale. În cazul în care prețul petrolului s-ar fi situat în jurul valorii de 40 de dolari, și nu de 70, Rusia ar fi avut deficit¹⁷.

Azerbaidjan, o țară bogată în petrol, a reacționat la criza din Georgia prin reducerea încrederii în

conducele transcaucaziene și, ca urmare, a crescut livrările către Rusia și a început să vândă petrol nerafinat către Iran, lucru care va îngrijora atât SUA, cât și UE, potrivit *Financial Times*.

Azerbaidjanul, care și-a construit cu grijă legături cu Vestul pentru a contracara puternica influență a Rusiei, a spus inițial că astfel de schimbări ale traseelor sale energetice sunt temporare, fiind determinate de conflictul care izbucnise între Georgia și Rusia la începutul lunii august, când rutele de petrol și gaz care treceau prin Caucaz către Marea Neagră și Turcia au fost închise, potrivit *Financial Times*. Azerbaidjanul a decis însă să continue *transportul de petrol* prin Rusia și Iran, deși conflictul a încetat de ceva timp. „Nu vrem să insultăm pe nimeni...dar nu e bine să îți pui toate ouăle într-un singur coș, mai ales când acel coș este foarte fragil“, a spus Elhar Nasirov, vicepreședintele companiei petroliere de stat Socar. Nasirov a afirmat că Azerbaidjanul va continua să exporte petrol către Rusia și Iran, chiar dacă au fost reluate și transporturile prin Georgia, tocmai din cauza riscului crescut din Caucaz. „Știm că există un risc de instabilitate politică în Georgia, dar nu ne așteptăm la un război“, a subliniat acesta. Elmar Mammediarov, ministrul azer de externe, a declarat la rândul său pentru FT: „Încercăm să fim prieteni cu toată lumea, dar, în același timp, să acționăm în concordanță cu interesele noastre naționale“. Cantitatea redusă de petrol pe care Azerbaidjanul o deviază prin Rusia are o semnificație simbolică pentru Kremlin, care urmărește să preia *controlul energiei din zona caspică*. Azerbaidjanul și-a cultivat însă legături strânse cu SUA în anii '90, atunci când Rusia era slăbită, și a permis intrarea unor companii occidentale pe piață¹⁸. Aproape *un milion de barili de petrol* pe zi, aproximativ 1% din necesarul la nivel mondial, tranzitează acum Caucazul, în mare parte prin conducta susținută de SUA, Baku-Tbilisi-Ceyhan. Gazul este livrat către Turcia printr-o conductă care trece prin sudul Caucazului. Eforturile SUA de a convinge țările din Asia Centrală să folosească aceste conducte nu au avut însă un succes deplin și riscă acum să fie cu totul scoase din ecuație, comentează *Financial Times*. Kazahstanul, care și-a evacuat terminalul petrolier din Batumi, port georgian la Marea Neagră, în timpul conflictului, a purtat de curând discuții cu Moscova despre noi conducte pentru export către Rusia¹⁹.

Pe de altă parte, Azerbaidjanul nu s-a alăturat Vestului în *condamnarea acțiunilor Rusiei contra Georgiei*, în ciuda turbulențelor create pe piața petrolieră. Ilham Aliev, președintele azer, a încheiat discuțiile purtate în septembrie cu omologul rus Dmitri Medvedev, spunând că țara sa caută „predictibilitate“ în Caucaz. Ministrul de externe a punctat, la rândul său, că obiectivul cel mai important al Azerbaidjanului este să își mențină independența și suveranitatea.

Nasirov, vicepreședintele Socar, a atras atenția că țara sa este „curtată“, pentru gazul său, de Rusia, UE și Iran. „Rusia știe că trebuie să plătească un preț foarte mare, dacă va dori tot gazul azer“, a spus el.

Între timp, însă, Azerbaidjanul și-a păstrat *angajamentul de a livra gaz Georgiei*, prin noua conductă finalizată anul trecut. Tot din cauza temerilor legate de securitatea energetică, privită din prisma conflictului georgian, premierul turc Recep Erdogan a adus în discuție, la sfârșitul lunii august, așa-numită Platformă pentru Stabilitate și Cooperare, care ar include Turcia, Rusia, Georgia, Armenia și Azerbaidjan. Acest forum caucazian încearcă să rezolve problemele de securitate energetică din zonă, după conflictul ruso-georgian, și propune Armenia ca rută alternativă pentru *gazul și petrolul venit din Rusia* sau alte state din Eurasia. „Recentele evenimente din Georgia au avut impact major asupra regiunii, iar propunerea guvernului turc vine exact în acest context. Este evident că Turcia vrea să își consolideze securitatea energetică și să încerce să stabilizeze zona Caucazului. Această regiune, frământată de tensiuni, este foarte volatilă, iar această alianță a venit în întâmpinarea acestei probleme“, declarase, la mijlocul lunii septembrie, pentru NewsIn, Fadi Hakura de la Chatham House. Proiectele energetice ale Azerbaidjanului sunt cu atât mai importante pentru SUA, UE, dar și pentru România, cu cât gazul din această țară este considerat vital pentru proiectul Nabucco, destinat *reducerii dependenței energetice a Europei de Rusia*. Conducta ar urma să transporte anual 30 de miliarde de metri cubi de gaze naturale de la Marea Caspică și din Orientul Mijlociu, din Turcia, prin Bulgaria, România și Ungaria, până la un centru de gaze naturale din Austria. Poziția de negociere a consorțiului pentru Nabucco este amenințată de Gazprom, care a oferit de curând producătorilor din Azerbaidjan și

Asia Centrală să le cumpere gazul la prețul pieței. Această inițiativă pune o mare presiune asupra Nabucco, nevoit să se zbată și mai mult pentru a încheia înțelegeri cu producătorii de gaz și fiindu-i din ce în ce mai greu să își asigure finanțarea pentru construcție, remarca, în iunie, într-o analiză, *The Wall Street Journal*²⁰.

Strategiile americane

Estimările făcute de Energy Information Administration plasează rezervele mondiale de petrol (existente și posibile) la cifra de 243 de miliarde de barili. Adică cu 25% mai mult decât rezervele care sunt astăzi exploatate. Ceea ce dă un sens intervențiilor SUA, cum este cea din Irak, din perspectiva următoarelor decenii: „foamea de petrol“!

Irakul poate produce, în mod curent, 11% din totalul producției mondiale de petrol. Iar, carezerve, Irakul se situează pe locul doi în lume, după Arabia Saudită (112 miliarde de barili). Companiile anglo-americane (BP, Chevron-Texaco, Exxon, Shell) erau însă total absente, până în 2003, din Irak, și până în prezent din Iran.

Atât Irakul, cât și Iranul au în schimb contracte avantajoase cu Franța, Rusia și China, ceea ce explică opoziția acestor țări la „agresiunea americană“. *Washington Post* comenta, la 15 septembrie 2002: „Eliminarea președintelui Saddam Hussein ar putea să readucă companiile de petrol americane în Irak, în dauna celor franceze sau rusești.

O înțelegere de 40 de miliarde de dolari, încheiată de Irak cu Rusia, include oportunități pentru companiile rusești de a explora petrol în deșertul din vestul Irakului. Compania franceză Total-Fina-Elf a negociat cu Bagdadul drepturile de a explora și exploata petrolul din regiunea Majnoon, lângă granița cu Iranul, care se estimează ca ar putea conține circa 30 de miliarde de barili de petrol²¹.

În mod similar, compania franceză Total Fina Elf și cea italiană ENI au făcut investigații importante în Iran. Pe de altă parte, Total Fina Elf, împreună cu compania rusă Gazprom și cea malaeziană Petronas, a stabilit un joint-venture cu National Iranian Oil Company (NIOC). Administrația Bush a încercat în repetate rânduri să „torpileze“ înțelegerile Franței cu Iranul, sub pretextul că ele ar încălca „Iran-Libya Sanctions Act“.

Rezervele de petrol ale SUA sunt estimate la circa 22 de miliarde de barili. Cele din regiunile Orientului Mijlociu (Irak, Iran) și bazinul Mării Caspice sunt de circa 30 de ori mai mari decât cele americane, reprezentând 70% din rezervele mondiale de petrol.

Controlul militar și politic de către SUA al Orientului Mijlociu și bazinului Mării Caspice înseamnă, în realitate, controlul și dominația companiilor de petrol anglo-americane asupra a circa trei sferturi din rezervele mondiale de combustibili fosili. În contextul prognozei secătuirii a rezervelor mondiale, în circa 50 de ani, controlul a trei sferturi din rezervele mondiale de petrol, consideră Eric Waddell, înseamnă controlul economiei mondiale. Strategia politico-militară a Administrației Bush încearcă să mențină America în poll position în acerba competiție pentru resurse care va marca următoarele decenii.

În 1970, companiile petroliere americane realizau o producție de 9,7 milioane barili de țiței pe zi. În 2008, acest indice va coborî, potrivit estimărilor, sub 5 milioane de barili, cel mai mic nivel din 1946. Previziunile pentru 2009 nu urcă mai sus de 5,29 milioane barili. Această scădere se datorează trecerii uraganelor Gustav și Ike, care au întrerupt aproape în totalitate activitatea în Golful Mexic, de unde se extrag zilnic 1,3 milioane barili. În condițiile în care scenariul unei puternice degradări a cererii de petrol prinde tot mai multă consistență, barilul de Brent din Marea Nordului, pentru livrările din luna noiembrie, s-a vândut cu 81,91 de dolari, mai puțin cu 2,75 dolari față de cotația de închidere din ziua anterioară. La aceeași oră, petrolul marca „light sweet crude“ a valorat 8,96 dolari, cu 3,10 dolari mai puțin decât în sesiunea anterioară de la New York Mercantile Exchange (Nymex).

Fondul Monetar Internațional a schițat un tablou sumbru al evoluției ulterioare a economiei mondiale. Potrivit prognozelor FMI, ritmul de creștere a Prodului Intern Brut mondial se va reduce în 2009 de la 3,7% la 3%. Pierderile și falimentele din sectorul bancar conduc la o scumpire considerabilă a creditelor, fapt ce frânează dezvoltarea sectorului real al economiei. Organizația de colaborare și dezvoltare economică (OECD) anticipează că în Statele Unite consumul de petrol se va menține la 19,8 milioane de barili pe zi până la sfârșitul anului 2008, ceea ce înseamnă cu 870.000 de barili mai puțin decât în 2007²².

Direcții posibile

Creșterea prețurilor petrolului pe plan mondial a fost confirmată și de presiunile apărute pe piața contractelor futures. Tensiunea internațională care se menține în jurul programului nuclear iranian a indus, de asemenea, o serioasă tensiune în piață.

Potrivit opiniilor analiștilor, există două direcții posibile pe termen scurt. Prima se bazează pe faptul că piața petrolului este balansată, prin existența unor stocuri suficiente. A doua teorie merge pe premisa că s-au acumulat tensiuni în interiorul pieței, care, în absența unei reacții din partea OPEC, vor duce la o presiune continuă asupra prețurilor. Stocurile OPEC de țiței și produse prelucrate se află la niveluri ridicate, comparativ cu nivelurile ultimilor cinci ani. Totuși, există și semne privind o reducere a cererii, în viitorul imediat, datorită crizei financiare internaționale²³.

Războiul încheiat recent în Georgia reprezintă o provocare imensă pentru Uniunea Europeană, care, în ciuda lipsei unei politici unitare, are totuși un interes major: să-și reducă dependența de resursele energetice rusești, fără, însă, a înrăutăți relațiile diplomatice cu Moscova. De aceea, e greu de crezut că UE și Statele Unite își vor deteriora relațiile economice și politice cu Rusia, fiindcă, înainte de toate, există un interes vital de colaborare pentru resurse al Occidentului. Cea mai mare amenințare la adresa Europei este monopolul rus asupra rutelor de transport energetic din fosta Uniune Sovietică către Vest. După ce Georgia a fost înfrântă, speranțele Europei la independența energetică față de Rusia sunt deja spulberate. Desigur, și Rusia este interesată să aibă relații bune cu UE și să continue livrările de gaze și petrol, conform obligațiilor comerciale asumate. Însă, după războiul din Georgia, pare să apară începutul unei noi epoci în relația Moscova-Bruxelles, regimul de la Kremlin impunându-și punctul de vedere de a menține Caucazul sub influența sa strategică. *Nabucco în pericol?* Vești rele mai pot veni, dincolo de zăngănitul armelor. Imediat ce a început conflictul, Azerbaidjanul a luat în calcul o ofertă a Gazprom de a importa gaze naturale din câmpurile sale situate în Caucaz. Această mișcare ar putea constitui finalul unui proiect îndelung discutat și îndelung amânat: construirea gazoductului Nabucco²⁴.

Bucureștii încearcă de mai mulți ani să promoveze proiectul Nabucco, care ar urma să transporte gaz natural din Iran și Turkmenistan către Occident. Principalii actori în proiectul Nabucco sunt Uniunea Europeană, ca și companiile multinaționale OMV din Austria și Mol din Ungaria. Nabucco intenționează furnizarea către Europa occidentală a circa 25 miliarde de metri cubi pe an, fiecare dintre țările tranzitate urmând să primească câte 11 miliarde de metri cubi pe an. Proiectul, a cărui construcție ar urma să înceapă în 2008 și să se finalizeze trei ani mai târziu, ar costa circa 4,6 miliarde de euro.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Paul ROBERTS, **Sfârșitul petrolului în pragul unui dezastru**, Editura Litera Internațional, București, 2008, p.11.

2 *Moartea petrolului*, <http://www.canadplus.ro/>

3 *Ibidem*.

4 <http://declinul-petrolului.blogspot.com/2006/06/sfarsitul-petrolului-e-aproape.html>

5 Mircea MESTER, *Rezervele de petrol din subteran sunt suficiente pentru a acoperi producția de carburant încă 41 de ani, 12.06.2008*, <http://www.automarket.ro/stiri/petrolul-din-subteran-se-termina-in-2049-12478.html>.

6 <http://declinul-petrolului.blogspot.com/2006/06/sfarsitul-petrolului-e-aproape.html>

7 Mihai OLTEANU, **Al treilea congres de petrol și gaze din România**, AGIR, Univers Ingineresc, București, 2007.

8 http://ro.altermedia.info/stiintatehnologie/viata-dupa-crahul-petrolier-iv_2896.html

9 *Moartea petrolului*, <http://www.canadplus.ro/>

10 *Ibidem*.

11 <http://declinul-petrolului.blogspot.com/2006/06/sfarsitul-petrolului-e-aproape.html>

12 *Moartea petrolului*, <http://www.canadplus.ro/>

13 *Ibidem*.

14 Andrei HĂRĂGUȘ, *Prețul petrolului a ajuns vineri la aproape 81\$/baril*, Capital, 10 Octombrie 2008.

15 *Reversul medaliei: Petrolul și conflictul cu Georgia amenință stabilitatea economiei rusești*, The Money Chanel din 10.10.2008.

16 *Ibidem*.

17 *Ibidem*.

18 *Ibidem*.

19 Mișcările Azerbaidjanului pe piața petrolului, după criza georgiană, încep să îngrijoreze Vestul - FT, Bloombiz din 25 septembrie 2008.



GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

20 Ibidem.

21 Paul ROBERTS, **Sfârșitul petrolului în pragul unui dezastru**, Editura Litera Internațional, București, 2008, p. 459.

22 *Producția de petrol a SUA, la nivelul din 1946*, *Financiarul* din 10.10.2008.

23 Bussines Standard. Ro, *Unde va ajunge petrolul*

la sfârșit de an?, București, 17.10.2008

24 Marțian E. CHIRILESCU, *Caucaz: Războiul tăcut al surselor energetice*, HotNews.ro, luni, 11 august 2008.

Colonelul prof. univ. dr. Gheorghe MINCULETE (minculetigh@yahoo.com) este cadru didactic la Catedra Logistică, Finanțe și Contabilitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I“.

Dr. Maria-Magdalena POPESCU (magdapopescu2002@yahoo.com) este conferențiar universitar la Catedra Limbi Străine din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I“.

ONU ȘI PROBLEMATICA INTERVENȚIEI MILITARE UMANITARE

Dr. Dorel BUȘE
Alexandru LUCINESCU

Articolul prezintă două interpretări contradictorii ale Cartei ONU cu privire la intervențiile militare umanitare. Conform uneia dintre acestea, sprijinită de oficialitățile din Federația Rusă și China, Carta interzice aceste gen de intervenții; conform celeilalte interpretări, susținută, printre alții, de Kofi Annan, Carta permite aceste intervenții. Articolul analizează efectul acestor interpretări asupra Consiliului de Securitate, în timpul războiului din 1999 între NATO și Republica Federativă Iugoslavia.

Cuvinte-cheie: intervenție militară umanitară, Carta Națiunilor Unite, Consiliul de Securitate, Kosovo, NATO.

La 24 martie 1999, avioanele NATO începeau bombardarea obiectivelor militare ale armatei Republicii Federative Iugoslavia. În conferința de presă susținută atunci, secretarul general al NATO din acea perioadă, Javier Solana, oferea următoarea justificare pentru aceste lovituri aeriene: „Trebuie să oprim violențele și să punem capăt catastrofei umanitare existente acum în Kosovo. Avem o datorie morală să facem acest lucru”. Acest punct de vedere era asumat de toate cele 19 țări membre NATO.

Peste aproximativ o lună, la 29 aprilie, președintele Cehiei, Vaclav Havel, declara în fața Parlamentului Canadei: „Dacă este posibil să se spună despre un război că este moral sau că este purtat din rațiuni morale, atunci aceste lucruri sunt adevărate despre acest război”.

Deși țările membre NATO considerau că intervenția militară avea rațiuni umanitare, reprezentând îndeplinirea unei datorii morale, Consiliul de Securitate nu a putut adopta o rezoluție care să o autorizeze, deoarece membrii săi nu au ajuns la un punct de vedere comun referitor la legalitatea

acesteia. Divergențele dintre membrii permanenți au determinat Federația Rusă să propună, la 26 martie, un proiect de rezoluție prin care se condamnă intervenția NATO în Republica Federativă Iugoslavia. În acest proiect se menționa că acțiunile NATO încalcă suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Federative Iugoslavia, ceea ce „constituie o violare flagrantă a Cartei ONU, în special a articolelor 2, 24 și 53”. De asemenea, se menționa că intervenția NATO contravine prevederilor capitolului VII din Carta ONU. Proiectul a fost respins în Consiliul de Securitate, cu trei voturi pentru și douăsprezece împotriva. Din cei cinci membri permanenți, doar doi - China și Federația Rusă - au fost în favoarea rezoluției. Acest rezultat pune în evidență faptul că ceilalți doisprezece membri ai Consiliului de Securitate, inclusiv trei membri permanenți, considerau că intervenția NATO nu era în conflict cu prevederile Cartei ONU.

Controversele dintre membrii Consiliului de Securitate pot fi discutate în termenii relației moral-legal. Susținătorii legalității intervenției NATO considerau că această acțiune reprezenta o datorie morală, era cerută de o anumită normă morală care se regăsea în prevederile Cartei ONU și căreia acest document îi acorda o importanță superioară în raport cu suveranitatea statelor. Contestatarii legalității exprimau un punct de vedere opus.

Continuarea analizei acestei probleme presupune clarificarea conceptului de intervenție militară umanitară. Martin Griffiths și Terry O’Callahan propun următoarea definiție: „Intervenția umanitară se referă la acțiunea (militară) a unui sau mai multor state pe teritoriul altui stat, fără consimțământul acestuia, realizată din rațiuni umanitare (...) Aceasta implică, de obicei, forța militară, dar nu în mod necesar”¹. Din acest motiv,

vom utiliza, pentru mai multă claritate, termenul de intervenție militară umanitară. O mai bună explicitare a acestui concept poate fi obținută prin utilizarea definițiilor propuse de Jeff McMahan și Terry Nardin. În **The Ethics of International Intervention**, McMahan avansează următoarea definiție a termenului de intervenție internațională: „amestec extern coercitiv în treburile unei populații organizate sub forma unui stat”²². McMahan consideră că această definiție este suficient de largă pentru a include orice tip de amestec extern și pentru a trata atât statele, cât și actorii internaționali nonstatali (cum ar fi organizațiile politice și militare) ca agenți ai intervenției. La rândul său, Terry Nardin susține că „intervenție umanitară înseamnă a acționa pentru a proteja drepturile omului”²³. Utilizând ambele definiții, putem spune că intervenția militară umanitară înseamnă amestecul extern coercitiv realizat de către un stat sau un actor internațional nonstatal în treburile interne ale unei populații organizate sub forma unui stat, cu scopul protejării drepturilor omului. Intervenția militară umanitară este realizată împotriva celor care se află la conducerea unui stat și care încalcă drepturile omului în cazul locuitorilor aceluși stat. Terry Nardin arată că nu orice tip de încălcare a drepturilor omului justifică moral intervenția umanitară, ci doar încălcarea gravă a acestor drepturi în cazul unui mare număr de oameni: „De obicei, se consideră că numai cele mai grave violări ale drepturilor omului, cum ar fi genocidul sau purificarea etnică, justifică intervenția militară”²⁴.

Intervenția NATO poate fi înțeleasă ca o intervenție militară umanitară, deoarece a fost un amestec extern coercitiv al unui actor internațional nonstatal în treburile interne ale Republicii Federative Iugoslavia, cu scopul opririi purificării etnice care se desfășura în Kosovo.

Definirea intervenției militare umanitare nu este suficientă pentru a înțelege de ce aceasta poate fi considerată o datorie morală. O explicație presupune identificarea acelei norme morale sub incidența căreia se află intervenția militară umanitară. Articolul deja menționat al lui Nardin și conferința lui Kofi Annan intitulată *Intervention* identifică o normă morală de acest tip. Cei doi autori consideră că este vorba de norma morală potrivit căreia *orice persoană are obligația de a proteja oamenii nevinovați aflați în pericol*; atunci când utilizarea forței este singurul mijloc prin care

acei oameni pot fi apărați, utilizarea forței devine obligatorie moral. A încălca drepturile omului în cazul unei persoane înseamnă a o pune în pericol. Caracterul universal al acestei norme instituie pentru locuitorii unui stat, inclusiv pentru conducătorii acestuia, obligația de a proteja locuitorii unui alt stat, atunci când drepturile omului le sunt încălcate de cei care dețin puterea în acel stat. Dacă un stat poate opri încălcarea drepturilor omului într-un alt stat numai prin utilizarea forței, atunci există obligația morală de a face acest lucru. Prin urmare, se poate afirma că intervenția militară umanitară a NATO a fost obligatorie moral, deoarece urmarea să pună capăt încălcării drepturilor omului în Kosovo, iar utilizarea forței era singurul mijloc de a realiza acest lucru.

Terry Nardin arată că norma morală potrivit căreia oamenii au obligația morală de a-și proteja semenii nevinovați aflați în pericol are o lungă tradiție în gândirea europeană. Această normă, arată Nardin, era încorporată în ceea ce medievalii și modernii numeau lege naturală. Ea a fost utilizată, spre exemplu, de Papa Inocențiu al VI-lea ca un argument în favoarea dreptului principilor creștini de a interveni militar împotriva acelor conducători din țările păgâne care îi oprimau pe creștinii aflați sub autoritatea lor. De asemenea, arată Nardin, Thomas Morus susținea, în **Utopia**, că există obligația morală de a purta un război, atunci când, numai în acest fel, locuitorii unui stat pot fi eliberați de opresiunea și tirania celor care dețin puterea în acel stat.

După aceste precizări, putem reveni la disensiunile din Consiliul de Securitate generate de intervenția militară a NATO în Republica Federativă Iugoslavia. Unele dintre argumentele adversarilor legalității acestei intervenții se găsesc în proiectul de rezoluție respins de Consiliul de Securitate la 26 martie 1999. În proiect se arată că articolul 2 și prevederile capitolului VII din Carta ONU interzic intervenția militară umanitară, deci, implicit, acțiunile NATO în Republica Federativă Iugoslavia. Articolul 2 menționează, la punctul 4, că „Toți membrii trebuie să se abțină de la utilizarea sau amenințarea utilizării forței împotriva integrității teritoriale și independenței politice a oricărui stat”, iar la punctul 7 se arată că „Nicio prevedere a acestei Carte nu autorizează Națiunile Unite să intervină în probleme care se află în mod esențial sub jurisdicția internă a unui stat”. În ceea ce privește capitolul VII, articolul

39 precizează: „Consiliul de Securitate stabilește existența amenințărilor la adresa păcii, încălcărilor păcii sau a actelor de agresiune și face recomandări sau decide ce măsuri trebuie luate”. La articolul 42 se arată că, în situația în care deciziile Consiliului de Securitate nu pot fi duse la îndeplinire prin mijloace pașnice, acesta poate solicita statelor membre ONU utilizarea forței „pentru menținerea sau restaurarea păcii și securității internaționale.” Aceste argumente, susțin partizanii ilegalității intervenției NATO, arată că, potrivit Cartei ONU, suveranitatea unui stat nu poate fi încălcată decât în situația în care acesta pune în pericol pacea și securitatea internațională. Atâta vreme cât încălcarea drepturilor omului, oricât de gravă, se desfășoară doar în granițele unui stat, Carta ONU interzice intervenția militară umanitară în acel stat.

Această interpretare a Cartei ONU este contestată de Kofi Annan, în *Intervention*. Potrivit lui Annan, o asemenea interpretare a Cartei transformă frontierele statelor într-o „protecție invulnerabilă pentru criminalii de război sau ucigașii în masă”⁵⁵. Carta ONU, arată Annan, atribuie protecției drepturilor omului o importanță mai mare în raport cu suveranitatea statelor. Annan aduce ca argumente rezoluții adoptate de Adunarea Generală ONU și Consiliului de Securitate. Astfel, la 9 decembrie 1948, Adunarea Generală adoptă Rezoluția 260, intitulată *Convenția cu privire la Prevenirea și Pedepsirea Crimei Genocidului*. În articolul 4 al Convenției se arată că „Persoanele care comit genocidul (...) trebuie pedepsite, indiferent dacă sunt conducători constituționali, oficiali sau simpli cetățeni”, iar articolul 8 prevede că „Părțile semnatare pot cere organelor competente ale Națiunilor Unite să ia, în acord cu Carta Națiunilor Unite, măsurile pe care le consideră potrivite pentru prevenirea și oprirea actelor de genocid”. Genocidul, arată Annan, presupune complicitatea sau participarea directă a statului în care acesta se desfășoară, astfel încât, pentru a respecta prevederile articolului 4, Națiunile Unite trebuie să intervină în treburile interne ale aceluia stat.

Un alt argument al lui Kofi Annan îl reprezintă rezoluțiile Consiliului de Securitate referitoare la înființarea *Tribunalului Internațional pentru Fosta Iugoslavie* și a *Tribunalului Internațional pentru Rwanda*. Prin Rezoluția 827 din 1993, Consiliul de Securitate „Decide înființarea unui tribunal internațional cu singurul scop de a urmări

în justiție persoanele responsabile pentru violarea gravă a legilor umanitare internaționale comisă pe teritoriul fostei Iugoslavii”. Iar prin Rezoluția 955 din 1994, Consiliul de Securitate „Decide (...) să înființeze un tribunal internațional cu singurul scop de a urmări în justiție persoanele responsabile de genocid și alte violări grave ale legilor umanitare internaționale comise pe teritoriul Rwandei”.

O altă rezoluție utilizată de Kofi Annan pentru a-și susține punctul de vedere este Rezoluția 688 din 1991 a Consiliului de Securitate referitoare la situația kurzilor din nordul Irakului. În această rezoluție, Consiliul de Securitate „Condamna represiunea populației civile irakiene în numeroase regiuni al Irakului, inclusiv cea mai recentă represiune din zona locuită de populația kurdă” și „Cere ca Irakul (...) să oprească imediat această represiune și își exprimă speranța că va avea loc un dialog deschis prin care să se garanteze că drepturile omului și drepturile politice ale tuturor cetățenilor irakieni sunt respectate”. Kofi Annan relatează că, după adoptarea acestei rezoluții, președintele Franței din acea perioadă, François Mitterand, a declarat: „Pentru prima dată, neamestecul în treburile interne; nu s-a oprit într-un punct în care ar fi însemnat a nu ajuta persoanele aflate în pericol”⁵⁶.

Chiar dacă Annan nu insistă asupra rezoluției 688, importanța ei deosebită justifică o scurtă prezentare a consecințelor ei. Rezoluția a fost adoptată cu 10 voturi pentru, 3 împotriva și 2 abțineri; în afară de China, care s-a abținut, toți ceilalți membri permanenți ai Consiliului de Securitate au fost în favoarea rezoluției. Pe 16 aprilie 1991, președintele SUA de atunci, George Bush, afirma că, în conformitate cu Rezoluția 688, trupele americane vor intra în nordul Irakului. Bush arăta că „Unii vor spune că acest lucru este o intervenție în treburile interne ale Irakului. Dar eu cred că motivele umanitare, preocuparea pentru refugiați este atât de copleșitoare, încât va fi multă înțelegere pentru acest lucru”⁵⁷. Ca urmare a acestei înțelegeri a Rezoluției 688, până la 24 aprilie, aproximativ 2000 de soldați americani și câteva sute de soldați britanici, francezi și olandezi au fost desfășurați în nordul Irakului în cadrul unei operațiuni care s-a numit *Provide Comfort*; treptat, numărul militarilor implicați în operațiune a crescut, ajungându-se într-o anumită perioadă la 20000 din 13 țări (potrivit Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea



Statelor). În raportul din 2001 al acestei Comisii, se arată că „Niciunul dintre membrii Consiliului de Securitate care au votat în favoarea Rezoluției 688 nu a contestat public faptul că operațiunea *Provide Comfort* era conformă Rezoluției 688”⁸.

Kofi Annan consideră că documentele și rezoluțiile pe care le-a prezentat, „deși arată un respect deplin pentru suveranitatea statelor, afirmă prioritatea dreptului oamenilor aflați în situații disperate de a primi ajutor și pe cea a dreptului organismelor internaționale de a oferi acest ajutor”⁹. Potrivit lui Annan, aceste documente și rezoluții nu se pot afla în contradicție cu prevederile Cartei ONU, deci Carta ONU atribuie protecției drepturilor omului o importanță mai mare în raport cu suveranitatea statelor. Și fostul secretar general al ONU, Boutros Boutros-Ghali afirma că „timpul suveranității absolute și exclusive (...) a trecut”¹⁰, iar Vaclav Havel, în discursul ținut în fața Parlamentului canadian, spunea: „Libertățile omului constituie o valoare mai înaltă decât suveranitatea statelor. În termenii dreptului internațional, prevederile care protejează ființa umană trebuie să aibă întâietate în raport cu prevederile care protejează suveranitatea statului”.

Cu toate acestea, arată Annan, în multe situații în care drepturile omului erau grav încălcate, Consiliul de Securitate a ezitat să acționeze sau a reacționat cu mare întârziere. În acest fel au fost posibile, spre exemplu, genocidul din Rwanda și purificările etnice din Bosnia. Putem spune că incapacitatea Consiliului de Securitate de a adopta o rezoluție în cazul Kosovo, prin care să autorizeze o intervenție militară umanitară, ar fi permis continuarea epurărilor etnice în această provincie. Diferențele de opinie în ceea ce privește interpretarea Cartei ONU pun în pericol autoritatea ONU și a Consiliului de Securitate. Acest lucru este vizibil în cazul relațiilor dintre NATO și ONU. La 22 aprilie 1999, la aproape o lună de la începerea intervenției militare în Republica Federativă Iugoslavia, debutau la Washington lucrările Summit-ului NATO. În declarația adoptată cu acest prilej, la punctul 7, se menționa: „Rămânem hotărâți să ne opunem cu fermitate acelorora care violează drepturile omului”. Tom McDonald și Caroline Bahnon arată că, pentru realizarea acestui obiectiv, „importanți diplomați americani vehiculează din ce în ce mai mult ideea că nu mai este absolut necesar ca NATO să țină cont de Capitolul 7 al Cartei ONU (în care se

prevede că operațiunile militare trebuie să fie autorizate de Consiliul de Securitate)”¹¹. Cei doi autori îl citează pe ambasadorul SUA la NATO din acea perioadă, Alexander Vershbow, care spunea, în 1998: „Chiar dacă o intervenție militară bazată pe o rezoluție a Consiliului de Securitate este de dorit, NATO poate și va acționa și fără o asemenea rezoluție, dacă există un consens în această privință între membrii săi și dacă există temeiuri legitime pentru aceasta”¹². Peste câteva luni, în Declarația Summit-ului de la Washington se arată că violarea drepturilor omului este un temei legitim pentru o intervenție militară a NATO. Între 24 martie și 9 iunie 1999 se va utiliza această logică pentru a interveni în Republica Federativă Iugoslavia, ceea ce îl face pe Dinu C. Giurescu să spună că „S-a instituit dreptul de intervenție militară NATO împotriva unui stat din Europa, când forurile de conducere NATO consideră că administrația aceluia stat a încălcat, în mod repetat, drepturile și libertățile unei minorități etnice”¹³.

Documentele adoptate la Summit-ul NATO de la Washington din 1999 au fost considerate de membrii Alianței conforme Tratatului Atlanticului de Nord, care prevede în preambul că „Părțile acestui tratat își reafirmă credința în scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite”. Logica ne constrânge să concluzionăm că, potrivit membrilor NATO, intervenția militară umanitară este conformă scopurilor și principiilor Cartei ONU.

Prin urmare, pentru rolul pe care ONU îl va juca în lumea contemporană, este foarte important modul în care se va aborda problema intervenției militare umanitare. Situații asemănătoare celei din Kosovo pot să apară sau există deja și în alte părți ale globului.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANNAN, Kofi, *Intervention*, în Gregory M. REICHBURG, Henrik SYSE, Endre BEGBY (eds.), **The Ethics of War**, Blackwell Publishing, 2006.
2. BOUTROS-GHALI, Boutros, **An Agenda For Peace**, United Nations, 1995.
3. GRIFFITHS, Martin, Terry O'CALLAHAN, **International Relations: The Key Concepts**, Routledge, 2002.
4. GIURESCU, Dinu. C., *1990 -1999: o retrospectivă*, în Cornel CODIȚĂ (ed.), **Balcinii - ieșirea din trecut**, Editura ISIS, 1999.



5. HAVEL, Vaclav, *Discurs ținut în fața Parlamentului Canadei*, 29 aprilie 1999.

6. KISSINGER, Henry, **Diplomația**, traducere Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu, Editura All, 1998.

7. McDONALD Tom, Caroline BAHNSON, *Implicații ale summit-ului de la Washington asupra viitorului NATO în Balcani*, în Cornel CODIȚĂ (ed.), **Balcanii - ieșirea din trecut**, Editura ISIS, 1999.

8. McMAHAN, Jeff, *The Ethics of International Intervention* în Anthony ELLIS (ed.), **Ethics and International Relations**, Manchester University Press, 1986.

9. NARDIN, Terry, *The Moral Basis of Humanitarian Intervention, Ethics and International Affairs*, vol. 16, nr. 1, 2002.

10. Solana, Javier, *Declarație de presă*, 24 martie 1999.

11. **The Responsibility to Protect**, *Supplementary Volume to The Report of The International Commission on Intervention and State Sovereignty*, International Development Research Centre, 2001.

12. *Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite nr. 260 din 9 decembrie 1948: Convenția pentru Prevenirea și Pedepsirea Genocidului*.

13. *Carta Națiunilor Unite*.

14. *Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 827 din 25 mai 1993*.

15. *Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 955 din 8 noiembrie 1994*.

16. *Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 688 din 5 aprilie 1991*.

17. *Tratatul Atlanticului de Nord*.

18. *Proiect de rezoluție propus de Belarus, India, Federația Rusă, 26 martie 1999 (Document S/1999/328 www.un.org/News/Press/*

docs/1999/19990326.sc6659.html).

19. *Declarația de la Washington a Summit-ului NATO, desfășurat în capitala SUA între 23-24 aprilie 1999*.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Martin GRIFFITHS, Terry O'Callahan, **International Relations: The Key Concepts**, Routledge, 2002, p. 145.

2 Jeff McMAHAN, *The Ethics of International Intervention*, în Anthony ELLIS (ed.), **Ethics and International Relations**, Manchester University Press, 1986, p. 27.

3 Terry NARDIN, **The Moral Basis of Humanitarian Intervention**, *Ethics and International Affairs*, vol. 16, nr. 1, 2002, p. 66.

4 Terry NARDIN, *op. cit.*, p. 67.

5 Kofi ANNAN, *Intervention*, în Gregory M. REICHBURG, Henrik SYSE, Endre BEGBY (eds.), **The Ethics of War**, Blackwell Publishing, 2006, p. 690.

6 *Ibidem*, p. 693.

7 George Bush, *Discurs televizat din 16 aprilie 1999*, citat în **The Responsibility to Protect**, p. 88.

8 *Ibidem*, p. 88.

9 Kofi ANNAN, *op. cit.*, p. 692.

10 Boutros BOUTROS-GHALI, *An Agenda For Peace*, p. 44.

11 Tom McDONALD, Caroline BAHNSON, *Implicații ale summit-ului de la Washington asupra viitorului NATO în Balcani*, în Cornel CODIȚĂ (ed.), **Balcanii - ieșirea din trecut**, Editura ISIS, 1999.

12 Alexander VERSHBOW, *Discurs ținut la Colegiul de Apărare NATO, 9 decembrie 1998*, citat în Tom McDONALD, Caroline BAHNSON, *op. cit.*, p. 31.

13 Dinu. C. GIURESCU, *1990-1999: o retrospectivă*, în Cornel CODIȚĂ (ed.), **Balcanii - ieșirea din trecut**, Editura ISIS, 1999, p. 62.

Conf.univ.dr. Dorel BUȘE (dorel_buse@yahoo.com) este cadru universitar la Universitatea Națională de Apărare "Carol I" și Universitatea "Spiru Haret".

Asist.univ. Alexandru LUCINESCU (lucinescu_alexandru@yahoo.com) este doctorand și lucrează la Universitatea "Spiru Haret".

CADRUL JURIDIC AL NOULUI MEDIU GEOPOLITIC ÎNTRE SUVERANITATEA STATELOR ȘI LEGITIMITATEA INTERVENȚIILOR

Mirela ATANASIU

Mediul actual de securitate este deosebit de complex și într-o continuă transformare, sub acțiunea concertată a factorilor economici, militari, politici, sociali etc. Contextul internațional extrem de dinamic îi determină pe "jucătorii" scenei mondiale să ia decizii mai puțin fundamentate juridic pentru atingerea intereselor lor. Acest lucru se întâmplă deoarece, așa cum realizăm cu toții, verbele "a acționa", "a interveni" sau "a te implica" fac diferența între cei care "pot" și cei care "nu pot", adică între cei care își decid singuri viitorul și cei care își fac politica statală la voia întâmplării sau "orientată" de alții...

Aici intervine dilema pe care dorim să o abordăm în această lucrare. Cât reprezintă legitimitate și cât este încălcarea a suveranității în aceste intervenții, în special cele armate?

Cuvinte-cheie: suveranitate, legitimitate, state slabe, state eșuate, legalitate.

Termenul de *legitimitate* semnifică „îndreptățire, justificare, motivare, motivație, rațiune, temeii”, reprezentând, în același timp, caracterul sau calitatea „a ceea ce este legitim”. Totuși, termenul de „legitim” înseamnă „care este întemeiat pe lege, care se justifică prin lege”.

Termenul de „legitimă apărare” se referă la „situația în care cineva comite un act de violență pedepsit de lege, dar justificat ca un act de apărare împotriva unei agresiuni imediate și injuste”¹.

Suveranitatea este dreptul exclusiv de a exercita autoritatea supremă politică (legislativă, judiciară sau/și executivă) asupra unei regiuni geografice, unui grup de oameni sau asupra lor înșiși. În general, doctrina dreptului internațional a îmbrățișat teza potrivit căreia suveranitatea, ca instituție, apare din momentul în care încep

să existe statele, deoarece statele-națiune sunt considerate subiecte ale dreptului internațional, și nu indivizii, așa cum se întâmplă în dreptul intern. Pe de altă parte, recunoașterea suveranității statului este o condiție fundamentală, dar nu și suficientă, pentru existența sa ca subiect de drept internațional. Suveranitatea statului trebuie să aibă o existență *de jure*, completată cu cea *de facto*.

Slaba guvernare subminează principiul suveranității, pe baza căruia s-a constituit ordinea internațională post-westfaliană. Iar acest lucru se întâmplă pentru că problemele pe care le generează statele slabe pentru ele însele și pentru altele măresc enorm probabilitatea ca altcineva din sistemul internațional să caute să intervină în afacerile lor, împotriva voinței lor, pentru a rezolva problemele cu forța. La încheierea Păcii westfaliene, în 1648, puterile europene au căzut de acord că puterea lor politică era limitată de anumite granițe geografice. De fapt, Pactul de la Westfalia poate fi considerat baza principiului modern al teritorialității. Conform acestui principiu, nici o putere străină nu poate câștiga autoritate asupra teritoriului altor state, decât în cazul în care statele respective au fost de acord, de bunăvoie, să renunțe la suveranitatea lor referitoare la anumite probleme sau subiecte. Astfel, statele naționale funcționează în cadrul unui teritoriu bine definit.

În decursul istoriei, puterea de stat devine exclusivă, datorită apariției rivalității interne cu privire la câștigarea autorității, monarhii devenind „șefi de state” imediat ce au reușit să monopolizeze fiscalitatea și mijloacele legitime de violență (formațiunile armate). Suveranitatea poporului a fost și este încă garantată în mai multe variante:

a) În prima, șeful statului este fie ales de popor, fie are doar o funcție simbolică.

b) În a doua, puterea de guvernare este controlată, deși împărțită cu un Parlament reprezentativ sau, în unele cazuri, prin democrația poporului întreg. Pentru a asigura reprezentarea egală în Parlament și pentru a permite poporului să evalueze și să influențeze politicile de guvernare, s-a conceput un sistem caracterizat prin pluralism politic. Ca acest sistem să funcționeze, o societate trebuie să aibă acces la informații de interes garantate de transparență, de presă liberă și de libertatea de exprimare.

c) În a treia, puterea de guvernare este împărțită între trei instituții, puteri dependente între ele, dar autonome: justiția, legislativul (parlamentul) și administrația (guvernul). Aceste trei puteri sunt coordonate de Constituție, de legi și de instituțiile de apărare a legii.

1. Caracteristici juridice ale elementelor de suveranitate națională

Carta ONU, la care au aderat 192 de state, reprezintă documentul de bază al dreptului internațional care prezervă valorile democrației și prosperității pe glob. România este parte a ONU din 1955.

Suveranitatea teritorială, în condițiile statului nostru, își găsește expresia în prevederile Constituției, potrivit căreia „Teritoriul României este inalienabil”. Determinând limitele spațiale ale existenței sale, Constituția arată că: „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială”²². În același timp, prevede că „Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum”²³ și „Nici un grup și nici o persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu”. Această ultimă prevedere cu referire la suveranitate reprezintă o garanție națională și, în același timp, o măsură preventivă contra unor posibile mișcări secesioniste. De asemenea, nu există nici o reglementare în dreptul internațional care să acorde dreptul la autodeterminare minorităților naționale. Există, într-adevăr, o tendință în dreptul internațional modern de a acorda niște drepturi colective minorităților, însă dreptul la autodeterminare nu face parte dintre acestea.

Putem menționa, în acest sens, Recomandarea APCE 1735/2006, care precizează că tendința actuală este de a recunoaște drepturi comunităților naționale și culturale și care recomandă acordarea unei protecții colective drepturilor minorităților naționale.

Teritoriul a constituit și constituie o problemă importantă în relațiile internaționale, deoarece el reprezintă una din premisele materiale ale existenței suverane a statelor. Totodată, teritoriul, datorită populației ce-l locuiește, prezintă o importanță deosebită pentru organizarea politică și dezvoltarea social-economică a oricărei comunități umane. Principiile fundamentale ale dreptului internațional se referă la următoarele dimensiuni: respectarea integrității teritoriale; respectarea inviolabilității teritoriului de stat și a frontierelor sale; obligația de a nu folosi forța și amenințarea cu forța împotriva elementului statal; obligația de a nu încălca suveranitatea și independența națională.

Frontierele reprezintă linii reale sau imaginare, traseele între diferite puncte pe suprafața pământului, ce despart teritoriul unui stat de teritoriul altor state, de marea liberă, în adâncime până la limita accesibilă tehnicii, iar în înălțime până la spațiul cosmic. Importanța definirii frontierei este una politică și economică, regimul lor fiind stabilit prin tratate (la frontierele terestre între statele vecine) sau legislația internă a statelor suverane (la frontierele maritime).

În legea fundamentală a statului român, „frontierele țării sunt consfințite prin lege organică, cu respectarea principiilor și a celorlalte norme general admise ale dreptului internațional”.

2. Cadrul juridic de intervenție al organizațiilor

Înființarea ONU, ca organizație internațională interguvernamentală, al cărei mandat are vocație globală, deschide posibilitatea afirmării și dezvoltării dreptului internațional ca instrument al menținerii și consolidării păcii și securității în lume, al prevenirii și soluționării conflictelor.

Carta Organizației Națiunilor Unite, document redactat la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, reprezintă actul de naștere al unui sistem de securitate colectivă, semnat la 26 iunie 1945, la San Francisco, exprimând aspirațiile de pace ale umanității. Pactul Societății Națiunilor⁴ a făcut un pas important în direcția limitării războiului prin

rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor dintre statele lumii, scop în care au apărut mai multe tratate, convenții și pacte, în care se menționează acceptul statelor de a nu recurge la război decât în anumite situații determinate „procedural”. Desigur, prevederile Cartei sunt ab initio legitime.

În noul mediu de securitate, rolul ONU în politica de securitate internațională a slăbit considerabil, pentru că actuala organizare a Consiliului de Securitate nu mai reflectă realitățile politice, SUA impunându-se ca superputere militară. Totodată, ONU și, respectiv, Consiliul de Securitate al acesteia nu mai pot să evite posibilitatea respingerii prin veto a unor decizii. În aceste circumstanțe, SUA și aliații lor au ajuns la forța necesară restructurării ordinii mondiale, redefinirii rolului ONU și a Consiliului de Securitate.

Aplicarea dreptului internațional depinde de voința statelor, în primul rând, de voința celor mai puternice state, însă, din nefericire, nici o autoritate judiciară nu controlează legalitatea deciziilor unui stat, unui grup de state sau a Consiliului de Securitate al ONU.

Neintervenția în treburile interne, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forță în relațiile dintre state, dreptul fiecărui stat de a se autoguverna după cum crede de cuviință - toate aceste principii și altele, până acum unanim acceptate - să fie, oare, declarate anacronice, ba chiar nocive, în anumite situații, și, dacă este așa, cine ar trebui să aprecieze aceste situații?

Tot mai multe state își trec în strategiile de securitate dreptul de acțiune preventivă în situația în care acestea s-ar simți amenințate. Este cazul SUA, Marii Britanii, Rusiei și chiar al Franței. Acestea fac parte din alianțe precum NATO, căreia îi revin din ce în ce mai mult responsabilități pe plan global. Spre deosebire de Alianța Nord-Atlantică, UE se află la început de drum în ce privește mobilitățile de intervenție în situații de criză și singura variantă pe care o poate adopta este aceea a diplomației preventive. Desigur, cooperarea între instituțiile internaționale de securitate ar trebui să se intensifice, pentru ca, de exemplu, în chestiuni ce privesc Europa, reprezentanți desemnați de acestea să caute soluții viabile de viitor pentru stingerea „butoiului cu pulbere” din Balcani, într-un mod amiabil și cu o rezolvare „win-win” pentru toți participanții la aceste tensiuni. Când se va reuși aceasta, când se va gândi cu o „voce unică”, pentru același scop de

menținere a păcii și stabilității în zonă, nu va mai conta care regiune sau provincie și de ce uniune sau alianță aparține, atâta timp cât cetățenilor săi li se asigură un trai decent și o viață mai bună. Integrarea în UE a tuturor statelor balcanice, azi fragmentate de conflicte etnice, considerăm că ar fi una din soluții, dar, fără schimbarea radicală a ideologiei, nu se va reuși acest lucru. Se spune că norma (legea) urmează viața (necesitățile umane) și, de aceea, legea este făcută de oameni pentru oameni. Pornind de la această sintagmă adevărată, va fi de bun augur pentru omenire instaurarea domniei legii, fără compromisuri: așa cum indivizii sunt egali în fața legii, și statele, la rândul lor, să aibă același regim de egalitate în fața justiției, legii și, de ce nu, a adevărului.

3. Studiu de caz: Kosovo

Pe timpul Imperiului Roman, Kosovo făcea parte din provincia Dardania (pe vremuri, regat al ilirilor). După invazia slavă din sec. VII e.n., Kosovo a devenit parte din statele sârbești Zeta și Raska. După înfrângerea sârbilor la Kosovo Polje, în anul 1398, Kosovo, ca de altfel toată Serbia, a intrat sub puterea Imperiului Otoman, pentru următorii 500 de ani, făcând parte din teritoriul administrat de turci sub denumirea de Nobi Pazar Sanjak.

Criza actuală din Kosovo are rădăcini istorice, politice și social-economice complexe. Durata lungă, violarea sistematică a drepturilor omului au dus la escaladarea violenței și răzbunării, Kosovo, o provincie autonomă a Republicii Federative Iugoslavia, a rămas sursă istorică de discuții și a trecut prin variate organizări constituționale.

În 1912, Serbia a recăpătat provincia Kosovo, ca urmare a înlăturării dominației otomane din Balcani, doar pentru scurt timp, deoarece, în același an, aceasta a fost inclusă în Noua Albanie independentă, iar anul următor, marile puteri (Austria, Ungaria, Franța, Germania, Marea Britanie, Italia și Rusia) au forțat Albania să cedeze Serbiei această reuniune. În 1918, Kosovo a fost încorporată nou înființatului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor, mai târziu numit Iugoslavia. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, Kosovo a fost atașată Albaniei, iar în 1946 i-a fost oferit statut autonom în cadrul Serbiei.

În timpul președinției lui Iosip Broz Tito, Kosovo a avut un rol important în structura

federală. Inițial, a fost o regiune autonomă (Constituția din 1946), apoi provincie autonomă în cadrul Serbiei (Constituția din 1963) și, în cele din urmă, provincie autonomă legată doar formal de Serbia (amendamentele constituționale din 1968-1971 și Constituția din 1974), cu competențe care erau diferite de cele ale republicilor.

După moartea lui Iosip Broz Tito, Federația Iugoslavă a început să se destrame și, în 1989, președintele Milosevic a schimbat Constituția, creând autonomie pentru Kosovo. Etnicii albanezi din Kosovo ceruseră autonomie din 1981, lucru pe care Serbia l-a refuzat ferm. La sfârșitul anilor 1990, relațiile dintre etnicii sârbi (9, 92%) și cei albanezi (81, 59%) s-au deteriorat dramatic. Drenica și Pristina au fost locurile în care s-au desfășurat cele mai violente confruntări între poliția sârbă și Armata de eliberare din Kosovo⁵.

În ianuarie 1999, situația a început să degereze, ajungându-se la masacrarea etnicilor albanezi din regiune. Eforturile diplomatice de a găsi o soluție au fost intensificate, iar la Rambouillet, în Franța, s-au perfectat acordurile dintre reprezentanții Iugoslaviei și cei ai comunității etnice majoritare, prin care s-a adus pacea în regiune. Delegația Albaniei a fost de acord cu termenii stabiliți acolo. Președintele Milosevic a refuzat să ia vreo măsură în această problemă, în timp ce NATO a prevenit Serbia că ar putea întreprinde atacuri aeriene împotriva țintelor sârbești din Kosovo, dacă Serbia nu se supune. Și Alianța a trecut la acțiune. A urmat războiul în care forțele sârbești au rezistat sub bombardamente 78 de zile.

După războiul din Kosovo, din 1999, Consiliul de Securitate ONU a preluat controlul provinciei. În Rezoluția 1244 din iunie 1999, i se cerea Republicii Federative Iugoslavia să își retragă forțele din Kosovo și să predea provincia Națiunilor Unite. Kosovo a fost guvernat de ONU, între 1999 și februarie 2008, în calitate de protectorat internațional, cu trupe NATO (acceptate de Serbia prin acordul de la Kumanovo din iunie 1999), în care alegerile sunt organizate de comunitatea internațională. Apoi, nu au mai existat alte rezoluții ale Consiliului de Securitate ONU care să mandateze independența Kosovo. Multe guverne occidentale au argumentat însă că, în condițiile în care Rezoluția 1244 se referă la principii generale, cu care miniștrii de Externe ai G-8 au fost de acord înaintea rezoluției, acestea ar trebui folosite ca bază pentru acceptarea independenței.

S-a plecat de la premisa juridică importantă că această țară, careia i s-a luat cu forța o parte importantă din leagănul civilizației sale, este membră cu drepturi depline a ONU de la 1 noiembrie 2000, încă de când era parte din Serbia și Muntenegru, iar ulterior, când s-a dizolvat uniunea statală, și-a conservat adeziunea. Aceasta se întâmplă la 3 iunie 2006 și sublinia încrederea pe care acest stat o avea în justetea acțiunilor Organizației și în respectarea prevederilor principiilor fundamentale ale Cartei sale.

În Balcani au existat patru tipuri majore de precedente: reunificarea forțată a unui stat de către comunitatea internațională, în cadrul unui aranjament confederativ care se centralizează treptat (Bosnia); soluționarea unui conflict prin descentralizare, dar menținerea unui stat unitar (Macedonia); secesiunea unei republici, cu acordul statului central (Muntenegru, care s-a separat cu acordul Serbiei) și, în final, secesiunea unilaterală, fără acordul statului-gazdă (Kosovo, fără consimțământul Serbiei). Recunoașterea formală a independenței Kosovo a ridicat o serie de aspecte de drept internațional și a provocat numeroase dificultăți diplomatice. Statele Unite și multe state ale Uniunii Europene⁶ au acceptat faptul că provincia Kosovo nu mai face parte, oficial, din Serbia. Începând cu Statele Unite ale Americii și majoritatea statelor membre UE, 51 de state au recunoscut Kosovo ca stat independent, dar există și state precum Cipru, Republica Cehă, Grecia, România, Slovacia și Spania, care, datorită unor tendințe secesioniste cu care se confruntă, au refuzat să recunoască această independență.

Ne referim la recunoașterea independenței acestei provincii ca „formală”, deoarece ea va exista multă vreme doar datorită tutelariatului UE, de care va fi guvernată în continuare și „condiționată”, mișcarea spre independență realizându-se în urma implementării unor standarde de guvernare (funcționalitate a instituțiilor) și protecție a drepturilor minorităților.

Există, fără discuție, o serie de precedente referitoare la această zonă geografică. Primul ar fi cel al actului în sine de declarare unilaterală a independenței; al doilea îl reprezintă considerarea cazului Kosovo ca un precedent pentru viitoare acțiuni secesioniste și în alte state, deoarece, în opinia noastră, contează prea puțin variantele de acțiune pentru crearea unui stat nou, atâta timp cât a fost încălcat dreptul internațional, fapt ce

constituie al treilea tip de precedent ce se soldează cu afectarea imaginii organizației care aduce pacea și stabilitatea internațională.

Încă din preambulul Constituției Serbiei se precizează: „Kosovo este parte integrală a teritoriului Serbiei cu autonomie fundamentală”, apoi, primul articol stipulează că „Serbia este statul populației sârbe și al cetățenilor săi”⁷, iar în cel de-al doilea, cu referire la suveranitate, se precizează că „nici un organ al statului, organizație politică, grup sau individ nu poate uzurpa suveranitatea cetățenilor sau să instaureze un guvern fără consimțământul liber exprimat al cetățenilor săi”.

Considerăm ca elemente importante ale legitimității și legalității Constituției acestui stat faptul că noua versiune a Constituției a fost aprobată la 30 septembrie 2006 de către toți membrii Adunării Naționale, inclusiv de reprezentanții Partidului Radical Sârb. Apoi, în luna următoare, a trecut de referendumul cetățenilor săi, fapt ce o face viabilă pentru aceștia. De asemenea, în Constituție, se mai precizează că teritoriul Republicii Serbia „este inseparabil și indivizibil”, iar frontiera este „inviolabilă”⁸.

Comisia Veneției (Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept)⁹, cu privire la autonomia substanțială acordată Kosovo, consideră că o examinare mai atentă a Constituției Serbiei denotă clar că autonomia nu este garantată în totalitate la nivel constituțional, odată ce Constituția delegă aproape toate aspectele mai importante autonomiei legislativului¹⁰.

Președintele kosovar Fatmir Sejdiu și premierul Hashim Thaci au respins planul de a obține o rezoluție amendată a Națiunilor Unite pentru desfășurarea misiunii de poliție și justiție (EULEX) în Kosovo, compromis la care se ajunsese pentru ca Serbia să accepte misiunea. EULEX s-a confruntat

cu întârzieri, din cauza opoziției Serbiei și a sârbilor kosovari, a căror condiție primordială este aceea ca desfășurarea EULEX să primească aprobarea Consiliului de Securitate al ONU, considerând că această instanță este singura abilitată să se pronunțe în problemele referitoare la Kosovo.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 <http://dexonline.ro>.
- 2 Constituția României, așa cum a fost modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003, republicată, art. 4, al. 2.
- 3 Ibidem, art.2, al. 1.
- 4 Semnat la Versailles, la 28 iunie 1919, acesta stipulează: „Înaltele Părți Contractante, considerând că, pentru a dezvolta cooperarea între națiuni și pentru a le garanta pacea și siguranța, este necesar să se accepte anumite obligațiuni, de a nu recurge la război, să se întrețină la lumina zilei relațiuni internaționale bazate pe justiție și onoare, să se observe riguros prescripțiunile dreptului internațional, recunoscute de aci înainte ca regulă de conducere efectivă a guvernelor, să se facă să domnească dreptatea și să se respecte cu sfințenie toate obligațiile tratatelor, în raporturile mutuale dintre popoarele organizate”.
- 5 http://www.jandarmeriaromana.ro/pagini/ci_mis-Pace.html
- 6 18 state europene au recunoscut independența Kosovo, au rămas puține state, printre care și România, care nu au făcut acest lucru, menținându-se ferme pe poziții chiar sub influența unor presiuni occidentale. Vezi: <http://www.gandul.info/europa/kosovo-o-problema-de-credibilitate-pentru-ue-si-nato.html?3930;2536525>
- 7 Constituția Serbiei adoptată de Adunarea Națională la 30 septembrie 2006.
- 8 Idem, art. 8.
- 9 Ibidem.
- 10 CDL-AD(2007)004 - Opinion on the Constitution of Serbia adopted by the Commission at its 70th plenary session (Venice, 17-18 March 2007)

Mirela ATANASIU (mirela.atanasiu@yahoo.com) lucrează la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, a absolvit masteratul în Comunicare Publică în domeniul Apărării și Securității, în cadrul Facultății de Comandă și Stat Major a Universității Naționale de Apărare “Carol I”. În prezent, este doctorand în Științe militare și informații la aceeași universitate.



ORIGINALITATEA PREȘEDINȚIEI UE ÎN RAPORT CU FUNCȚIA DE SECRETAR GENERAL DINTR-O ORGANIZAȚIE INTERNAȚIONALĂ DE COOPERARE

Mădălina Virginia ANTONESCU

Articolul de față propune o abordare juridică referitoare la problema controversată a Președinției UE, atât din viziunea oferită de tratatul de la Maastricht, cât și din cea a Tratatului de la Lisabona. Are UE o adevărată instituție supranațională numită „Președinție” sau, mai degrabă, are mai multe președinții funcționale, cu atribuții limitate, ale instituțiilor sale principale, precum Președinția Consiliului UE, Președintele Comisiei Europene sau, din prisma Tratatului de la Lisabona, Președintele Consiliului European? Putem vorbi despre o adevărată natură supranațională a acestei Președinții a UE, chiar dacă, în realitate, este vorba de o Președinție a unei instituții interguvernamentale precum Consiliul UE sau Consiliul European? Articolul încearcă să răspundă la o astfel de dilemă.

Cuvinte-cheie: Secretar General, Înaltul Reprezentant PESC, Președinția Consiliului UE, Președintele Consiliului European, Președinția UE, Troica PESC.

În temeiul tratatelor în vigoare, este necesar să precizăm că, în cadrul UE, putem vorbi de două „Președinții”: una consacrată în art.4/TUE, referitor la Președinția Consiliului European și una menționată de art.203 /TCE referitor la Președinția unei alte instituții UE (Consiliul UE). Conform art.4/ TUE, „Consiliul European se reunește sub Președinția șefului de stat sau de guvern al statului membru care exercită președinția Consiliului UE”. Prin urmare, în viziunea tratatului de la Maastricht, calitatea de Președinte al Consiliului European revine automat șefului de stat sau de guvern care deține calitatea de Președinte al Consiliului UE¹.

Se instituie deci, în opinia noastră, un dublu raport juridico-politic între cele două instituții politice ale UE: un raport principal, vizând șeful de stat sau de guvern care deține Președinția Consiliului UE, și un raport derivat, secundar, care privește Președinția Consiliului European. Prin urmare, la o privire mai atentă, reiese că nu este vorba de două veritabile „Președinții” ale UE, ci de o „Președinție extinsă a Consiliului UE”, care se exercită și la nivelul unei alte instituții UE (Consiliul European). Acest lucru demonstrează o necesitate de funcționare coerentă a Uniunii Europene, cât și preeminența politică a Consiliului UE față de Consiliul European (care nu are, practic, o „Președinție” autonomă și „rivală” față de cea a Consiliului UE)². Pe de altă parte, trebuie menționat că această „Președinție extinsă” nu trebuie confundată cu o funcție distinctă de la nivelul de guvernare european (funcția de Președinte al Comisiei Europene), deși aceasta are o anumită relevanță în reprezentarea externă a Uniunii Europene ca entitate politică.

În al doilea rând, este interesant de remarcat faptul că tratatele în vigoare nu folosesc expresia de „Președinție UE”³, tocmai pentru a evita o evoluție de la un conținut politic incapabil să realizeze centralizarea instituțională în cadrul Uniunii Europene („Președinția”, asigurată prin rotație de fiecare stat membru, pentru șase luni - dacă ne referim la Președinția Consiliului UE) la crearea unei funcții veritabile și permanente de „Președinte al UE” înzestrat cu autonomie juridică și politică față de toate instituțiile UE (poate, într-o viziune democratică, chiar un Președinte răspunzător în fața Parlamentului European). Noul art. 18/TUE folosește, în cadrul PESC,



termenul vag de „Președinție”⁴, fără a indica dacă este vorba de Președinția Consiliului UE sau de cea a Consiliului European, sau, mai general, de „Președinția UE”. Indiferent cum ar fi denumită (inclusiv tratatul de la Nisa utilizează termenul generic de „Președinție”, nefăcând expres referire la „Președinția UE”, ci doar în contextul specificării unei atribuții a acesteia), conform tratatelor în vigoare, dar și potrivit Tratatului de la Lisabona (care, în art. 9B/TUE, reglementează „Președintele Consiliului European” – lucru de natură să îi confere Consiliului European individualitate și preeminență în raport cu Președinția Consiliului UE, datorită faptului că Președintele Consiliului European este o instituție politică independentă și supranațională), Președinția UE prezintă elemente de originalitate atât în raport cu instituția politică a „Președinției” din cadrul Consiliului de Miniștri din organizația Consiliului Europei; în raport cu Președinția OSCE, cât și față de Președinția Consiliului Atlanticului de Nord din cadrul NATO.

Mai trebuie menționată inovația Tratatului de la Lisabona, care separă „Președinția Consiliului European” de „Președințiile Consiliului UE” (nu se mai reia regula stabilită în art.4/TUE). Astfel, Președințiile formațiunilor ministeriale ale Consiliului UE sunt asigurate de reprezentanții statelor membre în Consiliul UE (art. 9C/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona). Consiliul European este cel care numește și revocă Întitulul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, care prezidează Consiliul Afacerilor Externe, formațiune ministerială din cadrul Consiliului UE (art.9E/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona).

Spre deosebire de aceste „Președinții” din cadrul Consiliului UE, Tratatul de la Lisabona (art.9B/TUE) stabilește o „Președinție” distinctă (a Consiliului European), caracterizată prin autonomie (Președintele acestei instituții politice este ales de Consiliul European, cu posibilitate de reînnoire a mandatului o singură dată; Consiliul European îi poate pune capăt mandatului său, în caz de împiedicare sau de culpă gravă).

Tratatul de la Lisabona instaurează un echilibru juridic între Președinția Consiliului European și Comisia Europeană (în privința reprezentării externe a Uniunii: astfel, conform art.9B/TUE, Președintele Consiliului European asigură reprezentarea UE în domeniul PESC, în timp

ce, potrivit art. 9D/TUE, Comisia Europeană nu are atribuții în domeniul PESC, însă asigură reprezentarea externă a UE). Totodată, Întitulul Reprezentant al Uniunii, în calitate de Președinte al Consiliului Afacerilor Externe conduce PESC, iar în calitate de Vicepreședinte al Comisiei Europene asigură coerența acțiunii externe a Uniunii și este însărcinat în cadrul Comisiei Europene cu responsabilitățile ce îi revin acesteia în domeniul relațiilor externe și cu coordonarea celorlalte aspecte ale acțiunii externe a Uniunii.

Sub aspectul componenței pe care, în temeiul tratatelor în vigoare o are „Troika UE”⁵, remarcăm originalitatea acesteia în raport cu „Troika OSCE”⁶, de exemplu, organizație internațională de cooperare⁷ din a cărei structură instituțională face parte și așa-numitul „Președinte în exercițiu” (Chairman-in-Office)⁸. Această instituție numită „Troika OSCE” își are originea în prevederile Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă/1990, fiind instituționalizată formal abia în 1992, prin Documentul Helsinki.

Spre deosebire de „Troika UE” (în temeiul tratatelor în vigoare, aceasta fiind de fapt formată din Președinția Consiliului UE - șeful de stat sau de guvern care deține pentru șase luni această funcție -, din Întitulul Reprezentant pentru PESC, care deține și funcția de Secretar General al Consiliului, și din Președintele Comisiei Europene, la “Troika UE” putând participa și viitoarea Președinție a Consiliului UE - art.18/TUE, modificat prin Tratatul de la Amsterdam nu mai prevede intervenția statului care deținuse anterior Președinția), „Troika OSCE” se schimbă anual. Astfel, Președintele în exercițiu al OSCE este asistat de persoana care a îndeplinit anterior funcția de Președinte și de cea care urmează să exercite Președinția, pentru a asigura continuitatea organizației.

În cazul organizației Consiliului Europei nu se precizează dacă Președinția Comitetului Ministerial simbolizează Președinția organizației ca atare, însă se specifică faptul că Președinția Comitetului Ministerial este deținută prin rotație, pe o durată de șase luni, de fiecare din miniștrii de externe ai statelor membre⁹. Deși Statutul Consiliului Europei/1949 nu reglementează instituția „Președinției” organizației, totuși, art.13, cap.IV referitor la competența Comitetului Miniștrilor precizează că acesta acționează în numele organizației Consiliului Europei (reprezentând deci, organizația în raporturile juridice interne, dar



și externe ale acesteia). Însă cap. IV din Statut nu menționează existența unei „Troici” asemănătoare celei din OSCE sau din UE.

În ceea ce privește problema existenței unei „Președinții NATO”, aceasta nu este prevăzută de Tratatul Atlanticului de Nord. Consiliul Atlanticului de Nord (NAC) este însă un for unic de consultări pe teme de securitate între statele membre¹⁰, organ unic al Alianței, a cărui autoritate derivă expres din Tratatul constitutiv, iar Președinția de onoare a reuniunilor Consiliului permanent¹¹ este conferită pe rând, pe o durată de un an, unuia dintre miniștrii de externe din statele membre. Acest lucru apropie NAC de Consiliul UE, sub aspectul „Președinției”, deși NAC poate să se întrunească în reuniuni la vârf, cu participarea șefilor de stat și de guvern (precum în cazul Consiliului European din cadrul UE).

Prin urmare, sub aspectul componenței, „Președinția UE” se distinge (atât în temeiul tratatelor în vigoare, cât și pe baza Tratatului de la Lisabona, ca Președinție a Consiliului European) de „Președinția” unor organizații internaționale de cooperare.

Dacă ne referim la atribuțiile „Președinției UE” față de cele ale „Președințiilor” organizațiilor internaționale de cooperare, trebuie semnalate alte deosebiri juridice care relevă originalitatea „Președinției UE” ca aparținând unei entități politice originale având și o dimensiune de integrare, precum UE.

Astfel, în raport cu atribuțiile „Președinției OSCE” (coordonarea lucrărilor instituțiilor OSCE; reprezentarea organizației; supervizarea activităților privind soluționarea conflictelor, managementul crizelor și reconstrucția postconflict)¹², Președinția UE (aici privită ca Președinție a Consiliului European) are competențe specifice, legate de competențele instituției Consiliului European precizate în art.13/TUE. Astfel, în temeiul tratatelor în vigoare, Președinția Uniunii acționează în domeniul PESC¹³ (domeniu în care Consiliul European definește orientările generale și principale, inclusiv pentru problemele care au implicații în domeniul apărării). Conform noului art.18/TUE, Președinția reprezintă Uniunea în problemele care privesc PESC; este responsabilă de aplicarea deciziilor din cadrul PESC; exprimă poziția Uniunii în cadrul organizațiilor internaționale și al conferințelor internaționale¹⁴. Trebuie să reamintim că, în temeiul tratatelor în vigoare, „Președinția” este, de

fapt, o Președinție comună (a Consiliului European și a Consiliului UE). Acest lucru este întărit și de noul art.24/TUE, în varianta Tratatului de la Nisa, articolul care consacră un alt tip de competență a Președinției (asistată de Comisia Europeană), de a încheia (sub autorizarea Consiliului) acorduri cu unul sau mai multe state sau organizații internaționale în domeniul PESC.

Rolul Președintelui Consiliului European (art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, devine unul imposibil de asimilat rolului jucat de ceilalți Președinți¹⁵: cel al Comisiei Europene; cei ai formațiunilor Consiliului UE. Astfel, spre deosebire de rolul unui Președinte al unui organ principal dintr-o organizație internațională de cooperare¹⁶ (care permite, într-o anumită măsură, identificarea unei „Președinții *de facto*” a organizației ca atare, precum cazul NAC/ NATO, al Comitetului de Miniștri din organizația Consiliului Europei sau al Președinției OSCE), rolul Președintelui Consiliului European, în temeiul Tratatului de la Lisabona, este unul care descoperă natura juridică supranațională a acestei instituții politice (art.9B/TUE, potrivit căruia Președintele nu poate exercita un mandat național)¹⁷. Totodată, Președintele Consiliului European este independent față de celelalte instituții UE (inclusiv față de Parlamentul European¹⁸, care nu-l poate trage la răspundere politică), independența sa nu se verifică însă în temeiul tratatelor în vigoare (când se vorbește de o „Președinție extinsă a Consiliului UE”). Cât privește cazul organizațiilor internaționale de cooperare, mai degrabă vorbim de o funcție politică specifică asociată unui organ principal – funcția președintelui aceluia organ de a reprezenta organizația pe plan extern sau de a prezida reuniunile organului principal - decât de un organ distinct numit „Președinte”.

Atribuțiile pe care le deține „Președintele UE”, în temeiul Tratatului de la Lisabona, se referă, în principal, la relațiile externe ale UE¹⁹, ca o entitate politică originală, având și o dimensiune de integrare.

Aceste atribuții (exercitate de Președintele Consiliului European ca reprezentant al UE în domeniul PESC; exercitate de Înalțul Reprezentant al Uniunii ca Președinte al Consiliului Afacerilor Externe, conducând politica externă și de securitate comună a UE (art. 9E/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) diferă față de cele exercitate de președintele unui organ principal



dintr-o organizație internațională de cooperare. Astfel, Președinția NAC/NATO este destinată a asigura prezidarea de onoare a reuniunilor la nivel ministerial, ale acestui organ plenar decizional²⁰ (NAC nefiind competent în luarea deciziilor în “politica externă și de securitate comună” a statelor NATO, deoarece un asemenea tip de politică, deși interguvernamentală, nu este caracteristică NATO ci unui sistem politic complex și integraționist precum UE). Același lucru este valabil și pentru Comitetul de Miniștri din cadrul Consiliului Europei, care are ca atribuții specifice să examineze măsurile adecvate pentru realizarea scopurilor Consiliului Europei; să încheie convenții internaționale; să decidă cu efect obligatoriu, asupra tuturor chestiunilor referitoare la organizarea și la aranjamentele interne ale organizației. Remarcăm faptul că art. 31, 15, 16/Statutul Consiliului Europei se referă la competențe ale unui organ principal al acestei organizații (Comitetul de Miniștri) și nu la competențe ale “Președinției” organizației (ca organ politic care nu este consacrat de Statut) nici ale unei eventuale “Președinții” a acestui Comitet Ministerial.

Atribuțiile “Președinției OSCE”, instituție politică apropiată de Președinția UE cel puțin sub aspectul structurii interne de tip “Troikă”) diferă însă față de cele ale Președințiilor UE (acestea fiind active în domeniul PESC și nu în sfera de acțiuni acoperite de obiectivele OSCE). Abia odată cu apariția prin tratatul de la Amsterdam a “misiunilor Petersberg”²¹ (misiuni care includ, potrivit noului art.17/TUE, modificat prin Tratatul de la Amsterdam, misiuni cu unități de luptă competente pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiuni de restabilire a păcii) apare o apropiere de atribuțiile specifice de supervizare pe care le are Președinția OSCE în domeniile prevenirii conflictelor, al managementului crizelor și al reconstrucției postconflict²². Nu se poate însă efectua o asimilare între aceste atribuții ale celor două „Președinții”, deoarece OSCE este o organizație internațională de cooperare²³ axată pe trei dimensiuni specifice de securitate: umanitară; politico-militară; economico-ecologică, diferite de UE ca entitate politică originală, care include dimensiuni de integrare economică, dar și politici comune cu natură interguvernamentală (PESC; cooperarea judiciară în materie penală).

Dacă în temeiul tratatelor în vigoare, existența în cadrul UE a unui „Secretar General” este consacrată

la un nivel convențional (noul art.18/TUE, în varianta tratatului de la Amsterdam; art.27D/TUE, introdus prin Tratatul de la Nisa), trebuie menționat că este vorba de Înalțul Reprezentant pentru politica externă și de securitate comună, care cumulează și funcția de Secretar General al Consiliului UE²⁴. În titlul XXI, introdus prin Tratatul de la Nisa, art. 207(2)/ TCE, se prevede înființarea unui Secretariat General²⁵, organ aflat sub responsabilitatea Secretarului General al Consiliului UE, care va fi asistat de un Secretar General Adjunct responsabil pentru funcționarea Secretariatului General. Organ tehnic, auxiliar Consiliului UE²⁶, Secretariatul General este însă o structură tipică unei organizații internaționale²⁷, având atribuția, în ceea ce privește sistemul politic al UE, de a asista Consiliul UE (în plus, Secretarul General și Secretarul General Adjunct sunt numiți de Consiliul UE cu majoritate calificată).

Prin Tratatul de la Lisabona, nu se mai reia prevederea referitoare la Înalțul Reprezentant PESC, care să fie și Secretarul General al Consiliului UE (a se vedea formularea art. 9E/TUE și a art. 9C/TUE referitor la Consiliul UE); în schimb, este reglementată o instituție politică nouă și supranațională (Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, care preia și dezvoltă atribuțiile în materie de PESC ale Înalțului Reprezentant PESC)²⁸. Așa cum este reglementat în noul art. 9E/TUE sau prin art. 13a/TUE, potrivit Tratatului de la Lisabona, el nu mai poate fi redus la funcția de Secretar General, pe temeiul tratatelor în vigoare (în ceea ce privește participarea Secretarului General la „troika PESC”). Prin funcția de Președinte al Consiliului Afacerilor Externe, Înalțul Reprezentant devine, practic, unul dintre „Președinții UE”, Uniunea fiind privită ca o entitate politică având o dublă dimensiune (interguvernamentală și de integrare)²⁹.

Astfel, dacă vom privi Înalțul Reprezentant al Uniunii, conform Tratatului de la Lisabona, ca Președinte al Consiliului Afacerilor Externe, în raport cu Secretarul General al unei organizații internaționale de cooperare, trebuie să avem în vedere aspectele menționate mai sus (în special natura juridică distinctă, supranațională și de tip „guvernamental european” a Înalțului Reprezentant, față de natura juridică de organ tehnic aparținând Președinției organizației, a unui Secretar General dintr-o organizație internațională de cooperare - de exemplu, cazul Secretarului General OSCE³⁰).

Trebuie, de altfel, precizat faptul că Înalțul Reprezentant al Uniunii, în baza Tratatului de la Lisabona, este, prin atribuția de a prezida Consiliul Afacerilor Externe³¹, unul dintre „Președinții UE”, cu rol decizional, dar și de executare a deciziilor luate de Consiliul UE și de Consiliul European în domeniul politicii externe și de securitate comune. Înalțul Reprezentant nu poate fi redus la calitatea de „organ tehnic, auxiliar”, ci, în opinia noastră, reprezintă o instituție politico-juridică distinctă, inclusiv prin relația specială cu Comisia Europeană (al cărei Vicepreședinte este, fără a fi asimilat unui comisar european) și cu o altă instituție UE, Consiliul European (potrivit art.9B/TUE, având dreptul de a participa la lucrările acestuia).

Totuși, în evoluția organizațiilor internaționale de cooperare, Secretarul General a ajuns să îndeplinească și alte funcții decât cele strict administrative³² (reprezintă organizația în ansamblul său, în confruntarea de interese dintre statele membre, dar și pe plan extern; pregătește proiectul de buget al organizației; întocmește rapoartele anuale ale organizației; are atribuția de a fi depozitar al tratatelor internaționale încheiate sub egida organizației; are calitatea de mediator sau de conciliator în reglementarea diferendelor dintre statele membre). Datorită faptului că este un organ aparținând unei organizații internaționale de cooperare (ONU, OSCE, NATO, Consiliul Europei), Secretarul General nu poate fi asimilat unor instituții supranaționale, precum Președintele Consiliului European (art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) sau Președintele Comisiei Europene (art.9A/TUE, paragr. 1).

Spre deosebire de o organizație de cooperare (în cadrul căreia există un singur organ administrativ al organizației, cu denumirea și cu atribuțiile unui Secretariat General), în cadrul instituțional al UE nu putem vorbi de o instituție politică a „Președintelui UE”, ci, de fapt, despre o „troică”, potrivit tratatelor în vigoare³³, care nu poate fi asimilată cu un Secretar General”, din punct de vedere al componenței și al naturii juridice. Nici prin Tratatul de la Lisabona nu este consacrată ca atare „Președinția UE”. De asemenea, raportându-ne la art.18/TUE, modificat prin Tratatul de la Amsterdam, „Președinția” (este vorba de Președinția Consiliului UE și a Consiliului European), împreună cu Secretarul General al Consiliului UE (Înalțul Reprezentant PESC), participă la „troika PESC”. Totuși, pe temeiul tratatelor în vigoare, nu putem confunda

o componentă a „Președinției” (Secretarul General al Consiliului, în speță) cu un organ distinct din cadrul unei organizații internaționale de cooperare („Secretarul General”, care nu este și Președintele organizației).

Această distincție dintre „Președinte” (Chairman-in-Office) și „Secretarul General” apare în cadrul OSCE³⁴, Secretarul General (instituit în 1992, la întrunirea Consiliului CSCE de la Stockholm) acționând ca reprezentant al Președintelui OSCE, sprijinindu-l în toate activitățile propuse, pentru îndeplinirea obiectivelor organizației.

În Tratatul de la Lisabona observăm că funcția de „Secretar General” nu mai este încredințată vreunui dintre „Președinții UE” (Înalțul Reprezentant, ca Președinte al Consiliului Afaceri Externe, Președintele Consiliului European, dar nici Președintele Comisiei Europene), semn că s-a efectuat o îndepărtare de la modelul interguvernamental specific organizațiilor internaționale (care apare în temeiul tratatelor în vigoare, în ceea ce privește Înalțul Reprezentant PESC), în favoarea modelului supranațional (crearea „Înalțului Reprezentant al Uniunii”).

Dacă ne raportăm însă la Secretarul General al Consiliului UE (Înalțul Reprezentant PESC și unul din componentele „troicii PESC”, alături de Președintele Consiliului UE și de Președintele Comisiei Europene), în temeiul tratatelor în vigoare, sub aspectul modului de desemnare și comparându-l cu acela al „Secretarului General” al unei organizații internaționale de cooperare, observăm următoarele diferențe: potrivit art.207(2)/TCE în modificarea Tratatului de la Nisa, Secretarul General al Consiliului UE este numit de Consiliul UE³⁵ cu majoritate calificată (înlăturându-se votul cu unanimitate, din vechiul art.151/TCE) fără a se specifica perioada de mandat a acestui Înalț Funcționar). În sistemul ONU, Carta nu precizează durata mandatului Secretarului General ONU³⁶ (practica fiind însă în sensul unui mandat de cinci ani, cu posibilitatea reînnoirii, o singură dată), însă dispune ca Secretarul General să fie ales de un organ plenar principal (Adunarea Generală), la propunerea Consiliului de Securitate.

În cadrul unei alte organizații internaționale de cooperare (NATO), Secretarul General deține o poziție extrem de importantă, fără a avea o consacrare convențională expresă (precum NAC)³⁷. Chiar dacă Secretarul General al NATO deține și funcția de Președinte al NAC (Consiliul Atlanticului



de Nord), totuși, nu poate fi un „Președinte NATO”, datorită naturii interguvernamentale a acestei organizații (al cărui tratat respinge implicit teoria transferului de competențe de către statele membre către instituțiile organizației), funcția de „Președinte” având mai degrabă o conotație federalistă sau supranațională (excepție face OSCE, al cărei Președinte în exercițiu are un rol bine definit, nepunând în cauză profilul interguvernamental al organizației).

De regulă, șeful Secretariatului unei organizații internaționale este ales sau numit de Adunarea Generală (organul plenar al organizației). Cum Tratatul de la Washington/1949 nu reglementează instituția juridică a „Secretarului General”, reiese, astfel, că, prin aplicarea regulii de mai sus, Secretarul General NATO este ales de statele membre în Consiliul Atlanticului de Nord³⁸ (ceea ce apropie de un „Secretar General”, în privința modului de desemnare tipic pentru o organizație de cooperare, Președintele Consiliului European, care este ales de Consiliul European, potrivit noului art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona; Înalțul Reprezentant al Uniunii, care este numit de Consiliul European, pe baza art. 9E/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona; Președintele Comisiei Europene, care este propus de către Consiliul European, potrivit art. 9D/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona)³⁹. Tot astfel, Consiliul Ministerial din cadrul OSCE (ca organ plenar, cu rol central în procesul decizional și de conducere al organizației, este cel care numește, pe o perioadă de trei ani, Secretarul General OSCE, aspect care se apropie de modul de desemnare, de către Consiliul European, a Președintelui Consiliului European și a Înalțului Reprezentant, ca doi dintre „Președinții UE”, conform Tratatului de la Lisabona). Aceeași regulă apare și în art. 36, cap.IV/ Statutul Consiliului Europei, referitor la numirea Secretarului General de către Adunarea Consultativă, ca organ plenar, la recomandarea Comitetului Ministerial.

Trebuie însă să remarcăm specificitatea modului de desemnare a Președintelui Comisiei Europene (al treilea „Președinte UE”) în raport cu un „Secretar General” dintr-o organizație internațională de cooperare: potrivit art.9D/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, Președintele Comisiei Europene este ales de Parlamentul European⁴⁰ (element care îi conferă legitimitate democratică directă, asemănătoare Președintelui unui

stat), fiind ales din nou de Parlamentul European (însă ca membru al Comisiei Europene, împreună cu aceasta) și numit încă o dată de Consiliul European (odată cu numirea Comisiei Europene, în ansamblul său). De asemenea, numirea Înalțului Reprezentant al Uniunii și cea a Președintelui Consiliului European de către Consiliul European, potrivit art. 9E/TUE și 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, trebuie privite în contextul originalității instituțiilor UE. Astfel, deși în temeiul tratatelor în vigoare are o natură predominant interguvernamentală (fiind compus din șefii de stat sau de guvern ai statelor membre, precum și din Președintele Comisiei Europene, potrivit art. 4/TUE), Consiliul European aparține cadrului instituțional al unei entități politice complexe, cu o dimensiune de integrare (potrivit art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, observăm că latura sa supranațională se întărește, în opinia noastră, Consiliul European fiind format nu doar din șefii de stat sau de guvern ai statelor membre ci și din Președintele său și din Președintele Comisiei Europene, la care se adaugă art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, prin care Înalțul Reprezentant are dreptul de a participa la lucrările Consiliului European).

Sub aspectul atribuțiilor cu care sunt înzestrați, prin Tratatul de la Lisabona, „Președinții UE”, față de atribuțiile unui Secretar General dintr-o organizație internațională de cooperare, trebuie menționate alte diferențe⁴¹. Astfel, niciunul dintre cei trei Președinți UE, (Înalțul Reprezentant al Uniunii; Președintele Consiliului European; Președintele Comisiei Europene), conform acestui tratat, nu are o atribuție tipică unui „Secretar General” (de a fi depozitar al tratatelor internaționale încheiate sub auspiciile organizației, cum este cazul Secretarului General ONU)⁴². În schimb, această atribuție nu se regăsește expres consacrată în actul constitutiv al organizației, nici în cazul Secretarului General NATO, nici în cazul Secretarului General OSCE (organ care își are originea în reuniunea Consiliului CSCE de la Stockholm/1992, și nu într-un tratat internațional care să îl reglementeze expres ca organ distinct)⁴³.

Tratatul Comunității Europene (noul art.313) sau art.14(1)/ TUE specifică doar faptul că aceste tratate vor fi depuse pe lângă guvernul Republicii Italiene, neexistând, deci, o instituție UE cu rol de depozitar al tratatelor în vigoare.

În schimb, în cadrul ONU, Secretarul General ONU este depozitarul amendamentelor la Carta



ONU, deși depozitarul ratificărilor Cartei este guvernul SUA; totodată, Secretariatul ONU înregistrează toate tratatele încheiate între statele membre; le traduce și le publică. Tot astfel, Oficiul de la Praga al Secretariatului OSCE deține arhivele organizației (deși nu se specifică expres o atribuție de „depozitar” al documentelor internaționale încheiate în cadrul organizației). Cu toate că Tratatul de la Washington, care instituie NATO, nu prevede vreo atribuție în acest sens acordată Secretarului General (art.11 prevăzând că instrumentele de ratificare ale tratatului general să fie depuse pe lângă guvernul SUA), atribuțiile și structura complexă a Secretariatului internațional NATO⁴⁴ ar putea indica posibilitatea existenței unei practici de depunere a tratatelor și a convențiilor internaționale, precum și a altor documente încheiate între statele membre sau între acestea și state terțe, pe lângă acest Secretariat.

Dacă remarcăm o anumită asemănare între atribuția Președintelui Consiliului European (conform art.9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) și atribuțiile Secretarului General al unei organizații internaționale de cooperare (în privința pregătirii și desfășurării reuniunilor organizației)⁴⁵, nu același lucru se poate spune și despre un alt tip de atribuție (pregătirea proiectului de buget, care cade în sarcina Secretariatului unei organizații internaționale de cooperare)⁴⁶. În cazul UE, această atribuție revine Comisiei Europene (care, potrivit art.272/TCE, grupează estimările cheltuielilor de la fiecare instituție UE, într-un anteproiect de buget, trimis Consiliului UE)⁴⁷; la fel, Tratatul de la Lisabona păstrează această atribuție a Comisiei Europene de a întocmi proiectul de buget (noul art.272/TFUE).

O altă atribuție tipică unui „Secretar General”⁴⁸ dintr-o organizație internațională de cooperare, care se regăsește și în cazul Președintelui Consiliului European (art.9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) sau al Înalțului Reprezentant al Uniunii (art.9E/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona), este reprezentarea externă a Uniunii⁴⁹. Cu toate acestea, deși un „Secretar General” (precum Secretarul General ONU) are atribuția de a încheia acorduri internaționale⁵⁰, din formularea articolului, observăm că nu se precizează nicio astfel de atribuție în sarcina Președintelui Consiliului European sau a Președintelui Comisiei Europene (Consiliul UE este cel care autorizează începerea negocierilor; adoptă directivele de negociere;

autorizează semnarea acordului; încheie acordurile, potrivit art. 188N/TFUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona). Înalțul Reprezentant al Uniunii nu are decât o atribuție de a prezenta recomandări Consiliului UE în domeniul încheierii acordurilor internaționale, privind exclusiv sau în principal politica externă și de securitate comună.

Aceeași competență de încheiere a acordurilor internaționale revine Consiliului UE în formularea art.24/TUE, modificat prin Tratatul de la Nisa (Președinția poate fi autorizată de Consiliul UE să înceapă negocierile, asistată de Comisia Europeană, ceea ce este un rol distinct în raport cu atribuțiile unui „Secretar General”). Or, în cadrul instituțional al UE, Consiliul UE este o instituție politică având multiple atribuții care depășesc cu mult competențele unui „Secretar General” (atribuții legislative, de exemplu). Art.18/TUE nu specifică atribuțiile Înalțului Reprezentant PESC, Secretar General al Consiliului UE (mărginindu-se la a consacra un rol episodic, secundar - în domeniul PESC -, de asistare a Președinției). Acest Secretar General al Consiliului UE nu are rolul politic pronunțat al Secretariatului General ONU (de a sesiza Consiliul de Securitate asupra oricăror chestiuni care, în opinia sa, ar pune în primejdie menținerea păcii și a securității internaționale; de a întreprinde măsurile concrete pe care le consideră potrivite pentru a executa deciziile principalelor organe ONU; de a avea un rol de conciliator sau de a face bunele oficii între statele ONU în cazul unui diferend internațional). Președintele Consiliului European (art.18/TUE) are rolul de a reprezenta Uniunea în problemele care privesc politica externă și de securitate comună⁵¹ (ca tip de politică interguvernamentală exercitată în cadrul unei entități politice originale, precum UE), ceea ce reflectă specificitatea atribuțiilor acestuia în raport cu atribuțiile Secretarului General al unei organizații internaționale de cooperare⁵².

Pentru a concluziona în această privință, reamintim faptul că, atât în temeiul tratatelor în vigoare, cât și conform Tratatului de la Lisabona, nu este consacrată o instituție UE distinctă, a „Secretariatului General” care să fie condus de un Secretar General independent, prin care Uniunea s-ar fi apropiat de o organizație internațională. Sub acest aspect, Tratatul de la Lisabona confirmă (prin tăcerea sa referitoare la existența unui Secretar General, ca instituție distinctă a UE) tendința spre integrare politică a Uniunii,



preferând să reglementeze Înalțul Reprezentant al Uniunii și Președintele Consiliului European (ale căror atribuții au depășit clasicele competențe ale unui „Secretar General” dintr-o organizație internațională de cooperare).

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Mai mult, statul care exercită „Președinția” trebuie să asigure, prin reprezentanții săi, prezidarea „instituțiilor și a organelor de tip interguvernamental”, precum: Consiliul UE; Consiliul European; COREPER; grupurile sale de lucru; comitetele specifice pilonilor II și III; reuniunile de coordonare ale statelor membre în cadrul reuniunilor și conferințelor internaționale. Cf. Philippe MANIN, *Droit constitutionnel de l'Union Européenne*, Pédone, Paris, 2004, p. 254.

2 Cel puțin, nu conform tratatelor în vigoare.

3 Deși un autor (Jean-Claude GAUTRON, *Droit européen*, Dalloz, Paris, 1999, p. 122) consideră că Președinția Consiliului UE este și „Președinția Uniunii Europene”.

4 „Președinția UE” (sau a Consiliului UE, după Thomas CHRISTIANSEN, *The Council of Ministers*, în Jeremy RICHARDSON (ed.), *European Union. Power and policy-making*, Routledge, London, NY, 2001, pp. 142-143) a început ca o inovație tehnică a Consiliului UE, având misiunea de a împărți, între administrațiile naționale, sarcina de a organiza afacerile Consiliului UE și sarcina de a prezida diferitele reuniuni ministeriale și grupuri de lucru. Ulterior, „Președinția” devine un organism complex, combinând o responsabilitate administrativă substanțială cu un profil politic puternic (implicarea în sectorul PESC).

5 Gilles FERRÉOL (coord.), *Dicționarul Uniunii Europene*, trad. Iuliana-Cristina Doboș, Polirom, Iași, 2001, p. 52.

6 Formată din reprezentantul statului membru (ministru de externe) care deține Președinția în exercițiu a OSCE, asistat de Președintele anterior și de persoana care va deține Președinția OSCE. Cf. *OSCE Handbook*, Vienna, 1999, published by the Secretariat of the OSCE, www.osce.org; *OSCE Handbook 2000*, www.lsn.ethz.ch/OSCE/introduction/docs_related, p. 30.

7 Trebuie menționat statutul unic al OSCE, care nu are statut juridic în dreptul internațional, deciziile organelor sale fiind politice, și nu obligatorii juridic. OSCE posedă, însă, unele trăsături specifice OI: sedii și instituții permanente; funcționari permanenți; resurse financiare constante; birouri de lucru; organe decizionale. Cf. *OSCE Handbook*, op.cit., p. 3.

8 Președintele în exercițiu, care coordonează procesul decizional; care este responsabil pentru stabilirea agendei de lucru și pentru organizarea

lucrărilor organelor decizionale și negociatoare ale OSCE; organizează reuniunile informale ale reprezentanților statelor membre; care reprezintă organizația; care supervizează activitățile legate de prevenirea conflictelor, managementul crizelor, reconstrucția post-conflict. Originea acestei instituții rezidă în dispoziția Cartei de la Paris pentru o nouă Europă/1990 privind prezidarea de către ministrul de externe al țării-gază a reuniunii Consiliului de Miniștri OSCE. Prin documentul Helsinki/1992, această funcție este instituționalizată în mod formal. Cf. *OSCE Handbook*, 1999, op.cit., pp. 29-30.

9 *Manualul Consiliului Europei*, coord. Nicolae ECOBESCU, Biroul de Informare al Consiliului Europei, București, 2003, p. 56.

10 *NATO Handbook*, 2001, NATO Office of Information and Press, Belgium, p. 149.

11 *Manualul NATO*, Oficiul de Informații și Presă al NATO, Bruxelles, trad. Cristian Unteanu, Ed. Nemira, 1997, p. 96.

12 *OSCE Handbook*, op.cit., 1999, p. 30.

13 Philippe MANIN, op. cit., p. 255, Augustin FUERA, *Instituțiile Uniunii Europene*, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 56. Însă, nici Președinția UE, nici Consiliul European nu răspund în fața nimănui, în domeniul PESC, aspect negativ, deoarece se îndepărtează de ideea unei Europe civice în care cetățenii dețin pârghii de control politic asupra acțiunilor și deciziilor instituțiilor UE. A se vedea pe larg discuția referitoare la PESC și la Tratatul de la Amsterdam: *La sécurité interne et externe de l'UE sur la base d'Amsterdam, De Maastricht à Amsterdam: quel progrès?*, Luxembourg-Kirchberg, 29 novembre 1997, în *Le processus d'intégration européenne dans la suite du traité d'Amsterdam*, Institut d'Etudes Européennes et Internationales du Luxembourg, 1999, p. 331.

14 Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, *Uniunea Europeană. Aprofundare și extindere*. Cartea I - *De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană*, Ed. Trei, București, 2001, p. 138.

15 Rolul său, în varianta Tratatului de la Lisabona, care a preluat dispozițiile Tratatului constituțional din 2004 în această privință (art. 9B/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) se limitează la „influență” (un rol de „facilitator de decizie” care trebuie să lucreze pentru a asigura o bună cooperare inter-instituțională, în special prin pregătirea reuniunilor europene). Tratatul de la Lisabona nu recunoaște acestui Președinte „atribuțiile unui decident”, ci mai degrabă pe cele ale unui „Chairman” (președinte de ședință, însărcinat să apropie punctele de vedere și să favorizeze nașterea unui consens). Consiliul European nu este o „instituție legislativă”, ci „un organ de impulsie politică”. A se vedea François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *La Constitution Européenne. Texte et commentaires*, La

Documentation Française, Paris, 2005, p. 75.

16 Care nu se confundă cu șeful unui organ administrativ denumit „Secretariat General”, ca organ cu funcționare permanentă și cu atribuții administrative.

17 Totuși, din această cauză, prin Tratatul de la Lisabona, care a preluat dispozițiile Tratatului constituțional din 2004 în această privință (art. 9B/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona), Președintele Consiliului European pierde toate prerogativele de coordonare asupra lucrărilor Consiliului UE; el nu mai are autoritate directă asupra miniștrilor care prezidează diferitele formațiuni ale Consiliului UE. Tratatul de la Lisabona, prin această condiție, creează un „Președinte stabil, care-și exercită funcțiile în mod deplin, fără a mai fi conducătorul statului său ori un Președinte trimestrial al Consiliului UE”. A se vedea și François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., pp. 75-76.

18 Totuși, este o relație de autonomie limitată între Președintele Consiliului European și PE (pe baza art. 9B/TUE, în formularea Tratatului de la Lisabona), deoarece PE poate să își exercite, pe baza acestui articol, prerogativa sa de control politic: astfel, Președintele Consiliului European este obligat să prezinte PE un raport după fiecare reuniune a Consiliului European. Însă art. 9B/TUE în modificarea Tratatului de la Lisabona, nu prevede vreo modalitate de tragere la răspundere politică (posibilitatea de a cere demisia Președintelui Consiliului European) de către PE a acestuia.

19 Aceste atribuții privesc reprezentarea externă a Uniunii în domeniile care țin de politica externă și de securitate comună, fără a se aduce atingere atribuțiilor Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate (art. 9B/TUE, conform modificărilor aduse prin Tratatul de la Lisabona).

20 Și ministrul al cărui stat asigură Președinția Consiliului UE prezidează și conduce lucrările acestuia; stabilește prioritățile și agenda Președinției; convoacă reuniunile Consiliului UE; stabilește ordinea de zi provizorie; joacă rolul unui mediator în relațiile Consiliului UE cu PE și cu Comisia Europeană. Cf. Augustin FUEREA, op.cit., p. 55, Fiona HAYES-RENSHAW – The Council of Ministers, în John PETERSON, Michael SHACKLETON, **The Institutions of the European Union. The New European Union Series**, Oxford University Press, NY, 2002, p. 59, John FAIRHURST, **Law of the European Union**, Pearson Education Limited, Pearson and Longman, Essex, UK, 2006, p. 97.

21 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., p. 339.

22 **OSCE Handbook**, op.cit., p. 30.

23 În sens contrar, **OSCE Handbook**, 1999, op.cit., p. 3.

24 Paolo PONZANO, *La Constitution Européenne: ses principaux éléments novateurs*, europa.eu.int Augustin FUEREA, op.cit., p. 56.

25 Unii autori (Hayes-Renshaw and Wallace, 1997) remarcă rolul politic important al Secretariatului General, care, prin atribuția sa de a asista Președinția Consiliului UE, se implică, practic, în procesul decizional european dar și în procesul de negociere (prin serviciile juridice ale Secretariatului). Acest rol politic se evidențiază și cu ocazia desfășurării unei Conferințe Interguvernamentale (Christiansen and Jorgensen, 1998). A se vedea Thomas CHRISTIANSEN, *Reconstructing the European Space: From Territorial Politics to Multilevel Governance*, în Knud Erik JORGENSEN (ed.), **Reflective Approaches to European Governance**, Basingstoke, Macmillan, 1997, pp. 149-150.

26 Augustin FUEREA, op.cit., p. 63.

27 Pe măsura creșterii interesului statelor pentru activitatea OI, au fost atribuite secretariatelor acestor organizații o serie de funcții care depășesc domeniul administrativ. Secretariatele sunt considerate că reprezintă, prin poziția lor neutră față de interesele divergente ale statelor membre, voința OI în ansamblul său. Cf. Raluca MIGA-BEȘTELIU, **Organizații internaționale interguvernamentale**, Ed. All Beck, București, 2000, p. 94.

28 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., p. 98. Dacă, potrivit tratatelor în vigoare, Înalțul Reprezentant PESC avea în cadrul acestui domeniu doar o atribuție generală de a asista Președinția (aceasta reprezentând Uniunea Europeană în problemele ce privesc PESC), conform art. 18/TUE, în formularea Tratatului de la Lisabona (art. 9E/TUE), Înalțul Reprezentant este cel care conduce PESC, contribuie prin propuneri la elaborarea acestei politici și o aduce la îndeplinire ca împuternicit al Consiliului UE; poate acționa în mod similar și în ceea ce privește politica de securitate și apărare comună; în plus, Înalțul Reprezentant este și cel care prezidează formațiunea Consiliului UE numită Consiliul Afaceri Externe și mai este și unul din Vicepreședinții Comisiei Europene, asigurând coerența acțiunii externe a Uniunii. Deci, prin art. 9E/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, se observă o extindere vizibilă a atribuțiilor Înalțului Reprezentant față de formularea Tratatului de la Maastricht.

29 Ibidem, p. 99 (a se vedea, conform Tratatului de la Lisabona, dubla responsabilitate politică a Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, atât în fața Consiliului European, ca instituție interguvernamentală, cât și în fața Parlamentului European, pentru sarcinile sale specifice în cadrul Comisiei Europene - art. 9D/TUE și 9E/TUE).

30 Secretarul General din cadrul OSCE acționează în calitate de reprezentant al Președintelui în exercițiu. Secretarul General este numit de Consiliul Ministerial pentru o durată de trei ani (în vreme ce Secretarul



General care conduce Secretariatul Consiliului UE este numit cu unanimitate, de Consiliul UE, având rolul de a asigura buna funcționare a Secretariatului; de a supune Consiliului UE eventualele cheltuieli ale acestuia; de a gestiona fondurile puse la dispoziția Consiliului UE). Cf. Augustin FUEREA, op.cit., pag. 63. În schimb, rolul Secretarului General OSCE este mult mai larg (privește organizația ca atare, nu doar un organ al acestuia): menținerea contactelor cu OI; a face cunoscută politica OSCE pe plan internațional; a asigura implementarea deciziilor OSCE; a se asigura că misiunile și instituțiile OSCE acționează conform regulilor organizației; pregătirea unui raport anual asupra activităților organizației etc. Cf. **OSCE Handbook**, op.cit., 1999, p. 31.

31 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., p. 98.

32 Art. 97 din Carta ONU recunoaște faptul că funcția de „Secretar General” are caracter administrativ, însă, totodată, articolele următoare îi conferă atribuții care nu au caracter administrativ, ci politic. Astfel, Secretarul General ONU poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra oricărei probleme care, după părerea sa, ar putea periclita menținerea păcii și a securității internaționale; prezintă Adunării Generale un raport anual asupra activității organizației; poate îndeplini orice alte funcții încredințate de organele ONU, arătate la art. 98/Cartă. El poate interveni în mai multe modalități pentru reglementarea pașnică a diferendelor, pe baza unui mandat acordat de Adunarea Generală sau de Consiliul de Securitate (de exemplu, intervenția în reglementarea conflictului dintre India și Pakistan/1965 sau a diferendului teritorial dintre Iran și Irak/1974). De asemenea, Secretarul General ONU mai îndeplinește și alte funcții specifice: este autorizat să declanșeze intervenția Consiliului de Securitate în cazul în care aceasta nu se face de către un stat sau de un grup de state; se poate implica, printr-o diplomatie preventivă, în orice situație sau diferend internațional (de exemplu, în dezamorsarea situației dintre Egipt și Arabia Saudită cu privire la situația din Yemen/1963; în diferendul dintre Olanda și Indonezia cu privire la Irianul Occidental/1962). Cf. Raluca MIGABEȘTELIU, **Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public**, Ed. All-Beck, București, 1998, pp. 343-344. În raport cu acest rol specific al Secretarului General ONU, Secretarul General al Consiliului UE, care este și Înalt Reprezentant PESC, poate fi privit ca un „înalt funcționar” cu un rol politic. Acesta nu deține însă „monopolul al reprezentării UE în cadrul PESC”, ci constituie un element al „Troicii UE”, demonstrând „latura internațională” a Uniunii, față de cea de integrare (ultima fiind demonstrată în varianta Tratatului de la Lisabona, a Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate). A se vedea și Fiona HAYES-RENSHAW, op.cit., p.

52, Alex WARLEIGH, **European Union. The Basics**, Routledge, London and New York, 2004, p.72.

33 „Troika PESC” exercită unele atribuții specifice în domeniul politicii externe și de securitate comună. Prin Tratatul de la Amsterdam, din „noua Troikă” nu mai face parte statul care a exercitat „Președinția” precedentă, „noua troică fiind formată din Președintele Comisiei Europene, din Înaltul Reprezentant PESC și din Președinția în exercițiu a UE, eventual cu participarea viitoarei Președinții. Cf. Augustin FUEREA, **Manualul Uniunii Europene**, op.cit., p. 89. A se vedea și Lazăr COMĂNESCU, Constituția Europeană și rolul Uniunii Europene ca actor global, în Revista Română de drept comunitar, nr. 2/ 2004, p. 18.

34 **OSCE Handbook**, op.cit., 1999, pp. 30-31.

35 Pierre MATHIJSEN, **Compendiu de drept european**, trad. Viorica Alexandru, Mihaela Dumitrescu, Ed. Club Europe, 2002, p. 101.

36 Prin rezoluția 11(II) a Adunării Generale ONU, s-a stabilit un mandat de cinci ani, cu posibilitate de prelungire pe încă 5 ani. Cf. Grigore GEAMĂNU, **Drept internațional public**, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981, vol. II, p. 248.

37 Numit de statele membre pentru a-și asuma funcțiile de Președinte al Consiliului Atlanticului de Nord (NAC), al Comitetului pentru planificarea apărării, al Grupului pentru planificare nucleară și al altor comitete principale. Este, în același timp, și principalul purtător de cuvânt al NATO în relațiile cu exteriorul și în discuțiile cu statele membre și prezidează reuniunile Consiliului Permanent. Cf. **Manualul NATO**, op. cit., 1997, pp. 96-98.

38 În baza tratatelor în vigoare, Președintele Consiliului European este șeful de stat sau de guvern al statului membru care exercită Președinția Consiliului UE. Președintele Comisiei Europene este desemnat de guvernele statelor membre și numit, împreună cu ceilalți membri ai Comisiei Europene, tot de acestea. Înaltul Reprezentant PESC este Secretarul General al Consiliului UE, fiind numit cu unanimitate de Consiliul UE. A se vedea Augustin FUEREA, op. cit., p. 45, 63.

39 Conform art. 36, b/Statut, Secretarul General și Secretarul General Adjunct (creat prin hotărârea (49)20 a Comitetului Miniștrilor, în 1949) din organizația Consiliului Europei sunt „numiți” de Adunarea Parlamentară. În realitate, începând cu 1956, sunt „aleși” de Adunarea Parlamentară, fiecare pentru un mandat de cinci ani. O altă particularitate care distinge Secretarul General al Consiliului Europei de Înaltul Reprezentant PESC este aceea că (în ciuda incompatibilității din art. 36, c/Statut), în realitate, candidații pentru postul de Secretar General al organizației Consiliului Europei trebuie să provină din rândurile Adunării Parlamentare, conform unei convenții neoficiale a marilor grupuri parlamentare. Cf. Heinrich KLEBES, **Diplomația parlamentară**, Nicolae ECOBESCU,



Mirela HAGIOPOL (ed.), Institutul Român de Studii Internaționale, Centrul de Informare și Documentare al Consiliului Europei la București, 1998, pp. 61-62.

40 De fapt, rolul PE se limitează la un drept de veto pe care-l poate exercita asupra candidatului propus de Consiliul European (cf. François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., p. 95). În temeiul tratatelor în vigoare, Președintele Comisiei Europene trebuie aprobat de Parlamentul European, împreună cu ceilalți membri ai Comisiei Europene. Anterior, Președintele Comisiei, într-o primă etapă, trebuie desemnat de Consiliu, întrunit în compunerea șefilor de stat sau de guvern și aprobat de PE, și, într-o a doua etapă, membrii Comisiei Europene sunt numiți de Consiliul UE, prin acord comun cu Președintele Comisiei Europene, pe baza art. 214/TCE, paragr. 2, în modificarea Tratatului de la Nisa. Rolul PE se evidențiază încă o dată în această procedură, deoarece el este cel care aprobă întreaga Comisie în calitate de colegiu.

41 De asemenea, în temeiul tratatelor în vigoare (art. 314 din TCE; art. 53 din Tratatul de la Maastricht, art. 14 din Tratatul de la Amsterdam, art. 12, Tratatul de la Nisa), nici Înalțul Reprezentant PESC, nici Președintele Comisiei Europene (neexistând o funcție permanentă de Președinte al Consiliului European, precum este cea reglementată de Tratatul de la Lisabona), nu îndeplinesc funcția de depozitar al tratatelor.

42 Secretarul General al ONU acționează ca depozitar pentru amendamentele aduse la Carta ONU, deși depozitarul ratificărilor Cartei este guvernul SUA; de asemenea, el păstrează toate tratatele încheiate de statele membre, le traduce și le publică. Cf. Raluca MIGA-BEȘTELIU, op.cit., p. 95.

43 **OSCE Handbook**, 1999, op.cit., p. 31.

44 **Manualul NATO**, 1997, op.cit., pp. 140-153.

45 De exemplu, Secretarul General al OSCE, care are ca misiune „să coopereze cu Președintele în exercițiu, pentru a pregăti și pentru a coordona reuniunile OSCE”.

46 Raluca MIGA-BEȘTELIU, op.cit., p. 94. Conform art. 38/Statutul Consiliului Europei, Secretarul General supune Comitetului cererile Adunării, de natură să antreneze cheltuieli ce depășesc sumele deja înscrise în buget pentru Adunare și lucrările sale. Comitetul va stabili, însă, contribuția fiecărui membru și membru asociat; aceste contribuții, care sunt exigibile din ziua notificării lor de către Secretariatul General, trebuie achitate Secretariatului General.

47 Augustin FUERA, **Instituțiile Uniunii Europene**, op.cit., p. 184.

48 Grigore GEAMĂNU, op.cit., vol. II, p. 249, Raluca MIGA-BEȘTELIU, op.cit., p. 94.

49 În art. 18/TUE, în numerotarea Tratatului de la Amsterdam, reprezentarea UE în problemele care privesc PESC este asigurată de Președinție, care este asistată de Secretarul General al Consiliului UE, Înalțul Reprezentant pentru politica externă și de securitate comună.

50 Pe baza art. 98/Cartă. A se vedea și Grigore GEAMĂNU, op.cit., vol. II, p. 249.

51 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op.cit., p. 73.

52 Ibidem, p. 76. De remarcat faptul că, prin Tratatul de la Lisabona, nu se interzice expres instaurarea unei „Președinții UE” unice.

Mădălina Virginia ANTONESCU (madalina.antonescu@idr.ro) a absolvit Facultatea de Drept, Universitatea București și Colegiul Juridic Franco-Român de Studii Europene. De asemenea, a absolvit masteratul în Relații internaționale și integrare europeană din cadrul Școlii Naționale de Științe Politice și Administrative, București. În prezent este doctorand în drept european în cadrul Facultății de Drept, Universitatea București și cercetător științific în cadrul Institutului Diplomatic Român. Este autoare a patru cărți: Regimul juridic al străinului, persoană fizică, în România, Doctrina neo-machiavelistă în contextul provocărilor globaliste, Uniunea Europeană - un imperiu modern? Studii comparative asupra vechilor și noilor tipuri de imperii, Uniunea Europeană - un imperiu al secolului XXI. Spre o civilizație unional europeană?

FILOSOFIA TRANSFORMĂRII MILITARE

Dr. ing. Eugen SITEANU

Toate elementele transformării militare, cum ar fi, de pildă, comanda și controlul, pregătirea personalului, schimbările structurilor militare, înzestrarea cu echipamente militare noi și factorul uman, trebuie să fie abordate într-o concepție unitară, sincronizat, de o manieră integratoare, spre a obține un efect sinergic. Pentru a se realiza scopul propus prin Forța Obiectiv 2020, sunt necesare schimbări majore în evoluția fiecărui militar și fiecărei organizații militare, ca și în modul de ducere a războaielor; tactici și strategii combinate într-o manieră care să asigure succesul în confruntările viitoare.

Cuvinte-cheie: transformare militară, revoluție informațională, capacități militare, ciclu de acțiune-reacțiune, proces de transformare, interoperabilitate, revoluția în domeniul militar (RMA).

Marele filosof german Hegel a sesizat transformarea continuă a obiectelor și fenomenelor și a elaborat dialectica – o concepție (filosofică) despre lumea înconjurătoare – în consonanță cu expresia celebră a lui Ovidiu: „Omnia mutantur, nihil interit” („Totul se schimbă, nimic nu dispare”). Globalizarea, la care suntem martori, nu face nicio excepție de la această regulă, și nici securitatea globală, care a trecut prin mai multe faze: Pax Romana, Pax Britannica și Pax Americana, întrucât superputerile lumii – Imperiul roman, Marea Britanie, și acum Statele Unite ale Americii – au modificat continuu ordinea mondială. Astăzi, ideile democrației sunt răspândite prin intermediul tehnologiei informației (IT), dar nu în toate grupurile sociale din lume.

Mediul internațional se transformă și el continuu, determinând schimbări majore în desfășurarea fenomenului militar, ca urmare a numeroaselor amenințări asimetrice, a fenomenului terorist contemporan, a efortului unor state de a intra în clubul nuclear și a altor fenomene. De aceea, structurile militare sunt obligate să-și transforme/

schimbe/modernizeze doctrinele, strategiile, tacticile, înzestrarea și procedurile de acțiune.

Acțiunile militare contemporane sunt din ce în ce mai complexe, în sensul că adversarii sunt dispersați și, deseori, amestecați cu populația civilă necombatantă, țintele există în zone locuite (în localități), ceea ce impune luarea unor măsuri de evitare a pierderilor colaterale, teroriștii au mare capacitate de adaptare, de mobilitate și sunt foarte greu de identificat, mai ales că, de regulă, ei nu vizează atacarea țintelor de mare valoare. De aceea, unitățile și marile unități trebuie conduse/comandate eficient, punând accentul pe managementul informațiilor, asigurarea informațională și structura organizatorică. În plus, trebuie analizată posibilitatea folosirii unor mijloace și servicii comerciale și studiate costurile și riscurile utilizării acestora, precum și unele probleme tehnice, ca: lărgimea benzii de frecvență la dispoziție; calitatea serviciilor oferite; disponibilitatea, securitatea și integritatea informațiilor pentru toate misiunile și utilizatorii; managementul cunoștințelor (toate măsurile care favorizează distribuirea acestora în scopul de a sprijini misiunea și utilizatorii în elaborarea unor decizii eficiente)¹.

Cele mai multe operații militare desfășurate în ultimele decenii au fost cele terestre, caracteristica acestora fiind aceea că se bazează pe oameni ceea ce le diferențiază de cele bazate pe platforme. Din experiența recentă a luptelor tactice, cu întrebuintarea capacităților actuale bazate pe rețea, a apărut teoria privind managementul informațiilor și rețelelor specifice la acest nivel.

De aici decurg motivele transformării militare nu numai ale forțelor armate românești, ci și ale celorlalte state-membre ale Alianței Nord-Atlantice.

Scopul Strategiei de Transformare a Forțelor Armate ale României, parte a Strategiei de Securitate a României, este acela de modelare a instituției militare românești, în funcție și în concordanță cu

evoluția și cu evenimentele mediului de securitate internațional, dar și cu cele din spațiul de interes al statului nostru, pentru a descuraja amenințările la adresa securității naționale și a apăra interesele României - în calitatea acesteia de membră NATO.²

De aproximativ trei decenii, pe baza noii tehnologii informaționale, se desfășoară Revoluția în Domeniul Militar sau Revoluția în Afacerile Militare (RMA), iar SUA investesc mulți bani în noua tehnologie.

Procesul de transformare a armatei americane a început încă din deceniul 8 al secolului XX și s-a concretizat mai întâi în domeniul teoretic/conceptual, apoi în testarea noilor concepte și sisteme de armament, materializând astfel o imagine cuprinzătoare a Revoluției în Domeniul Militar.

Ca urmare, după conflictul armat din Serbia (din Kosovo), Uniunea Europeană a conștientizat cu uimire existența enormului decalaj între forțele armate ale SUA și cele europene și, implicit, consecințele politico-militare ale respectivului decalaj asupra poziției UE în relațiile internaționale. Dar, majoritatea statelor lumii sunt preocupate de acest decalaj, care le desparte de SUA și de consecințele ce decurg de aici. Această discrepantă a fost dezbătută și de statele Alianței Nord-Atlantice, care au analizat consecințele și au decis să adopte anumite măsuri menite să creeze un mod de abordare unitar, în cadrul NATO, a Revoluției în Domeniul Militar.³

Transformarea militară devenise obiectivul principal al secretarului de stat Donald Rumsfeld, dar viziunea sa despre o forță mică, bazată pe o înaltă tehnologie, care să lupte împotriva teroriștilor din Irak nu a rezistat în fața problemelor dificile cu care se confruntă acum trupele americane.

Comanda și controlul, pregătirea personalului, schimbările structurilor militare, înzestrarea cu echipamente militare noi și factorul uman trebuie să fie toate abordate de SUA într-o concepție unitară, sincronizat, de o manieră integratoare, pentru a obține un efect sinergic, printr-o evoluție continuă, fără sincope, spre a se realiza scopul propus prin Forța Obiectiv 2020.⁴

„Se pare că RMA s-a sfârșit înainte de a ajunge foarte departe”⁵, observa Thomas McNaugher acum un an și jumătate.

Dar, așa cum scrie același autor în revista *Foreign Affairs* din ianuarie/februarie 2007,

„războiul nepopular din Irak a adus mai multă dezonoare ideii de transformare decât merita”⁶, pentru că versiunea lui Rumsfeld, cu privire la transformarea forțelor SUA a fost una lipsită de perspective, ceea ce a permis o victorie foarte ușor de obținut împotriva trupelor irakiene, dar nu a ajutat deloc forțele militare americane să mai poată ieși din Irak. Aceasta nu înseamnă însă că RMA și transformarea nu trebuie să continue, căci ele pot aduce succesul în viitoarele acțiuni militare, astfel încât să se evite războaie sau conflicte armate asemănătoare cu cele din acest deceniu din Irak, sau cel puțin să fie planificate și conduse mai bine decât până acum.

În acest scop, sunt necesare schimbări/transformări semnificative în evoluția fiecărui militar și fiecărei organizații militare și în modul de ducere al războaielor produse sub impactul noilor tehnologii, tactici și strategii combinate într-o manieră care să aducă succesul în luptele și războaiele viitoare. Dacă ne întoarcem în urmă cu cinci secole, prima revoluție tehnologică (RMA) a fost cea produsă de praful de pușcă, urmată, succesiv, de următoarele: prima revoluție industrială (mașinile cu abur, căile ferate și apariția mitralierelor), a doua revoluție industrială (apariția tancurilor și a avioanelor) și revoluția informațională de astăzi. Fiecare din aceste revoluții a adus schimbări fundamentale în tactică și strategie, în modul de ducere a războiului, în organizarea structurilor militare, în instruire și doctrine și chiar în politica militară.

Revoluția informațională (RMA de astăzi) a permis Statelor Unite să obțină succesul în operațiile militare desfășurate după anul 1990, și anume: Desert Storm, Enduring Freedom, și Iraqi Freedom, prin exploatarea tehnologiei informației (IT), prin combinarea judicioasă a hardware, militarilor profesioniști capabili să-l folosească eficient, instruirii acestora în condiții reale ale spațiului de luptă extins și doctinelor tactice realiste.

Marea întrebare este: cum oare au ajuns forțele SUA la un asemenea impas în lupta împotriva teroriștilor din Irak?

Un răspuns îl dă Max Boot, în cartea sa **War Made New**, în care afirmă că: „Oficiali de rang înalt, precum Donald Rumsfeld, au crezut că viitorul războiului se află în sistemele informaționale high-tech, și nu în infanteriști”⁷. Cu alte cuvinte, autorul mai sus-menționat sugerează o schimbare a

accentului de la IT spre soldații infanteriști, poliție militară și experți în afaceri – civile (relațiile civili-militari). Noi am adăuga încă două direcții ale transformării militare: perfecționarea continuă a organizațiilor militare (a tuturor indivizilor din compunerea acestora) și a managementului informațiilor.

De fapt, și specialiștii militari români au analizat concepția strategiei de transformare a armatei americane (Joint Vision 2020) și de dezvoltare a capacităților militare NATO (în conformitate cu Angajamentele de la Praga, din anul 2002) și au sesizat corect obiectivele transformării forțelor militare: personalul structurilor militare, pregătirea comandanților și statelor majore, instruirea trupelor, înzestrarea cu tehnică de vârf, noi structuri militare, noi doctrine militare⁸.

Transformarea fenomenului militar actual nu a scăpat observării atente a militarilor români care au participat atât la operațiile multinaționale ale NATO, cât și la acțiunile coalițiilor ad-hoc și au tras concluzii în scopul analizării eficacității structurilor militare proprii în operațiile respective, gradului de realizare a interoperabilității cu structurile militare ale celorlalte state aliatare și stabilirii modalităților de creștere a calității Forțelor noastre.

„Apariția Propunerilor de Forțe 2006, document editat de Comandamentul Aliat pentru Transformare, s-a constituit într-un moment al adevărului, când, pentru prima oară, a fost posibilă compararea realității existente în Armata României”⁹ cu solicitările Nord-Atlantice, adică, cu alte cuvinte, cu pretențiile NATO, în scopul micșorării decalajului apărut între SUA și ceilalți membri ai Alianței Nord-Atlantice în termeni de capacități militare. Pe baza conceptului strategiei de transformare (Joint Vision 2020), armata americană va realiza mari progrese în domeniul comenzii și controlului, pregătirii personalului, a structurilor militare și a factorului uman, precum și în înzestrarea cu noi echipamente militare realizate cu ajutorul tehnologiilor de vârf, ceea ce vor asigura Statelor Unite acele capacități militate necesare contracarării eficiente și eficiente a provocărilor mediului de securitate de azi, dar și ale celui viitor, până în zorii anului 2020.

Procesul de transformare trebuie să fie continuu, deoarece structurile militare sunt obligate să reacționeze la adaptările la care sunt supuse mereu grupurile teroriste, respectiv rețeaua teroristă mondială, pentru a le putea contracara mereu.

Se prefigurează astfel, în cazul procesului de transformare, un ciclu de acțiune – reacțiune care nu este nou, întrucât a caracterizat progresul militar de-a lungul întregii istorii militare a omenirii.

Dar înalta tehnologie a secolului nostru accelerează viteza cu care se derulează acest ciclu standard. Pentru obținerea ușoară a victoriei în viitoarele acțiuni militare este necesară combinarea judicioasă între armamentele sofisticate, sistemele de armamente și sistemele de sisteme cu o bună organizare, o nouă doctrină (corespunzătoare noilor cerințe ale spațiului de luptă), o instruire perfectă a comandanților și trupelor și un leadership adecvat.

La Summit-ul de la Praga, din anul 2002, s-au stabilit „Angajamentele privind Capacitățile”, care au fost confirmate în anul 2004, cu prilejul Summit-ului de la Istanbul.

Procesul de transformare a Armatei României are mai multe domenii: 1) tehnologie, sisteme de arme, doctrină, pregătire și certificare; 2) comandă și control; 3) logistică și deplasarea strategică¹⁰.

Dar, în plus, se impun luate și alte măsuri, mai precis toate măsurile, în scopul pregătirii tuturor forțelor militare românești pentru realizarea nivelului necesar de interoperabilitate cu forțele celorlalte state ale Alianței, în conformitate cu angajamentele asumate.

Astfel, forțele noastre trebuie să fie în măsură să acționeze și în mod întrunit, în orice fel de operații militare, ceea ce este greu de realizat astăzi.

Se știe că, în acest sens, mai sunt multe deficiențe și se cer eforturi susținute în câteva domenii, dintre care amintim: pregătirea/instruirea personalului, înzestrarea cu echipamente militare la nivelul standardelor NATO (cum ar fi, de exemplu, sistemele C4ISR) și elaborarea noilor doctrine, concepte operaționale și proceduri de operare comune cu cele ale celorlalte forțe aliatare.

În prima etapă a revoluției informației, forțele militare ale SUA au făcut progrese care le-au ajutat să ajungă rapid foarte departe pe treptele perfecționării tacticii, strategiei și capacităților de luptă ale trupelor. Dar, în etapa următoare, se pare că grupurile Al-Qaeda au învățat să lucreze și ele în rețea și au reușit să obțină unele succese, întrucât au parcurs un proces de transformare rapidă. Acum este iar rândul SUA pentru a parcurge o nouă etapă de transformare a structurilor militare, a tehnologiei, a înzestrării, a doctrinei, tacticii, strategiei și instruirii personalului, care să le

plaseze din nou într-o poziție superioară pe toate planurile față de grupurile teroriste, pentru a le putea învinge fără drept de apel.

În acest scop trebuie transformată și modernizată, în primul rând, birocrăția din SUA, spre a-i mări viteza de reacție și a crea condiții favorabile pentru transformarea forțelor sale militare, adică birocrăția să nu mai constituie o frână a procesului care să o impulsioneze¹¹.

Ceea ce este însă benefic, indiferent de disfuncțiile semnalate, este faptul că unele realizări ale revoluției informației pot fi folosite spontan de trupele din câmpul de luptă sau spațiul de luptă, fără altă intervenție de la centru. De fapt, aceste beneficii sau puneri în practica tehnicii și tehnologiei de vârf (IT) s-au întâmplat și se întâmplă chiar și azi în Irak, mai precis, este vorba de crearea de rețele bazate pe web, de nivel unitate, în scopul răspândirii ideilor, lecțiilor și tacticilor în rândul unităților și subunităților proprii. Aceste acțiuni sunt parțial rezultatul planurilor elaborate de Pentagon, căci ele sunt deasemenea generate și de jos în sus, adică de la subunități și unități la mari unități și eșaloane strategice (comandamente). Totodată, aceste procese și acțiuni pornite din diverse părți pot produce și o oarecare confuzie la diverse eșaloane, de unități și comandamente până la eșalonul cel mai înalt, Pentagonul.

Dar întotdeauna trupele pot să învețe, adică să fie instruite și să obțină succese în operații, în urma studiilor, experimentelor și jocurilor de război, iar transformările revoluționare, deseori, pot fi realizate prin creșteri cumulative evoluționare.

Se pare că asistăm la o RMA bazată pe IT (IT-based RMA) pe care unii o văd ca pe o RMA a loviturilor precise (precision – strike RMA).¹²

În ultima vreme a crescut exponențial scurgerea de informații și tehnologii, ca urmare a fenomenului globalizării economiei și informației. Perioada de aur a proliferării nucleare a fost în anii bipolarității, când statele au fost acelea care au condus și gestionat procesul de proliferare nucleară. Dar, acum, mulți specialiști atomiști, rămași fără locuri de muncă, pot fi recrutați foarte ușor de către teroriști sau organizații teroriste, ceea ce ar conduce la accelerarea activităților nucleare ilicite.

În fața terorismului internațional și a altor amenințări globale ce se pot transforma în conflicte cu urmări catastrofale, devastatoare, ducând chiar la distrugerea omenirii, este nevoie

de o apărare globală, care ar fi o soluție eficientă, atotcuprinzătoare și care ar putea beneficia de cele mai performante tehnologii de ducere a războiului sau a luptei.

Ca urmare, statele și, implicit, armatele au fost obligate să caute noi modalități de abordare și contracarare a amenințărilor la adresa securității naționale, noi doctrine, strategii, tactici și proceduri. Astfel, Strategia de transformare a Armatei României cuprinde locul, rolul, modalitățile de acțiune și strategiile de transformare a categoriilor de Forțe din compunerea sa pentru a putea răspunde eficace și eficient tuturor provocărilor posibile.

Ca parte a Strategiei de Securitate a României, Strategia de transformare a Armatei are scopul de a modela structurile militare ale Forțelor în funcție de evoluțiile din mediul de securitate internațional și din spațiul de interes al statului român, pentru descurajarea amenințărilor la adresa securității naționale și apărarea intereselor României, împotriva acestor amenințări.¹³

În acest proces de transformare și modernizare a Forțelor (terestre, aeriene și navale), principalele probleme sunt: motivele transformării, starea actuală a forțelor și viziunea transformării.

Dificultățile apărute pe timpul operațiilor militare multinaționale sub egida NATO și al celor din cadrul coalițiilor ad-hoc au arătat factorilor de conducere ai Armatei României necesitatea analizării eficienței și eficacității structurilor militare proprii în aceste operații, modalității de realizare a interoperabilității cu structurile militare ale altor state membre NATO și posibilității de ridicare a nivelului calitativ al Forțelor Terestre, Aeriene și Navale.

„România va acționa, prin politica sa de apărare, ca parte a securității naționale, pentru integrarea în structurile militare euro-atlantice și europene; reforma organismului militar, în vederea dezvoltării unei capacități de apărare credibile, moderne și eficiente; întărirea controlului civil și democratic asupra forțelor armate, în conformitate cu principiile și valorile democrației; consolidarea statutului României de generator de securitate, prin menținerea și îmbunătățirea contribuției la stabilitatea regională.”¹⁴

Necesitatea informației și precizia cunoașterii spațiului de luptă sunt caracteristici ale conflictelor și războaielor încă de la apariția acestora. Capabilitățile informaționale dezvoltate și utilizate în ultimii ani de SUA au adus succesul

în operații, prin capacitatea de a partaja, comunica și utiliza un volum mare de informații care a determinat schimbarea modului de organizare a structurilor militare pentru operații. Totuși, încă se mai manifestă dificultatea de interconectare a rețelelor informaționale tactice. În unele situații, pentru a compensa această deficiență, s-a apelat la capacitățile comerciale, chiar fără o planificare prealabilă. În alte cazuri, au fost elaborate programe privind utilizarea acestor capacități (de exemplu, servicii oferite de Internet)¹⁵.

Managementul informațiilor în cadrul comenzii și controlului de la nivel tactic trebuie să asigure, printre altele, implementarea unor concepții de management al informațiilor care să sprijine și nu să restricționeze concepția operației; asigurarea unui acces îmbunătățit la datele rezultate din cercetare, supraveghere și recunoaștere (ISR), și la planurile misiunii. Trebuie să se ajungă la realizarea partajării informațiilor și a colaborării, indiferent de configurația structurii organizatorice a grupărilor de forțe.

Componenta ISR vizează capacitatea de a trata mijloacele specifice de la nivel tactic și operativ ca pe un sistem integrat care să asigure cea mai eficientă și oportună acoperire a spațiului de luptă. Datele obținute de la mijloacele ISR trebuie să fie făcute disponibile, concomitent, utilizatorilor și analiștilor.

Militarii din câmpul de luptă (spațiul de luptă extins) sunt dependenți de senzorii ISR pentru obținerea unui volum cât mai mare de informații. Unele date de recunoaștere de la senzori sunt utilizabile numai după analiză, în timp ce altele solicită accesul imediat din cauza timpului critic al acțiunilor de luptă.

Prin urmare, întârzierea sau interzicerea accesului la informațiile ISR are o mare influență asupra eficienței utilizării acestora. Implementarea acestei capacități reduce timpul de alocare dinamică a misiunilor pentru senzori, permițând astfel micșorarea timpului de răspuns față de țintele cu timp critic¹⁶.

Managementul informațiilor, conform opiniei autorului citat, „cuprinde procesele de identificare, colectare, organizare, disponibilizare, asigurare a calității și protecției informațiilor pentru utilizare operațională”¹⁷.

În operații, acesta trebuie să se refere atât la procesul, cât și la structura organizatorică prin care militarii sunt sprijiniți de specialiști instruiți

și cu mijloace tehnice adecvate care să faciliteze înțelegerea acestor cerințe informaționale.

Astăzi, sistemele de management informațional nu sunt suficient de robuste și de înaltă valoare pentru operație. Sprijinul cu informații al operației se face printr-o serie de conexiuni care se reconfigurează de fiecare dată când sunt schimbate forțele în teatrele de operații. Ca urmare, este necesar ca sprijinul cu informații să sufere „unele îmbunătățiri referitoare la”¹⁸

- factorii de decizie mai bine și oportuni informați, ceea ce va asigura forțele cu o mai mare flexibilitate în adaptarea la situații neanticipate;

- îmbunătățirea cunoașterii situației, care să se bazeze pe surse multiple de informații și înțelegerea partajată (distribuită);

- planificarea îmbunătățită și timpurie, care rezultă din perfecționarea colaborării și creșterea numărului de activități ce se desfășoară, în paralel, la mai multe eșaloane ierarhice”;

- perfecționarea sincronizării pe timpul luptei/ operației, prin îmbunătățirea coordonării forțelor, ceea ce poate conduce la desfășurarea mai rapidă și eficientă a operațiilor și limitarea fratricidului.

Cerințele informaționale pentru scenarii operaționale vizează capacitățile de asigurare a datelor, comunicațiilor și colaborării, precum și a mijloacelor specifice care pot facilita succesul în orice scenariu. În acest sens, trei elemente ocupă loc central în toate tipurile de scenarii: managementul informațiilor; capacitățile informaționale pentru comanda și controlul operației; cercetarea, supravegherea și recunoașterea (ISR). Combinarea acestor trei cerințe conduce, în opinia unor analiști americani, la constituirea „capabilității informaționale pentru operație”¹⁹.

Aptitudinea comandanților de a organiza și gestiona informațiile și resursele a fost limitată de probleme interdependente, cum ar fi: claritatea, accesul și flexibilitatea, pentru că există o fractură între capacitatea de a gestiona informațiile necesare operației și protecția informațiilor de nivel operațional. Tehnicile de management informațional trebuie dezvoltate, pentru a asigura facilități esențiale utilizatorului, în scopul descoperirii datelor și serviciilor, înțelegerii și utilizării informațiilor și colaborării cu alți utilizatori.

Totodată, în domeniul comenzii și controlului există disfuncții în activitățile asociate colectării și managementului informațiilor. Neajunsurile se

regăsesc în incapacitatea fundamentală de a sesiza, înțelege și influența unele probleme esențiale, precum: lărgimea benzii de frecvențe la dispoziție, managementul ISR și partajarea informațiilor cu partenerii de coaliție.

De asemenea, s-a mai constatat și incapacitatea de a accesa sau fuziona datele ISR (care, în cele mai multe cazuri, se prezintă sub formă de imagini de la o gamă largă de senzori și rapoarte de la cercetarea umană). Se spune deseori că „fiecare soldat este un senzor”, ceea ce este fără sens, până când fluxul de informații nu va fi bidirecțional, iar rapoartele despre natura mediului înconjurător nu vor conține informații utile. Datele colectate pentru forțele tactice terestre sunt, prin natura lor, extrem de dezordonate. În operațiile din acest mediu, ambiguitatea, vulnerabilitățile și constrângerile de timp determină ca senzorii să transmită comandantilor date din ce în ce mai inexacte față de cazul operațiilor bazate pe platforme.

Capabilitatea informațională pentru operație, respectiv abilitatea de a gestiona informații și surse de informații în sprijinul comandantilor de la toate nivelurile, în orice tip de confruntare cu un adversar, se realizează pe baza unui sistem care cuprinde toate categoriile de forțe și mijloace din rețeaua informațională. Ea constă din integrarea mijloacelor, capacităților, aplicațiilor și bazelor de date care lucrează împreună pentru a se elabora decizii de înalt nivel calitativ și oportune în spațiul de luptă²⁰.

Ea cuprinde, de regulă, următoarele elemente: de execuție într-un stat major (analizii de informații, managerii de cunoștințe, experții de specialitate); o instruire temeinică în managementul informațiilor și capacităților care îl sprijină; instrumente specifice, tactici, tehnici și proceduri pentru comanda și controlul acestei noi capacități²¹, tehnici și proceduri care trebuie îmbunătățite pentru a ține pasul cu noile cerințe ale spațiului de luptă.

Militarilor trebuie să li se asigure asistență în gestionarea informațiilor critice, deoarece încă nu sunt realizate mijloacele de management informațional eficiente. De aceea, se recomandă ca acest set de abilități să fie realizat de analiști în informații supervizați de managerii de cunoștințe și experții de specialitate²². Este nevoie, deci, de manageri de informații care să colecteze, prelucreze și să stocheze informații pentru transmiterea lor părților interesate (cele mai recente și mai

importante informații). Aceștia trebuie să cunoască: cele mai relevante surse, experții de specialitate și să identifice cele mai bune practici, ceea ce înseamnă că trebuie să fie responsabili pentru calitatea și conținutul informațiilor. Totodată, aceștia ar trebui să fie consultanți pentru organizarea cunoștințelor și pentru a se asigura că informațiile colectate sunt generate în mod sistematic, în baza de date. Ei trebuie să sprijine acțiunile de cercetare în timp real sau aproape real și să elaboreze studii și previziuni pe termen lung²³.

Iată de ce, considerăm noi, se impune crearea a trei niveluri distincte. Pe primul nivel sunt *analizii în informații*, foarte apropiați de militarii care luptă, care răspund, caută răspunsuri și anticipează întrebările comandantilor, cerințele operaționale și diseminează informațiile critice către combatanți, atât în pregătirea / repetiția pentru misiune, cât și, în timp real, pentru sprijinul misiunii²⁴. Ei trebuie să fie integrați în unități și mari unități, să înțeleagă integral misiunea și obiectivele unității, să facă parte din echipele de luptă, să aibă acces la informații clasificate și să controleze rețeaua de persoane necesară obținerii de informații și executării cercetării. În plus, este nevoie ca aceștia să difuzeze informații către presă în teatrul de operații, să acționeze ca ofițeri de legătură cu forțele coaliției și să asigure managerii de cunoștințe cu analize privind valoarea informațiilor, precum și rapoarte după desfășurarea acțiunilor de luptă²⁵.

De asemenea, sunt necesari managerii de cunoștințe, ca responsabili pentru obținerea, organizarea, menținerea și partajarea cunoștințelor operaționale și tehnice, în operație și luptă, pentru a urmări obiectivele operaționale și realizarea unei înțelegeri exacte a acestora, prin colaborarea cu analiști în informații și utilizatori. Se înțelege că serviciile managerilor de cunoștințe trebuie distribuite către unități, în concordanță cu schimbarea situației operaționale și informaționale.

Este nevoie de experți de specialitate pentru deținerea de cunoștințe profesionale temeinice, realizarea de studii și analize detaliate specifice, care să ofere precizări și explicații managerului de cunoștințe, analiștilor de informații sau utilizatorilor, în funcție de situație. Ei pot proveni din orice sector de activitate, putând fi: profesori universitari, cercetători din laboratoare naționale, ingineri, specialiști din comunitatea de informații și specialiști militari. De mare importanță ar fi

realizarea și menținerea unei baze de date pentru experți, configurată prin utilizarea echipamentelor comerciale și a unor tehnologii comerciale (programele de calculator care permit utilizatorilor să editeze un site Internet, fiind descris drept „cea mai simplă bază de date care poate funcționa on-line”; un site Internet bazat pe un jurnal cu comentarii ale utilizatorilor, focalizate pe o zonă cu subiecte speciale; tehnologiile de colaborare care permit schimbul de idei, documente și date)²⁶.

Din cele expuse, până aici, rezultă că se impune definirea și precizarea în structura statelor majore a unei noi specialități militare.

În scopul utilizării integrale a potențialului operațiilor bazate pe rețea, comandanții trebuie să îmbunătățească comanda și controlul, pentru că deține controlul asupra informațiilor și infrastructurii aferente. Integrată în procesul de comandă și control, capacitatea informațională ajută comandanții să dispună de instrumentele necesare gestionării acțiunilor (tehnologia informației, Internetul, realitatea virtuală, accesul la calculatoare sau rețele de calculatoare, managementul capacității informaționale în sprijinul operațiilor/ acțiunilor de luptă). Pentru toate acestea trebuie un efort intelectual intens în direcția dezvoltării conceptelor informaționale referitoare la lupta/ operația viitoare, pregătirea comandanților în vederea asigurării dominației informaționale, direcționării acestora în elaborarea concepțiilor operațiilor și planurilor de urgență pentru lucrul cu rețele informaționale care au performanțe reduse.

Pentru asigurarea performanțelor generale ale oricărui sistem se impune dezvoltarea unui model, cu teste suplimentare și modificări impuse de simulare. Apoi, este nevoie de testarea punct la punct și controlul tehnic pentru evidențierea parametrilor tehnici și operaționali, precum și pentru înțelegerea riscurilor la adresa managementului informațional și stabilirea măsurilor de asigurare specifice²⁷.

Ca o primă concluzie, sunt necesare: tratarea capacității informaționale ca o armă de apărare a sistemului, asigurarea informațională pentru capacități critice care trebuie bine gestionate și o nouă strategie pentru implementarea tehnologiei informației din domeniul comercial.

De asemenea, teoreticienii militari trebuie să studieze corelația dintre militar și unitatea din care face parte acesta într-o manieră holistică, integratoare, deoarece orice militar trebuie să

aibă un scop (în caz contrar, militarul acela nu ar fi un militar adevărat), pentru care să-și utilizeze puterea minții, a spiritului și trupului nu numai în folos propriu, ci și pentru propășirea organizației sale militare.

În sens metafizic, această corelație nu poate fi percepută cu simțurile noastre, deoarece acest fenomen sociologic este rezultanta acțiunii unui număr mare de factori, dintre care câțiva sunt esențiali, o parte sunt principali, unii sunt secundari, iar alții neesențiali. Alături de cauzele principale (esențiale) care determină corelația, mai sunt și altele, neesențiale (secundare), greu de identificat și de măsurat, însă a căror influență (acțiune) cumulată poate determina substanțial modul de manifestare a corelației studiate.

De exemplu, între încadrarea cu personal (totalitatea salariaților unei unități) și rezultatele obținute de unitatea respectivă există o legătură directă, dar care nu este unică. În organizațiile militare, se manifestă nu numai relații determinate/ deterministe, ci și altele funcționale, atunci când relațiile dintre cauze și efecte se exprimă univoc, denumite relații de tip statistic și descrise de anumite legi statistice.

Termenul sau noțiunea de corelație exprimă legătura sau relația reciprocă dintre două, ori mai multe proprietăți/ caracteristici ale fenomenelor sau proceselor complexe. Dar legile sociale (care guvernează societatea umană) nu sunt obiective, ca legile naturii, și totuși, s-a constatat că și acestea acționează în afara voinței oamenilor.

Un asemenea demers necesită o echipă de cercetători, investigații laborioase și un timp îndelungat, ceea ce ne-a determinat să alegem o altă cale și ne vom folosi de unele cercetări, mai precis de rezultatele unor cercetări, și în primul rând cele ale lui Harrison Owen²⁸. Acesta a ajuns la concluzia că învățarea nu e altceva decât transformarea/ evoluția conștiinței, și, de aceea, rolul central al unei organizații militare, ca o comunitate a învățării, este de a facilita această creștere a conștiinței, atât a indivizilor, cât și a manifestării colective, ceea ce poate fi numită „conștiința organizației”.

Thomas Kuhn explică teoria sa (Structure of Scientific Revolutions), în care desfășurarea științei nu s-a produs linear, ci mai ales prin unele salturi de schimbare a paradigmatelor, ceea ce ar trebui să dea de gândit nu numai teoreticienilor militari, ci și comandanților și statelor majore.

Învățarea se produce în două feluri: învățarea normală și învățarea înaltă, care se practică atunci când se schimbă paradigmele. Învățarea normală are loc între două paradigme și constă în lămurirea conceptelor și teoriilor ce decurg din ultima paradigmă apărută.

În demersul nostru, am acceptat ideea că învățarea înseamnă transformare, rolul organizațiilor de învățare fiind de a facilita această transformare (evoluția conștiinței).

În continuare, este nevoie ca și comandantii să poată explica treptele conștiinței sau nivelurile conștiinței, în corelație cu procesul de învățare, urmând cu atenție modul cum se dezvoltă spiritul omului, respectiv al militarului. Fiecare dintre noi are minte, spirit și conștiință, prin care se deosebesc ființele umane de celelalte ființe de pe Terra. Militarii pot avea spiritul de echipă și conștiința de echipă, dar mai utilizată și mai pe înțelesul nostru se pare că este expresia / sintagma de spirit de echipă.

Harrison Owen spune că orice spirit evoluează de la corp, ajunge la stadiul de minte, ca manifestare a spiritului, în care omul găsește cuvintele potrivite pentru a defini realitatea și a gândi / a raționa. Dar, în acest stadiu, omul nu înțelege tot ceea ce-l înconjoară, căci mintea sa are limite. Pentru a depăși această limită, este nevoie de evoluție către următoarea transformare a omului în intelect, care ne dă puterea de a fi conștienți de calitatea gândirii noastre. Intelectul este, de fapt, o formă de manifestare a spiritului ca ființă rațională, care meditează, care reflectă, care există într-un corp și are gânduri și care are capacitatea de a se mișca dincolo de gândurile de moment spre un viitor imaginat (de înțelepciune). În această etapă, a spiritului ca intelect, autocunoașterea este prezentă, dar pericolul este acela că noi tindem să rămânem încuiați în acel eu – înțeles ca intelect, adică noi suntem prea mult în capetele noastre, în defavoarea relației noastre cu corpul și mintea noastră. În această stare, omul tinde să separe corpul de minte și apoi îi este foarte greu să le adune împreună din nou²⁹.

În stadiul de suflet, spiritul le integrează pe ambele (mintea și corpul) și, de aceea, Owen consideră că sufletul este spiritul care se manifestă ca integrator al corpului (trupului), minții și intelectului. Dar, tot el spune că ar fi bine ca acest spirit (cu tot cu trup, minte și intelect luate împreună) să se ridice și să se înalțe spre cer pentru

a deveni spirit cu adevărat, astfel încât să nu fie limitat la „acum și aici” și să privească dincolo de timp și spațiu. Unii numesc această scânteiere inspirație (a fi în spirit), dar Owen o numește „ca fiind orice noi putem fi - care este spirit”³⁰.

De aceea, a și apărut ideea că „omul nu este ceea ce este, ci ceea ce crede el că este”. Unitățile pot fi privite/considerate și ca o evoluare/dezvoltare/ transformare a cuantumului de conștiință sau a spiritului. Deja ne este familiară expresia de spirit organizațional, dar Owen introduce expresia: „învățarea organizațională ca evoluție a conștiinței” (“**Organizational Learning as the Evolution of Consciousness**”). Există o analogie perfectă între stadiile militarului sau stări ale conștiinței (spiritului) și stările unității (organizației militare).

Folosind cuvintele pentru a defini ce face organizația militară, aceasta devine *înțelegătoare*, în sensul că toate lucrurile sunt așezate pe rafturi, și când un militar cere o mitralieră, magazionierul (șeful de depozit) *înțelege* și-i dă aceluia exact ceea ce a cerut.

În acest stadiu, cei din unitate nu înțeleg de unde vin mitralierele, dar ei vor găsi imediat ce li s-a cerut. Totul va merge bine cât timp cuvintele coincid cu realitatea, dar când se produce o schimbare, este necesară înțelegerea, adică să se meargă dincolo de cuvinte, la rădăcina lor (în trecut) și la potențiala lor aplicare (în viitor)³¹.

Organizațiile proactive sunt nu numai raționale, ci și capabile de a planifica (într-un viitor imaginat). Prin analizele care le fac, ele înțeleg ce înseamnă procesele, lucrurile și fenomenele, întrucât au manageri raționali, care fac planuri strategice și concep structuri. În acest stadiu organizațional, există o logică pentru orice și toate acțiunile și activitățile sunt logice. Organizația aceasta va funcționa foarte bine atât timp cât lumea rămâne așa cum era înțeleasă de oamenii organizației. Dacă lumea se schimbă, logica organizației nu mai are sens, pentru că organizația a uitat de cetățeni, de nevoile acestora, de transformarea lor, de parcă organizația ar fi creat lumea, și nu invers. Ca urmare, există, în acest stadiu, două posibilități pentru organizație: dezvoltarea ei sau evoluția spre un nivel superior, care înseamnă organizația interactivă. Aceasta, zice Owen, este manifestarea spiritului care nu trăiește doar pur și simplu într-o lume a raționalității și abstractului, ci interacționează cu lumea și inventează și distruge structuri pentru a se corela cu

Nr. crt.	Stadiile de evoluție ale:	
	Organizației	Individului
5.	<i>Organizație inspirată</i>	<i>Spirit</i>
4.	<i>Organizație inter-activă</i>	<i>Suflet</i>
3.	<i>Organizație pro-activă</i>	<i>Intelect</i>
2.	<i>Organizație plină de înțelegere</i>	<i>Minte</i>
1.	<i>Organizație reactivă</i>	<i>Trup (Corp)</i>

Figura nr. 1

Corelațiile dintre treptele de evoluție ale organizațiilor și individului

acea lume schimbătoare. Deci, organizația trebuie să găsească o cale, dintr-o mulțime posibilă, pe care s-o aleagă sau s-o inventeze pentru a interacționa cu lumea. Această organizație va avea încă o formă, o structură și mai trebuie să evolueze mai departe către stadiul de organizație inspirată, în care timpul nu mai este atât de important, iar performanța întrece/depășește capacitatea tehnică, ceea ce înseamnă că este *inspirată*. Putem vedea aceasta în performanța unei orchestre simfonice, când aptitudinile/priceperile tehnice se transformă în muzică pură, sau când o echipă de cercetare depășește posibilitățile ei așteptate (tradiționale, normale) și zboară (își ia zborul) la înălțimea ideilor și realităților la care nu s-ar fi putut nici măcar gândi înainte. În mod asemănător se petrec lucrurile și în cazul organizației militare, atunci când aptitudinile militarilor și priceperile lor tehnice ridică organizația la performanțe nebănuite până atunci și se transformă în succese răsunătoare în teatrele de operații.

Într-un asemenea moment, spune Owen, într-un mod în care cunoștințele raționale nu ne-ar fi permis niciodată, constatăm că aceasta e calea care trebuie urmată și adăugăm noi, pe această cale trebuie să meargă și procesul de transformare militară.

Relația dintre manifestările spiritului individual și organizațional este mai mult decât analogă, fiind chiar corelativă, după cum afirmă Owen. El spune că noi suntem și devenim ceea ce suntem, în relație directă cu organizațiile din care facem parte, adică, organizațiile militare reflectă starea evoluționară a indivizilor care fac parte din acestea. Corelațiile dintre manifestările spiritului individual și organizațional se prezintă ca în tabloul conceput de Owen (Figura nr. 1).

O organizație care a atins stadiul de *proactivă* (nivelul proactiv) este locul familiar pentru indivizii care există la nivelul de intelect (nivelul

spiritual de intelect). De regulă, fiecare dintre indivizii acelei organizații este un intelect, adică a ajuns la stadiul de dezvoltare de *intelect*. Unele organizații vor fi provocate și puse sub semnul întrebării de câte un individ care se manifestă ca suflet (care a ajuns la faza de evoluție a spiritului corespunzătoare sufletului), dar va fi trasă înapoi de unii indivizi de nivel minte sau de nivel corp (trup). Dacă un militar de nivel intelect are șansa să fie admis într-o organizație interactivă, atunci el va fi provocat să se ridice la nivel de suflet și chiar va fi ajutat de organizație pentru a evolua.

Prin urmare, transformarea (evoluția) organizației militare și transformarea individuală (individului) nu sunt în relație de subordonare, primul-secundul, ci sunt în corelația „amândoi împreună și toți în același timp”. Punând în discuție faptul că militarii trebuie să se transforme, ca indivizi, înainte de a putea transforma organizația din care fac parte înseamnă că pierdem din vedere esențialul. Iar esențialul este că organizațiile militare și indivizii din compunerea acestora se vor transforma, respectiv, vor evolua împreună sau nu vor evolua deloc.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 **Information Management for Net-Centric Operations**, Defense Science Board, Volume II, Washington, D.C., 2007, pp. 7-9.

2 Visarion NEAGOE, Forțele Terestre pe calea transformării și modernizării, Revista de Științe Militare, Nr.1(12), Anul VII, 2007, p.40.

3 Ibidem, p. 43.

4 Ibidem, p.42.

5 Thomas L. McNAUGHER, The real Meaning of Military Transformation. Rethinking the Revolution, Foreign Affairs, January/February 2007, Volume 86, Number 1, p.140.



- 6 Ibidem.
7 Ibidem, p.142.
8 Visarion NEAGOE, op. cit. , p.41.
9 Ibidem, p.41.
10 Ibidem, p.44.
11 Thomas L. McNAUGHER, op. cit., p.143.
12 Ibidem.
13 Visarion NEAGOE, op. cit., p. 40.
14 **Strategia de Securitate Națională a României**, București, 2001, pp. 9-11.
15 Gruia TIMOFTE, Implicațiile operațiilor bazate pe rețea asupra managementului informațiilor, Revista de Științe Militare, editată de Secția de Știință Militară a Academiei Oamenilor de Știință din România, Nr.2, Anul VII, 2007, p.43.
16 Knowledge Systems for Coalition Operations, Second International Conference, Toulouse, Franța, 2002, pp. 22-23.
17 Gruia TIMOFTE, op. cit., p.43.
18 Ibidem, p. 44.
19 Ibidem, p. 32.
20 CHAMPOUX P., TRUDEL M., THIBAUT G., A Learned Knowledge Warehouse to Support the Army Knowledge Management Command-Centric, RTO IST Symposium on “**Military Data and Information Fusion**”, Praga, 2003, pp. 224- 225.
21 Gruia TIMOFTE, op. cit., p. 46.
22 Ibidem, p. 44.
23 Ibidem, p.45.
24 Ibidem.
25 WINKLEROVA Z., Ontological Approach to the Representation of Military Knowledge, RTO IST Symposium on „Military Data and Information Fusion”, Praga, 2003, p.18.
26 Gruia TIMOFTE, op. cit., p. 45.
27 Ibidem, p. 46.
28 Harrison OWEN, Learning as transformation, [http:// www.context.org](http://www.context.org)
29 Ibidem.
30 Ibidem.
31 Ibidem.

Colonelul (r) prof. univ. dr. ing. Eugen SITEANU (esiteanu@yahoo.com) este absolvent al Colegiului Național de Apărare și al Academiei Tehnice Militare, profesor titular la Academia Comercială Satu Mare și profesor asociat în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. A publicat numeroase lucrări de specialitate în domeniile: management, logistică, fiabilitate, mentenanță, securitate națională, strategie și artă militară.

CONSECINȚELE NEFASTE ALE RĂZBOIULUI ÎMPOTRIVA TERORISMULUI

Dr. Jan EICHLER

Terorismul internațional reprezintă un fenomen complex, omniprezent și cea mai gravă amenințare din lume. Răspunsul nostru la această amenințare pare să nu fie cel adecvat. Rezultatele de până acum ale luptei nu sunt cele estimate la declanșarea „războiului global” împotriva terorismului internațional. Se pare că este necesar să ne adecvăm metodele de luptă împotriva acestei amenințări.

Cuvinte-cheie: amenințare, terorism global, reacție directă, consecințe.

Toți suntem de acord că terorismul reprezintă amenințarea cea mai gravă și cea mai neliniștitoare a lumii debutului secolului XXI. În schimb, suntem foarte departe de un consens în ceea ce privește metodele de luptă împotriva acestei amenințări. Există numeroase diferențe în răspunsurile la întrebările cruciale discutate la toate nivelurile: care este caracterul amenințării terorismului global, care sunt motivațiile sale și care ar trebui să fie reacțiile noastre.

Cum să caracterizăm amenințarea terorismului global?

De unde vine această amenințare, care sunt rădăcinile sale determinante? Primul răspuns la această întrebare poate fi acela că este vorba de atacuri ale Forțelor Răului împotriva Forțelor Binelui, a progresului social, politic și intelectual. Acest răspuns este propriu celor care împărtășesc convingerea că sfârșitul Războiului Rece era victoria „hard line policy” a Președintelui Reagan. Este simbolic că nimeni dintre ei nu se dovedește capabil să dea răspunsul la întrebarea de ce Ben Laden a luat ca țintă SUA, când există suficiente state apreciate ca nereprezentând răul și care au

multe lucruri comune cu acestea. De exemplu, Suedia: o țară bogată, foarte deschisă și feminizată (femeile sunt majoritare în parlamentul suedez), cu o puternică industrie de armament orientată spre export și, mai întâi, o țară majoritar protestantă, ca SUA. Răspunsul este clar ca bună ziua: Suedia nu susține Israelul împotriva palestinienilor, ea nu este partener strategic nici al Arabiei Saudite, nici al Pakistanului, ea nu a avut niciodată bazele sale militare în lumea islamică.

Care sunt motivațiile terorismului actual?

G.W. Bush, T. Blair, J.-M. Aznar, V. Havel (fost președinte ceh, unul dintre semnatarii Scrisorii celor opt din 30 ianuarie 2003) sau M. Heisbourg¹ împărtășesc convingerea că teroriștii contemporani sunt motivați de ura față de valorile lumii occidentale. Ei spun că teroriștii ne detestă pentru ceea ce suntem. În schimb, Francis Fukuyama², John Ikenberry³, George Perkovich⁴ și alții acceptă că teroriștii detestă America și aliații ei pentru ceea ce fac în lumea islamică: indiferența vis-à-vis de palestinieni, susținerea activă a regimurilor autoritare, corupte și discreditate, consecințele nedrepte ale globalizării economice și, mai recent, ocuparea Irakului.

Nu este vorba deloc de debateri academice. Dimpotrivă. Primul răspuns reflectă convingerea că terorismul contemporan reprezintă o amenințare existențială, o amenințare care nu depinde de comportamentul nostru pe scena internațională. De unde vine concluzia că conflictul între Occident și lumea islamică va dura foarte mult timp. Al doilea răspuns este mai optimist: terorismul constituie o amenințare generată de comportamentul SUA și al aliaților lor cei mai fideli. Aceasta înseamnă că o astfel de amenințare poate fi slăbită, dacă nu

stăpânită, în cazul schimbării comportamentului SUA și a aliaților lor cei mai fideli în lumea islamică.

Cum să se acționeze?

Care sunt posibilitățile de a face față acestei amenințări urgente și neliniștitoare? Reacțiile Administrației Bush sunt, de la început, marcate prin omiterea sau nonrespectul caracteristicii fundamentale a terorismului ca strategie indirectă. În acțiunile teroriștilor, nu este vorba niciodată de o linie directă, cum este cazul unui război clasic sau al reglementării de conturi între bandele de răufăcători. Este vorba de un triunghi format de trei actori principali⁵. Primul dintre ei este expeditorul, adică organizația teroristă care se bate pentru un lucru concret. Al doilea actor se numește destinatar (Bush, Aznar, Blair), căruia teroriștii vor să-i influențeze deciziile și comportamentul, după atacurile nemiloase ce simbolizează un mesaj categoric și irevocabil. Iar triunghiul se transformă într-un pătrat, în momentul reacției destinatarului. Și aceasta este exact aici, unde rezidă rădăcinile problemelor lumii de după 11 septembrie 2001.

Reacția directă are o strategie nondirectă și consecințele sale

Pentru a concretiza funcționarea pătratului strategiei indirecte, se poate reveni la 11 septembrie 2001. Un mic grup terorist a reușit să evite toate sistemele sofisticate ale celei mai puternice țări din lume și să-i producă pierderi extraordinare și, înainte de toate, umilinte. Acesta a fost mesajul clar al șefului de la Casa Albă, care, după mai multe săptămâni de ezitări, a luat decizia de a răspunde direct, prin operațiuni militare spectaculoase. Dacă primul său răspuns direct, adică loviturile date Afganistanului, era legal (avea mandatul Consiliului de Securitate al ONU) și legitim (ducea la răsturnarea unui regim teocratic, ce a transformat Afganistanul în baza sa militară și ostatecul său), al doilea, adică Operația Libertate irakiană, era contrariul său, în cele două dimensiuni. Din această cauză, se poate caracteriza ca o greșală strategică cu consecințe globale.

Răspunsul direct, numit de G.W. Bush război împotriva terorismului, a transformat Irakul într-o țară-magnet pentru islamiștii cei mai violenți și ireconciliabili din lumea întreagă. Și, ceea ce este și

mai grav, a transformat țările participante la Coaliția militară împotriva terorismului internațional în ținte facile ale atacurilor teroriștilor.

Madrid și Londra, ca memento - foarte dramatice, au confirmat din nou că terorismul nu este o linie directă, ci un pătrat. La Madrid, 11 martie 2003, expeditorul și-a arătat în fața întregii lumi capacitățile de a pedepsi guvernele proamericane și de a influența rezultatele alegerilor. Zapatero, departe de a fi un favorit incontestabil al campaniei electorale, a câștigat alegerile din Spania grație minciunilor colosale ale predecesorului său și promisiunii sale de a retrage soldații spanioli din Irakul ocupat. După ce a înlocuit destinatarul mesajului teroriștilor, el a făcut ceea ce a promis. În plus, el a schimbat atitudinea țării sale vis-à-vis de procesul integrării europene, ceea ce a pus capăt existenței axei Madrid – Varșovia, simbol al refuzului categoric al aprofundării Uniunii Europene. Reacția destinatarului a depășit, poate, chiar așteptările inițiale ale expeditorului!

Atacurile teroriste de la Madrid și Londra l-au împins pe Christof Chaboud⁶, șeful luptei antiteroriste din Franța, la o concluzie foarte neliniștitoare: războiul împotriva terorismului a declanșat logica luptei totale a islamismului radical contra Occidentului, o luptă care ar putea dura decenii. La rândul său, Lawrence Freedman⁷ este și mai dramatic atunci când ne avertizează că strategia războiului împotriva terorismului ar putea să se soldeze cu declanșarea unei gherile de lungă durată la nivel global.

Războiul împotriva terorismului declanșat în Irak, deci, a deschis frontul european al terorismului global. El se manifestă ca o apropiere puternic contradictorie. Ulrich Beck⁸ are dreptate în totalitate când spune că războiul împotriva terorismului a condus la o diseminare a actelor teroriste și este acompaniat de ceva ce încă nu s-a produs, dar care poate să se producă în orice moment ales de teroriștii avizi de răzbunare.

Concluzie

Doi ani și jumătate ce s-au scurs după sfârșitul oficial al celei de-a doua operațiuni militare a războiului împotriva terorismului au relevat marele eșec al engineering-ului social care vroia să schimbe Irakul și „Marele Orient Mijlociu“ cu imaginea viziunii neoconservatoare a lumii celui de al XXI-lea secol. Bilanțul actual al punerii în



TERORISM. RĂZBOI ÎMPOTRIVA TERORISMULUI

operă a acestei strategii este marcat de consecințele negative, nefaste și semnificativ neliniștitoare. Folosind limbajul medicilor, se poate spune că războiul împotriva terorismului, departe de a rezolva problemele cruciale ale epocii noastre și de a o vindeca de maladiile sale latente, se limitează înaintea de toate (dacă nu doar) la simptomele cele mai vizibile și aduce remedii ale căror efecte se manifestă prin deteriorarea cronică a stării de sănătate a bolnavului care nu este altcineva decât planeta noastră. A sosit clipa pentru a face un diagnostic complex și corecții substanțiale în procesul de vindecare pe termen lung.

Traducere și adaptare Petre DUȚU

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 François HEISBOURG, președintele Institutului Internațional de Studii Strategice din Londra, „Ei ne atacă nu pentru ceea ce noi facem, ci pentru ceea ce suntem“, *Le Monde*, 15 iulie 2005.

2 Francis FUKUYAMA, *The Neoconservative Moment*, *The National Interest*, Summer 2004.

3 John IKENBERRY, *The End of the Neo-Conservative Moment*, *Survival*, vol.46, no.1, Spring 2004.

4 George PERKOVICH, *Giving Justice Its Due*, *Foreign Affairs*, July/August 2005, Vol. 84.

5 Harry HENDERSON, **Terrorism.**

6 *Le Monde*, 12.7.2005.

7 Lawrence FREEDMAN, **Deterrence**, Cambridge, Polity Press, 2004.

8 Ulrich BECK, *War Is Peace: On Post – National War*, *Security Dialogue*, Vol. 36/1.

Dr. Jan EICHLER (eichler@iir.cz) este cercetător la Institutul de Relații Internaționale din Praga și autor a numeroase lucrări și articole despre securitatea națională, securitatea internațională și terorismul internațional.

DE LA IDEOLOGIE LA GEOPOLITICĂ. RELAȚIILE RUSO-AMERICANE ÎN EPOCA ULTERIOARĂ RĂZBOIULUI RECE

Emanuel COPILAȘ

Implozia Uniunii Sovietice, care a urmat revoluțiilor est-europene din 1989, a anunțat o reconfigurare geopolitică majoră a lumii. Federația Rusă, deși slăbită de intensa confruntare ideologică din a doua jumătate a ultimului secol, este nerăbdătoare să recâștige ceea ce consideră a fi poziția pe care o merită pe scena internațională. Crucială pentru atingerea acestui scop este relația pe care Moscova o cultivă cu fostul său inamic, superputerea americană. Lucrarea de față încearcă să evalueze, focalizându-se în special asupra ultimei decade, momentele de referință ale acestei relații.

Cuvinte-cheie: cooperare strategică, război împotriva terorismului, geopolitica hidrocarburilor, dezacorduri privind securitatea, extinderea NATO.

1. Restructurare post-imperială și opulență hegemonică. Relațiile ruso-americane la începutul secolului XXI

În binecunoscuta sa lucrare **Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice**, Zbigniew Brzezinski identifică trei etape prin care a trecut Rusia în ultimul deceniu al secolului XX, care au reprezentat practic tot atâtea încercări de remodelare a politicii externe a statului rus în funcție de prioritățile geopolitice și geoeconomice imediate, dar și în funcție de modul în care Rusia percepea relația sa cu Occidentul.

Prima etapă, cea a „parteneriatului strategic avansat”¹, implica, în optica rusească, strânsa colaborare cu SUA, în vederea menținerii unei ordini mondiale bipolare, și, în același timp, obținerea de ajutor economico-financiar american pentru reformele economice, sociale și administrative atât de necesare Federației Ruse, ajutor a cărui inițiativă o avusese partea americană.

Nereușind să treacă de inerția perioadei sovietice, în acest parteneriat, Rusia se percepea pe sine ca un membru egal cu America, iluzia fiindu-i însă spulberată odată cu ezitarea americană de a o include în NATO.

Pe acest fundal al dezamăgirii provocate de atitudinea Occidentului, Rusia se reorientează treptat spre controlul spațiului fostei Uniuni Sovietice, încercând să mențină republicile care își declaraseră independența la începutul anilor '90 pe propria orbită geopolitică. Această etapă, cea a „vecinătății apropiate”, poate fi interpretată ca un recul al ambițiilor globale ale Moscovei și, totodată, ca o reactualizare a mefienței Kremlinului la adresa SUA. Acum are loc și o redescoperire a eurasiatismului, o orientare teoretică apărută la începutul secolului XX, care concepea Rusia ca „un spațiu aparte, ancorat între cele două continente, dar având o identitate precisă, inconfundabilă”², și misiunea de a fi un liant nu numai geografic, ci și cultural sau spiritual între Europa și Asia. Noul stat rus a eșuat și în această etapă, nedeținând forța politică și seducția economică necesară resatelitizării „vecinătății apropiate”.

În fine, cea de-a treia etapă este concretizată prin încercarea de a realiza un triumf geopolitic care să includă Rusia, Iranul și China, cu scopul de a contrabalansa ceea ce începuse să se numească „hegemonia” americană. Toate aceste etape pot fi înțelese ca o amplificare treptată a animozităților Rusiei față de SUA, animozități alimentate și de eșecul reformelor economice ruse, care au creat un sentiment de instabilitate și un reviriment al naționalismului xenofob, dar și de prezența americană tot mai consistentă în arealul geopolitic al defunctei URSS. Această a treia etapă părea că a ajuns la final după atentatele teroriste din septembrie 2001. Atunci, dând dovadă de prezență de spirit și reale aptitudini diplomatice, Putin și-a

declarat solidaritatea, simpatia și suportul față de poporul american, fiind primul șef de stat care l-a contactat pe președintele Bush Jr. în urma acestui eveniment.³

2. Campania globală împotriva terorismului și noua consonanță geopolitică dintre foștii protagoniști ai Războiului Rece

Au existat o serie de motive concludente care să ofere consistență gestului făcut de președintele rus. Unul dintre ele ar fi amenințarea ideologică pe care Islamul o exercită asupra fostelor republici sovietice din Asia Centrală și Caucaz și riscul destabilizării geopolitice a spațiului ex-sovietic pe care această amenințare îl conține: „De zece ani (1992-2002), fostele republici sovietice din Asia Centrală, dintre care unele sunt legate de Moscova prin acorduri în domeniul apărării, erau ținta unor atacuri întreprinse de mișcări islamiste care, începând cu anul 1992, au căutat să profite de vidul ideologic creat prin prăbușirea Uniunii Sovietice, încercând să înlocuiască defuncta doctrină comunistă cu fundamentul religios. (...) Agitația se întindea până în Caucaz, unde grupări wahhabite⁴, susținute și antrenate de rețelele lui bin Laden, încercau să înființeze un emirat islamic...”⁵

Războaiele din Cecenia au fost un alt factor determinant pentru apropierea ruso-americană. Primul conflict cu republica din Caucaz a început în 1994, având la bază o dispută legată de construcția unui oleoduct care ar fi urmat să transporte petrol din perimetrul Mării Caspice, tranzitând teritoriul Ceceniei independente, înspre Occident. Moscova deținea avantajul geopolitic de a controla accesul la importante resurse energetice din perimetrul caspic, majoritatea zăcămintelor aflându-se pe teritoriul fostelor republici sovietice; orice rută de transport a hidrocarburilor caspice înspre Europa sau SUA tranzita teritoriul Federației Ruse, care putea astfel să obțină taxe consistente și, implicit, beneficii politice de pe urma acestei poziționări geo-economice favorabile. Mai puțin în cazul Ceceniei. Micul stat caucazian își declarase independența în 1991 și, deși acest act a fost considerat ilegal de către Moscova (Cecenia nefiind considerată de Constituția sovietică o republică federală complet suverană și având drept de secesiune), nu s-a întreprins nimic concret în vederea anulării sale.⁶

Primul război ruso-cecen a debutat în 1994 și s-a finalizat într-un mod decepționant pentru partea

rusă. Acordul de pace încheiat în 1996 prevedea măsuri de ajutorare pentru reconstrucția Ceceniei, a cărei independență nu era încă recunoscută, urmând să fie decisă prin referendum în 2001, dar și achitarea unei taxe consistente (depășind suma de 90 milioane dolari pe an), care urma să fie plătită de Kremlin pentru tranzitarea teritoriului cecen de către oleoductul care rămânea astfel în posesia Rusiei.⁷ Cecenia trebuia să ofere, în schimb, stabilitate politică și securizarea rețelei de transport a petrolului; eșecul la aceste capitole și manifestarea unui comportament belicos la adresa unei republici vecine⁸ au oferit motivația necesară Rusiei de a relua ostilitățile în 1999.

Primul-ministru Vladimir Putin a fost principalul susținător politic al reluării conflictului ruso-cecen. Amintirea eșecului suferit în 1996 în fața micii republici caucaziene, combinată cu necesitatea stabilizării zonei pentru a o face profitabilă din punct de vedere economic a contribuit la luarea acestei decizii.⁹ Kremlinul a legitimat resurgența conflictului, susținând că mafia cecenă a petrolului contribuie masiv la finanțarea activităților teroriste, la creșterea criminalității și la destabilizarea politică a zonei.¹⁰

Atentatele din 2001 împotriva Statelor Unite și campania declanșată ulterior de acestea împotriva terorismului au oferit o oportunitate nesperată noului președinte rus de a continua, într-un mod justificat de umbrela luptei antiteroriste, războiul cu Cecenia. În plus, Rusia putea profita de alianța circumstanțială cu America pentru a beneficia de cheltuielile militare și logistice ale acesteia, făcând astfel „economii”.¹¹ Brzezinski opinează că Moscova a presupus și alte avantaje care ar putea rezulta din parteneriatul ruso-american: consolidarea propriei poziții în raport cu Beijingul, un jucător geopolitic tot mai important pe scena eurasiatică, posibilitatea de a-și ranforșa sfera de influență în spațiul ex-sovietic, și, nu în ultimul rând, șansa de a recanaliza ostilitatea tradițională a Orientului Mijlociu vis-à-vis de Rusia asupra Statelor Unite.¹²

Reducerea costurilor de exploatare a hidrocarburilor, prin cooptarea Americii, și oportunitatea de a atrage capital occidental au reprezentat un alt motiv identificat de Putin în favoarea apropierei ruso-americane. Avantajele Statelor Unite și Occidentului, în general, ar fi fost la rândul lor substanțiale: „Foarte concret, Rusia putea ajuta țările occidentale în două feluri:

împiedicând țările OPEC să dicteze cursurile, pentru a menține prețul petrolului la un nivel rezonabil; eliberând Statele Unite de dependența lor prea puternică față de monarhiile din Golf.¹³

Putin a permis amplasarea unei baze militare americane în Uzbekistan¹⁴ și a renunțat atât la „baza navală din Cam Ranh” (Vietnam), cât și la „importanta stație de ascultare de la Lourdes, din Cuba, două vestigii ale Războiului Rece”¹⁵, pentru a sublinia încă o dată ferma sa dispoziție în favoarea unui parteneriat durabil între Rusia și America. Acest parteneriat putea reprezenta, în funcție de reciprocitatea americană, doar o fază inițială într-un proces geopolitic mult mai amplu: „Sunt posibile și alte forme mai importante de cooperare a Rusiei cu participanții la operațiunea antiteroristă. Amploarea și natura acestei operații vor depinde direct de nivelul general și de calitatea relațiilor noastre cu aceste țări, precum și de înțelegerea reciprocă în lupta contra terorismului internațional.”¹⁶

În fine, pentru Pierre Lorrain, un ultim factor care a facilitat apropierea dintre foștii protagoniști ai Războiului Rece după 2001 rezidă în experiența formativă europeană a lui Vladimir Putin și în atitudinile prooccidentale ale acestuia.¹⁷ Chiar dacă Putin are sau nu afinități față de cultura europeană, germană în special, opțiunea sa pentru intensificarea relațiilor cu Occidentul „a fost luată pe baza realismului, pragmatismului și interesului reciproc.”¹⁸ Fostul membru al KGB regretă dezmembrarea Uniunii Sovietice, pe care o consideră „cea mai mare catastrofă geopolitică din secolul XX”¹⁹, și aspiră să readucă Rusia în prim-planul relațiilor internaționale. Acest deziderat reprezintă, după cum voi încerca să argumentez pe parcursul acestei lucrări, principala forță motrice a politicii externe ruse la începutul secolului XXI.

3. Al doilea Război din Golf și demantelarea alianței ruso-americane

2003 poate fi considerat anul care marchează fracturarea parteneriatului dintre Federația Rusă și Statele Unite, concomitent cu o glacializare tot mai pronunțată a relațiilor politice dintre cele două țări. Care sunt cauzele noii turnuri geopolitice?

Motivul principal al acestui deznodământ îl reprezintă imposibilitatea obținerii unui consens în ceea ce privește problema irakiană și decizia „unilaterală” a SUA de a începe al doilea război

din Golf înainte de a obține consimțământul celorlalți membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU.²⁰ Relațiile dintre Washington și Saddam Hussein fuseseră tensionate încă de la sfârșitul conflagrației din 1991, având o escală conflictuală și în 1998. Odată ce Irakul a fost declarat, după 2001, de către administrația Bush Jr., ca principala pepinieră a terorismului mondial, și opinia publică americană a fost sensibilizată mediatic pentru a accepta și susține acest tip de discurs²¹ –, divergența dintre percepția americană asupra situației și percepția Kremlinului și a unor state importante din componența Uniunii Europene a început să se amplifice. „La începutul primăverii anului 2003, Rusia, în înțelegere cu Franța, s-a opus ferm rezoluției americane prezentate la ONU, care deschidea calea războiului din Irak.”²²

Poziția Moscovei a părut cel puțin insolită în raport cu eforturile diplomatice depuse în ultimii ani pentru consolidarea parteneriatului ruso-american; se pare că Putin a optat pentru această soluție fiind convins, printre altele, de predicțiile elaborate de anumiți analiști americani, care anticipau un conflict de lungă durată cu Irakul, costisitor și susceptibil de a declanșa „explozia lumii islamice.”²³ Părerea analiștilor americani a avut însă o pondere relativ minoră în orientarea decizională a liderului de la Kremlin în raport cu motivațiile electorale care au subîntins acest gest. „Un studiu aprofundat a dezvăluit ostilitatea totală a opiniei ruse (peste 90%) față de utilizarea forței în Irak. În perspectiva alegerilor prezidențiale de la începutul anului 2004, Putin a hotărât să nu toarne gaz peste foc, evitând să alimenteze antiamericanismul oamenilor de rând.”²⁴

Aceași stratagemă a avut rezultate notabile și cu ocazia alegerilor legislative din decembrie 2003, când „partidul prezidențial”, Rusia Unită, a obținut o victorie decisivă, și, cooptând și forțele naționaliste, a reușit marginalizarea și caducizarea politică a grupărilor comuniste împreună cu cele liberale.²⁵

Pe lângă rațiunile electorale, care alimentau clivajul geopolitic Rusia-SUA, existau și factori de natură economică (interesele Moscovei relativ la resursele de petrol ale acestei țări se manifestaseră încă din perioada sovietică; tot atunci, vânzările de arme către Irak reprezentau de asemenea o importantă sursă de venit și de influență politică pentru Kremlin)²⁶, demografică și geopolitică. „Implicarea Rusiei în orice campanie împotriva

Irakului risca să aibă repercusiuni din partea propriei populații de douăzeci de milioane de musulmani – chiar dacă în mare măsură laică. Irakul a avut (de asemenea, și) un rol important de jucat în Orientul Mijlociu, ca una dintre puținele zone în care Rusia mai deținea o oarecare putere diplomatică – deși în mare măsură simbolică.²⁷

Cu toate că era ostilă conflictului, Moscova a manifestat o oarecare precauție în exprimarea nemulțumirilor, evitând să boicoteze planul american în cadrul Consiliului de Securitate al ONU, prin recursul la veto. Printre temerile rusești se numărau posibilitatea ca alte state adepte ale acestei metode să renunțe în ultimul moment, lăsând astfel Rusia „descoperită”, dar și estropierea influenței pe care Națiunile Unite o mai aveau încă în raport cu gigantul american. După colapsul sovietic, poziția noii Rusii ca membru permanent în Consiliul de Securitate reflecta o discrepanță accentuată relativ la influența și poziția geopolitică reală a acesteia. Federația Rusă nu se putea compara în termeni economici și politici cu defunctul URSS, al cărui loc în cadrul Consiliului îl preluase după 1991, și, de aceea, nu era dispusă să riște influența disproporționat de mare pe care o deținea în cadrul ONU.²⁸

Cu toate acestea, relațiile bilaterale dintre cele două state nu ajunseseră încă într-un punct critic. În mai 2004, președinții Bush și Putin semnează *Declarația comună asupra noii relații strategice ruso-americane*, prin care interesele și prioritățile comune în Orientul Mijlociu și Asia Centrală erau încă o dată afirmate.²⁹ Rațiunile care au subîntins gestul lui Putin de a continua, în ciuda disensiunilor nou apărute, politica Moscovei de apropiere față de Washington au constat, pe lângă temperarea amenințărilor economice, demografice și ideologice pe care spațiul islamic le exercita asupra granițelor sudice ale Rusiei, în ascensiunea intimidantă a Chinei în politica și economia mondială. Cu o economie de cinci ori mai puternică decât cea rusă și cu o populație de nouă ori mai mare (discrepanța demografică, în special, tinde să capete noi contururi, populația Chinei fiind într-o continuă creștere, comparativ cu scăderea demografică anuală, cuprinsă între 700 000 și 900 000 a etnicilor ruși, începând cu 1999)³⁰, o alianță ruso-chineză la începutul celui de al doilea mandat al lui Vladimir Putin „ar fi însemnat subordonare” pentru Moscova.³¹ Câțiva ani mai târziu însă, parteneriatul strategic sino-rus, deși departe de a-

eclipsa pe cel ruso-american, devine o variabilă tot mai importantă în ecuația geopolitică eurasiatică.

4. Ofensiva rusă și deriva americană: potențarea clivajului

Pe măsură ce politica externă a Washingtonului întâmpina tot mai multe dificultăți în Irak, sancționările Kremlinului, dublate și de o susținută creștere economică, deveneau tot mai ferme. Acuzate de a fi acționat fără a ține cont de opiniile și interesele partenerilor săi, de imperialism și încercarea de a destabiliza din punct de vedere economic spațiul ex-sovietic, în special Asia Centrală, af Statele Unite răspundeau criticând dur ceea ce percepeau ca fiind „resovietizarea” sau „neosovietizarea” Rusiei, dar și șantajele geoenergetice pe care aceasta le aplica frecvent fostelor republici sovietice din estul Europei care manifestau uneori un comportament disobedient (prooccidental). În plus, fragilitatea energetică a Europei și dependența progresivă a acesteia de gazul rusesc³³ reprezenta un nou factor de îngrijorare pentru conducerea de la Casa Albă.

Deși vizibilă cu adevărat de-abia din 2003, divergența ruso-americană din noul mileniu este situată de Andrew Jack cu doi ani mai înainte, și anume, la puțin timp după atentatele teroriste din septembrie 2001, când George Bush Jr. a anunțat că SUA se retrag din ABM (Anti Ballistic Missile),³⁴ tratat împotriva proliferării nucleare semnat în plin Război Rece (1968) de 68 de state.³⁵ Nemaiaivând nicio influență asupra comportamentului nuclear american, insecuritatea geopolitică a Moscovei începea să capete proporții.

Anii care au urmat au fost martorii degradării vertiginoase a relațiilor ruso-americane. Organizația de Cooperare Shanghai, fondată în 2001, și având ca principali protagoniști Rusia și China, pe lângă Uzbekistan, Kazahstan, Kirghizstan și Tadjikistan, capătă o importanță tot mai mare pentru Kremlin. Reorientarea asiatică a Moscovei coincide cu eliminarea bazelor militare americane din Asia Centrală, în același an. Astfel, amplasamentul militar al SUA în Uzbekistan, asupra căruia Putin își dăduse acordul în 2002, a fost desființat.³⁶

În timpul reuniunii G-8 din 2006 la Strelna, lângă Sankt Petersburg, an în care Rusia a deținut președinția acestei organizații, din care făcea parte din 1997, Putin nu a ezitat să afișeze ostentativ capacitatea geoenergetică a țării sale, principalul

resort al economiei și infrastructurii ruse în noul mileniu. Mai mult, a susținut că Rusia a fost neglijată ca partener de prim rang în soluționarea principalelor dileme de securitate globală, aceasta în condițiile în care ar dispune de cel mai însemnat arsenal nuclear din lume. „G-8 este un club care se preocupă (...) înainte de toate de problemele de securitate. Poate cineva să-și închipuie că soluționează problemele securității nucleare globale fără participarea celei mai importante puteri nucleare a lumii, Federația Rusă?”³⁷

Inițiativa americană de a construi un scut antirachetă care să tranziteze Polonia și Cehia și retragerea Moscovei, ca răspuns la planurile strategice ale SUA în Europa Centrală, din Tratatul Forțelor Convenționale Europene³⁸ au reprezentat cele mai importante evenimente geopolitice ale anului 2007. Principalul arhitect al scutului antirachetă, fostul secretar de stat Donald Rumsfeld prevedea amplasarea a „10 rachete de interceptare în Polonia și un radar (...) de 360 de grade în Republica Cehă.”³⁹ America justifică acest dispozitiv militar prin promptitudinea combaterii potențialelor intenții belicoase ale Coreii de Nord și Iranului sau a unui eventual atac nuclear terorist lansat din Orientul Mijlociu. Rusia era invitată să împărtășească cu SUA noua viziune asupra securității în Eurasia, dar acest deziderat al administrației Bush Jr. nu s-a materializat. Dimpotrivă, Kremlinul se simțea amenințat de proiectul militar american, pe care îl percepea ca fiind mai degrabă îndreptat împotriva lui decât împotriva amenințărilor de tip terorist. Prima reacție a lui Putin a fost deosebit de dură, amenințând cu introducerea unor rachete militare în enclava Kaliningrad. Ulterior, liderul rus și-a edulcorat poziția, propunându-i omologului său american folosirea radarelor antinucleare din Azerbaidjan și din sudul Rusiei, în schimbul renunțării la scutul antirachetă pe care avea de gând să îl amplaseze în Polonia și Republica Cehă, neobținând însă rezultatul scontat. Refuzul american de a lua în considerare propunerea rusă în această privință a condus la o reîncordare a relațiilor bilaterale ale celor două țări, soldată cu declarații foarte combative din partea Kremlinului și comparații ale situației actuale cu cea a crizei rachetelor cubaneze din 1962: „La summit-ul UE-Rusia din Portugalia de la sfârșitul lui octombrie (2007), Putin a invocat criza rachetelor cubaneze din 1962, observând că amplasarea de rachete ofensive în Cuba de către

URSS a fost un răspuns direct la amplasarea de către SUA de rachete în Turcia și amenințând, implicit, cu un răspuns similar din partea Rusiei față de instalarea BMD (ballistic missile defence) în Europa Centrală.”⁴⁰ În final, disputa a rămas nesoluționată, conducând la retragerea, la sfârșitul anului 2007, a Federației Ruse din Tratatul Forțelor Convenționale Europene.

Pe scurt, dacă ar fi să enumerăm, în intervalul 2003-2007, principalele surse care au alimentat disjunția geopolitică dintre Moscova și Washington, acestea ar fi: ostilitatea față de proiectul defensiv antirachetă din Europa Centrală, negocierile româno-americane și bulgaro-americane privind instalarea de baze militare la Marea Neagră (care să permită poziționarea SUA în proximitatea tumultuosului Orient Mijlociu, dar și a valoroaselor resurse energetice din perimetrul Mării Caspice, de interes vital și pentru Rusia)⁴¹, tergiversarea NATO în privința unei soluționări adecvate a conflictului din Kosovo, repetatele intervenții americane în politica internă a Georgiei și a Moldovei, care sprijineau forțele de opoziție împotriva guvernelor susținute de Kremlin, și, nu în ultimul rând, criticile tot mai vehemente la adresa curenților democratice care au caracterizat cel de-al doilea mandat al lui Vladimir Putin. În subsidiar, ostilitatea Moscovei era alimentată de „larg răspândita convingere că Rusia nu a primit nimic important în schimbul sprijinului acordat Statelor Unite după 11 septembrie.”⁴²

În comparație cu aceste controverse, puținele tangente ale politicilor externe ale Rusiei și Americii par aproape marginale: contraterorismul, cooperarea dintre NATO și administrația de la Kremlin, problematica nonproliferării nucleare, potențiala amenințare reprezentată de regimurile politice ale Coreii de Nord și Iranului⁴³.

Contrastul de politică externă dintre foștii inamici din perioada Războiului Rece este alimentat de o prezență în continuă creștere a Rusiei pe scena internațională, având în subsidiar consistente avantaje economice, datorate enormelor zăcăminte de hidrocarburi pe care le deține, în combinație cu scăderea drastică a prestigiului internațional american, odată cu demararea celui de al doilea Război din Golf. Puterea și influența geopolitică a Rusiei sunt, exceptând capacitățile nucleare ale acesteia, direct proporționale cu creșterea prețului resurselor naturale, un atu geo-economic pe care „a treia Romă” îl fructifică din plin.

5. Geopolitica hidrocarburilor și arsenalul energetic al Kremlinului⁴⁴

Fundamentul actualei creșteri economice și geopolitice a Federației Ruse rezidă în imensele resurse de gaz natural și petrol pe care le deține. În proximitatea granițelor sale, adică în fostul spațiu sovietic, se află, de asemenea, importante zăcăminte de hidrocarburi. Acestea constituie obiectul unor dispute vehemente cu Statele Unite, o prezență economică tot mai pronunțată în Asia Centrală și în zona Mării Negre, care susține masiv încercările fostelor republici sovietice de a ieși de sub tutela Moscovei.⁴⁵

Spațiul cuprins între Marea Neagră și Marea Caspică conține, după descoperirile făcute la începutul anilor '90, zăcăminte petrolifere superioare cantitativ celor din Orientul Mijlociu.⁴⁶ Principalele posibilități de exploatare a acestor resurse îi aparțin Rusiei, deoarece sunt situate în arealul său tradițional de influență; cu toate acestea, Statele Unite și, mai timid, Uniunea Europeană încearcă să penetreze geoeconomic acest spațiu, pentru a-și asigura, pe cât posibil, independența energetică. Prețul petrolului crește exponențial pe piața mondială, iar cel al gazului îl urmează; având posibilitatea, datorită monopolului de care dispune, de a dicta arbitrar prețul hidrocarburilor, în special pe cel al gazului, Moscova contribuie la crearea unui climat geopolitic anxios pentru Europa, care este foarte vulnerabilă la acest capitol, fiind *de facto* dependentă energetic de Federația Rusă, situație pe care Kremlinul încearcă să o exploateze politic și iritant pentru Washington, care denunță politica energetică rusă ca fiind un factor de instabilitate la nivelul întregii Eurasii.

SUA și UE s-ar putea orienta în viitor înspre Kazahstan, ca o alternativă la hidrocarburile rusești, acest stat deținând uriașe cantități de resurse naturale. Chiar dacă fosta republică sovietică are o minoritate rusă de 40% și o orientare politică accentuat prorusă, șansele unui parteneriat între Occident și aceasta nu sunt complet eliminate. Turcia și Azerbaidjanul sunt alte state de care trebuie să se țină cont în conflictul energetic al Occidentului cu Kremlinul, state cu care Europa și aliatul său american au o relație favorabilă, dar care poate fi în continuare ameliorată, mai ales că Turcia se apropie tot mai mult de Federația Rusă la capitolul hidrocarburi. Un potențial parteneriat

în ceea ce privește comerțul cu gaz între Rusia, Algeria, Iran, Turkmenistan, Libia, Uzbekistan și Kazahstan, un „OPEC al gazului”, după cum a fost denumit⁴⁷, ar încadra continentul european într-un „clește” geopolitic, amplificând, totodată, dependența energetică a Europei de „colosul de la răsărit”.

Dacă disensiunile cu SUA și UE pe această temă vor continua, există pericolul ca Rusia să favorizeze în viitor exportul hidrocarburilor în China. Ascensiunea economică a Chinei i-a deschis acesteia apetența geopolitică, Beijingul fiind acum un partener esențial al Moscovei în Asia Centrală. La fel, și India este o putere în ascensiune, ceea ce înseamnă că și consumul energetic al acesteia este în creștere. Cu toate acestea, e greu de crezut că Rusia va dezvolta o relație geoeconomică substanțială cu China, în detrimentul colaborării cu Uniunea Europeană sau cu America. Ultima este, pur și simplu, prea puternică și prea importantă din punct de vedere economic, chiar și pentru orice potențială coaliție eurasiatică a Rusiei, Chinei și Indiei. De asemenea, nu este exclusă posibilitatea ca „arma energetică” rusească să își piardă din putere „pe măsura cererii generate de creșterile economice ale Europei, dar mai ales ale Asiei”, Moscova putând ajunge în situația de a fi incapabilă să crească volumul de extracție al acestor resurse pentru a satisface ritmul galopant al cererilor.⁴⁸

6. Rusia post-sovietică și Alianța Nord-Atlantică: premisele unui nou „Război Rece?”

NATO a fost, încă de la apariția sa, în 1949, o alianță militară menită să contrabalanseze orice tentativă a puterii sovietice de a manifesta un comportament agresiv în spațiul european. După încheierea Războiului Rece, rațiunile existențiale ale Tratatului au fost reevaluate și readaptate noului context internațional. Deși s-a susținut uneori că parteneriatul transatlantic și-a atins obiectivul geopolitic – și anume neutralizarea amenințării sovietice – și, prin urmare, ar trebui să se desființeze, „noul concept strategic” adoptat în decembrie 1991 stipula următoarele: „Pericolul unui atac masiv a încetat să mai fie punctul central al strategiei Alianței. Acum, riscurile provin din instabilitatea ce decurge din greutățile economice, sociale și politice din Europa Centrală și de Est, și care poate genera conflicte, implicând țările aliate.

Obiectivul Alianței este, în continuare, de a instaura o ordine pașnică, justă și durabilă în Europa.⁷⁴⁹

După 1991, NATO nu mai este o organizație centrată prioritar pe probleme militare. În colimatorul acesteia vor intra aspecte politice (asistarea incipientului proces democratic din Europa Centrală și de Est), economice și sociale. Acest fapt reiese și din criteriile de aderare formulate în 1995, care prevăd, în primul rând, că potențialii noi membri trebuie să fie democrații bazate pe o economie de piață, să respecte drepturile omului și ale minorităților, să nu aibă diferende teritoriale cu statele vecine și, de abia în ultimul rând, să aibă resurse militare și capacitatea de a le compatibiliza cu cele ale Alianței.⁵⁰

Disputa privind extinderea NATO înspre Est a ocupat un loc central pe agenda internațională a anilor '90, rămânând în continuare un subiect extrem de controversat. Partizanii extinderii argumentau că, în acest fel, conflictul din fosta Iugoslavie va cunoaște o soluționare eficientă sau că Alianța ar putea asista procesul de reconciliere istorică între Germania reunificată și Rusia postcomunistă. Ultima trebuia să participe la crearea unei arhitecturi de securitate comune, împreună cu NATO, în Europa; cu toate acestea, nu exista certitudinea că autoritarismul este un capitol încheiat în istoria rusă, iar recurența unei Rusii agresive și cu înclinații imperiale ar fi putut fi contracarată cel mai eficient de un parteneriat transatlantic viguros, ancorat în spațiul central-european, unde noul vid geopolitic rezultat din prăbușirea comunismului putea alimenta noi ambiții expansioniste, atât ale Germaniei, cât și ale Rusiei. Oportunitatea extinderii este facilitată și de estropierea politică în care noua Rusie se află, un răspuns agresiv al Kremlinului la adresa prezenței NATO în Europa Centrală și de Est fiind deci puțin probabil.⁵¹ Dar, cel mai important, „extinderea NATO nu trebuie (...) să fie apreciată ca o înfrângere a Rusiei, ci ca un pas major făcut în direcția unei adevărate reconcilieri paneuropene. Rușii trebuie convinși că extinderea NATO și UE sunt procese istorice deschise, fără limite geopolitice sau de timp.”⁵²

Pe de altă parte, contestatarii lărgirii Alianței susțineau că circumstanțele strategice existente în Europa nu reclamă extinderea NATO. Dimpotrivă, aceasta ar fi „contraproductivă”, deoarece ar cauza un răspuns reciproc din partea Moscovei, care,

simțindu-se amenințată, ar putea riposta agresiv la infiltrarea NATO în arealul său geopolitic, conducând probabil la o nouă cursă a înarmărilor. Tratatul Forțelor Convenționale Europene (din care Rusia s-a retras în 2007) este o matrice de securitate suficientă deocamdată pentru continentul european.⁵³ Dimpotrivă, Moscova ar trebui asistată economic, iar SUA ar trebui să manifeste față de ea o atitudine de „includere”, așa cum a procedat în 1945 cu Germania și Japonia, nu una de „excludere”, care ar avea drept corolar, mai devreme sau mai târziu, o recrudescență a ostilităților. Extinzându-se sub pretextul potențialei amenințării ruse, NATO conduce la crearea ei efectivă, prin îngrijorarea și resentimentele pe care le generează la Kremlin.⁵⁴

La începutul anilor '90, relațiile dintre pactul nord-atlantic și Rusia nu erau atât de rigide și de încordate pe cât au fost după 1996 sau în prezent. Boris Elțin cocheta chiar cu ideea integrării țării sale în structurile atlantice. Acesta „a trimis un mesaj primei reuniuni a Consiliului de Parteneriat Euro-Atlantic, din decembrie 1991, în care afirma că dobândirea statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice era un obiectiv pe termen lung al țării sale.”⁵⁵

Cooperarea dintre cele două părți cunoaște un traseu ascendent, ranforsat în 1994 printr-o decizie de a intensifica dialogul în mai multe domenii și concretizat în 1997 prin semnarea la Paris a *Actului Fondator privind Relațiile Mutuale, Cooperarea și Securitatea între NATO și Federația Rusă*.⁵⁶ Acest act stipulează că noile relații dintre cele două părți nu mai sunt bazate pe inamicitate, cum erau în perioada Războiului Rece, ci pe consens și pe necesitatea identificării unei ecuații strategice din care ambele să aibă de câștigat. Pentru a calma temerile Moscovei, Alianța susținea că nu intenționează să desfășoare armament nuclear pe teritoriul noilor state membre (Polonia, Cehia și Ungaria primiseră în același an invitația de aderare, urmând a fi integrate în structurile atlantice în 1999).⁵⁷ Cu toate acestea, extinderea NATO în spațiul est-european și avansul înspre cel ex-sovietic au condus în mare măsură la recuperarea aversiunii tradiționale a rușilor față de Occident.

În timpul crizei din Kosovo (1999), această aversiune a atins cote îngrijorătoare. Kremlinul s-a opus cu insistență participării NATO la pacificarea regiunii, și asta din două motive. Primul este de natură cultural-istorică, și constă în rolul protector pe care Rusia l-a exercitat asupra slavilor din

Balcani, încă din perioada în care aceștia făceau parte din Imperiul Otoman. Al doilea motiv este unul politic. Independența Kosovo, susținerea Moscova, ar fi creat un precedent care ar fi animat mișcările separatiste din Cecenia și din alte părți cu grad înalt de autonomie politică și culturală ale Federației Ruse, și prin urmare trebuia evitat cu orice preț.

După 2001 și după sesizarea de către președintele Putin a oportunității de a se alia Statele Unite la campania globală îndreptată împotriva terorismului, se produce o nouă apropiere, aparent mai consistentă, între NATO și Federația Rusă. Revirimentul geopolitic este instituționalizat prin crearea în 2002 a *Consiliului Rusia-NATO*, superior din punct de vedere al ponderii decizionale pe care Rusia o deținea în problemele Alianței Actului Fondator. Acesta din urmă reprezenta doar „un organ de informare” pus la dispoziție Moscovei în legătură cu propunerile și alegerile pe care NATO le adopta, și pe care Kremlinul nu le putea influența prin niciun fel de procedură. Noul Consiliu oferea însă Rusiei „aceleași drepturi și prerogative” pe care le au și ceilalți membri ai Alianței.⁵⁸ După încheierea acestui nou și extins parteneriat, „Alianța Nord-Atlantică nu mai poate lua decizii în probleme precum lupta împotriva terorismului, gestionarea crizelor internaționale, neproliferarea armelor de distrugere în masă (sau) controlul armamentului fără a avea acordul Moscovei.”⁵⁹

Conflictul cu Irakul și extinderea din 2004 a pactului atlantic (Bulgaria, România, Slovacia, Slovenia, Estonia, Letonia și Lituania) au resuscitat anxietatea Rusiei referitoare la intruziunea geostrategică a SUA în arealul său de influență. Evenimentele din 2007 – proiectul de scut antirachetă al Washingtonului, care să tranziteze Europa Centrală și retragerea Moscovei din Tratatul Forțelor Convenționale Europene în semn de protest față de această inițiativă - au atenuat și mai mult funcționalitatea pe care Consiliul ar fi putut să o aibă.

Odată cu puseele tot mai autoritariste ale politicii externe ruse, Consiliul Rusia- NATO începe să fie perceput tot mai frecvent ca o încercare voalată de a constrânge și de a diminua opțiunile de politică externă ale Moscovei în Eurasia, precum și ca o potențială formă de presiune în direcția accelerării reformelor interne ale Rusiei.⁶⁰ Pe de altă parte, noul organism este contestat și de criticii politicii

externe a Kremlinului. Consiliul, prin rolul decizional constitutiv pe care îl acordă Federației Ruse în deliberările din interiorul Alianței, „riscă să submineze coeziunea” acesteia. NATO, un parteneriat tot mai fragmentat din punct de vedere al unității interne (fapt dovedit cu prisosință în luna aprilie la București), ar putea deveni, prin cooptarea *de facto* a Rusiei în procesul decizional, o Alianță divizată „în blocuri competitori.”⁶¹

Recentul summit al NATO desfășurat în aprilie la București a confirmat panta descendentă pe care au intrat relațiile dintre această instituție și Federația Rusă. Propunerea Alianței de a începe negocierile de aderare nu atât cu Croația, Macedonia și Albania, cât cu Georgia, și mai ales cu Ucraina au deranjat cel mai mult Kremlinul. Pe cale de consecință, invitațiile de aderare pentru Georgia și Ucraina au fost temporar suspendate, ceea ce reflectă o întărire a capacităților geopolitice ale Rusiei în Europa de Est. Tonul diplomatic deosebit de agresiv folosit de Moscova cu această ocazie, care nu a ezitat să uzeze de amenințări cu recurgerea la forță prin amplasarea de „armament energetic” în proximitatea granițelor vestice ale Ucrainei, denotă o nouă și probabil durabilă glacializare a raporturilor cu NATO și cu principalul pilon al acesteia, Statele Unite⁶². Dincolo de retorica foarte combativă, mesajul lui Putin la București a fost unul deosebit de clar: Rusia este un factor de primă importanță în securitatea Europei de Est și a Eurasiei, în general. Minimalizarea sau excluderea rolului ei în această privință de către structurile nord-atlantice va conduce la consecințe neplăcute pentru ambele părți. Poziția lui Putin în legătură cu acest subiect era lipsită de echivoc încă de acum mai mulți ani: „...eu nu văd vreun motiv care să împiedice dezvoltarea colaborării între Rusia și NATO, dar, repet, numai în condițiile în care noi vom fi considerați un partener egal.”⁶³

7. Concluzii

Deși tensionată, actuala relație dintre Moscova și Washington nu a atins încă un punct critic. Ameliorarea ei depinde de voința, abilitățile diplomatice și, nu în ultimul rând, empatia participanților. Cu toate acestea, orice efort serios pe care Statele Unite l-ar putea iniția în vederea surmontării prezentei situații trebuie să țină cont de maniera în care Rusia își concepe propria securitate și cât de importantă este vecinătatea

apropiată în această ecuație strategică. Pe de altă parte, Rusia nu trebuie să uite că nu este Uniunea Sovietică, chiar dacă pretinde să fie tratată în acest fel. În viitorul apropiat, relațiile ruso-americane vor rămâne probabil pe aceleași coordonate, dar depinde de fiecare stat să înțeleagă și să accepte interesele celuilalt, pentru a obține, pe cât posibil, o cooperare eficientă și satisfăcătoare.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Zbigniew BRZEZINSKI, **Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice**, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 113.

2 Paul DOBRESCU, Alina BĂRGĂOANU, **Geopolitica**, Facultatea de comunicare și relații publice „David Ogilvy”, SNSPA, București, 2001, p. 132.

3 Pierre LORRAIN, **Incredibila Alianță Rusia-Statele Unite**, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2004, p. 26.

4 Sectă „ortodoxă” sunnită, apărută în Arabia Saudită a secolului XVIII, bazată pe „aplicarea strictă a legii coranice.” Ibidem, p. 21.

5 Ibidem, pp. 20-21.

6 Ibidem, p. 267

7 Ibidem, pp. 271-272.

8 Ibidem, p. 274. Laura Sitaru consideră că, pe lângă motivațiile geo-economice, Rusia a redeschis războiul din Cecenia și din rațiuni politico-propagandistice, creând un „dușman permanent” pentru a justifica „derivatele democratice ale puterii de la Moscova.” *Musulmanii ceceni sau necesitatea inamicului intern*, în Revista de politică internațională, anul I, nr. 3, 2006, p. 39.

9 Zbigniew Brzezinski apreciază că, în intervalul 1999-2003, peste 200 000 de ceceni și-au pierdut viața ca urmare a „brutalei campanii de reprimare” inițiate de Vladimir Putin. **A doua șansă. Trei președinți și criza superputerii americane**, Antet, București, 2007, p. 135.

10 Nina KULIKOVA, *Chechnya, oil and terrorism (economic aspects)*, în Russian Analytica, volumul 3, decembrie 2004, pp. 107-112.

11 Pierre LORRAIN, **op. cit.**, p. 21.

12 Zbigniew BRZEZINSKI, **Marea dilemă. A domina sau a conduce**, Scripta, București, 2005, p. 101.

13 Ibidem, p. 281.

14 Ibidem, pp. 40 și urm. În 2005, baza militară va fi închisă datorită disensiunilor apărute între timp între foștii protagoniști ai Războiului Rece.

15 Ibidem, p. 284. Aceste măsuri au tensionat relațiile dintre președinte și Dumă, majoritatea membrilor acesteia având orientări conservatoare, anti-americane.

16 Comunicat al Ministerului de Afaceri Externe a

Federației Ruse, 2001, apud Pierre LORRAIN, **op. cit.**, p. 41.

17 Ibidem, p. 16 și urm.

18 Andrew JACK, **Rusia lui Putin. Toamna oligarhilor**, All, București, 2006, p. 228.

19 Nicolae FILIPESCU, *Democrație suverană în Rusia*, în Revista 22, anul XV, nr. 917, octombrie 2007.

20 De fapt, Putin începuse denunțarea „unilateralismului” Statelor Unite încă din 2000, pe care le acuza că încearcă, prin intermediul globalizării, să obțină un control economic și politic tot mai crescut asupra relațiilor internaționale. Rezultatul constă într-un „dezechilibru” geopolitic la nivel global, care trebuie combătut prin constituirea unei „noi configurații internaționale de securitate.” Janusz BUGAJSKI, **Pacea Rece. Noul imperialism al Rusiei**, Editura Casa Radio, București, 2005, p. 294.

21 Nicolae FILIPESCU, *Propagandă și credibilitate*, în Revista 22, anul XIV, nr. 692, iunie 2003.

22 Vladimir FEDOROVSKI, **Istoria Kremlinului de la Ivan cel Groznic la Vladimir Putin**, Lucman, București, 2004, p. 196.

23 Ibidem, pp. 197-198.

24 Ibidem, p. 196.

25 Ibidem, pp. 198-199.

26 Andrew JACK, **op. cit.**, p. 251.

27 Ibidem, p. 251.

28 Ibidem, p. 256.

29 Zbigniew BRZEZINSKI, **Marea Dilemă...**, p. 99.

30 Milan N. VEGO, *Russia and the return of geopolitics*, în Joint Force Quarterly, nr. 45, 2007, p. 12.

31 Zbigniew BRZEZINSKI, **Marea Dilemă...**, p. 99 și urm.

32 Olivier ROY, **Noua Asie Centrală sau fabricarea națiunilor**, Dacia, Cluj, 2001, p. 278.

33 Strategul american Bruce Jackson estima, în 2005, că, până în 2020, Occidentul va importa 70% din cantitatea necesară de energie din Rusia și din spațiul ex-sovietic. Tatiana NICULESCU, *Negocieri privind bazele militare de la Marea Neagră*, BBC Romanian.com, octombrie 2005.

34 Andrew JACK, **op. cit.**, p. 253 și urm.

35 Paul CLAVAL, **Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul XXI**, Corint, București, 2001, p. 120.

36 Filon MORAR, *Relația ambivalentă SUA-Rusia (II). Revigorarea din epoca Putin*, în Revista 22, anul XV, nr. 910, august 2007.

37 Vladimir Putin, apud. Zoe PETRE, *Strelna 2006 și viitorul Rusiei*, în Revista de politică internațională, anul I, nr. 3, 2006, p. 81.

38 Apărut în 1990 ca urmare a negocierilor dintre NATO și statele Tratatului de la Varșovia, Tratatul

FCE urmărea balansarea potențialului militar al tuturor statelor europene, pentru a evita orice atac-surpriză sau orice „acțiune ofensivă de mare anvergură”, stabilind totodată „plafoane egale pentru cele mai ofensive arme terestre și pentru avioanele de luptă.” Maurice VAÏSSE, **Dicționar de relații internaționale. Secolul XX**, Polirom, Iași, 2008, p. 124.

39 Igor ANTONOV, *Rusia vs. America: o nouă cursă a înarmărilor gata de start?*, în *Politica externă*, nr. 53, 2007, p. 3.

40 Ibidem, p. 4.

41 Horia Barna susține că diferendul ruso-american în privința resurselor energetice din spațiul caspic și Asia Centrală, în general, ar putea avea drept corolar apariția unui nou „Război Rece”. Ipoteza este susținută și de situația instabilă din Kosovo, a cărei independență Moscova o recuză și o recuză în continuare, precum și de disputa strategică referitoare la sistemul defensiv antirachetă din mijlocul Europei. *Încălzire globală și un nou „război rece”*, în *Ideii în dialog*, anul IV, nr. 8 (35), august 2007.

42 Andrew JACK, **op. cit.**, p. 253.

43 Filon MORAR, *Relația ambivalentă SUA-Rusia (I)*, în *Revista 22*, anul XV, nr. 909, august 2007.

44 Această parte se bazează pe analiza pe care am dezvoltat-o în articolul *Geopolitica Rusiei în spațiul pontic, după 1989*, apărut în *Geopolitica*, anul V, nr 24 (4/2007).

45 Un exemplu în această privință poate fi considerat terminalul Baku-Tbilisi-Ceyhan (Azerbaidjan-Georgia-Turcia), realizat în mare măsură cu fonduri americane. Svante E. CORNELL, Mamuka TSERETELI, Vladimir SOCOR, *Geostrategic implications of the Baku-Tbilisi Ceyhan pipeline*, în Frederick STARR, Svante E. CORNELL, *The Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline: the oil window to the west*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road studies program, Washington, 2005, p. 18, <http://www.silkroadstudies.org/BTC.htm>

46 Zbigniew BRZEZINSKI, **Marea tablă de șah...**, p. 141.

47 Cristian BĂHNĂREANU, **Resursele energetice și mediul de securitate la începutul secolului XXI**, București, Editura Universității Naționale de Apărare

„Carol I”, 2006, p. 34.

48 Cozmin GUȘĂ, *Rusia și statele fostului Tratat de la Varșovia*, în *Revista de politică internațională*, anul I, nr. 3, 2006, p. 50.

49 François de ROSE, **Al treilea război mondial nu a avut loc. NATO și pacea**, Nemira, București, 1998, p. 96.

50 Radu-Sebastian UNGUREANU, *Comunități de securitate*, în Andrei MIROIU, Radu-Sebastian UNGUREANU, (coord.), **Manual de relații internaționale**, Polirom, Iași, 2006, p. 249.

51 Zbigniew BRZEZINSKI, *A plan for Europe*, în John T. ROURKE (ed.), **Taking sides. Clashing views on controversial issues in world politics**, Dushkin Publishing Group, Connecticut, 1996, pp. 20-28.

52 Zbigniew BRZEZINSKI, apud. Eugen PREDA, **NATO. Scurtă istorie**, Editura Silex, București, 1999, p. 110.

53 Michel E. BROWN, *The flawed logic of NATO expansion*, în John T. ROURKE, **op. cit.**, pp. 29-43.

54 Gilbert ACHCAR, **Noul război rece. Lumea după Kosovo**, Corint, București, 2002, pp. 95-96, p. 78.

55 Eugen PREDA, **op. cit.**, p. 109.

56 Ibidem, pp. 110 și urm.

57 Gilbert ACHCAR, **op. cit.**, p. 43.

58 Pierre LORRAIN, **op. cit.**, p. 12 și urm.

59 Silviu NEGUȚ, **Introducere în geopolitică**, Meteor Press, București, 2006, p. 83. Cu toate acestea, Rusia nu are drept de veto în cadrul Consiliului. Vezi Stanislav SECRIERU, *Politica externă putiniană. Final de ciclu?*, în *Revista 22*, anul XV, nr. 948, mai 2008.

60 Simona SOARE, *Parteneriatul NATO-Rusia. Mergând prost într-o direcție bună?*, în *Cadran Politic*, nr. 45, 2006.

61 Janusz BUGAJSKI, **op. cit.**, p. 298.

62 Eliza FRÂNCU, *Putin a ținut în șah NATO la București*, în *Gândul*, ediția online, aprilie 2008.

63 Natalya GIVORKYAN, Andre KOLISNIKOV, Natalia TIMAKOVA, **La persoana întâi. Convorbiri cu Vladimir Putin**, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 154.

Emanuel COPILAȘ (copilasemanuel@yahoo.com) este preparator și doctorand al Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, de la Universitatea de Vest din Timișoara. Domenii sale majore de interes sunt: relații internaționale, geopolitică, istorie politică.

EUROPA ȘI CRIZA FINANCIARĂ GLOBALĂ

Vasile POPA

Inevitabil, criza financiară care a zguduit din temelii fieful democrației mondiale, SUA, și-a întins acaparator tentaculele și asupra Europei. Aici, ca și în America, criza s-a nutrit, cum subliniază specialiștii din media românească și străină, dintr-o serie de politici intervenționiste care au subminat economia de piață. Numeroasele erori ce s-au produs în finanțarea economiei au condus la o alocare greșită a unui volum imens de capital. În aceste condiții, guvernele au fost nevoite să injecteze miliarde de euro pentru a salva băncile aflate în dificultate.

Într-o primă etapă, măsurile cele mai consistente au fost luate individual, de către statele membre ale Uniunii care au resimțit cel mai acut efectul crizei financiare asupra instituțiilor bancare proprii. Or, în opinia președintelui Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, UE trebuia să ia măsuri la nivel comunitar, să se angajeze ferm și mult mai eficace în cooperarea cu alți parteneri internaționali. Un asemenea scop au urmărit conducătorii Franței, Germaniei, Marii Britanii și Italiei, ca și președintele Comisiei Europene, M. Barroso, președintele Băncii Centrale Europene, Jean-Claude Trichet, și președintele Eurogrupului (organizației miniștrilor de finanțe din zona euro), Jean-Claude Juncker, care au decis să țină o reuniune de urgență asupra crizei financiare, la Paris. Guvernul francez a declarat că acest mini-summit al UE are ca scop să coordoneze pozițiile membrilor UE în sânul Grupului celor mai puternic industrializate state din lume – SUA, Marea Britanie, Franța, Canada, Italia, Germania, Japonia și Rusia (G-8), pentru discuții mai largi asupra crizei financiare cu ceilalți membri ai G-8, spre a vedea ce măsuri trebuie adoptate pentru ca statele europene să reziste turbulențelor de pe piețele financiare mondiale.

Dar această coordonare trebuie făcută și la nivelul Uniunii. Divizarea UE, subliniau analiștii din media, dă puține șanse Europei de a urma exemplul Statelor Unite, care au pus, din start, în mișcare un plan de 700 miliarde dolari pentru

contracarea crizei financiare, prin preluarea activelor toxice ale băncilor cu probleme. Chiar și SUA, însă, au înlocuit ulterior acest plan cu altul, prin care fondurile alocate să fie folosite mai eficient, investindu-se direct în capitalul băncilor afectate de criză. „Criza financiară nu este la fel de gravă în Europa, pentru a fi necesar un plan de salvare asemănător celui american“ a considerat, totuși, comisarul european pentru politica economică și monetară, Joaquin Almunia. Un asemenea plan a fost respins de Germania și Marea Britanie. Cancelarul german Angela Merkel a declarat că Germania nu poate și nu va da un cec în alb băncilor, iar primul-ministru englez Gordon Brown a spus, la rândul-i, că nu va urma exemplul Statelor Unite.

Scepticismul a cuprins atât responsabilii UE, cât și pe cei ai principalelor state membre. Absența unui buget federal face ca un asemenea plan să nu poată fi aplicat în cazul Europei. El însă ar fi necesar, au recunoscut statele membre, constatând loviturile dure pe care le-au primit băncile europene, și singura cale de ieșire din situația gravă actuală o reprezintă injectarea de miliarde de euro pentru a le susține. Președintele Băncii Centrale Europene a apreciat, pe de altă parte, că structura politică a UE este prost adaptată la un plan de salvare comun, estimând că fiecare stat membru trebuie să ia propria decizie, în locul Bruxellesului.

Economiștii susțin că această criză sistemică necesită un răspuns sistemic. De aceea, reuniunea autorităților naționale pentru a-și coordona răspunsurile la criză și de a căuta soluții apropiate la nivel european a fost bine privită de aceștia. Ei însă au avertizat că acest plan vizând salvarea băncilor private cu moneda națională ar putea conduce la o „balcanizare a sectorului bancar european“, în timp ce interdependența strânsă dintre băncile europene cere un răspuns la nivelul Uniunii. Răspunsul a venit însă foarte greu. Acesta pare să fie și motivul pentru care un stat membru, ca Irlanda, s-a grăbit, înaintea mini-summit-ului amintit mai sus, să

dea o lege prin care acordă principalelor bănci irlandeze o garanție guvernamentală nelimitată, pentru a le apăra de criza financiară. Nici alte state nu au așteptat ca băncile lor să falimenteze, ci au pompat imediat bani în ele, cum au făcut guvernele belgian și olandez pentru a salva Fortis, francez și belgian pentru Dexia, german pentru Hypo Real Estate și Marea Britanie pentru banca Bradford & Bingley. Peste câteva zile, Marea Britanie va acorda o finanțare de 35 miliarde de lire sterline (4,5 miliarde de euro) celor mai mari patru bănci ale țării – HBOS, Royal Bank of Scotland, Lloyds TSB și Barclays. Prin aceste credite acordate, statul insular a devenit acționarul majoritar la cel puțin două din aceste bănci.

Unii politicieni au evocat și o altă perspectivă a rezolvării crizei, aceea a unei reforme în profunzime a sistemului financiar, care și-a pierdut de tot suflul. Până la o asemenea realizare, însă, miniștrii de finanțe ai G7 (SUA, Canada, Italia, Japonia, Germania, Franța și Marea Britanie), reuniți la Washington, au elaborat un plan în cinci puncte pentru a contracara cea mai gravă criză financiară din ultimii 50 de ani, după cum a informat Rompres. Cele cinci puncte urmăresc să pună capăt crizei debitului care a afectat Wall Street și piețele financiare din întreaga lume. Potrivit planului, țările se angajează să protejeze marile grupuri bancare și să prevină eventualele falimente ale acestora. Totodată, grupul s-a decis să ușureze creditarea, precum și să susțină eforturile băncilor de a atrage fonduri din surse publice și private. Plasarea banilor în depozite și revitalizarea pieței ipotecare se numără, de asemenea, printre obiectivele politicilor stabilite de G7.

Pe de altă parte, liderii țărilor cu economii în curs de dezvoltare (G20) s-au alăturat liderilor G7, arătând, într-o declarație comună pe care au dat-o împreună cu aceștia, că sunt uniți și gata să acționeze în scopul depășirii crizei. Un demers foarte hotărât în acest sens îl constituie Summit-ul G20 de la Washington, care a discutat, în acest final de an, problema refondării sistemului financiar și monetar internațional. Liderii statelor din zona euro, reuniți în 12 octombrie, la Paris, au discutat, la rândul lor, un plan paneuropean pentru a preveni sporirea panicii care a cuprins piețele financiare. Statele est-europene și cele central-asiatice nu sunt imune la turbulențele generate de criza financiară globală, care ar putea încetini ritmul de creștere economică în cele mai multe țări din aceste regiuni,

avertizau oficiali al Băncii Mondiale. „Statele din Europa de Est și Asia Centrală simt efectele crizei financiare care avansează rapid, alături de restul lumii. Reformele structurale din ultimii ani din aceste regiuni, care au vizat implementarea de politici macroeconomice sănătoase, au ajutat la oprirea crizei într-o anumită măsură. Aceste țări au un grad mai ridicat de elasticitate în prezent decât în urmă cu zece ani, dar niciun stat nu este imun la impactul crizei“, a declarat vicepreședintele Băncii Mondiale pentru Europa și Asia Centrală, Shigeo Katsu.

În baza planului paneuropean amintit mai sus, sumele anunțate de oficialii europeni ating, la un loc, suma, considerată de media ca astronomică, de 2.200 miliarde de euro, de trei ori și ceva mai mare decât cea cuprinsă în planul de salvare adoptat de Statele Unite. Astfel, Germania va acorda circa 500 de miliarde euro, Franța – 360 miliarde, Spania și Austria – câte 100 miliarde, iar Portugalia 20 miliarde. De notat că Marea Britanie anunțase prima, în săptămâna precedentă, un ajutor de 380 miliarde euro, iar Italia 40 miliarde. Pentru liniștirea contribuabililor, președintele Eurogrupului a subliniat că aceste sume nu sunt niște cadouri făcute bancherilor, ci băncile care vor fi ajutate vor trebui, ulterior, să plătească.

Impactul crizei, s-a apreciat, va fi resimțit cel mai acut în noile democrații din Est, în momentul falimentării instituțiilor financiare, de către depunătorii, care își vor vedea pulverizate în câteva zile economiile de o viață. Un spectru identic i-ar amenința și pe cetățenii occidentali, care, în mod firesc, au depozite mai consistente în bănci. De la o asemenea premisă a plecat UE când a decis să ridice la 50.000 de euro minimul garanției depozitelor bancare și când a hotărât, la finele lunii octombrie, să dubleze fondul de criză pentru statele membre care se confruntă cu probleme. Creditele sunt disponibile pentru toate statele care „se confruntă sau sunt amenințate în mod serios de dificultăți ale balanței de plăți sau mișcărilor de capital“. Pentru noile democrații din Est, ca în cazul României, unde majoritatea covârșitoare a depozitelor populației nu depășește 20.000 de euro, un minim al garanției bancare de 50.000 euro este prea mare. Statele europene dezvoltate, însă, au ridicat, pentru depozitele private, minimul garanției chiar la 100.000 de euro. Între acestea se numără: Olanda, Luxemburg, Spania, Austria, Belgia și Grecia. Pentru francezi, se pare că nivelul

minim necesar a fi garantat din depozitele bancare, cerut de populație, ar fi de cel puțin 70.000 de euro.

Dacă una sau mai multe bănci ar falimenta – lucru considerat ca improbabil pentru situația din România, de către Guvernatorul BNR –, cuantumul garantat de stat ar recompune economiile cetățeanului, punându-l la adăpost de o eventuală creștere a inflației, a prețurilor și șomajului, dar ar afecta bugetul național, ceea ce ar avea un impact negativ în bugetarea viitoare a sectoarelor de importanță strategică ale economiilor statale, a instituțiilor interne de apărare și securitate.

La un PIB care, pentru noile state membre, printre care și România, este susținut în ponderea sa cea mai mare de munca în străinătate, și care în mod sigur se va restrânge, prin restrângerile de activitate și punerea pe liber a lucrătorilor străini (cum deja Spania a anunțat, pentru circa 35 la sută din românii care muncesc acolo), susținerea instituțiilor de apărare și securitate va fi tot mai dificilă, ceea ce va pune mari probleme pentru continuarea programelor cerute de apartenența la NATO ȘI UE, de transformarea instituțiilor apărării și securității naționale. Vor fi inevitabil afectate angajamentele luate de noile state membre față de instituțiile comunitare, aportul național la securitatea europeană și mondială. În cazul unui buget pentru apărare care, pentru România, potrivit ministrului apărării, s-ar situa în 2009 doar la 1,5 din PIB, finanțarea înzestrării va fi practic ștrangulată, decizia privind achiziționarea de avioane multirol din credite externe amânată, sarcinile multinaționale afectate. Recesiunea mondială, care în prezent se

află pe un vârf de sarcină - prelungită, după toate calculele, și în prima jumătate a anului 2009 - va înmulți dificultățile financiare ale economiilor în tranziție sau ale celor dezvoltate și, ca o consecință firească, riscurile la adresa securității europene și globale. Este și constatarea organizației britanice Oxford Research Group, care apreciază că actuala criză financiară reprezintă cea mai mare amenințare la adresa securității mondiale, întrucât că ar putea duce la intensificarea conflictului dintre civilizații, prin influențarea negativă a sistemelor de securitate socială și apariția unor mișcări sociale radicale și violente. În aceste condiții, opinăm că a privi cu mai multă atenție spre sectoarele-cheie interne ale securității și apărării este o necesitate de prim ordin a guvernanților tuturor statelor membre NATO și UE, inclusiv ai României.

La închiderea ediției, Bruxellesul pregătea un plan anticriză având ca acțiuni: creșterea intervenției Băncii Europene de Investiții în sprijinul întreprinderilor mici și mijlocii și a industriei de automobile; o acțiune suplimentară rapidă a Fondului Social European pentru sprijinirea pieței de muncă, în special a celor mai vulnerabile grupuri de populație; mobilizarea în vederea creării de locuri de muncă în sectoarele-cheie ale economiei europene, în special prin intermediul Fondului European de Ajustare în domeniul Globalizării; o implementare mai rapidă a programelor finanțate din fonduri structurale și investiții mai mari în infrastructură și eficacitate energetică; aplicarea unui nivel mai redus al TVA pentru produsele ecologice și servicii și zonele de producție intensivă.

Vasile POPA (vspopa9@yahoo.fr) este cercetător științific la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

ROLUL EDUCAȚIEI MILITARE ȘI FORMĂRII PROFESIONALE ÎN DOMENIUL DREPTULUI INTERNAȚIONAL UMANITAR

Alin BODESCU

Respectul pentru lege solicită din partea subiecților oricărui raport de drept conformarea cu spiritul și litera acelei legi. Amândouă trebuie să fie însușite, percepute și aplicate strict de către subiecții rapoartelor pe care dreptul le creează. Pentru îndeplinirea acestui angajament, statul delegă responsabilitatea intrinsecă cetățenilor săi, subiecte potențiale ale dreptului internațional umanitar: în cele din urmă, indivizii, fie ei reprezentanți ai autorităților sau simpli soldați, sunt aceia care iau decizii și le execută, purtând responsabilitatea faptelor lor. Această întreprindere se numește implementarea legii, iar în ce privește dreptul internațional umanitar, ea a fost imaginată ca o serie de măsuri și eforturi concurente și complementare, cu scopul de a familiariza personalul militar și civil cu regulile specifice, a constitui structurile și aranjamentele administrative corespunzătoare, a pregăti personalul necesar în procesul de conformare cu prevederile legii și a crea condițiile necesare prevenirii și pedepsirii încălcării dreptului internațional umanitar. Articolul de față își propune să contribuie la identificarea unor variante posibile, necesare sistemului militar în promovarea dreptului internațional umanitar prin mijloacele specifice educației și formării profesionale militare.

Cuvinte-cheie: drept internațional umanitar, integrarea dreptului internațional umanitar, educație militară.

1. Subiecții respectării dreptului internațional umanitar

Dreptul internațional umanitar are două dimensiuni. Una este reprezentată de garantarea unor drepturi, prin oferirea serviciilor legii

categoriilor afectate de un conflict armat: populația civilă neprotejată ori soldatul rănit sau bolnav. Cealaltă dimensiune este dată de impunerea unor obligații asupra celor înclinați să aducă încălcări legii, fie datorită naturii misiunii primite, a unui comportament neglijent sau, mai rău, împotriva aceluia care o încalcă intenționat. Aceste două dimensiuni dau substanță raportului specific de drept internațional umanitar. Iar, pentru că, în timp de conflict, potențialul infracțional există în mod latent în fiecare ființă umană este activat mai ușor, atât soldatul, cât și persoana civilă, care, la un moment dat, poate pune în pericol drepturile fundamentale ale altor persoane, devin subiecte ale procesului de conformare cu prevederile dreptului internațional umanitar. Unul din paradoxurile războiului este faptul că același individ poate deveni, prin jocul hazardului, atât victimă, cât și călău. Acest individ generic, care, voluntar sau involuntar, poate suporta consecințele încălcării prevederilor dreptului internațional umanitar, dar și să fie îndreptățit să beneficieze de protecție din partea aceleiași legi, este subiectul educației în domeniul dreptului internațional umanitar.

Plecând de la premisa că educația este un proces ce se adresează diferențiat, va trebui să descompunem descrierea de mai sus în categorii mai clar identificate, astfel: (1) **forțele armate**, deoarece acestea reprezintă participantul principal într-un conflict armat. Se află pe prima poziție a acestei cerințe, deoarece nu sunt întotdeauna în mijlocul evenimentelor, dar, ca purtătoare legale ale armelor, sunt cele mai expuse la acte reprobabile; (2) marea masă a **populației civile** neprotejate – cetățeanul de rând - categoria cea mai expusă încălcării legii și ororilor colaterale ale războiului; (3) **persoanele oficiale** care își asumă

diverse responsabilități în conformitate cu dreptul internațional umanitar: consilierii juridici, preoții, jurnaliștii și personalul medical și (4) **liderii politici cu putere de decizie**, deoarece elaborează planurile de război și iau deciziile corespunzătoare pentru implementarea prevederilor lor.

2. Implementarea dreptului internațional umanitar

Ca părți ale convențiilor dreptului internațional umanitar, statele sunt responsabile de a lua măsuri inițiale pentru a da viață legii abstracte. „*Înaltele Părți Contractante se angajează să respecte și să facă să fie respectată prezenta convenție în toate împrejurările*” (art. 1, comun celor patru convenții de la Geneva) sunt cuvintele ce dau substanță angajamentului asumat de state încă de la adoptarea Convențiilor de la Geneva din 1949. Pentru îndeplinirea acestui angajament, statul delegă responsabilitatea intrinsecă cetățenilor săi, subiecte potențiale ale dreptului internațional umanitar: în cele din urmă, indivizii, fie ei reprezentanți ai autorităților sau simpli soldați, sunt aceia care iau decizii și le execută, purtând responsabilitatea faptelor lor. Această întreprindere se numește implementarea legii, iar în privința dreptului internațional umanitar, ea a fost imaginată ca o serie de măsuri și eforturi concurente și complementare, cu scopul de a familiariza personalul militar și civil cu regulile specifice, a constitui structurile și aranjamentele administrative corespunzătoare, a pregăti personalul necesar în procesul de conformare cu prevederile legii și a crea condițiile necesare prevenirii și pedepsirii încălcării dreptului internațional umanitar. Altfel spus, pentru a fi eficace, o lege trebuie respectată; iar pentru ca legea să fie respectată, este nevoie de familiarizarea cu limitele impuse de aceasta și, spre deosebire de situațiile din timp de pace, în timp de război, oamenii trebuie să se implice în mod activ în perceperea spiritului umanist, esență a dreptului internațional umanitar.

2.1. Difuzarea

Prima dintre măsurile necesare implementării, *familiarizarea personalului militar și civil cu normele dreptului internațional umanitar*, a fost abordată, pe parcursul ultimilor 60 de ani, în mod progresiv și diferit decât de coordonatorul procesului de implementare, Comitetul Internațional al Crucii

Roșii (CICR). Inițial, la debutul acestei remarcabile provocări, s-a pus accent pe importanța *difuzării* dreptului internațional umanitar. Autorii dreptului internațional umanitar convențional au fost conștienți că opera lor nu avea nicio valoare dacă nu era difuzată, așa că transferul abstractului legii în spațiul real al vieții era, fără niciun dubiu, o condiție esențială pentru aplicarea efectivă a legii. Astfel că această precondiție a cunoașterii legii a fost în mod expres menționată în cadrul fiecărei convenții a dreptului internațional umanitar.

Convenția de la Haga privitoare la legile și obiceiurile războiului terestru din 18 octombrie 1907, cere statelor care o vor ratifica „*să dea forțelor lor armate terestre instrucțiuni conforme regulamentului privitor la legile și obiceiurile războiului terestru, anexat la prezenta convenție.*” (art.1). Toate cele patru convenții încheiate la Geneva în 1949 și protocoalele adiționale acestora cheamă insistent la difuzarea conținutului și, implicit, a principiilor umanității. *Înaltele Părți Contractante se angajează să difuzeze cât mai larg posibil, în timp de pace și în timp de război, textul prezentei Convenții în țările lor și, mai ales, să introducă studiul ei în programele de instrucție militară și, dacă e posibil, civilă, astfel ca principiile acesteia să fie cunoscute de întreaga populație, în special de forțele armate combatante, de personalul sanitar și de duhovnici* (GC I/II/III/IV, Art. 47/48/127/144). Mai târziu, protocoalele adiționale din 1977 la convențiile de la Geneva accentuează și dezvoltă obligația de difuzare a literei legii. (API, Art. 83; AP II, Art. 19). Mai mult decât atât, ca un corolar al tuturor acestor recomandări făcute statelor de a răspândi cât mai larg posibil normele conținute de Convenții și Protocoalele adiționale, Rezoluția 21¹ invită statele semnatare să încurajeze: *predarea dreptului internațional umanitar, în mod special forțelor armate și autorităților administrative corespunzătoare (...)* pe timp de pace *instruirea personalului necesar predării dreptului internațional umanitar (...)* intensificarea *predării dreptului internațional umanitar în universități (...)* introducerea *cursurilor despre principiile dreptului internațional umanitar în școlile secundare sau similare. Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat*, din 14 mai 1954 (art. 25), și al doilea protocol al acesteia din 1999 (art. 30) însărcinează statele semnatare să se asigure că atât personalul militar, cât și cel civil implicat în

protecția bunurilor culturale sau responsabil de corecta aplicare a convenției vor cunoaște foarte bine prevederile acesteia. Mai mult, statelor li se recomandă să își actualizeze regulamentele militare cu instrucțiuni și îndrumări specifice protecției bunurilor culturale și să elaboreze, în cooperare cu UNESCO și organizațiile guvernamentale și neguvernamentale cu competență în domeniu, programe educaționale și de instruire. *Convenția din 1980 asupra interzicerii sau limitării utilizării anumitor arme clasice* și protocoalele sale adiționale confirmă regula și reiterează necesitatea integrării acestui text de lege în cadrul programelor de pregătire militară (Convenția, Art. 6, Protocol II, Art. 14, Protocol IV, Art. 2). *Convenția asupra drepturilor copilului* (art. 42) și *Protocolul opțional din mai 2000 cu privire la implicarea copiilor în conflictele armate* (art.6) solicită, de asemenea, statelor părți la convenție să difuzeze conținutul acesteia într-o manieră corespunzătoare.²

Alături de alți factori³, difuzarea poate juca un rol important în determinarea părților la conflict să contribuie activ la respectarea dreptului internațional umanitar. Dreptul internațional umanitar nu este o religie, dar, dacă ar fi să îl asemănăm cu religia, *difuzarea* ar reprezenta una din poruncile sale, dictată de memoria umanității suferinde.

2.2. Integrarea

Monitorizând legea în acțiune, CICR – garant al dreptului internațional umanitar – a observat, în anul 1977, că difuzarea prin ea însăși, cu toate activitățile care o acompaniau, nu mai oferea rezultatele prognozate, ceea ce impunea luarea unor măsuri suplimentare. În acel context, concomitent cu eforturile de difuzare a prevederilor dreptului internațional umanitar, s-a desprins o concluzie capabilă să descurajeze acea misiune: violarea legii continua să reprezinte o problemă. La această concluzie au contribuit mai mulți factori⁴, *cunoașterea sau înțelegerea neadecvată a dreptului internațional umanitar* fiind factorul cel mai relevant pentru tema noastră. Era nevoie de măsuri concrete pentru a traduce abstractul normelor în aplicații practice.

Drept consecință, CICR a lansat un nou concept, acela al *integrării dreptului în educație, instruire, doctrină și sistemul de sancțiuni*. Acest concept complex solicita dezvoltarea comportamentală a forțelor armate, a cărei rezultată să fie integrarea

spiritului dreptului internațional umanitar în viața acestora, garantând, astfel, desfășurarea operațiilor în conformitate cu prevederile legii. Niciunul din cele patru domenii ale integrării nu reprezintă un scop în sine, în schimb fiecare dintre ele trebuie să contribuie în mod complementar și egal la atingerea unui scop comun: conformarea deplină cu prevederile dreptului internațional umanitar.

Atât difuzarea, cât și integrarea au urmărit și urmăresc atingerea aceluiași scop: o mai bună conformare cu prevederile dreptului internațional umanitar pe timpul acțiunilor militare. Însă, dacă difuzarea era orientată mai mult către *înțelegerea* literii legii, integrarea a acordat mai multă pondere *perceperii* dreptului internațional umanitar într-o manieră modernă, prin identificarea și lucrul cu mecanisme și metode concrete menite să faciliteze *accesul* forțelor armate la spiritul legii.

3. Rolul educației generale

Inițiatoare, promotoare și susținătoare a procesului de conformare cu prevederile dreptului internațional umanitar, educația a fost chemată să contribuie la implementarea legii cu mijloacele și metodele specifice. Cea mai evidentă sarcină pentru educație a fost cea a *familiarizării cetățenilor cu normele dreptului internațional umanitar*, realizând partea profesională a procesului de *difuzare*. Dar implementarea implică, de asemenea, dezvoltarea structurilor specifice și a personalului necesar supravegherii respectării dreptului internațional umanitar. Cele două măsuri amintite sunt cel mai bine îndeplinite prin propagarea cunoștințelor într-un context social larg și constituirea unei baze de personal calificat în drept internațional umanitar, prin dezvoltarea de programe educaționale, recrutarea și pregătirea personalului respectiv.

Rolul educației în procesul de conformare cu prevederile dreptului internațional umanitar a fost, în nenumărate rânduri, reiterat cu ocazia diverselor evenimente organizate de CICR. Încercând să identifice măsura progresului implementării și să propună cele mai relevante recomandări pentru îmbunătățirea acestei misiuni deosebite, participanții la seria de seminarii ale experților în domeniu organizate în anul 2003 au remarcat că *difuzarea și educația* sunt activități ce necesită un accent aparte, în special pe timp de pace, iar audiența acestora trebuie să includă un segment larg de populație, de la politicieni la publicul

larg, atingând cu precădere segmentul specializat: forțele armate.

În anul 2004, dr. Jakob Kellenberger, președintele CICR, concluziona: „Mediul internațional a devenit mai ostil în ceea ce privește respectarea dreptului internațional umanitar [...]”. Potrivit aprecierii domniei sale, câțiva factori contribuie la această stare de lucruri: creșterea numărului de grupuri armate care ignoră legea, (...) *tendința crescândă a dezumanizării sau demonizării adversarului*, (...) percepția eronată a echilibrului dintre *problemele de securitate legitime și obligația de a respecta demnitatea omului*, diminuarea rolului pe care ar trebui să îl aibă *reciprocitatea în termenii respectului pentru dreptul internațional umanitar*. În mod corespunzător, soluțiile propuse pentru compensarea acestei stări negative au fost programele de educație și instruire, alături de lupta împotriva impunității.⁵

Educația reprezintă vectorul principal pentru înfăptuirea procesului de implementare a dreptului internațional umanitar, deoarece se manifestă omniprezent în viața noastră, din copilărie și până la vârste venerabile. Primul contact în acest demers de durată este realizat cu *educația generală* (inclusiv până la nivelul liceului), al cărei rol este acela de a cristaliza formația umanistă, civilizată, civică a individului, dar și de configurare a comportamentului viitorului cetățean.

Niciodată nu este prea devreme pentru însușirea principiilor umaniste. Cu toate că cea mai mare parte a efortului de implementare a dreptului internațional umanitar este direcționată către forțele armate, prea des se neglijează faptul că națiunea însăși este furnizoarea de forțe armate; că soldații, înainte de a se înrola, sunt cetățeni al căror comportament este aproape definit în urma educației primite în familie, școală sau în societate, privită în ansamblu. Națiunile au înțeles acest deziderat în mod diferit. Danemarca, de exemplu, a inițiat, în anul 1997, un sondaj cu scopul de a evalua starea implementării dreptului internațional umanitar la nivel național. Una dintre recomandările cuprinse în raportul final se referea la necesitatea introducerii dreptului internațional umanitar, ca disciplină de învățământ, în programa școlară pentru clasele VIII-X și la admiterea în universități⁶. Mulțumită inițiativei CICR, de a difuza cunoștințele dreptului internațional umanitar în rândurile tineretului, prin intermediul programului *Exploring Humanitarian Law project*, chiar și țări mai mici și mai tinere au

luat măsuri similare, un exemplu fiind furnizat de Trinidad-Tobago, care a agreat ideea de a implementa dreptul internațional umanitar în programa școlilor secundare, pentru copiii cu vârste cuprinse între 13 și 18 ani, în scopul *însușirii principiilor și normelor de bază ale dreptului internațional umanitar*.⁷

Încercând să accentueze importanța integrării cunoștințelor în comportamentul individual, Olivier Vodoz, vicepreședintele CICR, în cuvântul de deschidere al *Senior Workshop on International Rules governing Military Operations*, organizat la Geneva (6-17 august 2007), remarca: „*Experiența demonstrează că predarea dreptului internațional umanitar și instruirea în domeniu nu sunt suficiente pentru a asigura conformarea cu prevederile legale. Organizarea de ședințe de difuzare sau de ateliere de lucru pe teme de drept nu reprezintă garanții de respectare a dreptului internațional umanitar de către combatanți pe timpul ostilităților*”.⁸ Căutând un răspuns la întrebarea: Cum se transpune în mod practic obligația statului de a asigura respectul față de dreptul internațional umanitar în politicile și acțiunile sale?, experții participanți la cinci seminarii pe tema „Respectarea dreptului internațional umanitar”, organizate în anul 2003 sub auspiciile CICR, au militat cu putere pentru **cultivarea mai accentuată a respectului pentru dreptul internațional umanitar** în cadrul celorlalte sectoare ale societății, la nivel național și internațional, cu accent pe societatea civilă.⁹

Putem concluziona că există o legătură strânsă între formația morală și educația soldatului, între comportamentul colectiv cultivat în diverse organisme formative, cum ar fi școala, și șansa ca educația să-și atingă obiectivele cu privire la implementarea dreptului internațional umanitar. Geoffrey Corn a remarcat foarte bine că, alături de alți factori care contribuie la respectarea dreptului internațional umanitar, doi dintre aceștia sunt decisivi: *calitatea instruirii și a disciplinei în rândurile forțelor armate și atașamentul națiunii față de valorile umanitare fundamentale*.¹⁰ Pentru punerea în valoare a acestor factori este necesar un sistem de educație național eficient, care să ofere societății buni cetățeni.

4. Educația militară și cerințele esențiale

Proiectând un context general strategic al procesului de implementare (Figura nr. 1), una

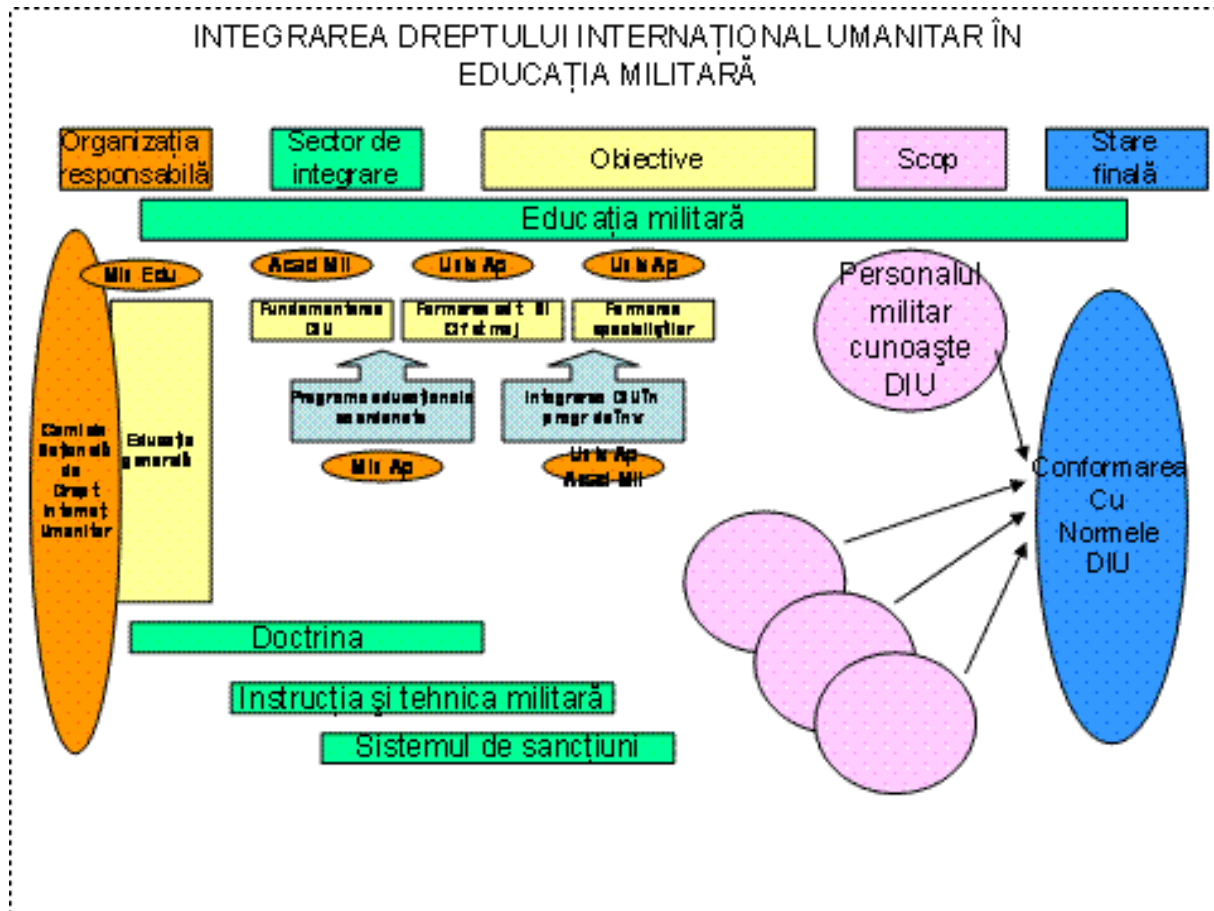


Figura nr. 1

Contextul strategic al integrării dreptului internațional umanitar

din liniile de operații este, cu subdiviziunea de specialitate, educația militară, care contribuie, împreună cu celelalte componente, la atingerea aceiași **stări finale**: „Conformarea tuturor militarilor cu prevederile dreptului internațional umanitar pe timpul operațiilor militare”. Pentru atingerea acestei stări finale, procesul de educație militară trebuie să îndeplinească următorul **scop strategic**: „Cunoașterea principiilor și normelor dreptului internațional umanitar de către toți militarii; nivelul cunoștințelor de însușit va fi stabilit corespunzător cu sarcinile și responsabilitățile fiecărei categorii de personal”. În direcția atingerii stării finale, o serie de instituții trebuie să dezvolte programe specifice, a căror îndeplinire va fi exprimată prin îndeplinirea unor obiective educaționale militare.

Aceste programe, fără a fi exhaustive, concură împreună la obținerea scopului strategic menționat: (1) fundamentarea dreptului internațional umanitar - educația militară de bază; (2) perfecționarea comandanților și ofițerilor de stat major astfel,

încât să fie bine pregătiți, capabili să planifice și să-i consilieze pe comandanți în deplină concordanță cu prevederile dreptului internațional umanitar - educația militară superioară; (3) formarea specialiștilor - educația militară de specialitate; (4) continua perfecționare a cadrelor didactice de drept internațional umanitar de înalt nivel - educația militară superioară de specialitate.

Pentru o mai bună îndeplinire a fiecărui obiectiv de mai sus, sistemul educativ trebuie să fie sprijinit cu mijloace specifice. Câteva din acestea sunt esențiale și pot fi atât externe, cât și interne sistemului.

În cele ce urmează vom identifica două **cerințe esențiale**: (1) dezvoltarea coordonată a programelor de educație militară; (2) integrarea dreptului internațional umanitar în temele programelor de învățământ. Analiza obiectivelor educației militare determină identificarea căilor de realizare a acestora sau, cel puțin, a cerințelor esențiale necesare unui sistem de învățământ militar eficace.

4.1. Programe de învățământ coordonate

În lanțul de implementare, educația își realizează segmentul său de responsabilitate pe baza orientărilor pe care trebuie să le primească de la un organism central coordonator al tuturor componentelor acestui proces. În anul 1998, CICR a emis o serie de îndrumări pentru organizarea unor organisme naționale cu responsabilități în implementarea dreptului internațional umanitar.¹¹ *Acest organism ar trebui să promoveze, să consilieze și să coordoneze toate aspectele implementării dreptului internațional umanitar la nivel național, respectarea și dezvoltarea acestuia. În ceea ce privește educația, acest organism național/guvernamental ar trebui să fie împuternicit să consilieze autoritățile naționale pentru pregătirea și numirea personalului calificat în domeniul dreptului internațional umanitar, în mod special a consilierilor juridici pentru forțele armate (...) să încurajeze și să sprijine cooperarea între diversele ministere și agenții cu responsabilități în acest domeniu (...) ar trebui să fie implicat în elaborarea programelor de pregătire a forțelor din sistemul de apărare și a celorlalte autorități militare și civile cu responsabilități în aplicarea dreptului internațional umanitar. De asemenea, acest organism ar trebui să fie implicat în dezvoltarea programelor de învățământ pe probleme de drept internațional umanitar în școli, instituții academice și profesionale, inclusiv în universități.*¹²

Experții participanți la Seminarele CICR din anul 2003 au remarcat, de asemenea, importanța comisiilor naționale, a căror principală misiune ar fi stabilirea unei strategii naționale pentru implementarea dreptului internațional umanitar într-o manieră comună, care să întărească caracterul universal al dreptului internațional umanitar.¹³ După o lungă perioadă de negociere între organismele cu competențe în domeniu, România a înființat, în anul 2006, la nivel interdepartamental, Comisia Națională de Drept Internațional Umanitar, ale cărei obiective principale sunt de a promova și implementa în condiții optime prevederile Dreptului Internațional Umanitar.¹⁴

Pe baza strategiei naționale în domeniu, întreg lanțul de comandă militar ar trebui să urmărească concepția inițiată la cel mai înalt nivel și să integreze dreptul internațional umanitar în planificarea, organizarea și executarea operațiilor. Dimensiune a procesului de implementare, integrarea dreptului internațional umanitar în educația militară este un

proces orientat de la vârful ierarhiei către bază, declanșat de emiterea unei directive militare^o. Ministerul Apărării trebuie să urmărească existența unor programe eficiente de prevenire a încălcărilor dreptului internațional umanitar pe care să le revadă periodic.

Coordonarea programelor de învățământ militar la toate nivelurile este responsabilitatea departamentului juridic al Statului Major General, al cărui principal obiectiv trebuie să fie îndeplinirea cerințelor operaționale. Monitorizarea, evaluarea, analiza recomandărilor primite, însușirea lecțiilor din teatrele de operații, precum și revizuirea periodică a programelor reprezintă momente-cheie în îndeplinirea corespunzătoare a programelor. Acest proces complex, multidimensional solicită un efort întrunit al diferitelor instituții cu responsabilități în promovarea dreptului internațional umanitar: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, academiile militare (nivel categorii de forțe), centrele de pregătire în armă (nivel categorii de forțe), centrele de pregătire în domeniul dreptului internațional umanitar, unitățile militare sau institutele de cercetare.

4.2. Integrarea dreptului internațional umanitar în programele de învățământ

Deși s-au făcut și se fac eforturi însemnate pentru a educa personalul militar în spiritul dreptului internațional umanitar, mai sunt multe de făcut pentru îmbunătățirea percepției asupra importanței acestei discipline. În locul *luptei* pentru alocarea mai multor ore de învățământ acestei discipline, ar fi benefică concentrarea eforturilor pentru integrarea prevederilor dreptului internațional umanitar în alte discipline cu impact operațional din cadrul programei de învățământ.

În acest context, fiecare student se poate întreba: Cum mă ajută cunoașterea unor norme de drept abstracte? Reprezintă aceasta o garanție a aplicării dreptului internațional umanitar în operații? Integrarea dreptului internațional umanitar în procesul de învățământ poate urma, prin extrapolare, modelul învățării unei limbi străine. În locul migrării mentale între construcțiile limbii materne și corespondentul limbii străine, mai bine se încearcă încorporarea acelei structuri străine în mecanismul mental al individului care învață. Altfel spus, acesta trebuie să învețe să gândească în acea limbă. În mod similar, se poate încerca integrarea în comportamentul individului a

și academiile militare. Aceștia trebuie să identifice consecințele educaționale ale fiecărei norme legale. În acest sens, *Manualul de drept al războiului pentru forțele armate*¹⁶ poate oferi un sprijin didactic esențial pentru orientarea procesului de integrare (Tabelul 1).

Fără îndoială, este mai dificil să predai dreptul internațional umanitar în afara contextului operațional. Dreptul pur poate fi arid, chiar dificil pentru neprofesioniști. Alternativa ar consta în identificarea pentru fiecare situație operațională (tactică, operativă sau strategică) a prevederilor legale relevante și *menționarea* lor în cadrul diverselor activități de învățământ din cadrul unei discipline: prelegeri, seminarii sau exerciții. Dacă ar fi să luăm un exemplu, în cadrul prezentării temei despre managementul ținutelor se poate face referire și la principiul distincției între obiectivele militare și persoanele civile, regula exprimată de articolul 57 al Protocolului Adițional I (Tabelul 1).

Care ar fi cerințele și punctele tari ale integrării dreptului internațional umanitar în cadrul pachetului de artă operativă al programei de învățământ? În acest sens, pot fi considerate următoarele aspecte: (1) pachetul de artă operativă trebuie să înglobeze aspectele legale de fiecare dată când această legătură este evidentă; (2) pentru o integrare coordonată a dreptului internațional umanitar în cadrul altor discipline, coordonatorul/supervizorul trebuie să fie comisia didactică de drept, care stabilește prevederile legale relevante pentru fiecare subiect de artă operativă din cadrul programei de învățământ, asigurându-se de actualitatea acestora și de îndeplinirea obiectivelor din programele de implementare a dreptului internațional umanitar. Prevederea astfel identificată va deveni *inserția* de drept pentru lecția de artă operativă; (3) inserția de drept pentru lecția de artă operativă se pregătește de către un cadru didactic specializat în drept internațional umanitar și se identifică conform modelului interogativ prezentat mai sus și recomandărilor CICR (Tabelul 1); (4) fiecare titular de disciplină va lua măsurile corespunzătoare pentru integrarea în lecție a inserției de drept; (5) consecințele trebuie să fie transpuse în obiective de pregătire sau de învățământ care vor fi urmărite și pe baza cărora se vor face și eventualele evaluări; (6) studenții sunt mai interesați să asiste la ședințele de artă operativă decât la cele dedicate exclusiv

dreptului internațional umanitar. Astfel, prin prezentarea integrată a celor două componente ale lecției, operațională și legală, studentul va înțelege legătura esențială pe care dreptul o reclamă; (7) lecțiile exclusive de drept internațional umanitar vor fi dedicate dezbaterii studiilor de caz și a subiectelor generale, introductive, precum și pentru clarificarea aspectelor mai dificile de drept.

În cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Colegiul de Management al Crizelor și Operații Multinaționale (CMCOM) este instituția specializată pentru formarea ofițerilor și personalului civil pentru ocuparea unor funcții de comandă și stat major în contextul operațiilor întrunit și multinaționale.¹⁸ Următoarele considerații vin să sprijine afirmația potrivit căreia CMCOM asigură cel mai corespunzător mediu pentru găzduirea și testarea unui program-pilot pentru integrarea dreptului internațional umanitar în pachetul de artă militară al programei de învățământ: (1) cursurile sunt desfășurate în mediul întrunit și multinațional, specific viitoarelor conflicte; (2) limba de predare este engleza, cadrul comun de comunicare în operațiile multinaționale. Personalul de stat major multinațional va întrebuița engleza pentru consilierea comandanților și elaborarea planurilor, în concordanță cu prevederile dreptului internațional umanitar; (3) experiența operațională a instructorilor le permite acestora o mai bună înțelegere a valorii dreptului internațional umanitar; (4) metoda didactică este structurată după modelul: *studiu individual – ascultarea unor prezentări teoretice formale – dezbateri subiectelor prezentate – punerea în practică a cunoștințelor acumulate în cadrul exercițiilor*, care oferă studentului ocazia de a înțelege mai bine relevanța unei anume reguli de drept; (5) colegiul este implicat adeseori în instruirea contingentelor pentru pregătirea operațiilor.

Concluzionând, putem afirma că filozofia implementării dreptului internațional umanitar este una simplă și anume: este necesar un efort coordonat pe timp de pace pentru difuzarea, integrarea și însușirea profundă a acestuia, spre a avea certitudinea unei corecte aplicări pe timp de război. Din nefericire, rezultatele acestui demers sunt evaluate în vremurile grele ale războiului, când este foarte dificil să se aplice corecțiile de rigoare.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Rezoluția 21, *Difuzarea cunoștințelor de drept internațional umanitar aplicabil în conflictele armate*, a fost adoptată, împreună cu altele, de către statele participante la cea de-a patra sesiune a Conferinței diplomatice pentru reafirmarea și dezvoltarea dreptului internațional umanitar aplicabil în conflictele armate, organizată la Geneva între 17 martie și 10 iunie 1977.

2 *The Obligation to Disseminate International Humanitarian Law, Advisory Service on International Humanitarian Law*, <http://www.icrc.org>.

3 Opinia publică, interesul reciproc al părților la conflict, menținerea disciplinei, teama de represalii, sancțiunile disciplinare și penale, teama de război.

4 Aptitudinile insuficiente, atitudinile greșite, comportament necorespunzător, lipsa tehnicii corespunzătoare, absența voinței, *Integrating the law*, p. 15, <http://www.icrc.org>.

5 Dr. Jakob KELLENBERGER, *Striving to improve respect for international humanitarian law*, 2004, Official Statement, 28th Round Table on Current Problems of International Humanitarian Law, San Remo, <http://www.icrc.org>.

6 *Implementation of international humanitarian law by Denmark*, 1997, International Review of the Red Cross no 320, pp. 583-590.

7 Sobhi TAWIL, *International humanitarian law and basic education*, 2000, International Review of the Red Cross No. 839, pp. 581-599, <http://www.icrc.org>.

8 Workshop on the rules governing military operations: welcome speech of ICRC vice-president, Olivier Vodoz, Geneva, 6-17 August 2007, <http://www.icrc.org>.

9 *Improving Compliance with International Humanitarian Law*, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross Geneva, October 2003 <http://www.icrc.org>.

10 Geoffrey S. CORN, *Developing Warrior Lawyers: Why it's time to create a Joint Services Law of War Academy*, Military Review, May-June 2006, p. 99.

11 *Guiding principles concerning the status and methods of operation of national bodies for the implementation of international humanitarian law*, 1998, ICRC, <http://www.icrc.org>.

12 Ibidem.

13 *Improving Compliance with International Humanitarian Law*, ICRC Expert Seminars, Report prepared by the International Committee of the Red Cross Geneva, October 2003 <http://www.icrc.org>.

14 Regulamentul de funcționare a Comisiei Naționale de Drept Internațional Umanitar 2007, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 812 din 28/11/2007.

15 Armed Forces: Integration of International Humanitarian Law, <http://www.icrc.org>.

16 Frederic de MULINEN, **Manual de drept al războiului pentru forțele armate**, ICRC, Geneva, 1987, tradus și adaptat de lt. col. Dumitru Codiță.

17 Ibidem.

18 <http://www.unap.ro/ro/unitati/cmcom/cmcom/index.htm>

Alin BODESCU (alinbodescu@gmail.com) este lector universitar în catedra de Securitate și Apărare Națională din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, deține un master în relații internaționale la SNSPA și este doctorand în științe militare.

STATUTUL ȘI ROLUL SOCIETĂȚILOR MILITARE PRIVATE ÎN CONFLICTELE ARMATE

Dr. Petre DUȚU
Aurică ȘERBAN

Astăzi, în teatrele de operații, pe lângă forțele militare aparținând armatelor naționale, se întâlnesc frecvent societăți militare private (SMP) care prestează contracost o paletă largă de activități și servicii în folosul participanților la conflictul armat. De reținut că SMP nu se angajează în ducerea propriu-zisă a luptelor între beligeranți, ci cel mult își apără membrii și obiectivul încredințat, dacă acestea sunt atacate. În acest scop, ele dispun de armament individual și de mijloace moderne de luptă. Totodată, ele se deosebesc de mercenari și mercenariat, prin modul de constituire ca societăți comerciale, de funcționare și angajare în realizarea diferitelor activități necombatante și servicii diverse prestate clienților lor.

Cuvinte-cheie: conflict armat, societăți militare private, implicare, activități SMP, motivație.

1. Caracteristici ale conflictului armat actual

Dacă esența războiului, natura sa intrinsecă nu s-a schimbat de când omul ființează pe pământ, în schimb, existența și manifestările sale au variat puternic în funcție de progresul tehnic ce ameliorează armele, de mutațiile conceptuale ce preconizează folosirea lor pe câmpul de luptă și de evoluțiile politice și ideologice care pun în mișcare voința luptătorului în război și îl împing la violență pentru a le impune¹.

În prezent, conflictele armate au dobândit și afișează o serie de caracteristici, printre care se află și următoarele: **contururile războiului au devenit mai vagi**, de când statul a încetat să mai fie singurul deținător al monopolului violenței legitime. Există o interpenetrare din ce în ce mai frecventă între forța armată și alți actori implicați

în conflictele armate. De exemplu, astăzi, există o asemenea împletire între activitățile actorilor unui conflict armat, încât nu este deloc posibil să se facă diferența între rețelele criminale care cer revendicări politice, reziduurile fostelor armate și miliții ale șefilor războiului, care trăiesc din jafuri sau comerț cu produse prohibite²; sunt „**războaie de joasă intensitate**”³. O idee esențială a acestui tip de conflict este cea a interconexiunii între toate componentele luptei. Se substituie forței ca mijloc principal, o viziune a războiului integral ce revalorizează planurile politico-ideologic, socio-economic și militar, și se conduc toate în același timp; **numărul și componența victimelor și a răniților conflictelor armate, în prezent, sunt diferite de cele din precedentele războaie**. Astfel, dacă, până în secolul al XX-lea, aproape 90% dintre morții și răniții în război erau combatanți, acum, 80% dintre victimele noilor conflicte armate sunt civili⁴; **complexitate**. Aceasta este dată de cele trei dinamici ale conflictelor armate - descentralizare, globalizare și transnațională - care se produc simultan. Astăzi, se asistă la interconexiunea factorilor locali și mondiali ce generează și pot explica evoluția recentă a conflictelor armate; **fluiditate**, capacitatea de transformare rapidă și permanentă a ansamblului componentelor conflictelor armate. Această fluiditate redefiniște actorii, modul de operare și dinamica generală a conflictelor noului mediu internațional. Conflictul fluid este rezultatul eforturilor sistematice pentru a rupe cu rutina și a destabiliza adversarul. El este purtat de actori fluizi, adică actori susceptibili să se transforme foarte rapid, să se adapteze mediului strategic, remodelându-și concomitent chiar mutația lor; **variația rapidă a organizării conflictelor**. Mutația rapidă a actorilor și a

modurilor de operare are consecințe directe asupra organizării conflictelor, care se modifică, de asemenea, rapid. Transformarea cea mai vizibilă este cea a numărului și tipului de actori implicați în conflict. Se cunosc o serie de conflicte interne, cum sunt cele din Liberia, Sudan sau Columbia, unde numărul de actori variază rapid, urmat de sciziuni ale grupurilor rebele sau crearea de către guvern a grupurilor-ecran. Un actor poate să se sfarme și o coaliție să se descompună și să se recompună; **multiplimitatea formelor conflictuale**. Conflictele armate actuale se caracterizează și prin numărul important de sisteme conflictuale observabile simultan. Astăzi, suntem martorii unor conflicte armate intrastatale, interstatale, interetnice sau religioase, deoarece conflictele se derulează în interiorul frontierelor naționale mai degrabă decât între țări sau state distincte. Astfel, 23 din 25 dintre principalele conflicte armate ce se derulau în anul 2000 erau de origine internă, potrivit Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI] 2001; cele mai multe dintre **conflictele armate actuale sunt nonstructurate și dificil de prevăzut**. Ele implică adesea mulți participanți, fiecare urmărindu-și propriile interese, iar demarcația între combatanți și necombatanți este dificil de făcut. Aproape întreaga populație participă la aceste conflicte, fie ca luptători, fie ca victime; **motivele conflictelor sunt numeroase și de natură diversă**: factori ideologici, acces la resurse, origine etnică, aviditate, repartitia puterii în cadrul entităților sociale și diferitelor țări, state vulnerabile și absența leadership-ului.

2. Societățile militare private: caracteristici și scopul lor

Societățile militare private (SMP) sau companiile militare private (CMP) sunt constituite ca întreprinderi comerciale cu capital privat care oferă, contracost, în totalitate sau parțial, servicii ce, în mod obișnuit, țin de securitate și apărare. De câțiva ani, aceste societăți sunt tot mai prezente în diferitele teatre de operații din lume. Ele au profitat de o conjunctură favorabilă, legată mai ales de privatizarea a numeroase domenii de activitate statală, dar și de sfârșitul Războiului Rece, care a generat reduceri consistente în efectivele militare ale unor state, antrenând o disponibilitate sporită de material militar și de personal calificat.

În opinia noastră, societățile militare private se

definesc prin aceea că: 1) **sunt create ca societăți comerciale**. Altfel spus, scopul lor esențial este obținerea unui profit și, în calitate de societăți comerciale, dispun de: sediu social; organizare de sine-stătătoare; un patrimoniu propriu; un scop determinat; o relație bine definită cu instituțiile statului în care își au sediul. Societățile militare private au un obiect social legal afișat: serviciile de înaltă tehnologie, formarea sau consilierea pe probleme strategice. Talia lor variază de la întreprindere mică și mijlocie la firme multinaționale. Ele operează într-o piață deschisă și lucrează pentru numeroși clienți, de care sunt legate prin *contracte legale*. Societățile militare private tind, prin urmare, să se prezinte ca „întreprinderi”, asemenea celorlalte existente într-o economie de piață. Un număr dintre ele sunt cotate la bursă și legate de grupurile industriale de armament, de construcții, de electronică și comunicații. Ele își fac o bună imagine publică și o bună reputație, afirmând că nu lucrează decât pentru entități legale și guverne legitime. Unele sunt chiar dotate cu „coduri de bună conduită” (de exemplu, International, Control Risks, Erinys, Hart, Olive et Omega Solutions)⁵; 2) **membrii lor sunt foști militari – de la soldat la general – și civili disponibilizați de armatele naționale** în urma amplelor mutații produse, după 1990, în cadrul acestor instituții. Toți sunt persoane cu calificare înaltă și competențe deosebite în domeniul securității și apărării. De exemplu, firma *Blackwater* este cea mai mare dintre societățile contractuale militare private ce operează în Irak și Afganistan. Fondată în 1996 de Erik Prince, un milionar creștin conservator și fost pușcaș marin, provenind dintr-o familie din Michigan, ale cărei donații generoase au ajutat la ascensiunea dreptei religioase și a revoluției republicane din 1994, ea se compune din cinci companii specializate. Prin statutul său, se definește ca „societatea militară profesionistă cea mai completă din lume”, care numără printre clienții săi multe societăți multinaționale, Pentagonul, Departamentul de Stat al SUA. Este specializată în impunerea legii, menținerea păcii și operațiuni de stabilitate; 3) **paletă largă de activități și servicii pe care le oferă clienților lor**. Societățile militare private formează un grup foarte eterogen. Activitățile lor pot să se desfășoare atât pe teritoriul național, cât și pe teatre externe, dar serviciile propuse nu sunt aceleași⁶; 4) **menținerea legăturii cu Ministerul Apărării**

și Ministerul de Externe al statului în care își au sediul social sau de care aparțin majoritatea membrilor lor. De exemplu, MPRI menține un strâns contact cu Pentagonul și cu Departamentul de stat al SUA; **5) dotare cu mijloace tehnice de vârf.** Acest fapt este cel mai evident în domeniul informaticii și al comunicațiilor, ceea ce face ca aceste societăți să aibă permanent o clientelă selectă; **6) diferă de mercenariat.** Prin modul lor de constituire, personalul angajat, serviciile oferite și contextul în care își îndeplinesc sarcinile asumate, societățile militare private nu sunt similare cu mercenariatul și nici personalul său nu poate fi asimilat cu mercenarii de odinioară; **7) acționează atât la nivel internațional, cât și național.** Activitatea societăților militare private se derulează atât pe plan intern, cât și, mai ales, extern. *În țară,* societățile militare private îndeplinesc sarcini diverse – de la aprovizionarea cu apă a unităților militare la formarea și antrenarea personalului militar și civil din armată –, ca urmare a procesului de externalizare de către armată a unor activități și servicii. *Pe plan extern,* societățile militare private îndeplinesc diferite sarcini cu caracter necombatant în teatrele de operații, unde sunt angajate în conflicte armate forțele militare naționale sau ale unor coaliții create ad-hoc și care acționează sub egida ONU sau a altor organisme internaționale cu vocație de securitate și apărare. În acest sens, se pot aminti participările diferitelor societăți militare private la activitățile derulate în folosul forțelor Coaliției militare internaționale din Irak.

3. Implicarea societăților militare private în conflictele armate

De regulă, societățile militare private oferă, contracost, clienților lor următoarele tipuri de activități: **consiliere militară.** Aceasta cuprinde consilierea relativă la structura forțelor armate și a cumpărării de echipamente, dar și analiza doctrinelor și planificarea strategică și operațională. În acest domeniu este luată ca referință societatea americană MPRI, celebră pentru că are mai mulți generali la pensie pe metru pătrat decât Pentagonul însuși⁷. La punerea în operă a unor asemenea programe participă cu o veritabilă strategie de marketing și de cucerire a piețelor. Este vorba de testarea și punerea în practică a unui dispozitiv pe măsură, apoi de exportarea acestui concept în alte

țări; **antrenament militar.** Societatea MPRI, de exemplu, a avut ca misiune, în 1995, să antreneze, să echipeze și să profesionalizeze armata bosniacă⁸; **susținere logistică a operațiilor militare,** ce reprezintă, de asemenea, o activitate delegată societăților private. Aceasta include prestații clasice legate de întreținerea forțelor, ca restaurarea sau spălarea, și întregul spectru al aprovizionării – apă, carburant, muniții. Firma Kellog, Brown and Root (KBR) este, astfel, însărcinată cu gestionarea bazelor și infrastructurilor forțelor americane staționate în Balcani⁹. De asemenea, se fac **prestații de logistică operațiunilor umanitare și operațiunilor pentru pace.** Societatea Dyncorp International a semnat, în iulie 2003, un contract cu Departamentul de Stat pentru a furniza ansamblul de susținere logistică în operațiunile de ajutor umanitar duse de SUA în Africa¹⁰; **asistență tehnică și mentenanță.** Armata americană a încredințat societăților private mentenanța sistemelor de arme foarte sofisticate, ca bombardierele B-2, avioanele de atac F-117, avioanele de recunoaștere U-2 și Global Hawk, elicopterele Apache sau sistemele de apărare antiaeriană de pe nave¹¹; **expertiza în informații** face, de asemenea, parte din serviciile propuse. Societatea Diligence LLC subliniază că echipa sa este compusă din foști membri ai serviciilor secrete americane, britanice și rusești¹²; **activitățile postconflict** reprezintă un alt sector puternic lucrativ. De exemplu, societatea americană Dyncorp conduce, din 2005, un proiect în Liberia, pentru o sumă de 70 milioane de dolari pe an, ce constă în demobilizarea și prevederea de măsuri de reinserție pentru fostele forțe ale dictatorului Charles Taylor, ca și pentru formarea unei noi armate¹³. Aceeași societate are ca misiune să recruteze și să antreneze forțele de poliție irakiene și afgane¹⁴. De asemenea, unele societăți se angajează să facă deminarea și să distrugă armamentul, dar este vorba de un tip particular de activitate rezervat firmelor specializate, cum este societatea americană Ronco în Irak, sau societatea franceză COFRAS în Cambodgia; **un evantai de servicii legate de securitate în mediile instabile, expuse, de exemplu, la amenințări teroriste sau la violența grupurilor rebele.** Ele asigură mai ales protecția și escorta convoaielor legate de misiuni umanitare sau logistice și supravegherea instalațiilor sensibile. De asemenea, pot fi solicitate de întreprinderi pentru a efectua expertize pe teren, pentru a demonstra gradul de fezabilitate al politicii

implantării unui grup comercial sau industrial într-o zonă geografică a cărei stabilitate nu este certă - activitate cunoscută sub numele de **gestionare a riscului de țară**.

4. Motivația recurgerii la societățile militare private

Recursul la societățile militare private răspunde atât unei logici raționale a *externalizării misiunilor neluptătoare ale armatei*, cât și *mizelor politice*, mai puțin mărturisite. Această evoluție comportă consecințe semnificative asupra conducerii operațiunilor militare. Mai întâi, procesul externalizării, amorsat de circa cincisprezece ani în sânul instituțiilor militare, răspunde la două considerații: pe de o parte, căutarea eficacității și a unei mai mari disponibilități ale forțelor armate și, pe de altă parte, grija de a reduce costurile față de bugetele de apărare tot mai restrânse.

Recursul armatei naționale la subînchirierea unor sarcini presupune să definească ceea ce este „*externalizabil*” sau nu. Sarcini „*non-combat*”, ca formarea și antrenarea personalului, transportul efectivelor și al unei părți din tehnica de luptă, aprovizionarea, sau activitățile de întreținere a spațiilor și a mijloacelor de luptă, ar putea fi încredințate civililor. Complexitatea crescândă a echipamentelor necesită, în plus, competențe tehnice specifice, pe care societățile private le pot mai ușor furniza. Este vorba, pentru armată, de a obține profit din anumite competențe din domeniul civil, de exemplu, în materie de transmisiuni sau de imagini prin satelit.

De altfel, astăzi, se constată că armatele sunt mai mult implicate în executarea unor misiuni nonmilitare (altele decât războiul, cum spune doctrina SUA), adică acțiuni umanitare sau, mai general, acțiuni civilo-militare. Or, societățile militare private ar putea fi mai bine pregătite să îndeplinească acest tip de mandat. Astfel, întreprinderea Pacific Architects and Engineers este însărcinată cu logistica militară și gestionarea experților de geniu pentru susținerea operațiunilor de pace în Sierra Leone, Liberia, Coasta de Fildeș¹⁵.

De asemenea, externalizarea funcțiilor apărării se înscrie într-o logică a raționalizării economice. Această evoluție permite, de fapt, o anumită suplețe în gestionarea efectivelor. Nu mai este necesară întreținerea unei vaste armate, mai ales

pentru țările mici. Se poate face apel la societăți private, care nu sunt plătite decât în funcție de nevoi. În plus, nu mai sunt cheltuieli de structură sau de acoperire socială.

În ceea ce privește mizele politice ale recursului la societățile militare private, ele se referă, în esență, la o economie a „costurilor politice”. Folosirea discretă a societăților militare private pentru executarea unor activități și servicii ce țin de apărare și securitate permite să se scape de controlul parlamentarilor, de media și de opinia publică și, de asemenea, să se ascundă operațiile din zonele de conflict ce se abat de la poziția oficială a statului respectiv.

Recursul la auxiliari privați permite, mai întâi, limitarea impactului morții soldaților asupra opiniei publice, ce face ecou la obiectivul politic „zero morți”. Într-adevăr, un civil american ucis în Irak nu are aceeași mediatizare ca întoarcerea în țară a unui coșciug ornat cu drapelul statului. Atunci când un membru al unei societăți militare private moare pe timpul îndeplinirii unor sarcini într-un conflict armat, toți se gândesc că acesta este riscul pe care persoana în cauză și l-a asumat voluntar. Pierderile printre civilii sub contract nu sunt, de altfel, cuprinse în decontul oficial al morților¹⁶. Contrar regulilor în vigoare pentru victimele militare, difuzarea acestor informații este la discreția angajatorilor. În general, apelul la subînchiriere este un mijloc pentru guvern de a păstra un nivel scăzut al numărului de militari trimiși în teatrele de operații. Aceasta permite, mai ales, eludarea limitelor efectivelor impuse de legislator. Astfel, Congresul SUA a plafonat la 500 numărul total de militari americani ce pot staționa pe teritoriul columbian¹⁷. Dar nicio limită nu este fixată prezenței auxiliarelor privați. Prin urmare, numeroși angajați ai DynCorp sunt la lucru din 1991, pentru a antrena armata columbiană, a furniza informații și a participa la stropirea aeriană a câmpurilor de coca, în cadrul Planului Columbia, ce vizează lupta împotriva narcotraficantilor¹⁸. Aparatele de zbor ale societății au făcut obiectul a mai multe sute de trageri de artilerie, fără a fi consemnat acest lucru pe prima pagină a ziarelor.

Totodată, apelul la societățile militare private permite guvernelor să desfășoare operațiuni în afara poziției oficiale a statului. Intervenția firmelor private este mult mai discretă decât cea a armatei. Astfel, trimiterea de consilieri civili asigură camuflarea unui act politic și a unei prezențe

militare a statului într-o zonă sensibilă a lumii. Societățile militare private constituie, astfel, „o forță de sprijin a politicii externe”¹⁹, care permite să se intervină pe ascuns. În caz de insucces, va fi mai ușor pentru statul respectiv să nege faptele. De altfel, este adevărat că societățile militare private nu sunt prestatoare de servicii neutre. Asistența tehnică semnifică adesea, de fapt, intervenția. De exemplu, armata croată a beneficiat de avantajele asistenței militare americane, dar prin intermediul unui organism privat.

Pe de altă parte, există o teamă că prestatorii de servicii se retrag precipitat dintr-o operațiune, dacă aceasta se dovedește prea complexă sau periculoasă. Recursul la auxiliari privați introduce mai mult incertitudinea în conducerea operațiunilor militare. În plus, angajații societăților militare private nu fac parte din lanțul de comandă și pot, în orice moment, să decidă să-și părăsească postul. Dacă un angajat demisionează, societatea are obligația să-l înlocuiască. Cu toate acestea, efectele negative asupra succesului operațiunii în curs nu dispar. Armata poate să solicite tribunalului să-i sancționeze pe cei care au încălcat contractul, dar acest lucru nu rezolvă problemele ce țin de ducerea luptei la un moment dat. Sancțiunea intervine după consumarea operațiunii ce a fost afectată de nedeplinirea prevederilor contractuale.

Din punctul de vedere strict al prestațiilor, intervențiile firmelor private se petrec după reguli convenite anterior situației concrete din teatrul de operațiuni. În plus, probleme importante rezultă din faptul că societățile militare private nu sunt supuse comenzii și controlului direct al armatei, căci ele funcționează ca entități autonome, ce nu sunt subordonate ierarhiei militare. Acest fapt antrenează, în primul rând, disfuncționalități grave în termeni de coordonare. De exemplu, este foarte posibil ca societățile militare private să întreprindă acțiuni tactice, pentru a-și îndeplini obligațiile contractuale, dar care complică, în definitiv, realizarea obiectivelor strategice fixate de conducerea militară. Totodată, aceste societăți militare private, din motive de confidențialitate, sunt în afara rețelelor de informații ale armatei. Militarii apreciază că nu există niciun motiv pentru a împărtăși informațiile confidențiale cu aceste entități care, nu numai că scapă lanțului de comandă, ci, în plus, recrutează irakieni sau indivizi din terțe țări. În realitate, relațiile între forțele armate și societățile militare private sunt departe

de a fi mereu cordiale, nici chiar într-un spirit al colaborării²⁰. Recursul din ce în ce mai masiv la societățile private pune, astfel, de probleme de coabitare între cele două tipuri de „soldați”. Inegalitățile salariale între unii și ceilalți și tipul de activitate prestată creează inevitabil tensiuni.

Concluzii

Prestarea de către societățile militare private a unor servicii ce țin de domeniul securității și apărării indică faptul că, astăzi, asistăm la fenomenul limitării monopolului statului în materie de folosire a violenței fizice legitime. În prezent, statele nu ezită să subînchirieze o parte mai mult sau mai puțin importantă a acestui monopol actorilor privați și, în același timp, acestea nu văd un inconvenient în aceea ca resurse și prestații militare ce evidențiau până acum un monopol guvernamental să poată fi furnizate, de companii private, oricărei entități statale sau nonstatale, contra unei simple remunerații. Intervenția crescândă în domeniul militar a unui agent motivat de considerații comerciale implică, într-un fel sau altul, o punere în discuție a conceptului tradițional de stat. Cu atât mai mult cu cât această tendință se manifestă la toate statele, indiferent dacă sunt foarte puternice, slabe sau delincvente. În plus, activitățile companiilor militare de securitate ridică o serie de grave probleme politice și etice, ce se cer luate în seamă.

Să reținem că, acum, ***nicio societate nu propune misiuni de luptă***. Totuși, civilii sub contract s-au aflat, adesea, amestecați în ostilități. Trebuie păstrat spiritul că ei intervin, totuși, într-o zonă de război. Astfel, societățile ce asigură paza conductelor de petrol dispun de material comparabil cu cel al trupelor coaliției prezente în Irak. Gărzile sunt echipate cu elicoptere UH-60 Blackhawk și au recurs la armamentul individual clasic din dotare atunci când a fost nevoie²¹.

Pe lângă consecințele folosirii societăților militare private la îndeplinirea unor activități externalizate de armatele naționale menționate sunt și urmări negative în ceea ce privește conducerea operațiunilor militare. Desigur, externalizarea unei părți din activitățile necesare armatei poate să aibă un impact tactic și strategic considerabil. Mai întâi, recursul la societăți private are ca efect amestecarea logicii economice în organizarea războiului. Un asemenea demers face rău atât unității de comandă,



cât și controlului impus operațiilor militare. În acest context, o primă dificultate rezidă în faptul că societățile militare private au, prin esență, priorități ce diferă de cele ale unui guvern sau ale unei armate. Astfel, va persista mereu o tensiune între obiectivele de securitate ale statului comanditar și obiectivul de maximizare a profitului unei societăți comerciale.

Firească, activitatea societăților militare private va cunoaște o evoluție ascendentă în anii ce vin. Prezența lor în diferite teatre de operații din lume va fi o realitate de necontestat. De aceea, se impune ca, atât la nivel național, cât și, mai ales, internațional, să se reglementeze, din punct de vedere juridic, statutul și rolurile asumate de către aceste societăți, în general, și, mai ales, când ele prestează activități și servicii în folosul armatelor naționale sau al unor coaliții militare internaționale ce acționează sub mandat ONU pentru îndeplinirea unor misiuni diverse.

BIBLIOGRAFIE:

Alyson J. K. BAILES, Caroline HOLMQVIST, *Les Affaires et la sécurité: quel rôle pour le secteur privé?*, *Politique étrangère*, n° 1, mars 2006.

Claude BALIÉ, *Les entreprises militaires privées en Colombie, agents discrets de la politique étrangère des États-Unis*, în ROCHE, Jean-Jacques (dir.), **Insécurité publiques, sécurité privée? Essais sur les nouveaux mercenaires**, Paris, éd. Economica, coll. Défense, 2005.

Comunicat de presă al Dyncorp International din 04.08.2005: *DI helps US retire Liberia's army*, postat pe site-ul <http://www.dyn-intl.com/subpage.aspx?id=12>.

Gérard DAVET, Fabrice LHOMME (art. cit.), *Profession: mercenaire français en Irak*, *Le Monde*, 26 novembre 2005.

Michael DUFFY, *When private armies take to the front lines*, *Time Magazine*, 12 aprilie 2004.

François DURAN, *Définir les conflits actuels/1. L'approche géométrique: symétrie, dysymétrie et asymétrie*, <http://reflexionstrategique.blogspot.com/2007/10/dfinir-les-conflits-actuels-1.html>.

Le Guerre de Basse Intensité, http://www.confidentiel.net/rubrique.php3?id_rubrique=32.

Olivier HUBAC, *L'essor du mercenariat entrepreneurial*, în HUBAC, Olivier (dir.), **Mercenaires et polices privées: la privatisation de la violence armée**, Manchecourt, Editura

Universalis, coll. *Le tour du sujet*, 2005.

Stéphanie JUNG, *Les nouveaux entrepreneurs de guerre*, http://www.infoguerre.fr/fichiers/SMP_nouveaux_entrepreneurs_guerre.pdf.

Sami MAKKI, *Militarisation de l'humanitaire, privatisation du militaire*, Paris, Cahier d'Etudes Stratégiques 36-37, CIRPES, 2005.

Christian T. MILLER, *Evidence of fraud found by Iraq audit*, *Los Angeles Times*, 30 aprilie 2006.

Heinfried MÜNKLER, **Les guerres nouvelles**, Ed. Alvik, Paris, 2003.

Site Internet - Diligence LLC: www.diligencellc.com/about.html

Site Internet - Dyncorp: <http://www.dyn-intl.com/subpage.aspx?id=42>

Peter W. SINGER, **Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry**, Ithaca & London, Cornell University Press, 2003.

Peter W. SINGER, citat de James DAO, *For God, country and wallet: America's privatised armies are here to stay*, *The New York Times*, 3 aprilie 2004.

Les trois fronts de la Guerre de Basse Intensité, http://www.confidentiel.net/article.php3?id_article=291.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Vezi: François DURAN, *Définir les conflits actuels/1. L'approche géométrique: symétrie, dysymétrie et asymétrie*, <http://reflexionstrategique.blogspot.com/2007/10/dfinir-les-conflits-actuels-1.html>

2 Heinfried MÜNKLER, **Les guerres nouvelles**, Ed. Alvik, Paris, 2003, p.11.

3 Vezi: *Le Guerre de Basse Intensité*, http://www.confidentiel.net/rubrique.php3?id_rubrique=32, *Les trois fronts de la Guerre de Basse Intensité*, http://www.confidentiel.net/article.php3?id_article=291.

4 Heinfried MÜNKLER, **op.cit.**, p.30.

5 Cf. Stéphanie JUNG, *Les nouveaux entrepreneurs de guerre*, http://www.infoguerre.fr/fichiers/SMP_nouveaux_entrepreneurs_guerre.pdf, p.17.

6 Tipuri de astfel de activități vor fi prezentate la punctul 3 al acestui articol (N.A.).

7 Cf. Stéphanie JUNG, *op.cit.*, p.18.

8 Ibidem, p.19.

9 Peter W. SINGER, **Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry**, Ithaca & London, Cornell University Press, 2003, p.45.

10 Sami MAKKI, *Militarisation de l'humanitaire, privatisation du militaire*, Paris, Cahier d'Etudes Stratégiques 36-37, CIRPES, 2005, p.170.



- 11 Stéphanie JUNG, op.cit., p.20.
- 12 Sursa: Site Internet al societății Diligence LLC, www.diligencellc.com/about.html
- 13 Sursa: Comunicatul de presă al societății Dyncorp International din 04.08.2005, intitulat DI helps US retire Liberia's army, difuzat pe site-ul său de Internet: <http://www.dyn-intl.com/subpage.aspx?id=12>, Alyson J. K. BAILES și Caroline HOLMQVIST, Les Affaires et la sécurité: quel rôle pour le secteur privé?, Politique étrangère, n°1, martie 2006, p.128.
- 14 Sursa: Site Internet al societății Dyncorp, <http://www.dyn-intl.com/subpage.aspx?id=42>
- 15 Sami MAKKI, Militarisation de l'humanitaire, privatisation du militaire, Paris, Cahier d'Etudes Stratégiques 36-37, CIRPES, 2005, p.170.
- 16 Gérard DAVET, Fabrice LHOMME (art.cit.), Profession: mercenaire français en Irak, Le Monde, 26 noiembrie 2005.
- 17 Claude BALIÉ, Les entreprises militaires privées en Colombie, agents discrets de la politique étrangère des États-Unis, în ROCHE, Jean-Jacques (dir.), **Insécurités publiques, sécurité privée? Essais sur les nouveaux mercenaires**, Paris, éd. Economica, coll. Défense, 2005, pp.292-310.
- 18 Stéphanie JUNG, op.cit., p.27.
- 19 Olivier HUBAC (coord.), **Mercenaires et polices privées: la privatisation de la violence armée**, Manchecourt, Editura Universalis, coll. Le tour du sujet, 2005, p.40.
- 20 Cf. Michael DUFFY, When private armies take to the front lines, Time Magazine, 12 aprilie 2004.
- 21 Peter W. SINGER, citat de James DAO, For God, country and wallet: America's privatised armies are here to stay, The New York Times, 3 aprilie 2004.

Dr. Petre DUȚU (dutupetre@yahoo.com) este cercetător științific gradul II la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, sociolog militar, autor a numeroase articole și lucrări privind securitatea națională, regională și globală și moralul militarilor.

Colonelul Aurică ȘERBAN este șef de birou în Statul Major General, doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, interesat de managementul resurselor umane pentru apărare.

SECURITATEA COMUNICAȚIILOR ȘI REȚELELE VIRTUALE PRIVATE

Dan ANDREESCU

Dezvoltarea explozivă a tehnicii de calcul și a rețelelor de calculatoare a atras după sine o creștere semnificativă a atacurilor lansate asupra sistemelor informatice.

Încă de la apariția rețelelor de calculatoare s-a pus problema securității acestora, la modul general, iar în mod special, a transmiterii de informații sensibile prin intermediul ei, fără ca o terță persoană să aibă posibilitatea să le folosească sau să le modifice.

Protecția comunicațiilor și a informației a devenit o prioritate în preocupările organizațiilor, fie ele militare sau nonmilitare, ajungând să devină o cerință obligatorie în procesul de proiectare a securității unui sistem informatic.

Asemenea exigențe presupun existența unor metode de protejare a informațiilor transmise și de identificare în mod unic a persoanelor care au acces la ele.

Aplicații bancare, de genul transferuri sau transmisii de date necesită în mod obligatoriu folosirea semnăturii digitale, a autentificării și a criptării datelor care se transferă prin intermediul rețelei.

Articolul nostru încearcă să prezinte un domeniu al securității comunicațiilor care este în plină dezvoltare și care, pe lângă aplicațiile de tip VPN, care sunt vârful de lance în lupta cu persoanele răuvoitoare sau curioase care încearcă să altereze, citească sau copieze informațiile cu un anumit nivel de secretizare, transportate printr-un mediu nesigur, cum este Internetul, se bazează și pe alte subdomenii, cum ar fi steganografia, criptografia, tunelarea de pachet și routarea lor pe anumite canale de comunicație.

Ca un exemplu de îmbunătățire a securității comunicației prin intermediul rețelelor publice, au fost dezvoltate cele trei implementări prezentate aici, care au apărut cu un unic scop - de a securiza transportul datelor dintre două rețele separate din punct de vedere geografic, ce comunică printr-un mediu ostil.

Cuvinte-cheie: securitate, rețea, virtual, privat, comunicație, comunicații, calculator, criptare, criptografie, tunelare, tehnologie, confidențialitate, integritate, acces, internet, intranet, extranet, arhitectură, host, gateway, ssl, http, https, tcp, ftp, nntp, VPN, IPSec.

Securitatea rețelei a devenit o problemă importantă a societății contemporane, în care componenta informatică este prioritară și se bazează pe rețele de echipamente de calcul tot mai extinse și mai diversificate.

Schimbările produse în societatea noastră prin utilizarea zilnică a resurselor informatice au impulsionat dezvoltarea explozivă a tehnicii de calcul și a rețelelor de calculatoare. Astfel, o dezvoltare intensă se poate observa în privința sistemelor de comunicații, a protocoalelor, a rețelelor prin cablu și fără cablu (wireless). Aceste îmbunătățiri produc mărirea considerabilă a vitezelor de transfer al datelor, la prețuri foarte mici, accesibile nu numai instituțiilor, ci și tuturor utilizatorilor, persoane fizice sau juridice. Dezvoltarea spectaculoasă a rețelelor se datorează evoluției explozive a tehnologiei și, totodată, dezvoltării infrastructurii care le deservește.

Au apărut noi facilități, sub forma unor servicii oferite de către instituții specializate, cu plajă de acoperire de la telefonie prin cablu și până la plata facturilor sau accesarea unui cont atașat cardului personal, prin intermediul telefonului sau chiar prin Internet Banking. În aceste condiții, este evident că atacurile informatice din timpul transmiterii și procesării de date electronice pot produce pagube importante, care vor fi direct proporționale cu valoarea informațiilor vehiculate prin rețeaua atacată, ajungând să fie comparabile, din punct de vedere economic, cu dezastrele naturale.

Toate aceste atacuri bazate în mare parte pe vulnerabilitățile sistemelor de operare au dus la amplificarea luptei pentru crearea unor rețele de calculatoare sigure. Practic securitatea unei

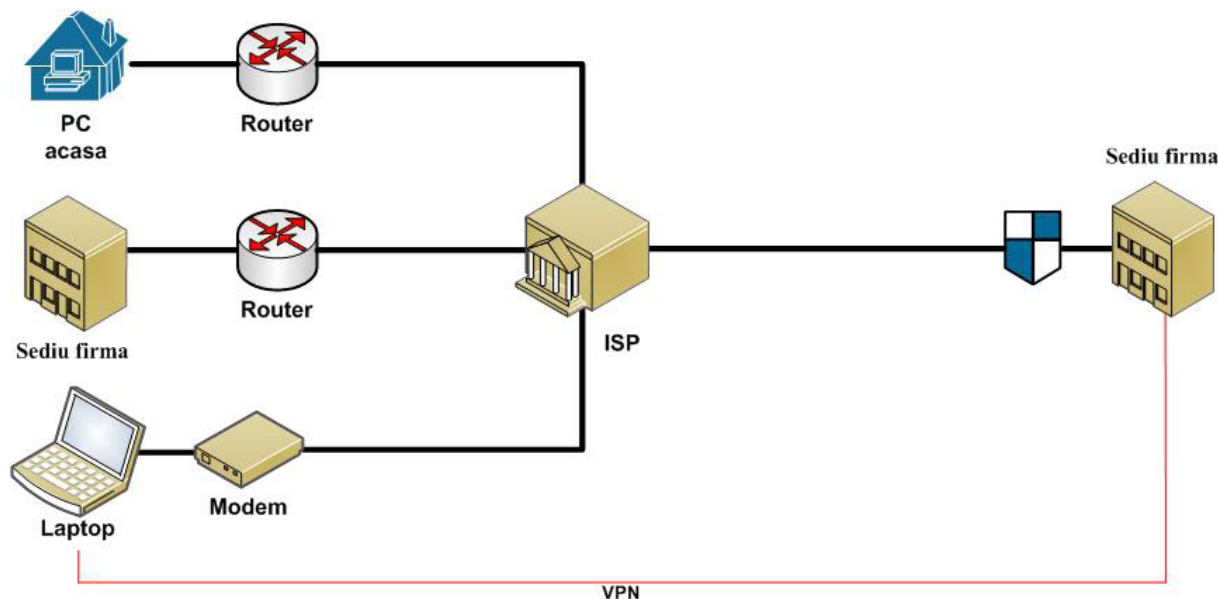


Figura 1. Conectare VPN

rețele poate fi realizată atunci când se reunesc următoarele două componente principale ale sale: *securitatea calculatoarelor* din rețea și *securitatea comunicațiilor*.

DE CE VPN?

O rețea privată este alcătuită din calculatoarele și echipamentele din rețeaua unei singure instituții sau, de ce nu, ale unui grup de persoane, atunci când este vorba de un utilizator casnic, care pun la comun datele ce le dețin. De obicei, aceste date sunt protejate de rețeaua Internet printr-un router sau router-firewall, prin alte echipamente și tehnologii dedicate de protecție^a. Acest tip de rețea este delimitat de rețeaua publică printr-un gateway-router și un firewall, care au rolul principal de a păstra intrușii și atacurile acestora în afara rețelei private.

Până acum ceva timp, companiile cu sedii multiple, separate din punct de vedere geografic, aveau mari probleme de interconectare a rețelelor locale, care erau de forma unor insule într-un ocean informatic, așa cum este Internetul. Comunicațiile dintre aceste rețele și chiar între rețelele locale ale unor firme partenere se făceau într-un mod greoi și foarte costisitor, prin intermediul modemurilor și al unor linii de comunicație închiriate.

Rețelele virtuale private (VPN) reprezintă o rezolvare a acestei probleme, oferind linii de comunicații securizate, peste o infrastructură

bazată pe o rețea publică, adică prin Internet. Acestea au avantajul că sunt mai ieftine, în primul rând datorită extinderii infrastructurii pe care se bazează Internetul și pentru că pot oferi linii de comunicare sigure, cu bani puțini, nemaifiind nevoie de linii de date separate de rețeaua Internet, prin care să se facă transportul datelor. Totodată, ele pot oferi viteze de transfer net superioare față de liniile bazate pe modemuri; este vorba de viteze având mărimea de ordinul GB/secundă.

Aceste rețele virtuale private au avantajul unor tehnologii noi, care se bazează în mare parte pe criptare. Ele folosesc criptarea datelor, autentificarea utilizatorilor, tunelarea pachetelor și firewall.

CE ESTE VPN?

Rețeaua virtuală privată (VPN) este o rețea ce permite utilizatorilor care se află într-o altă locație geografică să se conecteze folosind o conexiune publică. VPN-urile mențin aceleași politici de securitate și management ca și o rețea privată. Din punct de vedere financiar, acest mod de conectare între utilizatori la distanță și rețeaua companiei este cel mai eficient.

O *rețea virtuală privată* poate oferi câteva moduri de protecție a informației, și anume: *confidențialitatea, integritatea, autenticitatea datelor și controlul accesului*. Prin toate acestea, o rețea virtuală privată poate să reducă riscurile de atac, dar nu poate să le elimine în totalitate.



Figura 2. Arhitectura Gateway-to-Gateway

Există trei tipuri de VPN-uri:

✓ **access VPN** – asigură accesul de la distanță pentru intranet-ul sau extranet-ul unui client, printr-o infrastructură comună. Pentru aceasta, se folosesc linii analogice, dial, ISDN, DSL, mobile IP și tehnologii prin cablu, pentru a conecta în mod securizat utilizatorii mobili și sucursalele.

✓ **intranet VPN** – conectează sediile centrale ale companiei, reprezentanțele la distanță și sucursalele la o rețea internă, printr-o infrastructură comună, folosind conexiuni dedicate. Specificul acestui tip de VPN este accesul permis doar angajaților companiei.

✓ **extranet VPN** – conectează clienții, furnizorii, partenerii la rețeaua companiei, printr-o infrastructură comună, folosind conexiuni dedicate.

Access VPN-urile permit conectarea unei varietăți de utilizatori, de la un singur utilizator mobil la o întreagă sucursală.

Pentru conectare se folosește tunelul L2F (layer 2 forwarding), mediul ISP devenind transparent pentru utilizator. Tunelul creează o legătură securizată peste mediul nesigur al Internetului.

În Figura 1 am prezentat modalități diverse de conectare, prin intermediul unui VPN, a unui sediu de firmă cu un angajat care se află acasă, cu un alt sediu al aceleiași firme sau cu un echipament mobil al unui angajat care se află într-o călătorie de afaceri.

Tipuri de arhitecturi VPN

Din punct de vedere al tipului de echipament conectat la capătul tunelului există trei tipuri principale de arhitectură de rețele virtuale private: **Gateway-to-Gateway**, **Host-to-Gateway** și **Host-to-Host**.

Arhitectura de tip **Gateway-to-Gateway** asigură transmiterea de date în mod securizat între două rețele, prin intermediul a două servere de tip

VPN Gateway, instalate câte unul în fiecare rețea. În mod normal, aceste echipamente trebuie să îndeplinească numai funcția de VPN Gateway sau cel mult și de firewall și router.

Avantajul acestui tip de arhitectură este că poate transporta în mod protejat una sau mai multe rețele locale pe o infrastructură de rețea publică, interconectând două sau mai multe sedii ale unei instituții, transportând tipuri diferite de clase de IP-uri sau de trafic.

Soluția de securitate VPN nu poate proteja decât traficul dintre cele două servere VPN Gateway, securitatea din interiorul rețelei locale fiind asigurată de alte echipamente și tehnologii dedicate.

Această arhitectură este una dintre cele mai răspândite, poate și datorită faptului că, prin intermediul a două echipamente, fără intervenția utilizatorilor din rețea, ci numai a unei persoane specializate, se asigură conectarea în mod securizat a unei rețele aflate în altă locație geografică. Practic, această tehnologie poate fi folosită fără a mai instala alte aplicații pe calculatorul utilizatorului sau fără ca acesta să fie nevoit să se autentifice de fiecare dată când folosește resursele oferite de către aceasta.

Arhitectura de tip **Host-to-Gateway** asigură transmiterea de date în mod securizat între unul sau mai multe echipamente de tip "host" și un server de tip **VPN Gateway**. Această arhitectură este cea mai des folosită pentru conexiunile de tip "remote access" securizat.

Avantajul acestui tip de arhitectură este că poate conecta utilizatori dintr-o rețea nesecurizată la resursele care se află într-o rețea securizată. Această arhitectură este foarte utilă atunci când utilizatorul se află într-o altă locație geografică, la o întâlnire de afaceri, și are nevoie de resursele oferite de rețeaua privată a companiei la care este angajat. Când utilizatorul intenționează să inițializeze conexiunea cu serverul VPN gateway, în primul

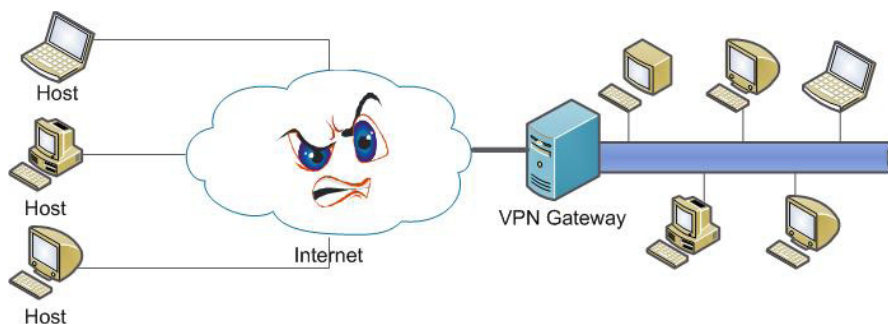


Figura 3. Arhitectura Host-to-Gateway

rând, serverul VPN gateway îi va cere acestuia să se autentifice și abia după aceea se poate stabili conexiunea. Autentificarea se poate face chiar de către serverul *VPN gateway* sau prin intermediul unui server dedicat pentru autentificare.

Dezavantajul major al acestei arhitecturi este necesitatea intervenției utilizatorului pentru stabilirea conexiunii. Utilizatorul trebuie măcar să autentifice stația “*host*” la serverul *VPN gateway*. O altă problemă ar fi existența unei aplicații în plus pe calculatorul utilizatorului, prin intermediul căreia se poate face conectarea la serverul *VPN gateway*.

Arhitectura de tip *Host-to-Host* asigură transmiterea de date în mod securizat între două echipamente de tip “*host*”, ce pot fi o stație și un server, despărțite de o rețea publică, la care aceasta se conectează.

Arhitectura respectivă se folosește atunci când se dorește o conexiune criptată între două echipamente distincte, ca, de exemplu, când se dorește o conectare remote la un server printr-o infrastructura nesigură din punct de vedere al securității. În această arhitectură când utilizatorul intenționează să inițializeze conexiunea cu serverul VPN, serverul VPN îi cere să se autentifice în primul rând, ca și în cazul *host-to-gateway*, și abia după aceea se poate stabili conexiunea.

Implementări ale VPN

IPSec este un cumul de standarde publice care asigură comunicații sigure peste rețele publice.

IPSec furnizează o protecție sporită a datelor și este cel mai popular protocol pentru implementarea VPN-urilor. *IPSec* a fost proiectat să ofere controlul accesului, integritatea conexiunii, autentificarea originii datelor, protecția împotriva atacurilor *replay* și confidențialitatea prin criptare. Deoarece *IPSec* operează la nivelul IP, toate tipurile de trafic peste acest nivel pot fi protejate fără modificări în nivelurile superioare sau în aplicații.

IPSec poate rula pe routere, firewall-uri, servere de aplicație și stațiile utilizatorilor. Mașinile gateway *IPSec* pot proteja datele care circulă între rețele private.

IPSec este o colecție de protocoale și algoritmi:

✓ *Authentication Header (AH)* – un protocol de securitate care asigură autentificarea originii datelor, integritatea datelor și serviciul de detectare a atacurilor *replay*.

✓ *Encapsulating Security Payload (ESP)* – protocol de securitate care folosește pentru criptarea datelor DES și 3DES.



Figura 4. Arhitectura Host-to-Host

✓ *Data Encryption Standard (DES)* – un algoritm de criptare bazat pe chei secrete. Crijtează un bloc de 56 de biți de text într-un bloc de aceeași dimensiune, folosind cheia secretă. Pentru 3DES, se aplică de trei ori același proces, dar cu chei diferite, rezultând o cheie de 168 biți. Decriptarea se face cu aceleași chei.

✓ *Advanced Encryption Standard (AES)* – folosește chei de lungime 128, 192 sau 256 biți, fiind mai sigur decât DES.

✓ *Message Digest 5 (MD5)* – un algoritm hash care produce un rezumat de 128 biți folosit pentru autentificarea pachetului de date.

✓ *Secure Hash Algorithm (SHA)* – un algoritm care produce un mesaj cu o lungime de 160 biți. Este mai puternic decât MD5, dar mai lent, datorită lungimii sale.

✓ *Internet Key Exchange (IKE)* – o combinație între SKEME (Secure Key Exchange Mechanism), Oakley și ISAKMP (internet security association and key management protocol), folosită pentru stabilirea unei politici de securitate comune și pentru autentificarea cheilor pentru IPSec. IKE permite autentificarea automată și schimbul de chei peste o rețea publică, fără pierderea confidențialității. IKE comunică pe portul UDP 500 folosind un proces în doi pași:

- faza 1 – se stabilesc asocierile de securitate ISAKMP pentru securizarea fazei 2 din negocierile IPSec.

- faza 2 – se stabilesc o pereche de asocieri unidirecționale IPSec.

✓ *Diffie-Hellman (D-H)* – un mecanism de criptare a cheilor publice

✓ *Perfect forward secrecy (PFS)* – un

meccanism de securitate care previne ca un atacator să decripteze datele care vor veni, chiar dacă știe cheia curentă de criptare.

✓ *Certificate digitale și autorități de certificare (CA)* – conține cheia publică a deținătorului certificatului, data expirării și semnătura digitală.

SSL este un protocol flexibil, care și-a găsit aplicabilitate în multe situații, dar scopul pentru care a fost creat este Internetul, apărând ca o necesitate de securizare a comerțului și a altor tranzacții de tip Web.

A fost lansat prima dată de către Netscape Communications. Versiunea 1.0 nu a fost niciodată lansată public. Versiunea 2.0 a fost lansată în 1994, dar „conținea un număr mare de breșe de securitate, care, până la urmă, au dus la lansarea lui *SSL versiunea 3.0*”, în 1996.

Primele trei versiuni ale *protocolului SSL* au fost dezvoltate de către Netscape împreună cu suportul oferit de către comunitatea Web, acesta fiind un protocol *open*, deși, tehnic vorbind, acesta era proprietatea Netscape.

În momentul de față, *SSL* este o parte integrantă a tuturor browserelor și a serverelor Web, deși pentru majoritatea utilizatorilor acesta trece aproape nevăzut, apărând de cele mai multe ori sub forma unui prefix al unei adrese Web, a unui site pe care ne conectăm în mod protejat – *https*.

Protocolul *SSL* oferă securitatea comunicației prin inserarea sa între aplicațiile de tip *HTTP* și protocolul *TCP*.

SSL s-a dorit a fi și s-a construit doar ca un protocol de securitate, adăugând practic încă un nivel în arhitectura protocoalelor prin intermediul

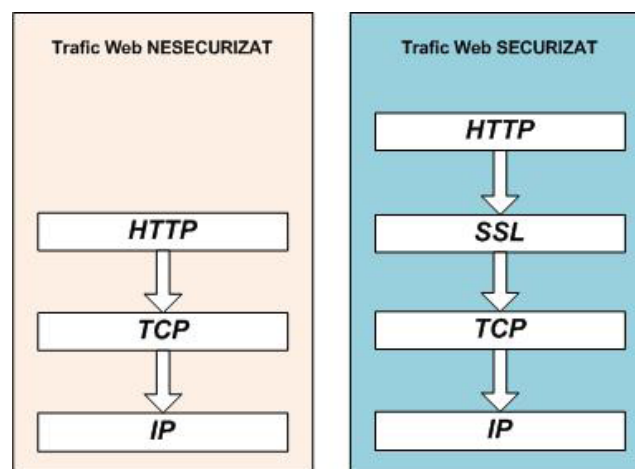


Figura 5. Arhitectura HTTP și HTTPS

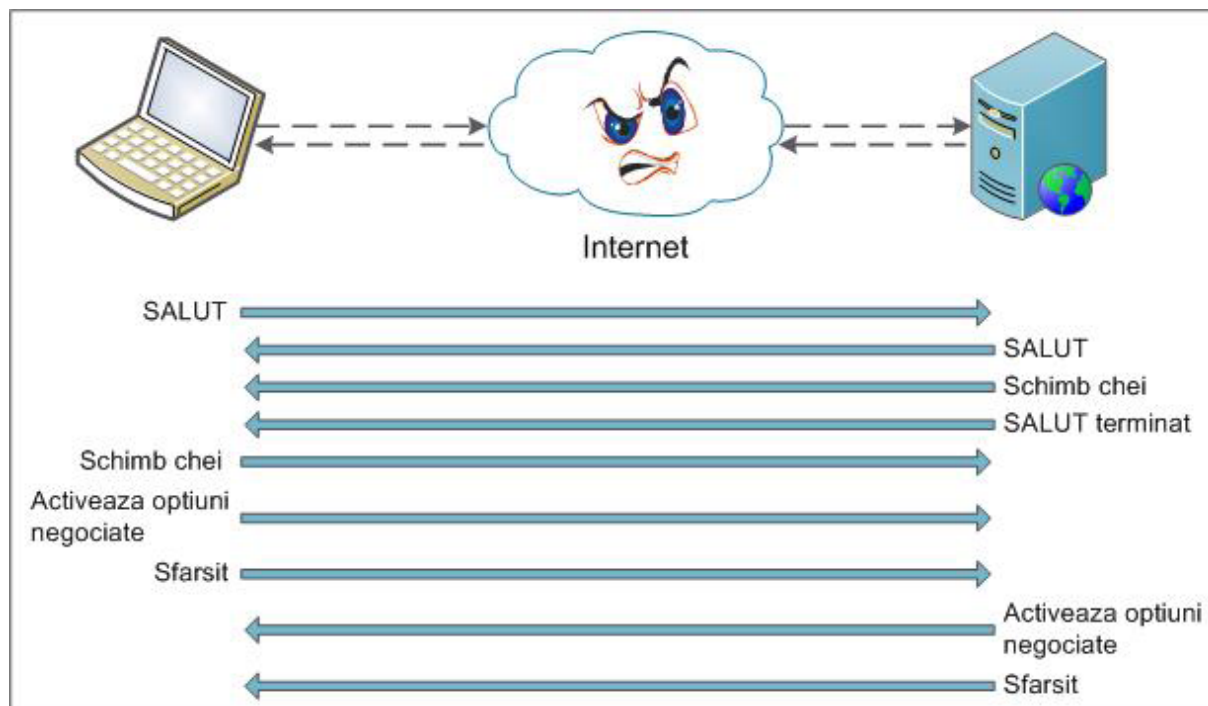


Figura 6. Derulare mesaje de negociere conexiune

căroră se execută o conectare la Internet. În momentul în care s-a pornit dezvoltarea acestuia, s-a dorit ca el să protejeze aplicațiile de tip Web, dar, pe parcurs, el a ajuns să securizeze și alte aplicații care utilizează Internetul, ca, de exemplu, FTP și NNTP.

SSL este un protocol de tip *client-server* la care rolurile partenerilor de comunicație sunt stabilite dinainte. Acest protocol, pentru a funcționa, are nevoie de cel puțin două sisteme, din care unul, care este *client*, lansează conexiunea securizată către *server*, iar acesta răspunde la cererea clientului.

În cazul nostru, *browser-ul Web* este clientul SSL, iar *site-ul Web* are rol de server SSL.

Pentru a se stabili o conexiune securizată între cele două echipamente, mai întâi se face un schimb de 9 mesaje între cele două echipamente.

Pașii care trebuie să-i străbată cele două sisteme la negocierea unei conexiuni securizate sunt următorii:

1. Clientul trimite un mesaj *Client Salut*, propunând opțiunile SSL;
2. Serverul răspunde cu mesajul *Server Salut*, selectând opțiunile SSL;
3. Serverul trimite cheia sa publică, cu mesajul *Server Schimb de chei*;
4. Serverul termină partea sa de negociere, cu mesajul *Server Salut terminat*;

5. Clientul trimite informații criptate (cu cheia publică a serverului) despre cheia de sesiune, în mesajul *Client Schimb chei*;

6. Clientul trimite mesajul *Activează opțiuni negociere*, cu scopul de a activa opțiunile negociate, fiind valabile pentru toate mesajele ce le va trimite;

7. Clientul trimite mesajul *Sfârșit*, pentru a lăsa serverul să verifice opțiunile tocmai activate;

8. Serverul trimite mesajul *Activează opțiuni negociere*, cu scopul de a activa opțiunile negociate, fiind valabile pentru toate mesajele ce le va trimite;

9. Serverul trimite mesajul *Sfârșit*, pentru a lăsa clientul să verifice opțiunile tocmai activate.

OpenVPN, așa cum reiese și din nume, este o aplicație de tip *open*, dezvoltată de către James Zonan în anul 2001. Aceasta a fost îmbunătățită periodic de atunci și s-a dovedit a fi una dintre cele mai bune soluții VPN de securizare a comunicațiilor care trec prin medii ostile.

Pe 13 mai 2001 a fost lansată prima versiune de OpenVPN care purta numărul 0.94 și care abia tunela pachete prin UDP și cripta numai cu algoritmul Blowfish, folosind SHA HMAC pentru semnare.

Versiunea 1.0 a fost lansată în martie 2002 și oferea autentificare bazată pe SSL/TLS și schimbare

de chei. *OpenVPN* nu este la fel de complex ca IPsec dar utilizează un protocol folosit foarte intens în transportul securizat de date, și anume, SSL/TLS, și un pachet de librării criptografice care îl fac la fel de bun sau chiar mai bun decât IPsec.

Are avantajul că poate lucra pe un număr foarte mare de sisteme de operare, și anume: Linux 2.2+, Solaris, OpenBSD 3.0+, Mac OS X Darwin, FreeBSD, NetBSD, Windows (Win 2K și mai mare)

Comparativ cu IPsec, OpenVPN poate lucra și dintr-un utilizator cu credențiale de *utilizator*, lucru care duce automat la o creștere a securității și stabilității sistemului informatic.

IPsec este, totuși, o tehnologie standardizată, în comparație cu OpenVPN, care este deschisă publicului larg pentru testare și îmbunătățire.

Concluzii

Într-o lume în plină expansiune din punct de vedere a echipamentelor de calcul, deservite de o rețea Internet tot mai vastă și mai complexă, securitatea rețelei și a echipamentelor care fac parte din aceasta devine un lucru tot mai important, fără de care un calculator nu poate rezista mai mult de cinci minute fără a fi atacat într-o rețea publică.

Securitatea comunicațiilor se poate obține mai ușor prin utilizarea acestor tipuri de VPN și de arhitecturi de VPN care au fost prezentate anterior în articol. Dacă se folosesc aplicații “open source”, atunci se poate realiza securitatea comunicațiilor fără implicații financiare costisitoare.

BIBLIOGRAFIE:

Alexander MOLDOVYAN, Nick MOLDOVYAN, Doug SUMMERVILLE, Vladimir ZIMA, *Protected Internet, Intranet & Virtual Private Networks*, 2003.

Charlie SCOTT, Paul WOLFE, Mike ERWIN, **Virtual Private Networks**, Second Edition, O'Reilly, 1999.

Dr. Eric COLE, Dr. Ronald KRUTZ, James W. CONLEZ, **Network Security Bible**, 2005.

Dumitru OPREA - *Protecția și securitatea informațiilor*, Polirom, Iași 2003.

Markus FEILNER, **OpenVPN - Building and Integrating Virtual Private Networks**, Packt Publishing Ltd., aprilie 2006.

Sheila FRANKEL, Karen KENT, Ryan LEWKOWSKI, Angela D. OREBAUGH, Ronald W. RITCHEY, Steven R. SHARMA, *Guide to IPsec VPNs - Recommendations of the National Institute of Standards and Technology*

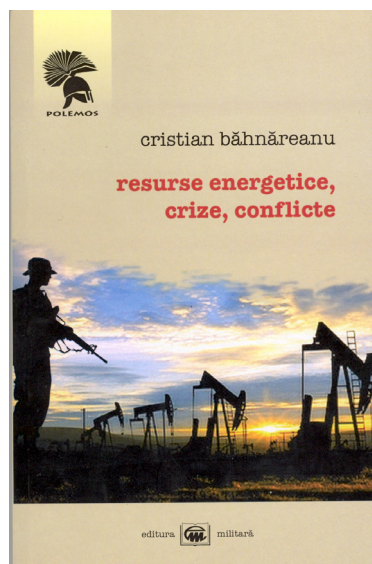
Stephen A. THOMAS, *SSL & TLS Essentials – Securing the Web*, John Wiley & Sons, 2000.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Exemplu de *echipamente și tehnologii dedicate de protecție* a unei rețele locale – server cu management de Antivirus, accesare resurse rețea printr-un server de Port Knocking, HoneyPot, servere de Actualizare Sistem Operare, IDS-uri, servere de Backup și mai nou preprocesoare de e-mail pentru înlăturarea e-mail-urilor de tip SPAM.

Dan ANDREESCU (andreescu.dan@gmail.com) este absolvent al Academiei Tehnice Militare, Facultatea Radiolocație, Transmisiuni și Echipamente pentru A.C.T. De profesie inginer diplomat în profilul Știința sistemelor și a calculatoarelor, specializarea Calculatoare și echipamente de automatizarea conducerii trupelor, manifestă preocupări constante pentru autoperfecționare, urmând o serie de cursuri de specializare, precum Enterprise Security: Network Services, Optimizing Converged Cisco Networks și AMAZIN/NX2000 Training din cadrul Kongsber Defence & Aerospace, Defence Communications – Oslo, Norvegia. Ofițer specialist / Administrator Rețea Calculatoare în cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative, Direcția Generală pentru Comunicații și Tehnologia Informației, este doctorand în cadrul Universității Pitești, Facultatea de Electronică, Telecomunicații și Calculatoare.

RESURSE ENERGETICE, CRIZE, CONFLICTE



Pe lângă amenințările politico-militare explicite la adresa securității, în ultimii ani se discută și despre amenințări provocate de consumul intensiv de resurse energetice. În acest sens, Editura Militară supune atenției cititorilor avizați, și nu numai, o nouă lucrare de referință din colecția Polemos, **Resurse energetice, crize, conflicte**, publicată în anul 2008, cu sprijinul Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică. Autorul, **dr. Cristian Băhnăreanu**, cercetător științific în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, analizează, în cele 296 pagini ale cărții, *corelațiile dintre aspectele securității naționale, regionale și internaționale și resursele de hidrocarburi*, ținând cont de politica economică internațională, de marii actori implicați și posibilitățile de realizare a propriilor strategii în domeniul securității și energiei.

Scopul prezentei lucrări este de a răspunde unei întrebări firești, născute din preocupările specialiștilor în domeniu: *Resursele energetice sunt factori de securitate sau de insecuritate?*, acum când securitatea alimentării cu energie a

devenit o preocupare comună a marilor actori ai lumii contemporane. Pentru reușita acestui demers, autorul ia în considerare: atitudinea statelor față de resursele energetice; strategiile și politicile aplicate în domeniul lor; dependențele și independențele statelor (națiunilor) într-o lume a interdependențelor și globalizării; câte dintre interdependențe ascund relații inechitabile între actorii internaționali; câte inechități de natură economică pun în pericol securitatea statelor.

Primul capitol, „Conceptul de securitate în lumea contemporană”, este dedicat problematicii actuale a conceptului de securitate, atât prin prisma diferitelor accepțiuni în cadrul sistemului relațiilor internaționale, cât și la nivelul dimensiunilor de securitate. De la prezentarea și analiza critică a teoriilor și conceptelor ce configurează studiul securității, autorul mută analiza spre dimensiunea economică a acesteia, făcând apel la conceptele lansate în ultimele decenii, precum *războiul economic, securitatea energetică și societatea riscului*. Analiza nu este restrânsă doar la sfera teoretică, ci este susținută și de o grilă de analiză a principalilor actori statali și nonstatali, bazată pe conceptul de putere și distribuția acesteia în cadrul sistemului internațional.

În capitolul „Resursele energetice ale lumii contemporane. Factori de securitate sau de insecuritate”, autorul aprofundează problematica energetică, realizând un relevant inventar al capacităților și resurselor de hidrocarburi ale celor mai importanți actori de pe scena energetică mondială, al modificărilor substanțiale și tendințelor de evoluție ale politicilor și strategiilor energetice ale marilor jucători și al interdependențelor dintre aceștia. Esențială este, aici, corelația pe care autorul o face între distribuția în lume a resurselor de petrol și gaze naturale și principalele conflicte de pe mapamond. În acest sens, pentru a completa tabloul de analiză, autorul exemplifică cu cazuri concrete modul cum energia poate constitui motiv al unor dispute energetice, economice sau chiar

militare între diverșii actori mai mult sau mai puțin importanți în ierarhia actuală de putere.

Capitolul „Marea Neagră, Caucazul și Asia Centrală (Caspica) în balanța energetică mondială” este consacrat în întregime problemelor geopolitice, geostrategice și geoeconomice ale spațiului Marea Neagră – Caucaz – Asia Centrală (Caspica), spațiu unde se desfășoară cea mai acerbă competiție pentru hidrocarburi. Se aduc în prim-plan caracteristicile și vulnerabilitățile acestui spațiu, pe baza cărora autorul conturează interesele politico-militare și energetice ale marilor actori regionali și internaționali și modul cum acestea sunt promovate pe plan național, zonal sau regional.

În fine, ultimul capitol, intitulat „Securitatea națională și securitatea energetică a României în context european”, constituie cea mai importantă parte a lucrării. Pornind de la parcursul țării noastre spre statutul de membru al Uniunii Europene, este dezvoltată o *prognoză* a relației dintre securitatea națională și securitatea energetică a României, în contextul integrării țării noastre în structurile europene. Într-o primă fază, sunt descifrate raporturile dintre factorul politic și problemele economice și de securitate. Apoi, în ecuația analizei sunt introduse strategiile naționale (de securitate, energetică, postaderare), ca documente programatice importante ce conturează prezentul și perspectivele țării noastre în domeniul securității naționale și securității energetice. **Autorul remarcă** faptul că prognoze realiste asupra corelației resurse energetice – dezvoltare durabilă, cu accent pe situația României, nu se pot elabora fără raportarea la evoluțiile regionale și globale specifice. În acest sens, la sfârșitul acestui capitol, autorul elaborează câteva *scenarii energetice* pentru

viitorul apropiat, cu ajutorul cărora identifică locul și rolul țării noastre în cadrul balanței energetice și de securitate regionale și internaționale. Cele mai importante posibile evoluții se referă la un scenariu catastrofic ce susține că omenirea se îndreaptă spre o competiție dură pentru resurse a marilor state și grupărilor de state sau la un scenariu al cooperării economice, bazat pe ideea că economiile din Uniunea Europeană și Federația Rusă sunt, oricum, complementare și, pe undeva, interdependente.

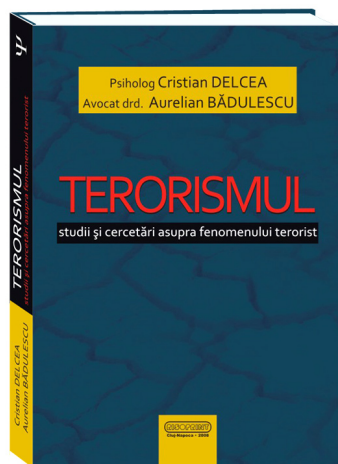
Demersul științific relevă faptul că este necesară promovarea unei noi viziuni asupra conceptului de securitate energetică, care să includă multitudinea de fațete inedite ale ecuației energetice, dar și a unor noi reglementări în materie. Cu atât mai mult cu cât, pe de o parte, toate economiile dezvoltate depind de resursele energetice oriunde pe glob, iar caracterul limitat și spectrul epuizării lor devine tot mai evident. Pe de altă parte, prin amplificarea gradului de interdependență al țărilor privind valorificarea acestor resurse, apar noi și complexe probleme cu privire la necesitatea asigurării accesului tuturor țărilor la resurse, în vederea susținerii dezvoltării lor economice.

Așadar, cartea de față atrage atenția asupra realității că problematica energetică are implicații majore asupra securității fiecărui stat în parte, în condițiile în care posesia sau controlul resurselor energetice nu garantează securitate pe toate planurile de manifestare a acesteia. **Probabil** că viitorul pașnic al Terrei va fi strâns legat de *realizarea unei securități energetice cooperative*, așa cum își încheie autorul lucrarea.

V.P.

TERORISMUL

Studii și cercetări asupra fenomenului terorist



Lucrarea „**Terorismul. Studii și cercetări asupra fenomenului terorist**”, autori **Cristian Delcea și Aurelian Bădulescu**, apărută recent la Editura Risoprint din Cluj-Napoca, își propune un studiu riguros asupra fenomenului terorist, apelând la cele mai renumite lucrări de specialitate, fiind, de asemenea, un ghid fundamental teoretic privind terorismul contemporan pentru a surprinde cauzele și efectele actelor care recurg la fapte antisociale de natură criminală. Tot în această lucrare sunt abordate teoriile, ipotezele, tipurile și modalitatea educațională cu scop de prevenire și eradicare a terorismului.

În primul capitol al lucrării, este abordat conceptul de terorism, încercându-se a se depăși multitudinea de concepte irelevante formelor de terorism. Studiul prezintă o mare rigoare metodologică și clasificări conceptuale asupra fenomenului numit terorism, într-un domeniu în care se remarcă o ambiguitate terminologică din perspectiva culturală, politică și religioasă. Întrucât, în domeniu, nu s-a ajuns la un consens terminologic bine definit, cei doi autori încearcă să aducă argumente în favoarea definirii terorismului. Studiile din ultima vreme dovedesc că formele de manifestare a terorismului se disting de etichetările lipsite de conținut teoretic, atât intern, cât și extern.

În cel de-al doilea capitol, autorii se referă la cele mai importante teorii despre fenomenul terorist, căutând a contura conceptul de manifestare a terorii, pe de o parte, iar pe de alta, spre a surprinde caracteristicile cauzelor și efectele acțiunilor celor care recurg la fapte antisociale.

În capitolul III sunt trecute în revistă tipurile de terorism. Motivul acestei enumerări are relevanță în explicitarea formelor de manifestare a terorii, care au evoluat în ultimul timp.

Capitolele IV, V, VI și VII abordează psihologia-sociologia, legislația și geopolitica terorismului: recrutarea de noi membri și includerea lor în grupări teroriste, personalitatea lor antisocială, convingerile, cognițiile și ideologiile puse în joc, atitudinile ostile față de guvernele de stat și religioase, motivațiile acestora și acțiunile sinucigașe. În capitolul despre psihologie și terorism mai sunt abordate aptitudinile, deprinderile și cunoștințele lor într-un domeniu specific, cariera sau profesia de terorist, din perspectiva științelor cognitiv-comportamentale.

Ultima parte a lucrării este dedicată tematicii cercetării, apelându-se la cele mai recente studii pentru înțelegerea și importanța acestui aspect și eradicarea tuturor formelor asociate sau care converg spre terorism, atât declarativ, cât și procedural. Autorii consideră că una din măsurile de prevenire a terorismului este anticiparea atacurilor teroriste. De fapt, aceștia prezintă o serie de programe ale prevenirii și modalitățile și parametrii necesari ca aceste programe să funcționeze cu succes în angrenajul sistemului social. În întregul său, lucrarea aduce repere teoretice utile studenților interesați de disciplinele umaniste, cercetătorilor din domeniul terorismului, ofițerilor și subofițerilor care sunt în subordinea structurilor de securitate, precum și celor preocupați de domeniu, fiind, de asemenea, o modalitate de reflecție și provocare la viitoare cercetări ale fenomenului terorist.

I.C.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

OCTOMBRIE-DECEMBRIE 2008

Trimestrul al IV-lea al anului a fost bogat în activități științifice importante pentru cercetătorii Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate. Cea mai amplă dintre acestea a fost Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională „Politici și strategii în gestionarea conflictualității”, ce s-a desfășurat în perioada 20-21 noiembrie. Au susținut comunicări cercetători științifici și profesori din străinătate (Bulgaria, Cehia, Ucraina) și din țară, de la instituții militare și civile. Comunicările și dezbaterile au scos în evidență posibile evoluții ale conflictualității în Europa și în lume, precum și necesitatea adaptării instituțiilor regionale și globale de securitate și a comportamentului principalilor actori politici la nevoile realității. Globalizarea demonstrează că resursele și amenințările la adresa mediului actual de securitate pot fi gestionate cu succes numai prin eforturi coordonate ale tuturor actorilor statali și nonstatali. Problema apărării, ca funcție importantă a statului modern, suferă mutații radicale, și acestea, la rândul lor, produc mutații importante în fenomenul militar și transformările armatelor, dar și în mediul de securitate internațional.

Cercetători din Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” au participat la diverse activități științifice din țară și străinătate. În luna octombrie, la Haga, Olanda, șeful Secției studii și cercetări a participat, ca observator, la organizarea cursului pentru experți în domeniul reformei sectorului de securitate, în cadrul Colegiului European de Securitate și Apărare (CESA). Cursul s-a adresat funcționarilor superiori din instituțiile civile și militare care au cunoștințe de bază în domeniul RSS și care sunt potențiali candidați să participe la astfel de misiuni.

În luna decembrie, la CSSAS a sosit o delegație a CeMiSS (Italia) și s-au purtat discuții pe tema dezvoltării securității în bazinele Mării Negre și Mării Mediterane. S-au dezbătut îndeosebi problemele de securitate în zona Mării Negre după conflictul militar din august 2008 dintre Rusia și Georgia.



AGENDA CSSAS

Alte subiecte de interes au fost reprezentate de problemele politice, economice și militare ale Rusiei și situația din Balcani, în special problema Kosovo și recunoașterea independenței acesteia.

Și în anul 2009, Centrul va fi implicat în organizarea Sesiunii anuale de comunicări științifice STRATEGII XXI, secțiunea Securitate și apărare, care se va desfășura în perioada 9 – 10 aprilie. Informații despre condițiile de înscriere la această sesiune vor fi publicate pe site-ul <http://cssas.unap.ro>.

Cele mai importante activități ale CSSAS vor fi Seminarul cu tema: „Strategii pentru cooperare în zona Mării Negre” organizat în 27 mai și Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională „Perspective ale securității și apărării în Europa”, ce se va desfășura în 19 – 20 noiembrie.

Irina CUCU

ÎN ATENȚIA AUTORILOR

La selecția articolelor se au în vedere: circumscrierea în aria tematică a revistei, actualitatea subiectului, noutatea și originalitatea, conținutul științific al materialului, ca și adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă. Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid.

Evaluarea științifică a textelor se va face de către doi referenți științifici cu grad profesional de profesor universitar sau cercetător științific gradul I. Conținutul textului trimis spre publicare nu trebuie să fi apărut anterior în alte reviste, în format tipărit sau online.

Articolul, elaborat în limba română și o limbă de circulație internațională (engleză, franceză), poate conține maximum 10-12 pagini (6.000 – 7.000 cuvinte) și trebuie să fie redactat în format electronic și pe hârtie A4, cu font Times New Roman, corp 12, cu spațierea la un rând, iar tabelele și schemele transpuse pe pagini separate.

Textul trebuie să fie precedat de un rezumat de maximum 250 cuvinte în limbile română și engleză și cel mult 10 cuvinte-cheie. Materialele să fie semnate cu gradul științific, numele și prenumele autorului și să se încheie cu un curriculum vitae de maximum 60 cuvinte (specificând calificarea profesională a autorului, instituția de care aparține și alte informații considerate necesare, inclusiv adresa de e-mail a acestuia).

Trimiterile bibliografice se fac la sfârșitul materialului și trebuie să respecte regulile internaționale. Autorii pot publica doar un articol pe număr.

Textul trebuie să prezinte o structură ușor identificabilă, cu titluri (eventual subtitluri) reflectând această structură. Abrevierile vor fi indicate în text la prima apariție. În continuare, denumirea întreagă nu va mai fi repetată. Este de dorit ca articolele să se încheie cu câteva concluzii mai importante, privind avansul realizat în cunoaștere prin cercetarea respectivă.

Articolele nu vor conține informații clasificate.

Revista neavând scop lucrativ, articolele nu vor fi remunerate.

Adresa noastră este: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (revista „Impact Strategic”), București, Șoseaua Panduri nr. 68-72, Sectorul 5, Telefon: (021)319.56.49; Fax: (021)319.55.93, E-mail: cssas@unap.ro; Adresă web: <http://cssas.unap.ro>; <http://impactstrategic.unap.ro>.

La șapte ani de la apariție, revista IMPACT STRATEGIC a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, se prezintă ca o publicație științifică trimestrială, recunoscută pe plan național și cunoscută pe plan internațional pentru aria tematică complexă abordată – actualitate politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, societate informațională, problematica păcii și a războiului viitorului. Cititorii găsesc în paginile ei analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere, precum și o rubrică specială, intitulată „Eveniment strategic”, în care se studiază impactul strategic al dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

IMPACT STRATEGIC numără între colaboratorii săi personalități de marcă din domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, național și internațional, din structurile Ministerului român al Apărării, Statul Major General, statele majore ale categoriilor de forțe ale armatei, Ministerul Internelor și Reformei Administrative, Ministerul Afacerilor Externe, unități militare și alte instituții ale statului, organizații neguvernamentale, firme etc.

Recunoașterea internațională a calității revistei este confirmată de difuzarea ei pe site-urile unor prestigioase instituții de peste hotare (Rețeaua de relații internaționale și securitate a Institutului Federal Elvețian pentru Tehnologie din Zürich; Defence Guide, în colaborare cu Institutul Elen de Studii Strategice; Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale Viitorul din Republica Moldova - Biblioteca virtuală „Politics – security“ etc.).

Publicația este apreciată, pentru standardul de calitate, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România, prin clasificarea la categoria B+, ca revistă ce deține potențialul necesar obținerii recunoașterii internaționale.

Oglindă fidelă a gândirii militare românești și străine actuale, IMPACT STRATEGIC este un forum reprezentativ de reflecție și dezbateră aprofundată a problematicii strategiei și securității în comunitatea științifică și academică națională și internațională.

În prezent, IMPACT STRATEGIC se tipărește concomitent în două ediții: una în limba română și alta în limba engleză, și se difuzează în mediul științific și academic din țară și străinătate, ca și în principalele instituții din sfera securității și apărării.





Responsabil de număr: Vasile POPA
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Corina VLADU
Tipografia Universității Naționale de Apărare "Carol I"
